

K 18734
4

ახადციხის მუზეუმის
ხელნაწერთა აღწერილობა

„მ ე ნ ც ი ხ მ უ მ ე“

პ. კაკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი
ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო
მუზეუმი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სამცხე- ჯავახეთის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა

შეადგინეს და დასაბუთდად მოამზადეს:

ილ. აბულაძემ, მ. ჯავთარიამ და ც. ვანკიძემ

ელ. მებრძოლის რედაქციით

სპობ-2000
შემოწმებულია

თბილისი
„მეცნიერება“

1987

წ ი ნ ა თ მ მ ა

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სამცხე-ჯავახეთის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ქართულ-სომხური ხელნაწერების კოლექციები კარგა ხანია სპეციალისტთა ყურადღებას იპყრობს.

ახალციხის მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა კოლექცია 100-მდე ხელნაწერს ითვლის, ხოლო სომხურ ხელნაწერთა კოლექცია კი 20-დე. ფონდში დაცულია ცნობილი მოღვაწის და დიდი მამულიშვილის ივანე გვარამაძის შესანიშნავი და უმდიდრესი პირადი არქივი, ნიკოლოზ ასათიანის, ზაქარია დიდიმამიშვილის და სხვათა მოღვაწეობის ამსახველი მასალები. ასევე, გაურჩეველი საარქივო მასალა მე-19 საუკ. პირველი ნახევრის ახალციხის მხარის ისტორიისათვის.

პროფ. ილ. აბულაძის ხელმძღვანელობით ახალციხის მუზეუმის ქართული და სომხური ხელნაწერების კოლექციები აღიწერა ი. აბულაძის, ც. ჭანკიევისა და მ. ქავთარიას მიერ 1963 წელს. ილ. აბულაძის გარდაცვალების შემდეგ (1968 წ.), მის მიერ აღწერილი სომხური ხელნაწერების აღწერილობა კვლავ შეუდარა ხელნაწერებს და მოამზადა გამოსაცემად ე. ცაგარეიშვილმა, ხოლო ქართული ხელნაწერებისა — ც. ჭანკიევმა.

ახალციხურ ქართულ ხელნაწერთა კოლექციაში დაცულია რამდენიმე მეტად მნიშვნელოვანი ძეგლი, ხოლო სომხური კოლექცია საინტერესოა თემატური თვალსაზრისით.

ქართველ კათოლიკეებს კონფესიური მოსაზრებით ქართულ ენაზე უნდა შეექმნათ პაპისტური მწერლობა. საჭირო იყო დაწერა თუ თარგმნა ისეთი თხზულებებისა, რომელნიც კათოლიკობაზე მოქცეულთ განამტკიცებდა. მაგრამ ასეთ ძეგლებს „რაიმე გავლენის მოხდენა ქართული მწერლობის ზრდა-განვითარებაზე არ შეეძლო“ (ც. კეკელიძე).

ორიგინალური ძეგლების ნიმუშად უნდა დავასახელოთ ქადაგებანი და ისტორიული ქრონიკები. როგორც ჩანს, ამ კუთხეში წესად იყო თითქმის ყველა ეკლესიაში სპეციალურ ჩანაწერებში აღენიშნათ ყოველდღიური საქმიანობა, როგორც სამეურნეო, ასევე მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი სხვა ფაქტებიც. ეს ჩანაწერები, რომლებიც თავდაპირველად პრაქტიკულ მიზნებს ემსახურებოდა, წლების განმავლობაში ვრძელდებოდა და ბოლოსდაბოლოს ქმნიდა სურათს ათეული წლების ყოველდღიური საქმიანობისას. ცხადია, ბევრი ჩანაწერი პირადულია და საზოგადოებრივი ძღერადობა არ გააჩნია, მაგრამ ამ პირადულშიც საერთო მოვლენების დანახვა შეიძლება.

ჯერ კიდევ ივ. გვარამაძემ გამოყო ჩანაწერების სამი ავტორი — იოანე, სტეფანე აბინაშვილი და სტეფანე ნავროზაშვილი, რომელთა ცნობები „საქვეყნო საქმეებზე“ (1762—1842 წ.წ.) 1892 წელს გაამთლიანა და ერთი სა-

ერთო ისტორიული ქრონიკის სახე მისცა. ივ. გვარამაძის გადაწერილი ერთი ნუსხა ინახება მისსავე არქივში, ხოლო მეორე ცალი კი — ხელნაწერთა ინსტიტუტში.

კოლექციიდან ყურადღებას იპყრობს ქადაგებათა კრებულები. ჰომილიებში ზოგადი მორალისტური საკითხების გვერდით არის კონკრეტული ფაქტები ახალციხის სინამდვილიდან. ბევრი მათგანი XVIII საუკ. 80-იან წლებით თარიღდება.

ახალციხის მუზეუმში დაცული ხელნაწერების მნიშვნელობა თავისი ლიტერატურული ხასიათის გამო, სიძველით და ნუსხათა სიმრავლით არ გაიზომება.

ივ. ჯავახიშვილის სახ. სამცხე-ჯავახეთის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერთა კოლექციის აღწერილობა ქვეყნდება პირველად. ამ აღწერილობით იწყებს კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტი რესპუბლიკის სხვადასხვა ქალაქებში და რაიონულ ცენტრებში დაცული ხელნაწერების აღწერილობის პუბლიკაციას.

ლოცვანი. 1858

208 ფ. 6,5×9,5; ქალაღი; თავნაკლული, შემორჩენილი ძვ. პაგინაციის მიხედვით აკლია 18 გვერდი; 131-132 ფ. ფ. ამოვარდნილია; მუყაოს ტყავგადაკრული ყდა; ლურჯი მელანი; მხედრული; სათურების, აბზაცის დასაწყისისათვის, ზოგჯერ დასაწყის სიტყვებისათვის გამოყენებულია წითელი მელანი; 1858 წ. (208r); გადამწერი ალექსანდრე იაკობის ძე გოციელოვი (208r); გადაწერის ადგილი: „პაველე ნებეირიძის დუქანი“ (208r).

[ლოცვანი]. „...[კვირის] სავარდი. — ...ლა თავი და განუტევა სული. გარდმოიღეს ჯვარი და მათ დასდევს საფლავსა. ში დედოფალო, წმინდაო მამიამ, იმ სატკივარისა გულისათვის იესო ქრისტეს ჯვარზედ რომ ჰქონდა იმას ხევეწე რამ სააქაოს სიცოცხლის...“ 1r—205v.

შენიშვნები: 1. ლოცვები კათოლიკური შინაარსისაა.

2. ფურცლებზე 119v, 133v, 207v და 208r არის პრიმიტიული ნახატები: ყვავილი ვაზაში.

3. შემორჩენილია „საძიებელი ადვილათ პოვნისა გინა ზანდუკი“:

- ოთხშაფათის სავარდი.
- პარასკევის სავარდი.
- კვირის სავარდი.
- ლითანია წა ნებისა.
- დგას ჯვართანა.
- ქართული ტერ ამენაალი (უფალი ყოვლის მყრობელი).
- ქართული ფარქი ფარქუმი.
- გალობა ხმოანი წირვისა.
- გალობა კვდრისა.
- ლოცვა იჩენიო ფაფისა.
- ლოცვა ყოველ დღევ სათქმელი.
- გალობა მარიობისა.
- ლოცვა წა ნერსესისა.
- ინმანი უთენ ქართული.
- ქართული ნორასტელაღი.
- გალობა წა ჯვარისა.
- ლოცვა თვრამეტი ათას წლისა.
- იესოს ხმა.
- გალობა ყოვლად წის შობისა.
- პირველი კვირის გალობა.
- ლოცვა ხუთ დაყოფილობისა.
- შესხმა იესოსი.
- წირვის დარეგება.
- აღსარების ჩხრეკა.
- ლოცვა სინანულისა.
- ლოცვა აღსარების უკან.
- ლოცვა ზიარების უწინ.
- ლოცვა წა თომას აქვინელისა.

ლოცვა წა ზიარების მიღების უკან.

ლოცვა წა მამა იოსებისა“ (206r—207v).

ანდერძი: „აღსრულდა შეწვევითა ღთისათა 1858-სა აპრილის 15-სა. დავწერე მე — ალექსანდრე იაკობის ძე გოკიელოვმან. წამკითხველნო, გვედრებით ერთი „მამა ჩვენო“ და ერთი „გიხაროდენით“. აღიწერა პავლე ნებერიძის დუქანში“ (208r).

(2)

108

ხმა იესოხი. 1799

66 ფ. 11,7×8,1; ქაღალდი; მუყაოს ტყავადაკრული ყდა; თავნაკული, აკლია 8 და 9 ფურცლებს შორისაც; მხედრული; შავი მელანი, სათაურებისათვის სინგური 1799 წ. (8v); დაზიანებული, დალაქავებული.

[ხმა იესოსი] — „...სახიერი მე, უნდა მომკვდარიყო დიდის უპატივრობითა, მწარე სატანჯველითა და სიკვდილითა.

მეორე ლახვარი. იფიქრე, თუ როდესაც იმ უშველო ჭეროდემ დაზოცა ჩვილი ყმარწვილები ყმარწვილი იესოს გულისათვის, რომ ჩაეგდო იესო კელში და მოეკლა...“ 1r—66v.

შენიშვნები: 1. სათაური აღდგენილია № 117 ხელნაწერის მიხედვით (ფ. 77r).

2. თხზულება კათოლიკური შინაარსის სწავლა-მოდერგებაა.

3. „სწავლა-მოდერგება შედგება „შვილი ლახვარისაგან“, რომელსაც ბოლოს ერთვის ლოცვა, „შვილი სიხარულისაგან“ და 8 ღლის შეგონება-ლოცვებისაგან.

4. უმნიშვნელო მინაწერებია 10r—v.

5. მე-7 ლოცვას აკლია ბოლო 4 სტრიქონი, შდრ. № 117, 105r.

ანდერძი: „1799 დასრულდა თიბათვის 30; გვედრები ერთი „გიხაროდენით“ ჩემს ფიქრზე თქვი წმიდა მარიაპთან“ (8v).

„მხურვალეებისათვის და სიხარულისა მიმართ შევიდთა სიმხიარულეთათვის, რომლითა გატკბება დედუფალი ჩვენი ცათა შინა, გიხაროდენ, ში სძალო უბიწოვო, სულის წმიდისაო, სიხარულითა მისითა. რომლითა გიხარის აწ სამოთხეში, რამეთუ შენის მართლის სიწმიდითა და ქალწულობით ამაღლდი. მაღლი უჯსტეს, ვიდრე ანგელოზთაგან და ყოველთა წმიდათაგან ერთი გიხაროდენი თქვი: განიხარე, შ ქემშარიტო ღელაო ღმრთისაო, სიხარულითა მისით“.

(3)

109

წიგნი საგანზრახვო ლოცვისა. 1862—68

154 ფ., 10,5×7,5; ქაღალდი; მუყაოს ყდა; მხედრული; 1862 წ. (4v) — 1863 (151r); მთარგმნელი იტალიურიდან სომხურად პეტრე მოძღვარი (4r), სომხურიდან ქართულად — მონა გიორგი (4v), დაუწერელია: 1r—3v, 152v—154v.

წიგნი საგანზრახვო ლოცვისა — „თავი პირველი, წინასიტყუა. აწ ვინათგან შემოკლებული ესე წიგნაკი ლოცვისა ლაპარაკობს მხურვალეებასა ზედანცა, ამისთვის კეთილად აღმოჩნდა, რომ მცირე რამ ვიმეტყველო ნაყოფსა და სარგებელსა მას ზედან, რომელი ამა წა წურთნისაგან მოიპოვების...“ 7r—151r.

შენიშვნები: 1. სათაური აღდგენილია შესავლის მიხედვით.

2. თხზულება სომეხ-კათოლიკეთა სწავლა-მოძღვრებაა.

3. წინ უძღვის შესავალი: „წინარეს სწავლება სცან, ში კეთილ აღმომკითხველო, რამეთუ წიგნაჲ ესე იწოდა „კლიტეღ“, განმხუნელად გულთა ცოდვისა მიერ დახშულთა, არამედ ნუ იყოფინ, რათა არა გრწამნეს, რომელი წიგნაჲისა მას ძალ უღვას განხენა გულთა, რომელნი ცოდვითაგან დახშულ არიან, ვინაიცა, უფალო, შენ განიზრახე ამათი სწავლისა მისაებრ, რომელსა დაესწერ აღსასრულსა ამის წიგნაჲისა, მას ეამსა ჰპოებ, თუ ვითარ მართალი კლიტე არს ესე გასაღებლად ცოდვით დახშულ გულებისა და შესაწყნარებლად ღთისა მადლებისა. და ითქვა უმხურვალესი გარჩევისა მიმართ იმ გასაღებებთა, რომლები არათუ გაღებენ (!) გულთა ცოდვილთასა, არამედ გაღებენ (!) კარსა ჯოჯობეთისასა მათთვის; ხოლო ამისთვის ვნატრობ, რომ არათუ მართო კაცთა ინამყოფონ, არამედცა მსოფლიოთა და მარტივ გონებიანთა მათ ისარგებლოდ ამ წიგნისაგან. ამისთვის არ ვინებე შედგომა ყოველი რიგისაებრ ღრმატიკოსთა, მაგრამ უმჭროსდა კეთილად ვგონე, რომ ღრმატიკოსთ მე მიპირდაპირონ, ვირემც თუ მსოფლიოთა და ერთგულთ ერთა წაიკითხონ და ვერ შეიტყონ და ამ წიგნის ლექსებისაგან და სარგებლისაგან მოსწყდნენ“ (5r—7r).

ანდერძი: 1. წიგნი სავანზრახვა ლოცვისა კლიტენი მხურვალეებისანი, რომელიც განხუნანი (!) კართა დახშულთა ცოდვისა მიერ, თარგმნილი ლათინური და იტალიურისაგან სომხურს ენასა ზედა პეტრე მოძღვრის მიერ ტფილისელისა, მარჩილის ქალაქსა შინა დასტამფული (!), ხოლო სომხურისაგან ქართულთ ენასა ზედა—ვინმე ყოვლად მდაბალი მონისაგან გიორვისა სულისათვის სისარგებლოდ ქალაქსა ახალციხისასა, წელსა უფლისასა 1793 მაისის 11. 1862 მარით პ'ლსა (4r—v).

2. „აღიწერა წელსა უფლისა 1863, ძანერის 23-სა“. (151r).

(4)

110

ლოცვანი. 1806

69 ფ.; 12×9,5; ქალაღი; ფიცრის ტყავგადაკრული ყდა; დაზიანებული, თანაულთი, აკლია შუამიც, ფურცლების კიდებეი შემოციტქნილია და ალაგ-ალაგ დახეული; მხედრული. შავი მელანი, გახუნებული; ორი ხელი; პირველი — 1r—8v, II ხელი ძირითადი დანარჩენი; გადაწერილია 22.X.1806 წ. (69v). ძირითადი ნაწილის გადაწერია სტეფანე.

[ლოცვანი], — „ევედრე ჩვენთვის, ნეტარო ქრისტეც, რათა ღირსი ვიქმნათ აღთქმათა ქრის... ღთ... აღუთსოქვი... დ ყოველმან ...ლმან ხადოს მას არა ცნოს (?) მის სერისაგან გევედრებთი, მომეც ჩვენ... 1r—69v.

შენიშვნები: ლოცვები კათოლიკური შინაარსისაა.

ანდერძი: „აღსრულდა 18¹⁰/₂₂—06, სტეფანე“ (ხელრთვა) (69v).

(5)

111

კრებული. XIX

217 ფ.; 10,5×8,5; ქალაღი; მუყაოს ყდა; დაზიანებული; ორი ხელი; მხედრული; შავი მელანი, [XIX ს.] დაუწერელია; 108r—v.

1. ცხოვრება წმიდა ელექსიანოსი (!). — ნეტარული აღექსიანოს ერთი დიდი და ჩინებული კაცის შვილი იყო. სახელი მისი მამისა ეფ-

მიანოს. ჰრომის ქალაქსა შინა არკადეოს და ვონორიოს კეთილმსახური მე-
 ვების (!) დროს ეს ეფიმიანოს დიად ზენგინი კაცი იყო... 1r—31v.

თავდება: „ბოლოს მისმ (!) დედმამამ აღაშენეს ერთი მშვენიერი ეკლესია
 თავიანთი ხარჯითა და იქ დაასვენეს მისი წმიდა გვამი. და თვითან აიღეს ხე-
 ლი თავიანთ ქონებისაგან, დაურიგეს გლახაკთა და ეკლესიებს და შევიდნენ
 იმ ეკლესიის მსახურათ და იცოცხლეს კეთილათ. მოეწივნენ თავიანთ სანატ-
 რელს შვილსა ზეციერს დიდებაში, სადაც აქებენ წმიდასა უკუნიითი უკუნი-
 სამდე“ 31v.

2. წამებული წისა გიორგისა მხედართუმფროსისა. —
 სიქადული ქტიანობის კიდევ განთქმული დიდი მოწამე ქესი, მხენ წამებული
 წა გიორგი, რომელი მშვენიერი სახელისაებრ ითარგმნების ქვეყნის მომქმე-
 დი, ვითამც საქმის მოყვარული მუშაკი სათნოებისა“... 32r—96r.

შენიშვნა: ფ. 47r—95v ნაწერია სხვა ხელით.

3. „წამებულობა წმიდისა კლემე ენგურის მამათ-
 მთავრისა და რომელნიც მასთან მრავალნაირათ გატან-
 ჯული და თანამსგავსი წამებული წმიდაა გრიგოლ. — წა
 კლემე ენგურელი, სიქადული სოფლისა გალატელთა, იშვა ქალაქსა შინა ენგუ-
 რისა, რომლის მამა იყო წარმართი, ხოლო დედამისი ქრისტიანი და სახელი მი-
 სი ეფროსინე, რომელი დაქვრივდა და შერჩა ობოლი ეს პატარა ყრმა“... 96v—
 107v.

შენიშვნა: თარგმნილია სომხურიდან.

4. „შიში განსაწმედელის სატანჯველთა“. — „კეთილი ყო-
 ველი რააც აქუნდა, შესწირა განსაწმედელის სულთათვის, მოითხოვების
 ერთი ქალწულისათვის, რომელის სახელი ჩეთრუტა რომ იყო, დიდათ მოწყა-
 ლე საპყრობილეთ მყოფთა სულთა განსაწმედელისა, რამეთუ დღე და დამე
 ყოველს სასჯელსა, ყოველს საკანუნოსა, ყოველს მარხვასა და ლოცვასა, ყო-
 ველს აღთქმასა და თავის ხორცის ცემასა შესწირებდა ღმერთსა... 109r—112v.

შენიშვნა: სათური მიწერილია 107v-ზე. მოთხოვა თარგმნილია, ალბათ,
 სომხურიდან.

5. „რომელი შეიწყალებს განსაწმედელის სულთა, და-
 იხსნების სულიერ და ჯორციელი განსაცდელისაგან, წელსა ულსა 1620. —
 ჭაბუკი ვინმე ახლორეს ადგილთაგან ჰრომისა ფრიად აშვეებული და ბოროტი
 ქცევისა, რომელი იყო დამაბრკოლებელი მრავალთა მოქალაქეთა და იგოდნათ
 (!) აღორძინდა თავისი ავკაცობა, რომ მრავალი კაცი აღძრა თავის მხერობა-
 ზელ...“ 113r—117v.

შენიშვნა: მოთხოვა თარგმნილია, ალბათ, სომხურიდან.

6. „მოცემული პატიოთათვის განსაწმენდელსა შინა
 ცოდვისდაგვართ სხვათა მოთხოვობათა შორის წინ მოვიდოთ ის, რომელიც
 შემთხვევია წა ეპისკოპოზ ბერნიოსა, რომელიც ერთ საღამოს ლოცვის უკან
 დარჩა ეკლესიაში. ლოცულობდა და, აჰა, უცრათ კაცი ვინმე საშინელი და

პირგაშავებული სხვასახიანი გამოჩნდა მის წინა და აქუნდა კისერზე შემორტყმული ანთებული ცეცხლის კამარა“... 118r—126v.

შენიშვნა: ტექსტი თარგმნილია. ალბათ, სომხურიდან.

7. „წამებულობა წმინდის ჰევსოქის სალდათის. — მხნე სოლდათი და გამარჯვე (1), წამებული ქრისტესი წმინდა ჰევსოქის, რომელი ითარგმნების უჩუმარი, გინა წყნარი, იყო ჯარისკაცი მაქსიმინის კერპმსახური მეფისა სარწმუნოებით. ქრისტიანი და მოშიში ღთისა მორწმუნე გვარი“... 126v—130v.

შენიშვნები: 1. ტექსტი ნაწერია სხვა ხელით. თხზულება თარგმნილია, ალბათ, სომხურიდან.

2. „აიწერა ეს წიგნი 1873-სა ქრისტიანობის თვის 8-სა“ (130v).

8. [მოთხრობა მალაქია მეფის შესახებ]. — „...სული მალაქია მეფისა მის ყოვლითურთ გაპრწყინვალებული და გამშვენეირებული, რომელი ჩამდა შესანატრელად ყოველთა და ჰრქვა მხიარული ხმითა, ახლად გამოვედი პატივისაგან განსაწმედელისა და უნდა შევიდე სიხარულისა სასუფეველისა ღთისა ნაყოფითა ყოვლად მოწყალე ლოცვისა შენისა“... 131r—v.

9. „უმეტესად გამოსარჩეველი არის სიკუდილი განსაწმენდელში ყოფნისათვის, ვირემც დარჩენა სააქოსს საფარსესა შინა ცოდვისა. — და ამას ცხადათ აჩვენებს შემდეგი მოთხრობა წა სატანისლოს ეპისკოპოსის დრაქოვ ქალაქისა. ამ ეპისკოპოსმან იყიდა ფულითა თავისა ეკლესიისათვისა ერთი სამკვიდრო მულქი რაიმე ერთი მოქალაქე კაცისაგან, რომელი სახელი პეტრე, და სრულობით გარდუხადა...“ 131v—138v.

შენიშვნა: თარგმნილია, ალბათ, სომხურიდან.

10. „მხნე გულით მიტევება უმძიმესი ბრალისა თავის მახიანებელისათვის მიზეზი ვახდება განსაწმედელის სულის გამოხსნისა. — ძველი წა მოძღვარნი ოთხსანიის შეწევნეს დასახვენ მიცვალებულთათვის, ვითამც მარხვასა, მოწყალეობასა, ლოცვასა და წირვასა. მაგრამ ახალი მოძღვარნი შეჰმატებენ ერთ სხვასაც, რომელი არის უმთავრესი, ვითამც გულიდგან მიტევება მძიმე ზიანისა...“ 138v—149r.

11. „რომელიც თავის სიცოცხლეში არ იქსკეთილსა, ცუდათ მოელის სიკვდილის უკან შეწევნასა სხვათაგან. — იყო ქალაქსა შინა მილანისა ქალწული ვინმე მარაპეტი, ვითამც ქალწულთა უმფროსი მონასტერსა შინა წისა მართასი, რომელსაც სახელი ერქვა არქანჯელა, ესე დიდის მონადგლობით ეწოდა სულთა განსაწმედელისათა...“ 149r—154r.

12. „მორჩილი ვინმე, ვითარცა შვილი ღთისა, მიიღებს მოკლე განსაწმენდელსა, დიდ სათნოებათა და ნაყოფთა შორის მორჩილობისა, რომელი იძების წა წერილთაგან და წმიდა მამათაგან, ეს არის უპირველესი რომ აღზენის ანუ დაამკირებს სატანჯველსა განსაწმედელისასა...“ 154r—156v.

13. „ღთისმშობლის მარია მის სასწაულთამოქმედი ამუნაშატიის მოთხრობა, გადმოწერილი დაბეჭდილი წელსა წელისა (!) 1838 სომხურიდან ქართულზე. — ფარეზის ქალაქში წელსა 1830 სნეულთა შემკვლელმან ერთმა ქალწულმან იხილა ღთისმშობლის უმანკო ჩასახების მეტალი ფეხზე მდგომარე, რომლის ხელებიდან ჩამოდიოდნენ ნათელი...“ 157r—165r.

14. „რომელი მეტათ უეხიზნების შეწევნასა სხვათა, უფრო თუ თავის საქმესა კეთილსა არ დაფუძნავს კეთილად. — ნეტარული კატერინე ჯენუველი ჩვეული იყო თქმად ამ მოსახსენებელი სიტყვისა: სული განაწმინდების სააქაოს ცოდუათათვისთაგან და იმოქმედებს კეთილსა ერთი...“ 165r—167v.

15. „მოთხრობანი. პირველი. დასაჯამს მართალი მიცვალებული უღმთოსა კაცსა და მრავალთა ამ ფერთა მაგალიტთაგან წინ მოვიდო მხოლოდ ის, რომელსაც მოგვითხრობს თომა ქანთითარელი. თუ ჩინებულს ომსა შორის დიდი კარლოსი იყო სტრატიო — ვინმე...“ 168v—183v.

შენიშვნები: 1 წინ უძღვის: „სულთა განსაწმენდელისა, დაბეჭდილი წელსა უღლისა 1846 ანგარის ცხრასა. სიტყვა წამკითხველისა მიმართ. თუმცა მეწადა, რომ დაბეჭდულა სხვა მოთხრობის წიგნები, მაგრამ ვარჩიე ეს განსაწმენდელის სულთა მოთხრობანი მუდამ თავის წინ ქონკისათვის, რომელი გადმოვწერე სომხურიდან ქართულსა ენაზედ ცხადი სიტყვებითა, რომ ყოველს ერისჯანს შეეძლოს ადვილათ მისი შეტყობა, თუმცა მეცნიერთა თან არა რაჟი“ (168r).

ეს ტექსტი გამოქვეყნებულია (იხ. ქართული წიგნი, ტ. I, გვ. 101. წიგნი, რომელიც აქ იგულისხმება, დაბეჭდილი ყოფილა 1838 წ. ხიზაბაქას).

2. „დასრულდა ანგარის 11-სა“ (183v).

3. შედგება ხუთი მოთხრობისაგან.

4. ნაწერია განსხვავებული ბელით.

5. მოთხრობები გადაწერილი ჩანს აქვე დაცული დაბეჭდილი წიგნაკიდან № 44 (149), რომელსაც „პარტეზი პატარა“ ეწოდება.

16. [ლოცვები]. — „სპასეი. უცდიდთ ღმერთსა ჩემსა და მოველოდი ცხოველმყოფელსა, რომელი იხსნის მონათა თვისთა და აცხონებს, დღება მამასა და ძესა...“ 184r—216v.

შენიშვნები: 1. ლოცვები თარგმნილია სომხურიდან, როგორც ერთი მინაწერიდან ჩანს: „ქართულზე ნათარგმნი“ (190v).

2. „ლოცვები“ რამდენიმე ნაკვეთისაგან შედგება, ნაკვეთები დაყოფილია მუხლებად. სულ 10 ნაკვეთისაგან შედგება.

(6)

112

საქრისტიანო მოძღვრება. XIX

44 ფ.; 9×14; ქაღალდი; მუყაოს ყდა; დაზიანებული; ფურცლები დახულები; თავბოლო ნაკლები; აკლია შუაშიც, მხედრული; შავი მელანი; სათურგები სინგური; [XIX ს.].

«ს ა ქ რ ი ს ტ ი ა ნ ო მ ო ძ ღ ვ რ ე ბ ა» — „...თავის გულში არ მოიგონოს და არც ირწმუნოს სარწმუნოების უმფროსი საიდუმლონი, საღმთო იმედი და სიყვარული არ გახლოს, მძიმედ შესწოდამს.

ქ. მაგაებს რა ჰქვიან?

მ. ამაებს ჰქვიან, რომ ღმერთზედ სათქმელი ღუაწლნი ამიტომ, რომ სამთავეში ღმერთზე ვიტყვი, ვითამც ღმერთი გუვრწამს, ღთისაგან იმედი გვაქს და ღმერთი გვიყვარს...“ 1r.

წაღება: „...მოვალენი არიან უმფროსნი, რომ თავიანთ უმცროსთ „მამაო“ ჩვენო“, „გიხაროდენი“ და „მრწამსი“ ასწავლონ. და თუ თვითონ ვერ ასწავ-

ლიან, ერთს მართალს მადიდებელს უნდა მისცენ, რომ ასწავლოს კეთილი მოქმედება“ 44v.

შენიშვნები: 1. თხზულება სამ ნაწილადაა დაყოფილი, თითოეულ ნაწილს აწერია „საქრისტიანო მოძღვრება, თავი ა“ და ა. შ.

2. თხზულება წარმოადგენს თარგმანს. დაწერილია კიხეა-მოგების ფორმით.

3. შემორჩენილი სამივე ნაწილის შედგენილობა ასეთია:

ა. პირველად საქმე სარწმუნოებისა. ბ. მეორედ საქმე იმედისა, გ. მესამედ საქმე სიყვარულისა. დ. განკაცების გამო სიტყვა ღთისა.

თავი (ე) უფალი ჩვენი იო ქრისტეს შობისაგამო.

თავი (ვ) უფალი ჩვენი იო ქრისტეს სიკვდილისათვის.

თავი (ზ) უფალი იესო ქრისტეს ამაღლებისათვის“.

[ნაწილი მეორე] „საქრისტიანო მოძღვრება.

ა. ლოცვისათვის.

თავი (ბ) მოწყალებისათვის.

თავი (გ) მარხვისათვის

თავი (დ) ღთის და წა ეკლესიის ბრძანებასა ზედა.

თავი (ე) წა ეკლესიის საიდუმლოთა ზედა: ნათლისღებისათვის, მირონის ცხებისათვის, აღსარებისათვის, წა ზიარებისათვის, მღვდლის კურთხევისათვის, ზეთის ცხებისათვის.

საქრისტიანო მოძღვრება, ნაწილი მესამე: [თავი ა]: ავის მოშორებისათვის.

თავი (ბ) სამართალსა ზედა, თავი (გ) ჯოჯოხეთსა ზედა, (ე) წა უამის წირვისათვის, (ვ) წა სავარდესა ზედა, სახლის უმფროსობის ვალსა ზედა.

4. ქვედა ყდა სომხური ხელნაწერის ფურცლების შეწყებებით არის გაკეთებული.

(7)

113

საქმე მოციქულთა. 1821—1822 წ.

220 ფ.; 11×8,5; ქალაღი; რესტავირებული; ფიცრის ტყავდაფარული ყდა; შავი მელანი; სათაურები და დასაწყისი ასოები სინგურით. ნუსხა-ხუტური. სათაურები ასომთავრულად; გადამწერი ოსე გაბაშვილი, (155v); 1821—1822 (5v და 218r); დაწერილია: 2r—4v, 218v—220v.

„საქმე წმიდათა მოციქულთა, წარწერილი წმიდისა მოციქულისა ლუკას მიერ. თავი პირველი. დასაწყისი... პავლესი დასაწყისი ა. პირველი ესე სიტყვა... ყოველთათჳს. მ, ღთის მოყვარეო თეოფილე, რომელთა იწყო იწ ყოფად სწავლა...“ 7r—185r.

შენიშვნები: 1. ტექსტს წინ უძღვის: „უწყებანი მოციქულთა საქმეთა, აღწერილი მოციქულისა და მახარებელისა ლუკას მიერ, ყოვლად წელთა მრავალთა ომ ვნებისა. წიგნსა ამას საქმე მოციქულთა ეწოდების, ვინაჲთგან საქმენი მოციქულთანი თანაუპყრის, მოთხრობილ არს ლუკა მახარებელისა. ვითარმედ იყო ნათესავით უკუშ ანტიოქელი და კელიონებით მკურნალი, ხოლო ვიდოდა მოციქულთა თანა და უფროჲსა პავლესათა და, მუწყებელი ქეშმარიტებისა, აღსწერს და მოგვეთხრობს, ვითარმედ ღრუბლისა მიერ შეწყნარებით ამაღლდა უფალი და სულისა წმიდისა მოფენასა მეერგასესა დღეს მოციქულთა ზედა და ყოველსა ქმნელსა“ (ფურცლის დაზიანების გამო აღარ იკითხება (5r).

2. 6v-ზე არის თხზული ოქროს ასოებით ნაწერი შემდეგი: „ესე ვიწყე ექსორიობას შინა ქალაქსა ბელოლოროთისა მონასტერსა წისა ნიკოლოსისა მე, ზახარია (მოძღვრისა) ძემან ოსე ლაბა(ონმან)“ (6v).

3. ერთვის „საძიებელი კვირიაკეთა“ 186r—218v. „საძიებელი თქმული აღსავალთა და წარდგომათა, ვითარ ყოველთა დღეთა თანა გაცთ. კითხუა სამოციქულოსა შუდელთა ყოველთა შინა წმიდასთა. კვირიაკესა, პასექისასა აღსავლი აჲ ქრისტესანი აჲ კმაი ბ, მუხლი ა.“

ანდერძები: 1 „უფალნო ჩემნო და თანა წარმავალნო, ჩემ უღირსისა თანა ლოცვთ მომიტენებდით აღმწერელსა ამისსა გაბაონს ოსეს, ძესა ზახარია მოძღვრისასა, რომელმანცა ვიწყე წერად სამოციქულოსა ამის ექსორიობასა შინა რუსეთს, ქალაქსა ბულოლოროთისსა. მონასტერსა წინსა და საკრებლთმოქმედისა ნიკოლოზისსა, თუშსა ოკლონბერსა დ დღესა ქრისტეს აჲთ ჩუკა“ (5v).

2. „განსრულდა პურობილებასა შინა რუსეთს, ქალაქსა ბულელოროთისასა, მონასტერსა შინა წმიდისა და საკვირველთმოქმედისა ნიკოლასსა, ქრისტეს აჲთ ჩუკბ, თუშსა იანვარსა ია დღესა.“

მე ყოვლად უღირსმან პროთოიერმ... [გაბა]ონის ზახარია მოძღვრის ძემან ოსე] აღმწერე ფრიადითა შრომით [სამოციქულო] ესე ყოვლად სრული და ვითხოვ [წამოიხვე]ლთა მიერ შენდობასა, რათა ღმერთმან თქუშნცა [შე]გიქნუნეს ცთომანი და ღირს გყუნეს საზოგადოსა მის ყოველთა აღდგომასა დამკვიდრებად წმიდათა თანა, უკუნიით უკუნისამდე, ამინ, ამინ“ (185v).

3. „განსრულდა სამოციქულო ესე სადიდებელად მამისა ღმრთისა, და ძისა, და ყოვლად წმიდისა სულისა, ამინ, ოსეს მიერ გაბაონისსა, რომელიცა ყოველთა მიერ შენდობასა მოქენობს, თა იანვარსა ია, ქრისტეს აჲთ ჩუკბ“ — (218r).

(8)

114

კრებული. XIX

269 ფ.; 12,5×8,5; ქალაღი; მუყაოს ტავგადაკრული ყდა; ფურცლები შიგადაშიგ დაზიანებულნი; მხედრული; შვიი მელანი; ორი ხელი. I — ძირითადი 2—238 ფ.; მეორე შედარებით მოგვიანო 241—263; 1861 წ. (2r); დაუწერელია: 238v—239v, 162r—v, 152r—v, 127r—v, 113r—v; 66r—v; 36r—v, 1r—v.

1. «წალკოტი». „ლოცვისა. — რა მიხვიდე ტაძრის ბჭესა სათქმელი. დაჰშოით აჲა, ყოველნო უწმინდურნო განზრახვანო, ხოლო შენ, სულო ჩემო, განკრძალულად იქეც სახლსა ღვთისასა. რა შეხვიდე ტაძრად, სთქვი: შევიდე მე წასა სახლსა შენსა და თაყვანი ვჰსცე ტაძარსა წმიდასა შენსა და აუარო სახელსა წასა შენსა შიშითა შენითა... 5r—238r.“

შენიშვნები: 1. თხზულებას წინ უძღვის: „წალკოტი, რომელსაც შინა იპურობიან სხვა და სხვანი ლოცვანი სასარგებლოდ. საზოგადოდ ქრისტიანთა ყოველთა და უმეტეს კათოლიკეთათს, რომელნიცა შეკრებილ იქმნა 1861 წელსა“ (2r).

2. „წინსიტყუაობა. აჲ, ძმანო ჩემნო, წიგნსა ამას სახელ ვჰსდე წალკოტი. ამისთს, რამეთუ ვითარცა წალკოტსა შინა ხილვად სხვადასხვა მშუშნიერთ ყუავილთა ახარებენ თვალთა და დაატკობენ საყნოსელთა, ესრეთვე ამას წიგნსა შინა შეკრებილ ლოცვთა აღმოკითხვად ახარებს გულსა და სულსა, განაბრწყინებს გონებასა და დაატკობს კაცსა სასუფეველურის დიდებისათს, არამედ ყოველთა ქრისტიანთა თანა გვაძს ლოცვად, არა თუ ოდენ პირთა, არამედ გუელთა და გულისმხისყოფითაცა. რამეთუ სიტყვანი ოდენ პირისა ჩვენისანი ვერ მიიწვიან ღვთისადმი და არც ბრძანებულ არს ჩუშნდა მხოლოდ პირით ლოცუად“... (3r—4v).

3. ერთვის „საძიებელი ლოცვთა“ 265v—268r.

2. „შუადღის ლოცვა ორმოცეული მარხვისა. — სახელთა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა ამენ.“

უფალო, აღახვენ პირი ჩემი, რათა უგალობდე წმიდასა და სხვა. იძიე № 73 ფურც...“ 107r—127r.

3. „დიდ ხუთშაბათის ტრაპეზის მოხდის პირველი ფსალმუნის წირვის შემდგომად —

მღ. იწყებს: დივიზურუნო სიბი ვესთრი მენთა შუა. ეთ სუპერ ვესტრუმ მუამ მის ერუნთ მოროემ.“

ფსალმუნი კა

ღმერთო, ღმერთო ჩემო, მომხედენ მე, რადასათეს დამიტევებ მე. შორის არიან ცხოვრებისა ჩემისაგან სიტყვანი ბრალთა ჩემთანა...“ 128r—151v.

4. შობის ლოცვა, ორი რიგის სულიერი დამზადება, რომელიც განაწესა წმინდამან ეკატერინემ ბოლონგელმან. იწყების ეს ლოცვა ნომბრის 29-დან ვიდრე დეკემბრის 23-ს ღღემდინ.

ბრძოლით დავრდომილნი წმიდათა ფერჯთა შენთა, სიმდაბლით გვედრებით, ჰ, ცოდვილთ მეოხეო საღმრთოსა...“ 153r—161v.

5. ლოცვანი შემდგომად ზიარებისა. რა დააჩოქო შენს ადგელს, ჰსთქვი: აღვივსენით ჩვენ უფალო, სიკეთითა შენითა მიღებითა ვორცისა და სისხლისა შენისათა დიდება მადალთა შინა...“ 184r—189v.

6. „ლოცვა ხუთთა წყლულთა მიმართ უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი — სიმშვიდითა სულისა ჩემისათა დავრდომილი ქუცზე უწმიდესთა ფერჯთა შენთათა...“ 190r—193r.

7. „ლოცვა სინანულისა წმიდისა ჯვრისა მიმართ და მიჰსდა მინდობილობასა ზედა. — ცისა და ქუცყნისა მპყრობელო, ჩემო გამჩენო...“ 193r—194r.

8. „ლოცვა დღითი-დღე სათქმელი წმინდისა ღმრთის-მშობლისა მიმართ, უკეთუ გსურს ხილვა მისი ჟამსა სიკუდილისა შენისასა. — შეიწყნარე აწ დიდებულო დედოფალო, ჩემო სახიერო, გლახაკი ესე ვედრება...“ 194r—198v.

9. „ლოცვა სინანულისა დღე ყოველ სათქმელი. — მამაო, მე ვჰსტოდე ცადმი და წინაშე შენსა, ვითარ ვაგებდო მე შენდა მამად წოდება...“ 198r—205v.

10. „ლოცვა ქალწული მარიამის მიმართ დღე ყოველ სათქმელი მოსაგებელად მეოხებისა მისისა. — ჰ ყოვლად წმიდაო ქალწულო მარიამ, დედა ღმრთისაო...“ 206r—v.

11. „ლოცვა მფარველი ანგელოზის მიმართ. — ჰ წმინდაო ანგელოზო, მფარველო და წინამძღვარო ჩემო, გვედრებე შენ. სათნო ჰყავ მზრუნველობა შენი...“ 207r—v.

12. „ლოცვა ყოვლად წმიდისა მიმართ დღე ყოველ სათქმელი, რათა ჟამსა სიკუდილისა იყოს შემწე და მეოხე უკანასკნელს მინუტსა. — ყოვლის შემძლებელო და მოწყალეო დედაო, ქალწულო მარიამ, შემიბრალე და შემწეო ცოდვილთაო...“ 208r—209r.

13. „მხურვალეება შვიდთა ვნებათა მიმართ ყოვლად წმიდისა ქალწულისა მარიამისათა. — თაყუანს გცემ შენ, უფალო ჩემო იესო

ქრისტეო, და გვედრები შენ მოხსენებითა მახვილისა მის აღლესილისათა...“
209r—216r.

14. „ლოცვა სინანულისა ცოდვათა შენდობისა მიმგებელი დღე ყოველ სათქმელი მხურვალედ. — ღმერთო მაცხოვარო ჩემო, რომელმან წინასწარმეტყუელისა შენისა...“ 216r—217v.

15. „ლოცვა სინანულისა სათქმელი სიკუდილის დროს, ანუ სარეცელსა ზედა, რაჟამს მიიწიოს დასაწოლად (ლოცვა ესე თუ მომაკუდავმა სთქუას, სრული შენდობა მიიღოს, ანუ თუ უმოძღვრო ალავს სიკვდილი ვისმეს შეემთხვეს, იტყოდეს სნეულობასა შინაც მხურვალედ). — უფალო ჩემო და ღმერთო ჩემო, არა უცხოთა ვითხოვ შენგან...“ 218r—219v.

16. „გვარის გზა, გინა გვარის აღზიდულობა ქრისტესი, მარტის პარასკეობით სათქმელი. — მღ. სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმინდისათა ამინ. — მღ. ღმერთო, შეწევნასა ჩემსა მოხედენ. მგა. — უფალო, შეწვენად ჩემდა ისწრაფე, დიდება მამასა და ძესა და სხვა...“ 219v—238r.

17. [ხ მ ა ი ე ს ო ს ი]. — „სიხარულისა საიდუმლო ყოველად წმიდის სავარდო. ერთი „მამო ჩვენო“ და ათი „გინაროდენი“ ვთქვათ და ვიფიქროთ პირველი საიდუმლო სიხარულისა ყოველად წმიდის სავარდო, ოდეს ღმერთი, ყოვლის მპყრობელი, დაუტბა (!) ქვეყანას...“ 241r—263v.

შენიშვნა: 1 სათური აღდგენილია № 117 ხელნაწერის მიხედვით.

2. კათოლიკური შინაარსისა თარგმანი.

3. 265r—268r არის „საძიებელი ლოცუათა“.

მინაწერი: 1r-ზე არის „მეგვენია მეფისოვისი“.

2. „წალოტი ლოცუათა“. გ ო რ და გ ო გ ო ლ ა მ ე (??) 16/III—37 წ. ქ. ახალციხე“ 153v.

(9)

115

თომა კემფელი, შედგომა ქრისტესი. XVIII—XIX

322 ფ.; 13,5×9; ქალაღი; ხის ტყავადაკრული ყდა; მხედრული; შავი მელანი; სათურები სინგური; [XVIII—XIX სს]; დაუწერელია; 102r—103v, — 105r.

„შედგომა ქრისტესი, წიგნი პირველი თომა კემფელი, ბერი ეკლესიური წესისაგან წმიდის ოქოსტინესი, ქრისტესთან შედგომასა ზედა. სახმარი ტუქსვანი სულიერ ცხოვრებისათს. თავი პირველი, ქრისტესთან შედგომასა ზედა და ყოველი სოფლისა ამის ამაოების გალახუსა ზედა. — „რომელი შემომიღებს მე, არა ვიდოდის ბნელსა“ (იოვანე 8, 12), იტყვის უფალი. ესენი არიან სიტყვანი ქრისტესი, რომელთაგან ვიტუქსვით და ვიწურთნებით...“ 1r—315r.

შენიშვნები: 1. შედგება 4 წიგნისაგან: I — წიგნი — 1r—65v; II წიგნი — 66r—101v; III წიგნი — 104r—251r; IV — წიგნი 251v—306v.

2. ერთვის: „მანვენებელი“ წიგნთა და თავთა. სწავლანი მარგებელნი სულიერ ცხოვრებათა მიმართა. თავი პირველი“ 315v—322v.

3. ერთვის: „ლოცვა ყოველად მამა ღმერთის მიმართ სათქმელი უწინარეს ჟამის წირვისა, ჟამისწირვასა ზედა, რომელი აღმოღებულ არს საქმეთაგან თომა კემფელისა და ამა დღის ჩართული. — მოხედენ ყოველად მოწყალეო მამო წმიდო, სახლისაგან შენისა და ბანაკისაგან...“ 307—315.

4. თხზულება უთარგმნია დავით ტუღუშკაშვილს (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, 1980, გვ. 78).

(10)

116

განსაზრახულებანი ქრისტეს წმიდა ვნებათა ზედა. 1872

186 ფ.; 12,5×10; ქალღი; მუყაოს ყდა, მხედრული; შავი მელანი; ვა-
დამწერი ტერ იოანე ასტვაწათუროვი (186r); 1872 წ. (186r); დაუწერილია:
1r—2v; 186v—187v.

„განსაზრახულებანი ქრისტეს წმიდა ვნებათა ზედა, ნაყოფნი ფიქრობისა ქრისტეს ვნებათა. — სულთა მოყვარე ყოვლად საყუარელმან მაცხოვარმან ჩვენმან შეგვატყობინა, გინა გვამცნო, ვითარმედ თვისი ქუჭყანასა ზედა მოსვლისა და განკაცების მხოლოდ...“ 3r—185v.

შენიშვნა: თხზულება შედგება „ოქქესმეტი საფიქრებელსა-განზრახლისა-გან“, ე. ი. თავისაგან.

2. კათოლიკური შინაარსისა.

ანდერძი: „ეედ ქრისტეს წა ვნების განსაზრახული აღვასრულე 1872 წელსა, მაისის 10-სა დღესა, ს. ხოზაბავრასა შინა. უ. მ. ტერ იოანე ასტვაწათუროვიმ“ (186r).

(11)

117

კრებული. XIX

I+114 ფ.; 15×9,5; ქალღი; ტყავადაკრული მუყაოს ყდა; მხედრული, სათაურები და საზედაო ასოები სინგურით; ტექსტი ზოგან გაცხოველებული სხვა ხელით; [XIX]; 65r-ზე თავსამაულია; 90r-ზე ტექსტის მელნით ჩაბატულია ჩიტი ტოტზე, 114r-ზე — ყვავილი. დაუწერილია: 5v, 17v, 27v, 39v, 42r-v, 44v, 47v, 51v, 55r-v, 76v. დაუწერიელი გვერდები განზრახვების წინაა, შესაძლოა, ნაგარაუდები იყო ჩანახატებისათვის; დაზიანებულია: 109, 113, 114 ფფ.

I. [გ ა ნ ზ რ ა ხ ვ ა ნ ი]. „განზრახვა ყოვლად წმინდა სატანჯველთა ზედა ქრისტესი, განზრახვა დაბანვასა ზედა ფეხთა. — უფალმან ჩვენმან იესო ქრისტემან, უწინარეს დარიგებისა წმინდა კორცისა და პატიოსანი სისხლისა თვისისა...“ 1r—59r.

შენიშვნა: შედგება თორმეტი განზრახვისაგან:

„განზრახვა [ა], დაბანვასა ზედა ფეხთა“ (1r—5r).

„საფიქრებელი (ბ), განძრახვისათვის კორცისა და სისხლისა უფლისა“ (6r—11v).

„განზრახვა (გ), ქრისტეს სატანჯველზედა ლოცვისათვის უფლისა მტილსა შინა“ (12r—17r).

„განზრახვა (დ), სატანჯველთა ზედა ქრისტესი გაცემისათვის მის იულისაგან“ (18r—22r).

„განზრახვა (ე), ქრისტეს სატანჯველთა ზედა შეპყრობისათვის უფლისა“ (22v—27r).

„განზრახვა (ვ), წყევანისათვის ქრისტესი ანა მღვდელთ-მოთვრის სახლში“ (28r—32v).

„განზრახვა (ი) (ზ), პეტრეს უარყოფობისათვის ქრისტესი“ (33r—39r).

„განზრახვა (თ), წყევანისათვის ქრისტესი პოლატესთან და მისი ცემისათვის“

სვეტს ზედა“ (40r—41v). მოსდევს: „ჩამოხსნა ქრისტესი სვეტიღვან (წილი ბ)“ (43r—44r).

„განზრახვა (თ), ქრისტეს ეკლესიის დაგვირგვინებისათვის“ (45r—47r).

„განზრახვა (ი), ქრისტეს წაყვანისათვის გოლგოთის მთას ზედა ჯვარსაცმელად“ (48r—51r).

„განზრახვა (ია), უფლისა ჯვარცმისათვის“ (52r—54v).

„განზრახვა (იბ), ქრისტეს გვერდის გაღებისათვის შუბითა“ (56r—59r).

II. „ლოცვა წირვის უკან სათქმელი, რომელსაც კლემენტ მეორე პაპმან (მთქმელთა ამა შედგომილი ლოცვისა) მიჰმადლა შენდობა ყოველთა ნაკლებულებათა, ქმნულთა ანუ უგულვებელსყოფვილთათვის წირვისა მიმართ, კიდევ შენდობა ორიათას სამასი წლისა. — გვედრებით შენ, ტკბილო იესო, უფალო ჩემო იესო ქრისტეო, რათა სატანჯველნი შენნი იყვნენ ჩემდა ძალი...“ 59r—64v.

III. „შვიდნი ფსალმუნნი სინანულისა, ფსალმუნი ვ. — უფალო, ნუ გულისწყრომითა შენითა მამხილებ მე, ნუცა რისხვითა შენითა მასწავლი მე...“ 65r—76r.

წმდება: „...დიდება მამასა და ძესა და სულსა წმინდასა, ვითარცა პირველად იყოს აწ და...“ 76r.

შენიშვნა: შეიცავს ვ, ლა, ლზ, ნ, რა, რკთ და რმ ფსალმუნებს.

IV. „ხმა ექოსი. ისმინე, შვილო, ჩემი ტკბილი სიტყვანი. — უ. რომელნიც ამ ქვეყნის ფილასოფებზე უფრო უკეთილესნი არიან და ჩემი სიტყვა კაცის ჭკუისაგან აუწონელი არის.

მ. ნეტაი იმ კაცსა, რომელსაც ასწავლი შენ, უფალო, და სჯულსა შენსა განუტხალებ...“ 77r—111r.

შენიშვნა: ტექსტი კითხვა-მიგების ხასიათისაა უფალსა და მოძღვარს შორის. ტექსტში ჩართულია ლოცვები. ეს მასალა შესულია № 108 ხელნაწერშიც.

V „ტირილი ძოვანესი. — შენ, ჩემო ტკბილო ოსტატო,
შენ, ჩემო მასწავლებლო...“

111v—114r.

შენიშვნები: 1. გალექსილია დასაწყისი ორი სტროფი, შემდეგ ტექსტი პროზად გრძელდება.

2. კრებულში შეტანილი მასალა კათოლიკურია.

3. ხელნაწერში ჩაღებულია ფრანგული ნაბეჭდი წიგნიდან ამოხეული ფურცლის ფრაგმენტი, რომლის ერთ გვერდზე გამოსახულია იესო ეკლესიის გვირგვინით.

მინაწერები: 1. „ეს წიგნი მართასია“ (1v). ეგვევ მინაწერი ლურჯი მელნით და ფანქრით მეორდება 1r-სა და 47r-ზე. ფანქრით მინაწერი დედაბრუნი ხელითაა შესრულებული.

2. ხელნაწერის ზედა საცავი ფურცელი ჩამოხეულია, დარჩენილ ნაწილზე იკითხება სხვა ხელით ჩაწერილი ლოცვა ღვთისმშობლისადმი.

ბეჭდი წიგნის ფურცლები; მხედრული, ორი ხელი: I (1r—48v), II (49r—115v); [XVIII—XIX]; ნაკლული.

[ქ ა დ ა გ ე ბ ა ნ ი]. — „...ლნი კაცის გულსაო. საბრალო ცოდვილები ცდილობენ, რომ თავიანთი ცოდვებით ნეტარელნი შეიქმნან...“ 1r—115v.

- შენიშვნები:** 1. შედგენილობა: ტექსტი იწყება მე-2 ქადაგების შუიდან. 3—6 ქადაგებები არ არის დასათაურებული. დასათაურება იწყება მე-7 ქადაგებიდან: 7. „ქადაგება ცოლ-ქმრობის საიდუმლოსა ზედა“ (25r—31r). 8. „ქადაგება ადამიანების დაცინებაზედა“ (31r—36v). 9. „ძრახუაზედ“ (36v—42r). 10. „ქადაგება ჯოჯობეთზედ“ (42v—48v). მე-11 ქადაგების სათაური არ იკითხება, ეს ქადაგება ხელნაწერის 49r—57r-ზეა. 12. „ქადაგება ღვთის სიყუარულზედ“ (57r—60r). 13. „ქადაგება ცოდვის სიდიდზედ“ (60r—67r). 14. „ქადაგება ჩოლფოტობაზედ“ (67r—72r). 15. „ქადაგება ჯავრიანობაზედ“ (72r—76v). 16. „ქადაგება კეთილში გაძლებსათვის“ (77r—81v). 17. „ქადაგება ახალწლისა ღვთის სიყუარულზედ“ (81v—86r). მე-18 ქადაგება დასათაურებული არ არის, მაგრამ ტექსტის დასასრულს მიწერილია: „ეს ქადაგება დროს დაქარგუაზედ იყო“ (91v). 19. „ქადაგება უძღების ძისა“ (92r—99r). 20. „ცხოვნების სიძნელესა ზედა“ (99r—104v). 21. „ქადაგება ქვეყნის ცუდობაზედ“ (105r—109r). 22. „ქადაგება სიკუდილის მოსვლის უცდინრობაზედ“ (109r—115v). 2. მოსდევს: „ზანდუქი ამ ქადაგებებისა“ (116v). 3. ქადაგებები კათოლიკურია, ყოველი ქადაგება იწყება სომხური ტიტოტით ძველი ან ახალი აღთქმიდან.
- მინაწერები:** მინაწერებია 86r-ზე და ზედა ყდის შიდა კიდეზე.

(13)

119

ქადაგებანი. XVIII ს-ის ბოლო

140 ფ.; 16,5×11; ქაღალდი; მუყაოს ყდა; ყდაზე დაკრულია ყვავილის ფორმის გამოჭრილი ქაღალდი; მხედრული; [XVIII ს-ის ბოლო]; დაზიანებულია ფ. 111; 77v-ზე მელნით ჩახატულია ყვავილი; დაუწერელია ფ. 94.

[ქ ა დ ა გ ე ბ ა ნ ი]. — „რამეთუ მომავალ არს ძე კაცისა დიდებითა მან თვისისათა თანა ანგელოზებითურთ თვისით, და მამინ მიაგოს კაცად-კაცადსა საქმეთაებრ მათთა (მათეს 16,27) — ვითამც ამ სოფლის დასრულების დროს და გათავებისა მოსასვლელ არს ჩვენი უფალი იესო ქრისტე...“ 3r—140v.

შენიშვნები: 1. თვეფურცელზე აწერია „წიგნი ქადაგებისა, რომელსა შინა შეიცავს 24 მშენიერი ქადაგებანი საღიღებლად ღვთისა და სასწაულოთ მორწმუნე სულეებისა, აღწერილი ვინმე ცოდვილი ლუდლისაგან წელსა უფლისასა 1793, 26/4“ (2r).

2. ქადაგებები ტექსტში დასათაურებული არ არის. ქადაგებების დასასრულს მიწერილია თემა და თარიღი: I ქადაგების ბოლოს — „მეორედ მოსულის ქადაგება წელსა უფლისასა 1783, იანვრის 4 დაიწერა“ (9v). III ქადაგების ბოლოს — „ამ რვეულში ორი ქადაგება არის, ორივე ამპარტავნობაზედ და ცოტა რამ სწავლება წყალობის გამომეტებაზედ“ (16v). ამგვარი მინაწერებია XII, XIII, XV, XVI, XVIII, XIX, XXI—XXIV ქადაგებების დასასრულს. ზოგან

2. ხელნაწერთა აღწერილობა

გატანილი თარიღი: XVI ქადაგების ბოლოს — „1782 ენენის 16-ს“, XXII ქადაგების ბოლოს — „1781 იანერის 5“, XXIII ქადაგების ბოლოს — „ფერისცვალობის კვირის სწორს, 1781“.

3. უძღვის: „საძიებელი წიგნსა ამას შინა მყოფთ ქადაგებებისა“: 1. „ქადაგება მეორედ მოსელისა“ (3r—9v).

2. „ქადაგება ამპარტანოზაზედან“ (10r—14r).

3. „ამპარტანოზაზე კიდე“ (14v—16v).

4. „ქადაგება ჯავრიანოზაზედან“ (17r—20v).

5. „ქადაგება დაზარებაზედან“ (21r—28r).

6. „ქადაგება ივმუტლოზაზედან“ (29r—32v).

7. „ქადაგება კვალად ამპარტანოზაზედან“ (33r—39r).

8. „ქადაგება შურაზედან“ (39v—45r).

9. „ქადაგება ანგაპარებასა ზედა“ (45v—51r).

10. „ქადაგება სულის ცხონებაზედან“ (51v—60r).

11. „ქადაგება სულიწმინდის მოფენაზედან“ (60v—68v).

12. „ქადაგება დაბრკოლებაზედან“ (69r—72v).

13. „ქადაგება უძღვებ შვილზედან“ (73r—77v).

14. „ქადაგება ჭურის ამაღლებაზედან“ (78r—84r).

15. „ქადაგება ღვთის სამსახურზედა“ (85r—88v).

16. „ქადაგება ჭუარის პოენაზედან“ (89r—93v).

17. „ქადაგება ღვთის სიტყვის უნაყოფობაზედან“ (95r—99r).

18. „ქადაგება მართალი ქრისტიანობის ნიშანზედა“ (99v—103v).

19. „ქადაგება ღვთის ზელის აღებაზედან სიკუდილის დროს“ (104r—111v).

20. „ქადაგება რისხვის მიცემაზედა“ (112r—118v).

21. „ქადაგება მარიამის მიცელებაზედა“ (119r—125v).

22. „ქადაგება სინანულად მოწოდებაზედა“ (126r—132v).

23. „ქადაგება მადლში გაძლებაზედა“ (132v—136v).

24. „ქადაგება მოვესის სიყვარულზედა“ 137r—140v).

2. ქადაგებები კათოლიკურია, იწყება ციტატებით ძველი და ახალი აღთქმიდან ქართულად და სომხურად.

შინაწერები: 1. „1795 მოვიდა ღიღის ჯარითა აჰმად შაჰი, რომელსა უწოდდნენ მიედიჯ ხანსაცა, ტფილისის ქალაქზედ, რომლის მეფე იყო ერეკლე, რომელი ვერ დაუდგა წინ მათს ძალსა, რომლისათჳს ამტკიცებდნენ, რომ ჰყოლოდეს სამასი ათასი კაცი, რომელმან მარიამობის თვის ნახევრიდამ ენენის თვის ნახევრამდინ სრულიად გააოხრა და გააფუჭა ქალაქი ტფილისისა სრულად და დასწვა ყოველი ნაშენი საყდრებითურთ და დახოცა მრავალი სული და დაატყვევა. მრავალნი ამბობდნენ: კინადამ შვიდი ათასი, რაც მოეწონა მის უეტესს თვალგება, ქალნი თუ რძალნი, ჰბუჯნი თუ ყრმანი... [კ]დეის რისხუასა...“ (1r).

2. „ტერ მოვანე ლაზარიანისა“ (1r).

(14)

120

საგალობელთა კრებული. XIX

326 გვ.; 17×10; ქაღალდი; ტვიფრული ტყავით შემოსილი მუყაოს ყდა, ყდაზე ვარაყით გამოხატულია ჯვარცმა; მხედრული; სათაურები და სტროფების დასაწყისები, აგრეთვე საგალობლების სტროფთა ნუმერაცია სინგურით; [XIX]; დაზიანებულია: გვ. 31—32, 179—180; ჰვირნიშანი: 1828 (გვ. 9—10, 17—18).

1. „შობის გალობა.“ —

მოისვენე, მოისვენე, შვილო ჩემო
საყვარელო, ტბილის ძილით...“

2. „მეორე გალობა. —
 ანგელოზი ღვთისა
 განახარებს მწყემსთა...“
 6—10 გვ.
3. „მეორე გალობა. —
 მოგილოცავთ, ში ქალწულო,
 შემდგომ შობის უბრუნელო...“
 10—12 გვ.
4. „წყალკურთხევის გალობა. —
 მძლავრ ჰ[ე]როდე, რათ ძრწუნდია
 მო[ს]ვლისთვის ღვთის მეფისა...“
 12—14 გვ.
5. „მირქმის გალობა. —
 ში ბეთლემ, შენ ხარ უმფროსი
 დიდ ქალაქთა და იქმენ ღირსი...“
 14—16 გვ.
6. „იესოს სახელის გალობა. —
 იესო — ტკბილ არს მოხსენება,
 ჰეშმარიტი გული შვება...“
 16—19 გვ.
7. „მირქმის გალობა. —
 ში ქალწულო მარიამ,
 უბიწო მზეზედა...“
 19—24 გვ.
8. „მარხვის გალობა. —
 აკურთხებდით დღეს უფალსა,
 რამეთუ მოიწია...“
 24—35 გვ.
9. „წმინდა მამა იოსების გალობა. —
 იოსებ, დღესასწაულობენ გუნდნი ზეცისა,
 იოსებ, აკურთხე ქრისტიანის კრებასა...“
 35—55 გვ.
10. „იოვანე ნათლისმცემლის გალობა. —
 ანგელოზი ახარებს ზაქარიასა
 შობად ყრმა დიდი წინაშე უფლისა...“
 55—62 გვ.
11. „ყოვლად წმინდის მოკითხვა ელისაბედისა, გა-
 ლობა. —
 აღდგა მარიამ და წარვიდა
 მთად მსაწფლად (!) იუდასა...“
 63—64 გვ.
12. [ანნაზე, ღვთისმშობლის დედაზე]. —
 „ში წმინდა ანნა, ღვთისმშობლის დედაო,
 ათასისაგან დედათა გამორჩეულო...“
 65—69 გვ.

13. „მ[ე]ორე გალობა. —
 დღეს სული მარიამისა
 ავა ვარსკვლავთა ზედა...“
 69—73 გვ.
14. „იოვანეს თავის კვეთის გალობა. —
 ჰეროდემ იოვანე შეაბორკილა
 ცოლისათვის ძმისა მისისა...“
 73—80 გვ.
15. „მეორე გალობა ყოვლად წმინდისა შობისა. —
 მოსივენე, დაიძინე, მოსივენე,
 წმინდა მარიამ ქალწულო...“
 80—85 გვ.
16. „წმინდა სავარდის პირველი გალობა. —
 დღეს წმინდა სავარდის დედოფალსა
 თავზე დავდებთ სამფერ გვირგვინსა...“
 85—88 გვ.
17. „ყოველთა წმინდანების გალობა. —
 დამშვიდე (!), ქრისტე, მონათა,
 რომლისათვის მამის მოწყალებისა...“
 88—90 გვ.
18. „მეორე გალობა. —
 ში ყვაეილნო, განიხარენით,
 ში ნეტარნო, მზიარულ იყვენით...“
 91—93 გვ.
19. „ტაძრად მიყვანება დეტისმშობლისა. —
 ში ჩჩვილო ასულო, როგორ შევენიერ
 ტაძრის მიმართ არიან შენი სლვანი...“
 93—97 გვ.
20. „ბ გალობა. —
 უხრწნელმან ქალწულმან უწოდა,
 დახსნის უამი მოახლებულა...“
 97—99 გვ.
21. „გალობა ყოვლად წმინდის უმანკო ჩასახებასა. —
 ში მარიამ, უმანკო ჩასახებულო,
 დედა ანნის უცვოდოდ (!) მუცლად-დებულო...“
 99—101 გვ.
22. „ბ გალობა. —
 უმწიკველ ასულო ანნისა,
 შენ შემწედ მიცემულ ხარ ჩვენდა...“
 101—104 გვ.
- შენიშვნა: გალობის დასასრულს მიწერილია: „შეგვეწიენ, მარიამო“.
23. „ცხრა დღის გალობა შობამდინ, „მაღალ გამჩენოს“ წილ
 სათქმელი. —
 მოვედ, დამხსნელო სოფლისა,
 მოველოდის ზეცის მამა...“
 104—107 გვ.

24. „ხუთი დღის შობამდისინ გალობა (ბ). —
 გამოხდა ბრძანება კაისრისა
 აღწერად ყოვლისა სოფლისა...“
 107—109 გვ.
25. [გალობა]. —
 „დღე რისხვისა, დღე იგი სრვის
 სოფელს. აქცევს ნაცარსავით...“
 111—116 გვ.
- შენიშვნა: უძღვის: ა. „წმინდა წირვის შველა მისცალებისა (1), განსვენება
 საუკუნო მიანიჭე მათ, უფალო...“ (110 გვ.).
 ბ. [ლოცვა]. — „ახსენ, უფალო, სულნი ყოველთა მორწმუნე მიცვალებულ-
 თანი...“ (111 გვ.).
26. „მეორე სახარების სათქმელი. —
 იესო, დამხსნელო ყოველთა,
 რომელ პირველად ნათლისა...“
 119—121 გვ.
- შენიშვნა: უძღვის ლოცვა: „უფალო იესო ქრისტე, მეუფეო დიდებისაო,
 იხსენ სულნი ყოველთა მორწმუნეთა მიცვალებულთანი პატივისაგან ჭოჯობე-
 თისა და სიღრმისაგან მღვიმისა...“ (117—118 გვ.).
27. „ბგალობა. —
 კიდით აღმოსავალით მზისა
 კიდრე კიდემდე ქვეყნისა...“
 121—124 გვ.
28. „გალობა წმინდა სტეფანესი. —
 მოწამე უძლეველო, მამისა
 მხოლოდშობილს შეუღდე ძესა...“
 124—125 გვ.
29. „იოვანე მოციქულის გალობა. —
 იშვებდეს ქვეყანა შვებითა
 და ცა იხარებდეს ქებითა...“
 126—128 გვ.
30. „ბგალობა იოვანესი. —
 ესმა მძლავრ შიშითი
 მეფე მთავარი მოსული...“
 128—129 გვ.
31. „გალობა უმანკო ყრმათა. —
 მი ყვაველნო მოწამეთა,
 რომ კიდესა ცხოვრებისა...“
 129—130 გვ.
32. „გალობა შემდგომად შობისა. —
 ეგ აღსრულებულ უფლისა,
 რომელსა აქებენ ერნი ქვეყნისა...“
 130—132 გვ.

33. „გალობა წმინდა სილიბისტრო რომის პაპისა. —
 იესო, დამხსნელო ყოველთა,
 გვირგვინო საღმთო მთავართა...“
 132—134 გვ.
34. „იესო სახელის გალობა. —
 იესო, მეფე საკვირველო
 და მძლეველ კეთილშობილო...“
 134—136 გვ.
35. „გალობა წმინდა მამა იოსების, ა გალობა. —
 იოსებ, ცის თვალო, მტკიც სასო ჩვენისა
 სიცოცხლისაო და მწეო სოფლისა...“
 136—137 გვ.
36. „ბ გალობა (!). —
 იოსებ, მორწმუნე შვებით ვსცემთ პატივსა
 და ვგალობთ მაღალსა ძლევასა მისსა...“
 138—139 გვ.
37. „გალობა მარნცის. —
 დგა ჯვართანა იესოს დედა,
 სიმწუხრით მასზედ ცრემლობდა...“
 139—142 გვ.
38. „ბ გალობა. —
 წმინდაო ქალწულო ქალწულთა,
 ნუ იყავნ გულძვირად ჩემდა...“
 142—144 გვ.
39. „გ გალობა. —
 წმინდაო დედავ, ეს მიქემნ,
 ჯვარცმულის წყლულნი დანერგენ...“
 144—145 გვ.
40. „გალობა ჯვარის პოვნის. —
 გამოვალნ ნიშანი მეფისა,
 ბრწყინავს საიდუმლო ჯვარისა...“
 145—148 გვ.
41. „ბ გალობა. —
 უგალობდეთ აწ ჩვენი ენა
 გვირგვინსა რჩეულ ბრძოლასა...“
 148—151 გვ.
42. „ამაღლების გალობა. —
 საუკუნო უმაღლეს მეფეო,
 დამხსნელო მორწმუნეთა...“
 151—154 გვ.
43. „სულიწმინდის მოსვლის ა გალობა. —
 აწ ქრისტე ვარსკვლავთა ავიდა
 და მიიქცა, სიდგამო მოსულა...“
 154—157 გვ.

44. „ბ გ ა ლ ო ბ ა. —
 კვალად ნეტარ სიხარულსა
 ჩვენდა მოგვიყვანს სლვა წლისა...“
 157—160 გვ.
45. „წ მ ი ნ დ ა ს ა მ ე ბ ი ს ა გ ა ლ ო ბ ა. —
 მამაო სახიერებისა,
 რომელი სუფევს ქვეყანასა...“
 160—161 გვ.
46. „ბ გ ა ლ ო ბ ა. —
 ში ერთებაო სამებისა,
 რომელი უფლობს ქვეყანასა...“
 161—162 გვ.
47. „წ მ ი ნ დ ა ზ ი ა რ ე ბ ი ს ა გ ა ლ ო ბ ა. —
 წმინდა დღესასწაულს შეერთვნით შევება
 და ყოვლი გულისაგან გრგვინდეს ქება...“
 162—165 გვ.
48. „ბ გ ა ლ ო ბ ა. —
 სიტყვა ზემოურ ჩამოხდა,
 არც მამა დაუტევა...“
 165—167 გვ.
49. „გ ა ლ ო ბ ა ა წ მ ი ნ დ ა ი ო ვ ა ნ ე ნ ა თ ლ ი ს მ ც ე მ ლ ი ს ა. —
 წმინდა იოვანე, გახსენ ბაგენი,
 არაწმინდანი რა მოშვებული...“
 167—169 გვ.
50. „ბ გ ა ლ ო ბ ა. —
 უდაბნოს ქვაბთა ხვალ სიღრმესა შენსა,
 მტოლვარე მოქალაქეთა შფოთისა...“
 169—171 გვ.
51. „ბ გ ა ლ ო ბ ა. —
 ში ფრიად ნეტარ, მალალ მადლისაო,
 სპეტაკ ქალწულო, მეუდაბნუელო...“
 171—173 გვ.
52. „პ ე ტ რ ე - პ ა ვ ლ ო ბ ი ს ა გ ა ლ ო ბ ა. —
 საუკუნო ნიჭთა ქრისტესთა
 და დიდებასა მოციქულთასა...“
 173—175 გვ.
53. „ბ გ ა ლ ო ბ ა. —
 ნეტარ მწყემსო პეტრე, ლხინე (!), ლოცვანი
 მითვალე და სიტყვით ჯაჭვნი ცოდვათანი...“
 175—177 გვ.
54. „ა გ ა ლ ო ბ ა ყ ო ვ ლ ა დ წ მ ი ნ დ ი ს ა. —
 იერუსალიმ, ცის ქალაქო,
 მშვიდობის ნეტარ ხილვაო...“
 177—179 გვ.

55. „მეორე გალობა. —
 მაღალ კეფით ოლიმპისა,
 ძე, უმაღლეს მამისა...“
 179—182 გვ.
56. „ფერისცვალობის ა გალობა. —
 რომელნი ეძიებთ ქრისტესა,
 მაღლად აღიხელდეთ თვალთა...“
 182—184 გვ.
57. „ბ გალობა. —
 ში იესო ბრწყინვალ, ნათელი გულთა,
 რაჟამს ახარებ ჩვენ გუნებათა...“
 184—186 გვ.
58. „ყოვლად წმინდის მიცვალეების ა გალობა. —
 ეგე აღსრულებული უფლისაჲ,
 რომ მსახურებით აქებენ ერნი...“
 186—188 გვ.
59. „გალობა წმინდისა იოაგიმისა. —
 იესო, გვირგვინო უდიდესო,
 ჰეშმარიტება უმაღლესო...“
 188—191 გვ.
60. „წმინდა იოვანეს თავის კვეთის გალობა. —
 ში ღმერთო, შენ, მოლაშკრეთა
 წილო გვირგვინო და მადლოცა...“
 191—193 გვ.
61. „ყოველთა წმინდანების ა გალობა. —
 მომცემელო საუკუნო ცხოვრებისა
 იესო, შეეწიე შენთ დახსნილთა...“
 193—195 გვ.
62. „ახალკვირის გალობა. —
 მეფობრივ საზრდელსა კრავისა
 შემოსვილნი სპეტაკ სამოსითა...“
 195—198 გვ.
63. „ბ გალობა. —
 ზეცად საუკუნო მეფეო
 და დამბადებელო ყოველთა...“
 198—201 გვ.
64. „ყოვლად წმინდის გალობა ა. —
 გიხაროდენ, ვარსკლავ ზღვისაო,
 ღვთის დედაო და მაღალო...“
 201—203 გვ.
65. „ბ საგალობო. —
 რომელ ზღვა და სრულ ქვეყანა უგალობენ
 და ვარსკლავნი ეთირითურთ თავყვანს-სცემენ...“
 204—205 გვ.

66. „გ ს ა გ ა ლ ო ბ ო. —
საშომან მარიაშისამან იტვირთა
მწყემსი სოფლისა...“
205—207 გვ.
67. „გ ა ლ ო ბ ა კ ვ ი რ ა კ ი ს ა. —
ში ქალწულთა უმაღლესო ქალწულო, შენ
დედუფლად გვირგვინოსანი ზეცას ხარ შენ...“
207—209 გვ.
68. „ბ ს ა გ ა ლ ო ბ ო. —
ქალწულთა შორის უდიდეს ქალწულ
და დიდებით ზეცას ამალეებულ...“
209—210 გვ.
69. „გ ა ლ ო ბ ა. — ვექსილა რეჯის პროლეუნთ...“
211—213 გვ.
70. „ჰ [ი] მ ნ უ ს. — იესო რედემტორ ომნიუმ...“
213—216 გვ.
71. „ი მ ნ უ ს. — ქრუდეღის პროდეს დეუმ...“
216—218 გვ.
72. „ჰ ი მ ნ უ ს. — თე იოსებ ცელებრენტ აგმინა ცელითუმ...“
218—220 გვ.
73. „ჰ ი მ ნ უ ს. — სალუთის სუმანე სათთორ...“
220—221 გვ.
74. „ჰ ი მ ნ უ ს. — ვენი ქრეათორ სპირითეს...“
222—224 გვ.
75. „ჰ ი მ ნ უ ს. — იამ სოლ რეცედით იგნეუს...“
224—225 გვ.
76. „ჰ ი მ ნ უ ს. — უთქვეანთ ლაქსის რესონარე ვიბრის...“
225—227 გვ.
77. „ჰ ი მ ნ უ ს. — პლააქარე ქრისტე სერვეულის...“
227—230 გვ.
78. „ჰ ი მ ნ უ ს. — სთაბით მატერ დოლოროსა...“
230—235 გვ.
79. „ჰ ი მ ნ უ ს. — ვექსილა რეჯის ფაროდუნთ...“
235—238 გვ.
80. „ჰ ი მ ნ უ ს. — ქრისტე ქოდვესორ დომინე ქვოლენთეს...“
238—240 გვ.
81. „გ ა ლ ო ბ ა ქ ა ლ წ უ ლ თ ა. — იესუ ქორონა ვირგინუმ...“
240—242 გვ.
82. „მ ი რ ქ მ ი ს ს ა ნ თ ლ ი ს დ ა რ ი გ ე ბ ა ს ა ზ ე დ ა. ლ უ მ ე ნ ა დ
რ ე ვ ე ლ ა ც ი ო ნ ე მ გ ე ნ ც ი უ მ. — ეთ გლორია პლემის თუე ისრაელ...“
242—243 გვ.
83. „მ ა გ ნ ი ვ ი ქ ა თ ი ს ხ მ ა ზ ე ს ა თ ქ მ ე ლ ი გ ა ლ ო ბ ა. — ნუნქ
დიმიითის სერვუმ თუუმ...“
243—244 გვ.

84. „გამოსვლაზე და. — აღორნა თალამუმ თუუმ სიმონ...“
246—247 გვ.
85. „შესვლასა ზე და. — ობთულერუნთ პრო ეო დომინო...“
247—248 გვ.
86. „ნაცრის ოთხშაბათს ნაცრის კურთხევის უწინ
სათქმელი. —
ექსავდინოს დომინე ქვონიამ ბენიგნა...“
248 გვ.
87. „ფსალმუნი, საქმის დღის ფსალმუნის ხმაზე სა-
თქმელი. —
სალუმ მევაქ დეუს ქვონიამ ინტრა...“
249 გვ.
88. „ნაცრის დაყრაზე სათქმელი. — ამთემურ ჰაბითუ ინ ცი-
ნერე ეთ წილი...“
249—251 გვ.
89. „ფსალმუნი, საქმის დღის ხმაზე სათქმელი. —
ადივანოს დეუს სალუთარის ნოსტე...“
251 გვ.
90. „გზობის (!) კვირიაკი, გზობის (!) კურთხევის წინ
სათქმელი. —
ჰოსანა უილიო დავით ბენედიქტუს...“
252 გვ.
- შენიშვნა: მოსდევს ტიპიკალური მითითებანი (252—253 გვ.).
91. „ზის დაყრაზე. — ფუერი ებრეორუმ პროთანტეს...“
253—256 გვ.
92. „ქარის დახშვაზე და. — გლორია ლაუს ეთ ჰონორ...“
256—257 გვ.
- შენიშვნა: მოსდევს ტიპიკალური მითითებანი (257—258 გვ.).
93. „შესვლაზე და. — იგრედინტე დომინო ინ სანქტამ ცივიტატემ...“
258—259 გვ.
94. [გალობა]. —
„მოძღვართ სახეთა გარდაცვცეთ,
ვსენათ განზრახვა საკვირველი...“
262—264 გვ.
- შენიშვნა: უძღვის: ა. „უოველგერობით (!) სათქმელი. — დიდება მალალთა
შინა ღმერთსა და ქვეყანასა ზედა მშვიდობა...“ (259—261 გვ.)
ბ. „ეს ლოცვა ნორასტე ღმრთი არის. — ღვთის სიტყვისაგან პირველი შექ-
მული ცანი ცათანი, საცნაურ უსხეულნი...“ (261—262 გვ.).
95. „მარტილოგიოსი. [ა] წინა დღეს შობისა იესო ქრისტესი, დე-
კემბერს, დღესა მთოვარისასა. — შემდგომად დასაბამისა, რაჟამს ღმერთმან
ცა და ქვეყანა შექმნა მეხუთათს ას ორმოცდაცხრამეტ წელსა...“
265—267 გვ.
- [ბ] „ხორციელი შობა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი. მასვე დღესა შინა

მიცვალება წმინდისა ანასტასიასი, რომელი ქმარმან თვისმან ფუბლიობ შეიპყრა...“ 268 გვ.

[გ] „მიცვალება წმინდისა ეფენისა ქალწულისა, რომელმან დღეთა მათ გალენოსა კეისრისასა ფრიადნი მადლნი და ღვაწლნა (!) ქმნა...“

269—270 გვ.

[დ] „იკვალად ნიკომედიას შინა ვნება მრავალთ მოწამეთა, რომელნი დღესასწაულსა მას შობისა იესო ქრისტესსა წარვიდენ ტაძრად...“

270—272 გვ.

შენიშვნა: მოცემულია ამ წმინდანთა წამების შესახებ მოკლე სვინაქსარული ცნობები. დასასრულ მოსდევს: ა. „ნუგეშინი-ეციო სულმოკლეთა და არქუთ მას: განძლიერდინ, ნუ გეშინიან, აპა ლმერთი ჩვენი მოსლვად არს...“ (273—276 გვ.).

ბ. „სახელითა მიმისათა და ძისათა და სულისა წმინდისათა, ამენ. ეილოცოთ: ყოვლის მპყრობელო საუკუნო ღმერთო, მოგვემდღე ჩვენ სამარადისო მტურვალისა შეწირვად შენდამი...“ (277—282 გვ.).

გ. „ეს ლოცვა ტერ ამენაკალი არის. ლოცვა მან ასერ მეფისა იუდასი, ოდეს შეიბრუნეს ბაბილოვანს. — უფალო ყოვლის მპყრობელო, უფალო ღმერთო მამათა ჩვენთაო...“ (283—294 გვ.).

96. [ს ა გ ა ლ ბ ე ლ ი]. —

„უგალობდენ ენა დიდებულსა,
ხორცსა საიდუმლოსა...“

295—298 გვ.

97. [ს ა გ ა ლ ბ ე ლ ი]. — „ავე მარისტელა...“

298—301 გვ.

98. „წმინდა ბარძიმზე სათქმელი. — დომინე ნეთრას ბესთის...“ 301—304 გვ.

შენიშვნა: მოსდევს ტიპიკალური მითითებანი, რომელთა შორის ჩართულია ქართული ტრანსკრიპციით ნაწერი ლათინური ტექსტები (304—314 გვ.).

99. „ს ა ფ ლ ა ვ ი ს კ უ რ თ ხ ე ვ ა ზ ე. — მისერერე მეი დეუს სექუნდუმ...“ 315—324 გვ.

შენიშვნები: 1. კრებულში თავმოყრილი საგალობლები კათოლიკურია, ზოგ მათგანს ახლავს ლოცვები და ტიპიკალური მითითებანი (№№ 26, 83, 90, 92, 94, 98).

2. საგალობლები ლათინურიდანაა თარგმნილი, ლათინური საგალობლების ნაწილი აღარ უთარგმნიათ და კრებულში შეუტანიათ ქართული ტრანსკრიპციით (№№ 69—93, 97—99).

შინაწერები: (სხვა ხელით) 1. [ძილის წინ სათქმელი 'ლოცვა]. — „დაეწევი, დამეძინება, პირვეარი დამეწერება...“ (325 გვ.).

2. „პეტეტე ასანასაგანა ავიღე ლუკას წილათა, კარაანტან რომ ყანა იყო, 5 კოდი პური თავედი. ბეგის ყანისა, 16 კოდი ასანას კოლითა. იმის ზეიღამა პატარა ყანა რომ არის, იმისი დიკა 16 კოდი ისრევა ასანასთან არის მიბარებული, თავნიცა შიგ არის, არ გამოყვია. კიდევ 21 კოდი არის ასანასთანა შოშიასიცა და ლუკასიცა. აღსახალის ქმისწულისაგან საკუთარი ლუკასი ერგო 8, ახლაც ისრევა იმასთან არის. პეტეტე ასანასაგან ერგო 8 კოდი პური დიდი ყანისა. კიდევ ერგო პეტეტე

ასანასაგან დიდი ყანისა 8 კოლი პური“ (ზედა ყდის საცავ ფურცლებზე).

3. „ეზ. გიორგაძის“ (იქვე). გიორგაძე ხელნაწერის მფლობელი ჩანს, მინაწერი შესრულებულია ლურჯი მელნით.

4. „ჩემი მულისა მართებს ორი ოზღაშვიდიანი ოქრო, სამცე ურუბია“ (იქვე).

5. მინაწერებია აგრეთვე 7 v-ზე ფანქრით და 322 v-ზე (ჩაწერილია ლათინური და ქართული ფრაზა). 2-ე და 4-ე მინაწერები გამოქვეყნებულია (იხ. შ. ლომსაძე, ახალციხური ქრონიკები, გვ. 236).

(15)

121

თომა კემფელი, თანა-შედგომა ქრისტესი. XIX

175 ფ.; 15X11; ქალაღი; ტყავადაკრული ხის ყდა; მხედრული, სათურები და საზედაო ასოები სინგური; [XIX]; ავტორი: თომა კემფელი; მთარგმნელი ლათინურიდან: გორელი ტლუკაანთ პაპაშვილი დავით (იხ. შნშ. 3); ნაკული; დაუწერელი; 6r—v, 72v; კიდგამოხეულია 1, 4, 54 და 77 ფ., ამოხეულია ფურცლები 15 და 16, 18 და 19. 40 და 41, 95 და 96, 110 და 111, 136 და 137 ფურცლებს შორის.

„თომა კემფელი, ბერი ეკლესიერი წესისაგან წმინდის ოგოსტინესი, ქრისტეს თანა-შედგომასა ზედა, წიგნი პირველი, სავმარი ტუქსუანი სულიერი ცხოვრებისათვის. თავი პირველი, ქრისტეს თანა-შედგომასა ზედა და ყოველი სოფლისა ამის ამოების გალახუასა ზედა. — რომელი შემომიდგეს მე, არა ვილოდის ბნელსა — იტყვის უფალი. ესენი არიან სიტყუანი ქრისტესი, რომელთაგან ვიტუქსვით და ვიწურთნებით...“ 7r—175v.

წყდებ: „...ვიდრე ცხად არა ვიხილო უფალი ჩემი დიდებასა თვისსა შინა, არარაიდ მიჩნს ყოველი რამე, რომელსაც ვხი...“ (IV წიგნის 11 თავი. შდრ. კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის Q ფონდის ხელნაწერი № 513, 194v).

შენიშვნები: 1. უძღვის (სხვა ხელით) ა. [ქება ამ წიგნისა]. — „...მოწმობანი, რომელთაც მრავალი მადლი მიიღეს ამ წიგნის ხშირად კითხვითა, როგორც წმინდა თროპეო კარდინალმან, წმინდა პიო მეხუთე პაპმან, რომელთაც მუდამ ეს წიგნი პქონდათ თავიანთ სულიერ წინამძღვრათა და თავიანთ სიციცხლის გასასწორებლათა. ამ წიგნის კითხვისაგან აილო სული წმინდა ფილიპე ნერმან. აწ ერთს დიდს იეპისკოპოზს იმთონათ მიჩნდა ეს წიგნი, რომ რამდენჯერაც ეტყოდა თავის მოსამსახურებსა, რომ ეს წიგნი მოეტანათ საკითხავათა, სახელს არ ეტყოდა, თუ — წადით, თომა კემფელი მომიტანეთ, — არამედ ეტყოდა — მომეც წიგნი — და მოსამსახურენი ფიცხლავ შეიტყობდნენ, რომ თომა კემფელი უნდუდა (!). წმინდა იგნატიოზმან დაავედრა თავის ბერებსა, რომ ყოველთ თავთავიანთ სენაჟში თვითო თომა კემფელი იქონიონ, და ახლაც ინახვენ“ (1r—v). ტექსტი თავდაკულია (შდრ. Q513, 4v).

ბ. „წამკითხავთათვის. — აწე, ქრისტეს მიერ ძმანო, რადგან ეს წიგნი თითქმის ყოველთ გვართ ენაზე გადათარგმნული არის, მეც ვიფიქრე, რომ ქართველის გვარი ამ მადლისაგან არ გამოვარდეს და არ დანატრულდეს. ამისთვის ქრისტეს მიერ თქვენმან სიყვარულმან აღმძრა და გარდამოვთარგმნე ეს ქრისტეს მიდევნების წიგნი ლათინურის ენისაგან ქართულს ენაზედ. და ასრე იცოდეთ, რომ ეს წიგნი ყოველის ქების ღირსი არის, ამიტომ არა თუ მარტო მორწმუნეთაგან, არამედ ურწმუნოთაგანაც დიდათ მიჩნეული არის. ამ წიგნმან ყოველ ქვეყანას გზა განხსნა. არა წიგნი არის ამთონათ ყოველად სანატრელი და საკითხავი დიდთაგან, შუათაგან და მცირეთაგან, რაოდნათაც ეს წიგნი. არა წიგნი არის ამთონათ სხვადასხვა ენაზედ გადათარგმნული, რაოდნათაც ესა. არა წიგნი არის ამთონათ ნაქები, რაოდნათაც ეს არის. აწ, ძმანო, ეს წიგნი ყოველს

ქების ღირსი არის და, თუ ამას ასრუ არ დაიჯერებთ, სცადეთ თქვენვე, თქვენში წაიკითხეთ და მაშინ შეიტყობთ სიტყვების ძალასა და სკამთ ზეციერს მანანასა, რომელსა შინა არიან ყოველი გემონი. ეს წიგნი არის ყოველი ჭირის წამალი, ამ წიგნშიდ იცნობვის დაუსრულებელი ღთის განგებულება, ამაშიდ არის მოწვევნილთ გულის დადება. ამით კაცი მრავალს რამესა და ლოცვის რიგს და გზას ისწავლის, ამით კეთილად იცოცხლებს და ამით წმინდათ სიკვდილის ცნობას ისწავლის.“ (აქედან ტექსტი გრძელდება გადამწერის ხელით) „ეს წიგნი იქონიეთ თქვენს საყუარლათა, უბილამ ნუ მოიშორებთ, კიდეც და კიდეც წაიკითხვედეთ. ასრუ იცოდეთ, რომ რაგინდ ისიც და ისიც თავი ათქერ ერთმანერთზედ წაიკითხოთ, უკეთესსა და უკეთესს სულიერს სხუდასხუას გემოს ნახეთ. აწუე მიიღეთ ეს ღმრთისაგან ნაბოძვარი სიკეთე, რომელსა შინა არის ყოველი ქვეშარტი საქრისტიანო ფილასოფობა.“ (1v—3r).

გ. «ცხოვრება თომა კემფელიისა.— ეს ცხოვრება თითქმის ასეთი კაცის დაწერილი არის, რომ თითქმის თომა კემფელიის დროს ცოცხლდობდა. ეს თომა, რომელსა გუარის სახელათ ეწოდებოდა კვერი (რომელსა თათრულად ჩაქუჩს ეტყვიან), აწუ ეს კვერიანთ თომა კემფელი კვეშარიტად კვერი იყო ფავის სიტყუათა და საქმეთა შინა მხურვალეთათვის და უმხურვალეთათვის, რამეთუ სიტყვითა თვისითა არაკუნებდა, სცემდა და აღვიძებდა გულთა მხურვალეთასა უფროს მხურვალეებასა ზედა სულიერი ნაყოფის ქმნასა ზედა და ღთის მადრიელობასა ზედა...“ (3r—5v).

2. თხზულება შედგება ოთხი წიგნისაგან. I, III და IV წიგნების დასაწყისები მოხატულია ფერადი თავსამკაულებით, II წიგნის დასაწყისში მთელი გვერდია მოხატული.

3. ტექსტი თარგმნილია ლათინურიდან გორელი ტლუკაანთ პაპაშვილი დავითის მიერ (იხ. შ. ლომსაძე, ახალციხური ქრონიკები, გვ. 56—57).

მინაწერი: (ლურჯი მელნით) „წაიკითხეთ ეს საინტერესო წიგნი 1929 წელს“ (11v).

(16)

122

ჟამნი. XIX

2 ფ.: 15,5×9,5; ქალაღი; ფრაგმენტი; მხედრული; [XIX].

„ჟამნი.— რაჟამს აღსდგე ძილისაგან, განეშორე სარეცელსა და ბრძანე: ლოცვითა წმინდათა მამათა ჩვენთათა, უფალო იესო ქრისტე, ღმერთო ჩენო, შეგვიწყალენ ჩვენ...“ 1r—v.

წყდება: „...მეყსეულად მსაჯული იგი მოვიდეს და თვითო...“ 1r—v.

მინაწერები: 1. (გადამწერის ხელით) „აბა გნახო, კალამო, თუ როგორს“ (2r). ამავე გვერდზე სხვა მინაწერებიცაა, როგორც ჩანს, კალმის გამოსაცდელად შესრულებული.

2. 2v-ზე გვიანდელი ლურჯი მელნით მიწერილია ამ ფრაგმენტის დასაწყისი ფრაზა: „ჟამნი — რაჟამს (!) აღსდგე ძილისაგან“.

123

ძველ თქმულებათა ცნობანი, ივ. გვარამაძის შედგენილი, ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

124

არჩან თუ არა ქართველ[ნი] კათოლიკენი. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი, დაბეჭდილია „მოგზაურში“, 1902, მარტი, № 111 (საარქივო მასალა).

125

იოაკიმ მენანი, განხილვა ასურეთისა და ქალდეეთისა. დაბეჭდილია „ივერიაში“, 1884, № 23—25; ერთვის მინაწერები, გადმოწერილი სვინაქსარიდან (კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის S ფონდის ხელნაწერი № 1245) და ვანის ოთხთავიდან (A ფონდის ხელნაწერი № 1335). ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

126

უ. ტლაფორი, დამარღვეველი ლუტერის და კალვინის მწვალებლობისა და ძლიერი მხწავლა მართლმადიდებლობისა. 1894. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

127

გარკვევა მოთხრობათა საღმრთოთა წერილისა ძველისა აღთქმისა კესარიოს კალინოსის იესოს რიგოსნისაებრ გარდმოცემით შედგენილი მესხი იოანე მღვდელი გვარამაძისაგან. სასარგებლოდ ყოველთა კაცთა, მეტარე სასულიერო პირთა. ქ. ახალციხეს 1896. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

128

კრებული. XIX. მთარგმნელ-შემდგენელი ივ. გვარამაძე. ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

129

ლოცვანი ღვთისმშობლის მიმართ სათქმელი. XIX. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

130

მაისის საღმრთო საწაულო ლოცვანი. 1890. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

131

კრებული. 1908. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

132

ივ. გვარამაძე, საეკლესიო ისტორიული წყაროები. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

133

ივ. გვარამაძე, წმ. მოღვაწე ნინო. 1901. ნინოს ცხოვრების პიესად დამუშავების ცდა. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

134

ტერ იოანე, დღიურები, 1892. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

135

ივ. გვარამაძე, საქართველოს გეოგრაფია. XX. ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

136

ივ. გვარამაძე, წუთიქვეყნის სამნახველო. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

137

ივ. გვარამაძე, ქორონიკონი რომის კეისრებისა. XX ს. დასაწყისი. 16 ფ.; გარდა კეისრებისა, არის მ. ჯანაშვილის წიგნიდან პალეოგრაფიული ნიმუშები (საარქივო მასალა).

138

ივ. გვარამაძე, გენეალოგია ჩვენი გვარ-ტომის თავგარდასავალი. XX ს. დასაწყისი (საარქივო მასალა). ძალიან საინტერესოა XIX ს-ის ახალციხის ისტორიისათვის.

139ა

ივ. გვარამაძე, ქართლის ცხოვრების წყაროები. 1877. 52 ფ. (საარქივო მასალა).

ბ

ივ. გვარამაძე, ქართლის ცხოვრების წყაროები. 1877. (საარქივო მასალა).

140

ფ. გვარამაძე, ისტორიულ-არხეოლოგიურ-ლინგვისტური ცნობები. XIX ს. მიწურული (საარქივო მასალა). დაწერილია 11 გვ., დაუწერელია 13.

(17)

141

მამაო ჩვენოს თარგმანება. XIX

4 ფ.; 14×9,5; ქალღლი; მიწებებულია 1836 წ. დაბეჭდილ წიგნზე; მხედრული; თავნაკლული; შავი მელანი; განსამარტავი ადგილი სინგურით; [XIX ს. დასაწყისი].

[მამაო ჩვენოს თარგმანება]. — „...თი მთხოვარი გლახა, ყოველფერად დაჭირებული და კინალამ შიმშილით სიკვდილზედ მიეარდნილი, დავარდეთ ფეხქვეშ ჩვენი სახიერი მამისა...“ 2r—4v.

შენიშვნები: 1. 1 ფ. უნდა წარმოადგენდეს ფრაგმენტს რაღაც ნაწარმოებისა, რომელიც იწყება „მართალი მოყვრები და მართალი ნათესავნი იცნობებიან ბედნიერობის ყაშში. მაგრამ იცნობებიან შეჭირვებისა და უბედურობის ყაშში. ქვეყნიერი მოყვრები მის დღეში...“ (1r).

2. წინ არის დაბეჭდილი წიგნი „პარტეზი სულიერი, რომელსა შინა მრავალნი მხურვალე ლოცვანი დაბეჭდილი წელსა უფლისასა 1836 წ., მაისის 7“. ამ წიგნს ერთვის „მოხსენება“ ლექსად:

„ჩემს ძალზე მეტი საქმე დიაკნობაშიდ ავსახე
 სადნობელი მადანისგან, წირვის ასონი ჩავსახე.
 საბეჭდავი არ მენახა, ორი საქმე გამოვსახე
 კურსი ვჰკარი, ჩამოვასხი ქალღღმედდა ასო ვნახე.
 წამყობხველსა ვიადვილებს, ამ წიგნის თარიღი ნახე
 ჩინი ასო კელთ დაიჰყარ, ყარი მის ახლოს მონახე,
 ოცდაათი დასით შეჰყარ, ექვსიც მასთან გამოსახე,
 სრული თარეხი მან გამცნოს, მეხუთე თვის შვიდი ნახე.
 აღვასრულე იესოს ძალით, ზემოთ ბსენებულს თარეხსა,
 სასჯელი ბევრი გავწიე, გვირგვინათ მივეცი ერსა,
 სახელი დავდე პარტეზი, ქართულათ ზალი თარგმნესა,
 მომიხსენიეთ, მეც ძმანო, თქვენი ლოცვის წილი მხვდესა“.

3. კომენტარი კათოლიკური შინაარსისაა. ერთ ადგილას ნახსენებია: „ამას გავსწავლის წმინდა ა გ ვ ი ს ტ ი ნ ე, რომ ამ სიტყვისათვის...“

(18)

142

წირვის დავთარი. 1793—1807

88 ფ.; 12×7,5; ქალღლი; ტყავის ყდა, დაზიანებული, დანესტიანებული; ბოლონაკლული, აკლია 69 და 70 ფფ. შორის, კიდებები ჩამოცილებილი; ყდა დასერილი, მხედრული; შავი მელანი; 1793—1807. (4r—87v); დაუწერელია 2r—3v.

[დავთარი]. — „წელსა უფლისასა 1793. იანვარი.

1 — პოლოსათ არუთენასათენ სათლელ ყაფიურიან ვნახე.

2 — კბილათ ქულისა 4, 3 ყაფიურანმა კუალადცა მამანელის წავიდა.

3 — ბრბა მარიამისთენ 5.

4 — ალექსანათ მათასთენის.

- 5 — გასპარათ ამბარძუმასთვინ.
 6 — თემისთვინ ახალციხილამ წიგნი სამთი (!).
 7 — სომხებისთვინ კაკოსათი“... 4r—v.

წყდება: „1807 წ. აპრილის 8...

- 21 — ბურნუხუს.
 22 — აკოლა დედის.
 23 — ...
 24 — ხაზუსი.
 25 — ნებიერიანთ.
 26 — ...
 27 — მესას შვილისა“ 88v.

შენიშვნები: 1. სამწუხაროდ დავთრის შემდგენლის ვინაობა არ ირკვევა.
 2. ამ ხელნაწერზე ცნობა გამოაქვეყნა შ. ლომსაძემ, იხ. გვიანი შუა-საუკუნეების საქართველოს ისტორიიდან, ახალციხური ქრონიკები, 1979, გვ. 5.
 3. ხელნაწერში ყოველთვის თითქმის ყოველი დღის გასწვრივ მითითებულია სახელები, რომლებსთვისაც გადაიხადეს წირვა. შიგადაშიგ ჩართულია განსხვავებული ცნობა, ზოგჯერ ისტორიულიც, ვიმოწმებთ მთლიანად.

1794

აპრილი

- 23 — აშტარხანს წიგნი გავ[გზავნე]
 24 — ყალაყუი (!) პოლოსას ქალი დაიკარგა (13v)

მაისი

- 23 — არტანუჯს წამოველ
 24 — არტანუჯს ვწირე პირ[ველად] (14v)

ოქტომბერი

- 19 — უმფროსი, პატრმა ნახეთ
 21 — ლვინო გავ[გზავნე]
 25 — ტანძის წაველ
 31 — ხუცესი წავილ[ა] ახალციხეს] (17v)

დეკემბერი

- 21 — დედაი მიიცვალა
 29 — წიგნები მომივიდა (18v)

1795 წელი

თებერვალი

- 5 — არტანუჯს წამოველ
 15 — ახალციხეს წამოველ (19v)

მარტი

- 10 — ვალეს მოველ (20r)

აპრილი

- 1 — აღდგომა (20v)
 13 — არალ[ს] დავმარზე ყმაწვილი
 17 — უდეს ვიყავ
 21 — ტერ ვაბრიელა მოვიდა
 23 — თერძიბაშის ცოლისთვინ (21r)

3. ხელნაწერთა აღწერილობა

მაისი

- 7 — აღდგომი იძრა
 23 — ტერ ანტორი მოვიდა, წიგნი დაიწყო
 28 — ტერ გაბრიელი წავიდა, ტერ სტეფანე (21v)

კათათვე

- 17 — ტერ ანტონი მოვიდა (22v)

მარიობისთვე

- 5 — დედაი ვალეს მოვიცვანე
 6 — უღეს წაველით
 9 — დედა ქალაქში წავიდა (23r)

ენკენისთვე

- 15 — ტიფლიზი აიღო (24r)

1796 წელი

მაისი

- 20 — ქარაიანი წავიდა სტამბულისა (29v)

აგვისტო

- 10 — ფაშა გამოიქცალა შარიფა
 17 — ლეკი ვალეს [მოვიდა]
 23 — უსუფ ფაშა მოვიდა (31v)

ენკენისთვე

- 7 — შარიფ ფაშა წავიდა (32r)
 20 — დიარბეჭირელი ენახე (32r)
 24 — პატრი ნიკოლა მოვიდა (32v)

1797

იანვარი

- 7 — პეტროსა წავიდა არტანუჯს
 20 — ქალაქს წაველ (35r)

თებერვალი

- 5 — ტერ ოვანესი მიიცვალა (35v)
 20 — ჩემი დისწულისა, მოვიდა ხოფიდამ (36r)

მარტი

- 17 — წიგნი აშტარხანს (36v)

მაისი

- 25 — პეტროსა წავიდა არტანუჯზე (38r)

ენკენისთვე

- 12 — კაიხათ სარი ქეპა მოკლეს (40r)

გიორგობისთვე

- 1 — ნათელას გვირგვინი ოპანუზას (41v)

ქრისტეშობისთვე

- 10 — სტამბოლს, აზრუმს წიგნი გაეგზავნე (42r)

1798

ნოემბერი

28 — უმჯროსი იშხანეზ[ი] დაიპატ[იჯა] (50v)

ქრისტეშობისთვე

21 — უმჯროსი წავიდა, ანტონ ვართაპეტ ნურიაჩანიანთ (51r)

1799

მაისი

31 — ბათუმი მოშალეს (53r)

1800

იანვარი

6 — ტერ ანტონი მიიცვალა (56r)

ღვინობისთვე

2 — შარდუ ფაშა მოვიდა (61r)

1801

მაისი

8 — ტერ სტეფანი წავიდა იმერეთს“ (64r)

4. ხელნაწერში დევს საკმაოდ დაზიანებული ფურცელი მარტის, აპრილისა და მაისის ჩანაწერებით. ვიმოწმებთ სრულად:

მარტი

1 — უმჯროსს წირვას მოეახმარე, კესიანთ

4 — დღეს მანზილით წიგნები გაქაგზავნე] ქო . . . ეკათვან

5 — ჩემი ძმის წიგნები მაგივიდა

11 — ქარავენი წავიდა, მათოზა და სხუა

12 — ბატონჯანაც წავიდა

22 — სელიმ ალა მოვიდა სტამბოლიდამ

23 — არტანუჯელები ვნახე

29 — წიგნები მომივიდა სტამბოლის ეპისკოპოსისაც

31 — სელიმ ალა სოლომანაშვილი შინ წავიდა, წიგნები ჩემთვის სტამბოლს წიგნები წავიდა

აპრილი

1 — დიდი ხუთშაბათი

2 — ტერ იოსებმა ქადაქება ხავარუმანი...

3 — სიწმიდე მივიღე

4 — უკაზალიანცა (!) წირვა ვნახე. აღდგომა

10 — შინ წიგნი გაეგზავნე

14 — ანტონ ვართაპეტი წავიდა

17 — ფარსადან[ს] აშტარხან[ს] წიგნები გავატანე

მაისი

წყალი გავიარეთ ზოგანდარის

სოფელში მე და ქერლა დავწვეით

გზაზე დავდექით

ბაშ ქოვის (?) მთა ვადმოვიარეთ

მრულე (?) ხილი კოპანიანი გამოვიარეთ

მელქონის პირდაპირ

მთის ქოშმერის ძირში ზაქარას წიგნი

მთა ვადმოვიარეთ ქლის (?) ყოლიჯის ადგილ[ზე] დავდექით]

ორი წყლის შუა დავდექით

წყლის კოდი რომ იყო, იქ დავდექით
 თვას (?) ქოვის აქედამ
 ...რა ქოვის მინდორში შინ წიგნი
 ...ლებ ფალუ გავიარე
 ...რეული (?) ხანი იქ დავდექით
 ...გავიარეთ
 ...მე და სეროფა მაწონი ავიღეთ...“

(19)

143

კრებული. XIX

211 ფ.; 10,5×17; ქალალი; მუყაოს ყდა; მხედრული; შავი მელანი; სათაურები წითურად; დამწერი; ტერ ანტონ ზუციანოვი (1r); [XIX ს. დასაწყისი]; დაუწერელია 2r—8v, 95v, 100r—v; 101v—102r; 103r; 104v; 105r—v; 107v—156r. 174r—186r, 202v—211r.

1. [ლოცვანი]. „ლოცვა კურთხევისა ავათმყოფთ ყმაწვილთა ზედა. — ბირველად ითქვას მღუდელმან: „სახელითა მამისათა“, „მამათ ჩვენო“ და „გიხაროდენით“. მესამე ფსალმუნი, „პირისაგან ყრმათა“ და „აკურთხებდით სახელსა მისსა“... 9r—95r.

შენიშვნა: ამ ტექსტის „ზანდუკი გინა საძიებელი“ მოთავსებულია 101r-ზე.

2. „წესი წმიდად სახსენებელი სა მეთოთხმეტეს ბენდიკტეს პაპისაგან დამტკიცებული, რომელი ბოლოს კურთხევის და შენდობის ჟამსა სიკუდილისა მიწვენილო მორწმუნეთა მისაცემად სიმარჯვისამებრ დროისა მოიხმარების მათგან, რომელთა სამოციქულო საღრისაგან პრომისა აქუსთ მიღებული შეძლება...“ 96r—99v.

შენიშვნა: ერთვის „ზანდუკი გინა საძიებელი“ (101r).

3. „შობიერი დედაკაცის კურთხევა. — იესო, მარიამ და მამა იოსებ შენდამი აღვიხილნე თუალნი ჩემნი, რომელნი დამკვიდრებულ არს ცათა შინა...“ 106r—v.

4. [ლოცვები]. — „აქციონეს. — საქმეთა ჩვენთათვის გვედრებით, უფალო, სამშენიელთა შენითა გაუმარჯვე რა ყოველნი ჩვენი ლოცვანნი და საქმენი შენგან მარადის იწყო...“ 156v—173v.

შენიშვნები: 1. ეგვე ლოცვანი სხვა ხელით დაწერილია 186v—200r.

2. უძღვის ლოცვებს: „იოსებ (1), მარიამ, იოსებ, ჯვარის გზა, გინა ჯვარაზილულის ქრისტეს მგზავრობის კაპუთით გოლგოთამდის საფიქრებელი ათოთხმეტ, წესისამებრ ადგილთა მათ წმიდათა იერუსალიმისათა“ — მოცემულია თითოეული ადგილისათვის ლოცვა.

5. ჯვარის გალობა. — „იესო, მარიამ და მამა იოსებ. — 7

ჯვარსათანა დგა ლმობილი
 დედა იგი ცრემლობილი!
 ძე ჯვარზედა ეკიდა,
 მისი სული მწარედ ოხვრიდა,
 მწარედ სწუხდა, მწარედ ურვიდა,
 მწარედ ლახვრად განვილილი...“ 200v—202r.

შენიშვნები: 103v და 104r არის სომხური ტექსტი 22. 102v-ზე არის მიწერილი: „ტერ ანტონისგან აღწერილი მრავალი არიან წერილი, კალმით მისით ნაწერი ფრიად არიან საქებულნი. ტერ“.

3. სალექსო სტროფი სამი სტრიქონისაგან შედგება.

მინაწერები: 1. ტერ პოლოს ლაზარიაანოვმა ვიყიდე უფალი ტერ ანტონ ხუციანოვისაგან. ფასი 1 მანეთი. ნახე. 1856-სა აპრი 20-სა“ (1r).

2. „ივანოვ ისარლოვის ვაჟი ალექსანდრე დიბადა 1863-სა, იანვრის 27 და მოვრისა იყო 19“ (1r).

3. 2r—3r, 210r—v-ზე არის უმნიშვნელო მინაწერები.

144

ივ. გვარამაძე, გვრგვინო წამებულთა წა ესტატე (წინასიტყვა მწერლისა). შირი 1.

„დიდება შენდა მაღალო ღმერთო „ყოველთა არსათაო“... პოემა (საარქივო მასალა).

(20)

145

პოლოს დავით შაჰყულიანი. ეკლესიის მოთხრობა (ისტორია) 1820 წ.

355 ფ.; 16×11; ქაღალდი; ხის ტყავგადაკრული ყდა; რამდენადმე დაზიანებული; დალაქებული; მხედრული; შავი მელანი; 1820 წ. (1r). დაწერის ადგილი ახალციხე (1r) ავტოგრაფი; დაუწერელია: 7r, 338v—355v.

[პოლოს დავით შაჰყულიანი. ეკლესიის მოთხრობა (ისტორია)]. — „ვიწყებ ლაპარაკი ეკლესიის ცხოვრებასა ზედა წელსა უფლისა 1820. ოქტომ. 7. წეკლერისა ახალციხისა, წიგნი პირველი. თავი პირველი. მოსვლა ქვეყნად უფლისა წინასწარ თქმული იქმნა წარმართით წინასწარმეტყველთაგან, სასწაულნი წინ დასწრობლნი უფროს მისი მობრძანებისა და ჟამი შესაფერი მისი მოსვლისა...“ 8r—321r.

შენიშვნები: 1. ტექსტს წინ უძღვის წინასიტყვაობა: „ეკლესიის მოთხრობა შემოკრებული მრავალ რჩეულთა წიგნთაგან დარიგებული, წელთა რიცხვითა დაწყობილი ჟამილამ აგვისტოს კეისრისა პრომისა ვიდრე შოზვადმდე მაცხოვრისა და უფლისა ჩვენისა იქრისტესი, რომელი შეცმულ არს პირველს წიგნსა შინა და წინადაცვეთილამ უფლისა ვიდრე ზეცის ამაღლებამდე მისივე წმიდათა ოთხით მახარებელთაგან მოთხრობილი ცხოვრება, სწავლებანი და საკვირველმოქმედებანი რიცხვისაგებ წელთა სამთა და თვეთა სამთა, რომელთა შორის ჰქადაგა ბილულად ამ ქვეყანასა ზედა ისეო ქრისტემან, შეცმულ არს მეორე წიგნსა შინა მატენი პირველი. წელსა უფლისა 1820 თვესა ოკტობრისასა, ჟამსა მამამთვრობისა პიო მეშვიდე პრომის პაპისასა.

შეწირვა იესო ქრისტეს მიმართ ღმერთსა და მაცხოვრისა უფლისა ჩვენისა, უკეთეს სამართალი მოითხოვს, რათა მონათა და მუშაეთა და რაოდენიც მოიბუშაკონ და მოიგონ ავარაკსა და ყანობირსა უფლისა თვისისასა მიართვან მასვე ნომკული იგი. მაშ რაოდენად უმეტესად თანამდებ ვარ მე შენ უღირსა და უხმარი მონა და მუშაკი, რომელი იგოადენათ (!) წელთ ჟამის აქეთ მოწყალებითა და სახიერებითა დაუსრულებელითა მით შენითა დაგიდგენივარ არა მხოლოდ სულიერსა შინა ავარაკსა და ყანობირსა შენსა, არამედცა ეკლესიისა შენისა ერთს წილს ვენახსა ზედა შენსა ზედამხედველად და შემვლელად მისისა, თუნიერ სრუ-

ლად ღირსეულობისა ჩემისა, რათა უხეად მომემკო და შემეყრიბა მშვენიერნი და უტკბილესნი ნაყოფნი და შემომეწირა იგინი შენთვის, არამედ ესცნობ და ვადვიარებ უხმარობასა და უნაყოფიერებასა ჩემსა, რამეთუ ივალდენ წელიწადნი განვლუ. არა ვითარცა შენ სამართლისად თხოულობდი ჩემგან და გშვენიდა შენს წმიდასა სამსახურსა შინა, საქმით და სიტყვით ქადაგებით წეს სახარებისა ღთის უფალი და ზეციური მოძღვრებისა შენისა, არამედ ვითარცა შეპყრებოდა უხმარობას ჩემს. ხოლო რათა არ მრგებოდა უხეღური და სატირელი წელი იგი სახარებებრივი მონისა მისთ ღმერთმან მოზარებულობისათვის თვისისა უფლისა თვისისაგან მოღებული ქაწქარი სუღარასა, გინა სამოსელსა, არამედ ჰუქმად და ცუღად დაიცვა... თვის... მას ზედა საშინელი...» 2f—3v).

„წინათქმულობანი და სწავლებანი აღმოგივლელთა მიმართ. ვიდრედა ვიყვი სიკაბუქესა შინა, ღმერთი უფალი განგებულეზითა მაქუნდა ფრიად დიდი მოზღღურობა და მიკრებლობა იმავე სასწავლოსა მყოფობისა ჩემისა ეპმსა შინა ეკლესიის ცხოვრების ამოკითხვასა თუ სმენასა, ზედა და საკუთარი სიხარული და შეება მეშიზეზებოდა მითგან, ამისთვის მოვიწადინე მოშოვნა იმფერით რჩეულთა წიგნთა და სასწავლოდ ამ მოსღვის (1) შემდგომად ქალაქსა ამას ახალციხისასა, ადგილსა შობებსა ჩემისასა, ვიდრე ოღდახუთ წლამდე შემდგომად შლედღელობისა ჩემისა, რაოდენსაც იმ წიგნთაგან აღმოგივითხამდი ნიშნულთ და საკუთართ რაიმეთა აღენიშნემდი, თუმცა სხუა ენითა, რომელი უფრო მეადგილებოდა და ესრედ გაუხვდა, ვიდრე იმათგან გაკეთდებოდა ერთი დიდი წიგნი, არამედ თან განვიზრახემდი, ვითარმედ შემდგომად ჩემი სიკვდილისა უსარგებლონი იქმნებოდენ თუ ის პირველნი მარგალიტნი და თუ წეროლნი ჩემნი, ნაყოფი შრომისა ჩემისანი. ამისთვის მრავალგზის ვეფიქრობდი, რათა სხუათათვის იგი ნაყოფიერი ყოფილიყო ვითარ მოვეცეულყოფი, რამეთუ უკეთუ ნაშრომი იგი ჩემთვის აღწერილი ჩვენს ქართულს ენასა ზედა გარდმოშელო ფრიად ვანხმარი და შემოკლებული იქმნებოდა მათთვის, რომელთაც არ აღმოუთხოხით სრულად ეკლესიის ცხოვრებაი. ხოლო უკეთუ ვრცალად და ფართოდ აღმეწერა მაშინებლქენს, უკან მაყენებდენ თუ უკამეება ჩემი და თუ ფერად ფერადნი მძიმე... მსახურებისა ჩემისანი შედგომად ესფერი საქმისა, რომელსა შინა შეცმულ არიან თითქმის აღურიცხველნი ნივთნი სალაპარაკონი, რაოდენათაც ყოველი მგლოების. კაცთათვის სასარგებლონი აღმოკითხვად. გინათაც უთმენელსინ აღმეწერისათვის, არამედ ღთთან მიმართვითა მისგან შეწვენის მოთხოვნითა და რომელთამე პატიოსანი ეკლესიერთა ჩემთაგან შეგულნიანების მიცემბითა, რომელი იგი ღმრთის კმად შეგპრაცხე, სიძნელე იგი ჩემი ყოვლად დიდი დასძლია სარგებულებანიამან საერთოსამან, რამეთუ წა პავლე მოციქულის თქმულობისებერ „ყოველი კეთილისა დამწყობბერ თვით ღმერთი არს და აღმსრულებელიცა“ და შექლებაი ჩემნი ღმრთისაგან არს და თვით უფალი ჩემნი იესო ქრისტე ბრძანებს: «თვინიერ ჩემისა არააი ძალ გიცსთა». ამისთვის იგივე მოციქული იტყვის: «ყოველივე ძალიმის განმლიერებულსა ჩემისა ქრისტესა მერგა». ამისთვის კანნიერებოთა მით თავს ვიდრე საქმე ესე სასოგობის მიწენთა ქრისტეს იესოს მერგ, რომელიც ვითარცა ვიწყებდით, ეგრეთვე მისივე მადლით შევეუღვენდი, თუმცა ვხედედი სხუათა აუქსონთა გინა მოხმრობთა, რომელთ დამწყობა შემოკლებით ლაპარაკი ქრისტეს შობვის უწინარეს მშობელსა მისსა, ეგრეთვე სხუათა წმიდათა ზედა, რომელნი ყოფილ იყენენ მკირეოდენ უწინ უფლისა განხორციელებისა და შობვის, ეგრეთვე შრომის კვისართა ზედა, ვითარცა ავგისტოსასა და ტიბერიოსისა. არამედ რაოდენიც შეიძლებოდა ვეცადე ყოველი მოწადინებოთა, რათა მორწმუნე მომთხრობთაგან შემოკრებით ფართოდ და ვრცელად აღმეწერა, ვითარცა კუალად ვპავი ქრისტეს შობადღემდე აღმეწერე და ამას ვუწოდებ პირველი წიგნი. ხოლო ქრისტეს წინადაცვეთილად, რომელი არის წლისათვი და ჩვეულება ქრონიკონის დამყობისა, პირველი წელი უფლისა ვუწოდებ და თან მერე წიგნი. და ამ წიგნსა შინა მოითხრობების მრთელი ცხოვრება იესო ქრისტესი და თან აღწერენ თუ წოდება მოციქულთა და მოწაფეთა მისთა, თუ იგავნი მისგან მოტანილნი, თუ სხუა ღმრთილნი და ზეციერი სწავლებანი მისნი და თუ სასწაულომოქმედებანი რაოდენიც ყო მან სათ წელთა შორის ქადაგებისათვის ვიდრე ზეცას აღმალღებამდე, რომელნიც აღვაწერეს სუ-

ლი წმიდის სამშენველოთა ოთხთა წმიდათა მახარებელთა ვითარც მათემ, მარკოზ, ლუკამ და იოანემ.

ხოლო მახარებელთა მით თუმცა ყოველთა აღსწერეს იესო ქრისტეს ცხოვრება და მოქმედებანი მისნი, წა იოანემ, რომელი შემდგომად ყოველთა მოციქულთა და მახარებელთა მიიკვალა, ყოველთა მათ ბოლოს აღსწერას სახარეობისა თვისი და რაიც დაეტყოთ ამითა მათ პირველთ მახარებელთა დიდი წილი, ამან აღსწერა დანაშენისა, რამეთუ ამას ეხილა, აღმოეკითხა და დაემტკიცა მათი აღსწერილი სახარებაი. და მახარებელთაგანთა ზოგმა წილად აღსწერა თუ სწავლებანი მაცხოვრისანი, თუ სასწაულმოქმედებანი და გარემოებანი. ვინ ფართოდ, ვინ შემოკლებით, ვინ სრულად დაუტევეს და ვინ საკუთრად განცხადებით აღსწერა, და რომელთაჲ მითგანთა არა უმზირეს ესასა და დროსა თუ რომელსა წელსა მისი ქადაგებისასა თქმულ იქმნენ სწავლებანი იგინი ანუ მოქმედებულ იქმნენ მისგან სასწაულნი იგინი. კარდინალმან ბარონიოსმან შეჰქვირა ოთხნივე მახარებელნი და პირველსა პატროსა მას მოთხრობისა თვისისასა დააწყო რაოდენიც თქმულ და მოქმედებულ იქმნენ ქრისტესაგან, არამედ არა სრულად მოტანით მათი, მაგრამ დიდი წილისა მათისა დატოვებით და მიგზავნით წა მახარებლებთან. ესე მეცნიერთა და წა სახარების ფრიად მოადგილეთათვის დიდი სიძნელე არ იყო, თუმცა კი სარჯელგანი, არამედ სხუთათვის კი სიძნელე იყო, რამეთუ ჰერ იყო მრავალთა... იმეთა შორის შორის მოძებნა და გასინჯვა ოთხთავე მახარებელთა, რათა თავსუბით შეტყობოდ იყუნენ და სიადილით სწავლებანი და მოქმედებანი იგინი: სიადილე ესე საზოგადოდ ყოველთათვის ეწაღა მოღება წა ფრანკისკე საღვთიან ეპისკოპოსს ჟენევისასა, რომლისა დიდი სიწმიდე და ღრმა მეცნიერება ცხად არს ყოველი ქვეყნისა წინაშე. რამეთუ ეწაღა ამას შეკრება ერთად ოთხთავე წმიდათა მახარებელთა და ქრისტეს ქადაგებისაგან სამთ წელთა შორის ყოველთ მის თქმულებათა და მოქმედებათა მოტანა არა ნაკლებად, ვითარცა იყო ზემოდსხენებული კარდინალი ბარონისაგან აღსწერილი, არამედ მართლვე მოტანით ერთად ასრე, რომ საჭირო არღარ ყოფილიყო ძიება და სინჯვა მახარებელთა მათ. არამედ ვინცა სიკუდილმან მოუსწრაფა დმერთი, უფალი წინაგანგებულობითა იმ წა ეპისკოპოსმან ვერღარ შეიძლო მისი აღსრულება. და შემდგომად განვილს საუკუნოებასა შინა ესფერი ბედნიერი წილი ერგო მამა კარლო მასისინისა რივისაგან წმიდა ფილაგე ნერისისასა, რომელმან გიყყო წინამძღვრობა დიდ წილსა შინა პირველისა და მეორე წიგნისა. და კულად მოსასჯელთ სხუთა წიგნთა შორის ჰქვირა იგი იქმნებდნენ ჩვენგან ხმარებული და შედგომილი მრავალთ რამეთა შინა. მაშინ ჩვენ მეორე წიგნი იგი განეკვეით ოთხწილად: პირველსა მას წილსა შინა აღსწერეთ პირველი წელი ქადაგებისა მის ქრისტესი, და მას შინა შეგჰკრიბეთ ყოველი მახარებელთ აღსწერილი იგინი, რაოდენიც შემთხუელურან გინა თქმულან ანუ მოქმედებულან ქრისტე უფლისაგან პირველსა მას წელსა შინა, ეგრეთვე სახით მეორესა და მესამე წელსა ქადაგებისა უფლისა. ხოლო მეოთხე წილი დაიწყობის ლაზარეს მკურნალობით აღდგენისაგან და შევედგენთ, რაიც შემდგომად შემთხუელულ იქმნენ ვიდრე დასრულდება და ორთ წიგნსა მათ ეუწოდებთ: პირველს მატენიას. კუალად საცნაურ იყოს აღმოგითხველთათვის, ვითარმედ რათა უფრო ნაყოფიერი ყოფილიყო აღმოკითხვა წიგნთა მათ თუ იესო ქრისტეს ცხოვრებისა და თუ წათა მისთა თავთავემად განეკვეით და ნიუთისაგან მათისა დამატებული იქმნა სწავლება შესაფერი თათა მათ დანიშენით ვარსკულავის სახისა. კუალად მრავალს ადვილს დაუმომატეთ განცხადება და თარგმანი, სადაც სიძნელე და შეუთანხმებლობა ჩანდა გერულად, ვითარცა კუალად მრავალნი საბაპსოს საქმენი სხუა და სხუა მამათა და დოქტორთაგანთა და მოთარგმანეთა თქმულობანი მოვიტანიეთ, ზოგან ჩვენი ფიქრი განვეცხადეთ თუ რომელი თქმულობა მათი უფრო მოსაწონარი და შესაწყნარებლად გვიჩნდა და ოდესმე განურჩევლად ყოფნით დავეტევეთ აღმოგითხველთა განჩრევა მათი.

და ვინცა ერთ-ორგზის აღმოკითხვითა, მეტადრე უხვი და სხუა და სხუა ნიუთის წიგნთა, ფიქრსა შინა ძნიად შეიძლების შენახვა და დაცვა, არამედ სიადილით დაეწყებულ იქმნების. ამისთვის ჩვენც შევედგეთ სხუთა ჩინებულთ მწერალთა და დასასრულსა მეორე წიგნისასა გვაკეთეთ ორნი საჩვენებელნი და ზანდუქნი, რომელს პირველსა მას შინა იხვენებთან ორთავეთა მათ

წიგნთა თავნი ერთად შეკრებულნი. ხოლო მეორე საჩვენებელი, გინდა ზანდუკი, ანბანური რომელი ვრცელი და ფართო იქმნების, ასრე რამ ანბანისა გინა ლექსნის რიგით მოძებნით, შეიძლოთ სინამდვილით პოვნა იმ ყოველი ნივთისა, რაიც იმ ორთ წიგნთა შორის შეცმულ არს. ამ ორთ საჩვენებელთ საშუალსა შინა ორთ კუალად სხუა საჩვენებელთ დავსდებთ. პირველი იგი იქმნების ოთხთავე წა მახარებელთ თავთა, რათა ოდეს გნებვიდეს წა სახარების თავთა პოვნა ამ წიგნსა გინა პატორსა სიადვილით შეიძლოთ. ხოლო მეორე იგი იქმნების საჩვენებელი წლის, კვირა და ჰუქმეთ სახარებისათა ჩვენი სომხისგუარის ტიბი-კონისაებრ დაიმშვენეთ, მაშა და იხმარეთ წიგნი ესე პირველად სადიდებელად ლთისა, შემდგომად სასარგებლოდ და საცხოვნებლად სულისა თქვენისა და მეც მომიხსენეთ ლოცვასა შინა თქვენსა თუ სიცოცხლესა შინა ჩემსა, რათა შეგი-არო თქვენ ყოველთა წა ცხოვრებითა და წრფელი მოძღუარებითა და მივილოთ შედგინებით უფლისაგან შეწევნული აღსაწერელად სხუათა წიგნთა და მეტადრე შემდგომად სიკუდილისა ჩემისა მოხსენებულ ვიყო კუალად თქვენგან და ნაცუ-ლად გუამებრივი ქადაგებისა ჩემისა თქვენდამო წიგნი ესენი იყვნენ მოქადაგედ თქვენდა და განვცხადდებით თქვენ საყვარელთა ყოველთა ქრისტეს მიერ სუ-ლიერათა შვილთა.

ახალციხეს, 7 ოკტომბრისა, 1820.

ყოველად მოყვარული მამა და მწყემსი პოლოს დავით ვართაპეტი შაპყულიანთი, წა კრების აღზრდილი და სულიერი უფროსი ახალციხის კათოლიკე თემისა 4r—6v.

2. „საჩვენებელი გინა ზანდუკი“ მოთავსებულია 321r—326v.

3. სახარებათა „საჩვენებელი გინა ზანდუკი ოთხთა სახარებათა თავთა“ მოთავსებულია 327r—334v.

4. „საჩვენებელი წა სახარებათა წლის კვირისათა და სხვ.“ მოთავსებულია 335r—338r.

5. „საჩვენებელი გინა ზანდუკი ანბანგანური იმ რაიმეთა, რომელიც შეც-მულ არიან პირველსა პატორსა ამას შინა, და მის ორთა წიგნთა შორის“ მოთავ-სებულია 339r—335v.

(21)

146

კრებული. XVIII

147 ფ.; 10X7,3; ქაღალდი, ტვიფრული ტყავით შემოსილი ხის ყდა; მხედ-რული; [XVIII]; ნაკლული; 57v-ზე ჩახატულია ანგელოზი, 73v-ზე — ურმა იესუ; მარტივი ჩანახატებია: 57r-ზე, 109v-ზე, 145v-ზე, 146r-ზე, 147r-ზე; დაზიანებუ-ლია 5—12 ფფ.; ქ. გვარამაძის შემოწირული.

1. [ლოცვანი]. — „...მიაქციე პირი შენი ცოდვათა ჩემთაგან და ყოველ-ნი უსჯულოებანი ჩემნი ახოცენ...“ 1r—56v.

შენიშვნა: ტექსტის დასასრულს: „სარწმუნოების საღარო ფიქრით წირავში გამოჩნდების, ყოველსა საქმესა რომ მოასწავებს. ამისთვის მცირე რომ ლოცვანი განწესებულნი არიან მართმადიდებელთათვის ქართლის ენითა, ამინ“ (56v—57r).

2. „ლიტანია მართმადიდებელთათვის სულთ-ბრძოლთა შინა, კი-რიელისონ, ქრისტელისონ, კირიელისონ. წმინდაო მარიამ, მეოხე იყავ. ყო-ველნო წმინდანო ანგელოზნო და მთავარანგელოზნო...“ 58r—71r.

3. [ათი მცნება]. — „მღთის ბრძანება ათნი არიან: წინა პირველ — მე ვარ ღმერთი შენი...“ 71r—72r.

4. „ეკლესიის შვიდი საიდუმლო. — წინა პირველ — ნათლის-ღება...“ 72r—v.

5. „ეკლესიის ხუთი ბძანება. — ბძანება წინა პირველ — მარხულობა...“ 72v—73r.

6. [ლოცვანი]. — „პავატამ იმი ასტეაწ იარამენაკალ არარიჩი იერგნის იევეერგირ იერეველიქ...“ 74r—76v.

შენიშვნა: ქართული ტრანსკრიპციით ნაწერი სომხური ტექსტია.

7. [ქრისტეს ვნება]. — „...ნუ მეტყვი, კურთხეულ არს ნაყოფი მუცლისა შენისა — იესო, ამიტომ ჩემი საყვარელი შვილი ურიათაგან წყეული და გმობილი არის...“ 77r—92v.

8. [თვეების დღეები და საათები]. — „თვესა იანვარსა აქუს დღე ლა და დღეთა — სა[ა]თი • და დამეთა — სა[ა]თი იღ...“ 93r.

შენიშვნა: 1. ყოველი თვისათვის მოცემულია დღეთა რაოდენობა, აგრეთვე დღისა და ღამის საათების რიცხვი.

2. 93v—96v-ზე ჩამოწერილია ციფრების შესატყვისი ასოები ერთიდან ათათასამდე შესაბამისი რიცხობრივი მნიშვნელობის თანხლებით: „ა — ერთი, ბ — ორი, გ — სამი...“

9. [აპოკრიფული ლექსი იობზე]. —
 „ცის გახსნაზე დაიბადა, დღე დაესწრა ახსრებისა (I),
 პირველ მისცა მტყიცე რჯული ლოცვისა და თაყვანისა...“

97r—104r.

შენიშვნა: ლექსი გამოქვეყნებულია: იხ. E. Такайшвили, Описание рукописей общества распространения грамотности среди грузинского населения, I, Тифлис, 1902—1904, стр. 386—387.

10. [ანბანთქება]. —

„ანო — ამა სოფელს ყოფნა არას გვარგებს საბოლოოთ,
 ბანო — ბევრი ჭკუა ვიხმაროთ, რომ არ წავხდეთ საბოლოოთ...“

105r—109v.

შენიშვნა: გალექსილია მთელი ანბანი.

11. „ლითანია ყოვლად წმინდის მარია მისა, სომხურის ენით. — ტერ ოლორმიაც. ქრისტოს ოლორმიაც, ტერ ოლორმიაც...“ 110r—132v.

12. [ქადაგებანი]. — „გეშინოდეს, ძმებო, ცუდისა და ავის გინებოსაგან და უსარგებლო ცოდვებისაგან...“ 133r—145r.

ანდერძი (გადამწერისა): „ღმერთო, აცხონე ამის დამწერი, ამინ“ (145v).

მიწერილები: 1. ზედა ყდის საცავ ფურცელზე ამავე გადამწერის ხელით ჩაწერილია ლოცვა.

2. ქვედა ყდის საცავ ფურცელზე ჩამოწერილია თვეები.

3. 147v-სა და 148v-ზე სხვა ხელით ჩაწერილია საგალობლების დასაწყისები.

165 ფ.; 10,5×7; ქაღალდი; ტვიფრული ტყავით შემოსილი ხის ყდა, ზედა ყდას შემორჩენილი აქვს ლითონის საკეტების ნაწილები, ზედა ყდის ზე გატეხილია; მხედრული, სათაურები და დასაწყისები სინგურით; 1794 წ. (139v); თანაკ-

ლული; ფერებით შესრულებული თავსამკაულები: 19r, 39r, 58r, 79r, 100r, 118r, 141r; 57r-ზე მოხატულია ტექსტის ბოლოს დარჩენილი ფურცელი, 57v-ზე ყავისფერი მელნით გამოსახულია ჯვარცმული ქრისტე და მუხლმოყრილი მლოცველი; მელნით მოხატულია 99v; დაზიანებულია 1—5 ფ; დაუწერელია 18v; კ. გვარამაძის შემოწირული.

[დამსუბუქებული ჯუარი]. — „...რთი ყუავილი დაწყ...ათსამა კირმან...რომელი ყუავილი აყუავებული დაცვიენეს...“ 1r—165v.

შენიშვნები: 1. შედგენილობა: [პირველი საფიქრებელი კვირისა] (1r—18r).

„მეორე საფიქრებელი ორშაფათი, ტანჯვის სარგებელი გახარება არის მწუხარებათა შინა, ტანჯუა ვასწმედს სულსა“ (19r—38v).

„მესამე საფიქრებელი სამშაფათისა, ტანჯუა ცოდვის წამალი რომ არის, ამიტომ გახარება არის ნაღველი. ტანჯუა წამალი არის, გამყურნალი ახლანდელი ცოდვებისა“ (39r—57r).

„მეოთხე საფიქრებელი ოთხშაფათისა, ჯოჯოხეთის მოგონება გახარება არის ნაღველში. გაიტანჯეთ ამიტომ, რომ ჯოჯოხეთის ღირსნი ხართ“ (58r—78v).

„მეხუთე საფიქრებელი ქუთუშაფათისა, სასუფეველის მოგონება გახარება არის ნაღველში. ტანჯუა ნიშანი არის რჩეულების დიდებისათვის“ (79r—99r).

„მექექსე საფიქრებელი პარასკევისა, იესო ქრისტეს მაგალითი გახარება არის ნაღველში. იესო ქრისტემან თავისი სატანჯველითა გაამიდრა ჩვენი ტანჯუა“ 100r—117v).

„მეშვიდე საფიქრებელი შაფათისა, ღვთის სიყუარული გახარება არის ნაღველში: ტანჯუა გარდმოღის ღვთის სიყუარულისაგან ჩვენითვის“ (118r—139r).

2. ერთვის: ა. „ძმანო საყუარელნო, აღმოვიტოველნო ამისანო, ლოცუა ესე გონებაშემოკრებით აღმოვიტოვებ...“ (141r—144r). სწული გადაშერი ინანიებს ცოდვებს და ქრისტეს წინაშე პირობას დებს, რომ „ამას იქით ჯოჯოხეთში შესულა უფრო მინდა, ვირემც ერთი ცოდვის ქნა“.

ბ. „აბა ანდერძი ეს არის. — შენის სახელითა სულ ყოველ ცოდვას ქვეყანასა და ეშმაქსა უკუ ვითხოვ. პირობას მოგცემ, რომ იმ სარწმუნოებაში უნდა მოვედუე, რომელიც პრამის წმინდა ეკლესიას სწამს. ჩემი ცოდვების შენდობისათვის შენი სარჯელისაგან იმედი მაქუს, ამიტომ შენი სარჯელი და შენი მოწყალება ჩემი ცოდვებისაგან უფრო დიდი არის, და იმიტომ შენი სარჯელისაგან და სატანჯველისაგან და სიკუდილისაგან იმედი მაქუს, რომ ვცხოვრებულ ჩემი სახლის ბატონობა შენ ჯელში მოგცემ და, როგორც შენი ნება არის, ისრე შეინახე. ჩემი ფიქრები, საქმეები და სიტყვები ჩემი ანგლოზების ჯელში გაუშეებ და როგორც იქამდინ ჩემზედ დიად ფრთხილი იყო, ამ დროს კიდევ პაროდის ჩემი სული გამოვი, თვითან დაიჭიროს, ყოვლად წმინდის ჯელში მიაბაროს და შენი წმინდა გვერდის დაკოდილებაში საფლავისაგან დამარხოს. კიდევ რაც რომ მაღლის საქმეა, შენის შევლებით მიქმნია და ყოვლად წმინდის ჯელში მივაბარებ ამიტომ, რომ რაც ამითში მრუდი რამ იყოს, გასწმინდის და ამიტომ, რომ თავის მაღლის საქმესთან შეპყაროს და ასე შენს წინაშე ჩემი მაღლის საქმე სრული შეიქმნას. ეს არის ჩემი ბოლონდელი ნება და, თუ ვეგვის ჯკუა არა მქონდეს, ან ეშმაკი თავის ცდენით ჩემზე მოვიდეს, ახლა პირობას მოგცემ, რომ მუდამ ამ ფიქრზედ ვიყო. და ახლა იმ დროსათვის შენს მოწყალებას გიხვეწებ, რომ მიშეელოს ამიტომ, რომ მარტო შენ ხარ გამჩენი და ღმერთი ჩემი, არა თუ მარტო ჩემი, მაგრამ მთელი სოფლისადა და ამ ნიშნის გულისათვის მე შენი სისხლიანი გვერდის დაკოდილებაზედ ვკოცნი, და თუ შენ არ დამაყენებ, სი სად უნდა წვიდე? რამეთუ სხუა ადგილი არა მაქუს. აბა შენ ხარ მამაჩემი და შენთან მოვალ. შენ ხარ ჩემი დამხსნელი და შენი დაკოდილების ქვეშ დამიფარე. შენ ხარ ჩემი შესავედრებელი და შენი შესავედრებლობის ქვეშე შეგამეფებე. შენ ხარ ღმერთი ჩემი, აბა შენთან უნდა ვიყო. შენ ხარ მწყემსი ჩემი და აბა მე შენი ცოდვილი ცხუარი ვარ. ბოლოს შენს მამასთან ჩემთვის შუამავალი ხარ. აბა ჩემი სულის ცხოვნება შენგან მინდა. აბა ამ ჩემი სიციცხლის უკან, ბოლოს დროს შენგან შევლას და შექლებას ველი, ამიტომ ეშმაკის ჯელისაგან ჩემი სული მორჩეს და შენთან იყოს უკუნიით უკუნისამდე, შენ, ჩემო მფარველო

ანგელოზო და ჩემო მშველელო წმინდანებო, მიშველეთ, ამიტომ ეს პირობა კარგათ შევიწახო“ (144r—148r).

გ. „ბოლოს ეს პირობა, ეს ანდერძი წმინდა სამების — მამის, ძის და სულიწმინდის კელში მივაბირებ. — ჩემო უფალო იესო ქრისტეო, ჩემო მხსნელო, იმ დიდი სიმწარის პატივისათვის, რომ ჩემი გულისათვის იმდენი სიმწარე ჭურხედ მოთმინებით ვასწიე...“ (148r—v).

დ. [ლოცვები]. — „ყოვლად წმინდაო ქალწულო მარიამ, ღვთისმშობელო, შესავედრებელო ადგილო ცოდვილებისაო...“ (149r—165v). ლოცვები კათოლიკურია, მიმართულია ღვთისმშობლისადმი და ქრისტესადმი.

ანდერძი (გადამწერის): „ქება შენდა, ღმერთო, აღსრულდა საქებ-სადიდებლათ უფლისა და სასარგებლოთ ძმათა და დედათა, რომელთ ნაყოფში მომისხენიონ უღირს დამწერი ამისა ქრისტეს ქორთონიკონს (1794), ღვიზობის თვის (10)“ (139v).

მინაწერები (სხვა ხელით): 1. „ეს იმისთანა წიგნია...“ (140v).

2. „აესო ლითანია კირიელისონ, ქრისტელისონ, კირიელისონ. ქრისტე, ისმინე ჩვენი, იესო“ (165v).

3. მინაწერია აგრეთვე ქვედა ყდის საცავ ფურცელზე.

(23)

148

საგალობლები. XIX

45 ფ.; 10,5×8; ქალაღი, მუყაოს დაზიანებული ყდა; მხედრული; [XIX]; 1r-ზე მელნით მოხატულია თავსამკაული; აქვს ჰვირნიშანი (22ფ.).

„სომხური ენით საგალობელი ღვთისმშობლის მიმართ. — ანჰარინ ხორან ბანინ ბნაკარან გოვეალ მარიამ სრბუჰი დუვარდ ანთარამ...“ 1r—45v.

შენიშვნა: შეიცავს ქართული ტრანსკრიპციით დაწერილ სომხურ საგალობებს ღვთისმშობლის, მეორედ მოსვლის, აღდგომის, გაბრეღლ მოთავარანგელოზისა და სხვათა მიმართ. საგალობლების სათაურები ქართულიადა.

მინაწერები: მინაწერებია ზედა და ქვედა ყდების საცავ ფურცელზე.

(24)

150

განზრახუა ქრისტიანებრივი. XVIII—XIX

108 ფ.; 11×8; ქალაღი; ტვიფრული ტყავით შემოსილი ხის ყდა, ყდაზე ამოტიფრულია ჯვარი; მხედრული, სათაურები და დასაწყისები სინგურით; [XVIII—XIX]; მოარგმნელი სომხურიდან: ამასთმნელი თუ მანაანთ ოს ეფას ჰე ტირაცუ ანტონა (2r); ადგილი: ახალციხე (2r, 107v); 3r-ზე მოხატულია კამარა; დაუწერელია: 2v; გადახეულია 108-ე ფ; აქვს ჰვირნიშანი (9ფ.).

[გ ა ნ ზ რ ა ხ უ ა ქ რ ი ს ტ ი ა ნ ე ბ რ ი ვ ი]. — „ყოველსა რაისამე, რომელსაც გუასწავლის ჩვენ წმინდა სახარება, იგი დაფუძნებული არს მცნებათა ზედა ღვთიერთ სიტყუათა...“ 3r—107r.

შენიშვნა: თავფურცელზე აწერია: „განზრახუა ქრისტიანებრივი თვითოვითოვულთა დღვთათვის თვისა, გარდმოთარგმანებული სომხურის ენისაგან ქართულს ენისა ზედა ვინმე წერის მსახურისაგან აბასტუმნელი თუ მანაანთ ოს ეფას ჰე ტირაცუ ანტონასაგან, სასარგებლოდ სულეერთ ძმათა და ღათთვის, წელსა უფლისასა 1797, თებერლის 24, ახალციხესა შინა“ (2r).

ანდერძი: „მადლითა ღვთისა და მეოხებითა ყოვლად წმინდა კურთხეული მარიამისათა ითარგმნა და აღსრულდა წიგნაჲ ესე ქალაქსა შინა ახალციხისასა სასარგებლოდ სულიერით მშათა და დათათვის“ (107v).

მინაწერები: (სხვა ხელით) 1. „მამაცემისა ყურუში ვიპოე, ორი ყურუში ცუპით ვისესხე. მე დამიხარჯია ოცი ფარა... ოცდაცხრა... მივე, ათი — რაზ-ში“ (1r).

2. „ზირაქუს (?)...სარგებელი უნდა მოეცა... მე მამცა ორი ყურუში და ოცდახუთი ფარა. სხვა იმავე... მამცემს და შემითავებს. ორი კვირისა რვა ფარა უნდა...“ (108v).

(25)

151

ლოცვანი. 1807

213 ფ.; 11,5×8; ქალაღი; ტვიფრული ტყავით შემოსილი ხის ყდა; მზღდ-რული, სათურები და დასაწყისები სინგურით; 1807 წ.(202r); ვადამწერი: მღებრიშვილი მელქონ (202r); ადგილი: სტამბოლი (202r); ფერადი თავსაქალები: 2r, 32r, 69r, 88r, 95r, 129r, 143r, 180r; 1r-სა და 68r-ზე გამოსახულია ჯვარი.

[ლოცვანი]. „ლოცვა დილისა, ღვთის საქებელი და სადიდებელი. — დილაზე რომ ასდგე, ბირს ჯვარი გამოისახე და სთქვი: სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმინდისათა, ამინ...“ 2r—206r.

შენაშვნები: 1. შედგენილობა: „ლოცვა დილისა“ (2r—31r), „ლოცვა საღამოსი“ (32r—68r), „ლოცვა განდობის უწინ სათქმელი“ (69r—78r), „ლოცვა წმინდა ზიარებისა“ (78v—94r), „ლოცვა ნანისა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი“ (95r—98v), „ცხრა დღის ლოცვა“ (98v—99v). „ლოცვა შობისა“ (99v—102r), „გალობა ანგელოზთაგან, თქმული ქართულათ, ნათარგმნევი ფარქ იბარცუმი“ (102r—105r), „ლოცვა პირველად საქმე სარწმუნოებისა“ (105v—106r), „ლოცვა მეორედ საქმე იმედისა“ (106v), „მესამედ საქმე სიყვარულისა“ (107r), „ლოცვა სინანულისა“ (107v—109v), „ხმთან წირვაში სათქმელი დიდი მრწამსი“ (110r—112r), „ლოცვა მიწყალესი“ (112r—115r), „ლოცვა ყოვლად წმინდისა მარიამისა მიმართ“ (115r—117v), „განდობის უწინ სათქმელი მღვდლის წინაშედ“ (117v—118v), „ლოცვა ტერ ამენაკლისა, ქართულად ნათქვამი“ (119r—128r), „ლოცვა ფიქრისა“ (129r—131r), ლოცვები კვირის დღეებზე (131v—178v), „ლოცვა შუალამისა, თქმული ნერსეს სომეხთა ქათალიკოზისა და წმინდისა დიდი ბასილისა“ (180r—193r), „ლოცვა ინგნეო წმინდა პაპისა“ 193v—194v), „ლოცვა იესოს სატანჯველისა“ (195r—206r).

2. ტექსტში ჩართულია ნაბეჭდი წიგნიდან ამოჭრილი სურათები: 1v-ზე სურათს ლათინურად მიწერილი აქვს S. Barbara, 31 v-ზე — S. Ioannes Nepomucemis, 68 v-ზე — S. Ioseph Calasantius. სურათები აგრეთვე 94 v-ზე, 128 v-ზე, 142 v-ზე, 179 v-ზე.

3. ერთვის: ა. „საძიებელი ანბანგანური, რომლით ადვილათ იპოვების, რაიც რომ საკითხავად ევირებოდეს“ (206r—208v). ბ. (სხვა ხელით) „ეს ტირილი დოვანეს ნათქვამი არის. — შენ, ჩემო ტკბილო ოსტატო.“ (208v—213v).

ანდერძი (ვადამწერისა): „ღვთით საკითხავი სულიერი წიგნაჲ ესე დაიწერა სტამბოლსა შინა, 1807, ენკენისთვის პირველსა, კვლითა ღვთის მონა მღებრიშვილი მელქონისითა, რომლისა არის ეს წიგნი აწყურვრელი ოვანესის შვილი პარუნ აქოფასი. ვინც წაკითხოთ ეს წიგნი ფიქრინათ, ღვთის მადლი შეეწიოს“ (202r).

კრებულო. შეიცავს: მცირე სჯულისკანონს, მხითარ სებასტიელის რიტორიკას, სოლომონ I-ის წყალობის სიგელს წულუკიძეებისადმი. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი, გადმოწერილი საათაბეგოს მიტროპოლიტ ეგნატის კუთვნილი სჯულისკანონიდან (საარქივო მასალა).

(26)

158

სამუილ რაბინი, ოქროს აღნაქუსი. XIX

52 ფ.; 16×10; ქალაღი, გასწვრივი კიდეები ჩამოხაზულია მეღნიტო; ლურჯი მუყაოს ყდა; მხედრული; მთარგმნელი რუსულიდან: დიმიტრი ბაგრატიონი (4r); [XIX]; კვირინიშანი: 1833 (12, 15 ფფ.); დაუწერელია: 2v.

[სამუილ რაბინი, ოქროს აღნაქუსი]. „თავი ა. ამისთვის, ვითარმედ რაისათვის იმყოფებიან ღთის რისხვას ქვეშე იუდიანნი. — მსურის, უფალო ჩემო, რათა შენ მიერ უწყებულ ვიქმნა დამტკიცებითა შჯულისა წინასწარმეტყუელთა და სხუათა წერილთაგან...“ 6r—48v.

შენიშვნები: 1. თავფურცელზე აწერია: „ოქროს აღნაქუსი, სამოციქულო, რაბინი იუდიანისაგან, მეორედ გამოღებული, სანკპეტრებუ რხს, შნორინისნების სტამბასა შინა დაბეჭდილი 1782 წელსა. უწყინდესი სინოდის მმართველის მწევრს (I), მაღალ ყოვლად სამღვდელ-ლოს გაბრიელს არხიეპისკოპოსს დიდისა ნელორდისა (I) და სანკპეტრებუ რხისსასა და წმინდისა სამების აღექსანდრეს ნეესკის მონასტრის არხიმანდრიტს, მის ყოვლად სამღვდლოებას, უმოწყალეს მწყემსო-მთავარს“ (2r).

2. უძღვის: ა. რუსულად მთარგმნელის მღვდელ-მონაზონ ვარლამის მიმართვა მწყემს-მთავრისადმი: „მაღალ ყოვლად უსამღვდელესო მეუფეო, უმოწყალესო მწყემსო-მთავარო, მოვიღე უსახმარესი ქამი გამოცხადებად თქვენის მაღლისა ყოვლად სამღვდლოებისა...“ (3r—v).

ბ. ქართულად მთარგმნელის დიმიტრი ბაგრატიონის მიმართვა მკითხველთადმი: „მკითხუშ[ლ]თათვის. — ჩემგან ამ წიგნის თარგმნა შეუძლებელიყო საღმთო წერილის ენის გამოუცდელიობით, გარნა მამიდის ჩემის, მეფის ქაიხოსროს ასულის თხოვას და ბრძანებას ვერ ურჩ ვექმენ, ვინათგან ღიღი სურვილი აქუნდა რუსულისაგან ქართულად გარდმოღებულისა და ამისთვის, აღბაძებულმან სხუათა ქრისტიანეთ მთარგმნელთამან, არღარა ვრიდე ლექსთ შეუწყობლობის ყვედრებასა, რათა იდიღოს აღრითგანვე მორწმუნეთა ჩვენთა ერთგემეყენულთაგან ყოვლად დიდებული სახელი ღმერთ მამაკაცისა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი აწ და უყენითი უკუნისამდე.“

პაზრი წერილისა სრულად გარდმოიღია და თუ ვინემ ინებოთ უშეგინიერესად განწყობამ მშრომლის სახელ-ალუხოცლად, მადრიელ ვიქმნები. თავადი დიმიტრი ბაგრატიონი“ (4r).

გ. II რუსული გამოცემის წინასიტყვაობა: „აღნიშნუა. — წიგნი ესე ამტკიცებს თავის შორის საინო-ყოფილს ქრისტესათვის განსჯასა წინასწარმეტყუელთა თქმულთაებრ...“ (4r—5r).

დ. წყება პირველი. — ღმერთმან დაგიცვას შენ, საყვარელო ძმო, და ნაგარძოს საუკუნოცა შენი ვიდრე დასასრულადმდე ტყვეობისა ჩვენისა და შემოკრებადმდე ჩვენისა ამის განზნეულებისა...“ (5r—v).

3 ერთვის: ა. „აღიწერა ჰელითა“ (მერმე ადგილია გაშვებული).

„მე დაეკშურ ამად,
 ერთი მრწამს სამად:
 სულად, ძედ, მამად,
 აღუღელთ ვამად“ (48v).

ბ. „პირი წიგნისა, წარვლინებულისა იერუსალიმით ტიბერიოს იმფრატორის (I) მიმართ ფუბილო (I) დენტულო მთავრისაგან ჰურიასტანისა იესო ქრისტესათვის, და წიგნი ესე დამარხულ არს კრომს, მონასტერსა შინა ბატონთა კესარინელთა წიგნის-საცავსა შინა...“ (49r—50v).

გ. „საძიებელი წიგნისა ამის თავთა ზედა“ (51r—52v).

4. ხელნაწერის კიდევებზე ქართველი მთარგმნელის შენიშვნებია: „მაძიებელ — რუსულში ფრიად ძალთათა“ (21r). „რუსულში სწერია: ლათინთ მთარგმნელი ამბობს, არაბულს ენით ასირ ეწოდების ანგია წინასწარ მეტყველსაო. წინასარმეტყლობა (I) მოუტანია აქაო, მაგრამ მრავალი ვეძიე და ვერ ვპოე, და ამისთვის აღარ ვსთარგმნეო“ (23r). 28v-ზე ტექსტი წართულია: „რუსულშიდ ასრე ვრცელად არის და ქართულში არა“.

5. ამ თხზულებასთან დაკავშირებით იხ. კ. კეკელიძის ეტიუდები, V, 1957, გვ. 107, № 172; მისივე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, II, 1958, გვ. 641, სქოლიო; ტრ. რუხაძე, ქართულ-რუსული ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან XVI—XVIII სს., 1960, გვ. 231—232.

მინაწერი: ზედა ყდის საცავ ფურცელზე სომხური მინაწერია.

(27)

154

საგალობელთა კრებული. XIX

96 ფ.: 15,5×10,5; ქალაღი; ტყავადაკრული ხის ყდა; დაზიანებული; მხედრული; საზედაო ასოები ნაწერია შავი მელნით და შემოხაზულია სინგურით; [XIX]; ნაკლული; აქვს ჰვირნიშანი (ფ. 54); დაუწერელია 96v; კ. გვარამაძის შემოწირული.

[ს ა გ ა ლ ო ბ ე ლ თ ა კ რ ე ბ უ ლ ი]. — „...ევედრე ერისათვის, შეეწიე სამღვდელთა კრებულთა, მეოზ-ეყავნ მხურვალეთა მათ მდედრობითთ ნათესათა... საგალობელი. — გაქებდეთ შენ, ღმერთსა მალასა.

აღვიარებთ შენ, უფალო...“ 1r—96r.

შენიშვნები: 1. კრებულში თავმოყრილია კათოლიკური საგალობლები წლის დიდ და საუფლო დღესასწაულებზე, საგალობელთა შორის ჩართულია ფსალმუნური ტექსტები და ტიპიკალური შენიშვნები.

2. საგალობლები ლათინურიდანაა თარგმნილი. თარგმნილ საგალობელთა შორის ჩართულია ქართული ტრანსკრიპციით ნაწერი ლათინური საგალობლებიც (26r—27r).

მინაწერი: 82r-ზე სომხური მინაწერია.

(28)

155

საქმენი ხატანჯველთა მხხნელისა ჩვენისა. XIX

43 ფ.: 14,5×9,3; ქალაღი, ფურცლის კიდები შემოხაზულია სინგურით; ტყავადაკრული მუყაოს ყდა, დაზიანებული; მხედრული, სათურები და საზედაო ასოები სინგურით; [XIX]; დაუწერელია: 2v—3r, 42r—43r.

„საქმენი სატანჯველთა მსხნელისა ჩვენისა და შესამოსნი მწირველის და ტაბლისანი, სმენანი. — იხილე, თუ მსხნელი სოფლისა როგორი მადლითა და საქმითა გაამშვენეირებს შენს ცხოვრებასა...“ 4r—40v.

შენიშვნები: 1. ხელნაწერი ილუსტრირებულია. ტექსტი მხოლოდ ცალ გვერდებზეა. მეორე გვერდები ფერებით შესრულებული ნახატებისთვისაა გამოყენებული. გვერდი გაყოფილია ორ ნაწილად, ზევით ასახული ქრისტეს შეპყრობის, ვნების, ამაღლების და მისთ. ეპიზოდები, ქვევით — მღვდელი, რომელიც ლოცვის წარმოთქვამს. ტექსტისათვის გამოყენებულ გვერდზე ზევით სინგურიტ ჩაწერილია ფრაზა, რომელიც ნახატის შინაარსს გადმოსცემს, ხოლო ქვევით — შესაბამისი „სმენანი“ და „ლოცვები“.

2. ერთვის: „გალობა ყოვლად წმინდისა. — ადიდებს სული ჩემი უფალსა და განიხარება სულმან ჩემმან ღვთისა მიმართ...“ (41r).

შინაწერები (სხვა ხელით): 1. „ეს წიგნი არის ქრისტესია გვარამაძესი“ (2r).

2. „ეს წიგნი გვარამაძიანთ პოლოსას მეუღლისა არის, ვინც იპოვნოს და არ გამამიგზავნოს, ღვთის წინაშე მოვალე იყოს, ამინ. 1834 წ.“ (43v).

(29)

156

გენოვაფეს ცხოვრება. XIX

56 ფ.; 11×17,5; ქალაღი; მუყაოს ყდა; დალაქავებული; ბოლონაკლული; მხედრული; შავი მელანი; [XIX ს. მეორე ნახევარი]; შავი მელანი.

„ნეტარელი გენოვაფეს ცხოვრება. — აზნაური ასული გენოვაფე იყო ბრიგანტის ქვეყნის მთავრის ასული. ამან თავის ყრმაწვილობაშიდვე ღთიული მადლითა სცნო ქვეყნის ამაოება და სხვათა მსგავსად არ იყო მიყოლილი ლხინზედ, თამაშობაზედ, თავის მოწონობაზედ და თუმცა ამის მოშობლთაც უნდოდათ, რომ ჩაეცვა, დაეხურა და პატივცემული გამოჩენილიყო, რადგან ამის მეტი სხვა წული ანუ ასული არა ჰყავდათ...“ 1r.

წყდება:

„...მეოხეთ ვჰყოთ ჩვენი სულის
 ღირსი გავხდეთ ამის შვილის
 შეგვეწიოს ამა სოფელს
 წაგვიყვანოს სასუფეველს...“ 56v.

შენიშვნა: ტექსტში მონაცვლეობს პროზა და ლექსი მღ. „შემდგომ მივიდა გენოვაფესთან დედა მისი ტირილითა და უთხრა ესრედ:

გენოვაფე, ასულო ჩემო,
 გინდა მწუხარე გამხადო,
 შენ — ჩემო თვალთა ნათელი,
 გინდა გამხადო უშვილო“ 2v.

სამწუხაროდ, არც მთარგმნელი, არც გადამწერი არ ჩანს.

(30)

157

კრებული. 1823

182 ფ.; 11,5×17,5; ქალაღი; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა; მხედრული; შავი მელანი, 1823 წ. (114v); დაუწერილია; 116r—118v; 142r—v.

1. [ქ ა დ ა გ ე ბ ა ნ ი]. — „ქადაგება სამოციქულო აღდგომა დღეს სათქმელი. *Ἐκ τῆς ἱερατικῆς ἐκπαίδευσης τῆς αἰῶνος ἡμετέρας*“

განიხარეთ ყოველნი კეთილმორწმუნენო, განიხარეთ და ამ ქრისტეს ვნების სიმწუხრით დასველებულნი თვალნი თქვენნი განიწმიდეთ, რამეთუ აგერ დღევანდელს დღესა თქვენგან უფრო დაღონებულნი მშვიდობის ანგელოსნი ხარობენ...“ 1V—114V.

შენიშვნები: 1. 112r-ზე არის სომხური ტექსტი, რომელიც წარმოადგენს ლეთისმშობლის გოდებას.

2. ყოველი ქადაგების დასაწყისში არის სომხურად სტრიქონი.

3. 114v-ზე ქადაგებათა ბოლოს მიწერილია: „დასრულდა 1823“.

4. წიგნში შემდეგ საკითხებზეა ქადაგებები:

„ზანდუცი ამ ქადაგების წიგნისა მეორე პატორისა აქედამ დაიწყომა 2:

ქადაგება აღდგომა დღეს სათქმელი;

ქადაგება ახალ კვირის სათქმელი.

ქადაგება აღდგომის მეორე კვირას სათქმელი,

ქადაგება აღდგომის მესამე კვირის სათქმელი,

ქადაგება აღდგომის მეოთხე კვირის სათქმელი.

ქადაგება აღდგომის მეექვსე კვირის სათქმელი.

ქადაგება ქრისტეს ამალღებასა ზედა სათქმელი.

ქადაგება ქრისტეს ამალღების შემდეგ კვირას სათქმელი.

ქადაგება სულიწმიდის მოფენის დღესასწაულს სათქმელი.

ქადაგება წმიდა სამების დღესასწაულს სათქმელი.

ქადაგება წმიდა ზიარების დღესასწაულს სათქმელი.

ქადაგება წმიდა ზიარების სწორს სათქმელი.

ქადაგება სული წმიდის მოფენის მერმედ კვირას სათქმელი.

ქადაგება სული წმიდის მოფენის მეორე კვირას სათქმელი.

ქადაგება სული წმიდის მოფენის მესამე კვირას სათქმელი.

ქადაგება სული წმიდის მოფენის მეოთხე კვირას სათქმელი.

ქადაგება სული წმიდის მოფენის მეხუთე კვირას სათქმელი.

ქადაგება სული წმიდის მოფენის მეექვსე კვირას სათქმელი.

ქადაგება ფერისცვალობის დღესასწაულს სათქმელი.

ქადაგება წყალკურთხევის მესამე კვირის სათქმელი მესამე.

ქადაგება სუფსარქისის აღებლობის კვირის სათქმელი.

ქადაგება მარტის პირველს პარასკევს სათქმელი.

ქადაგება დიდმარხვის მეხუთე კვირას სათქმელი.

ქადაგება მეორე მარტის პარასკევსა.

ქადაგება დიდმარხვის მეექვსე კვირას სათქმელი.

ქადაგება მესამე პარასკევს მარტის სათქმელი.

ქადაგება დიდმარხვის მეშვიდე კვირას სათქმელი.

ქადაგება დიდი ვნების პარასკევს სათქმელი.

ცოტა რამ სიტყვა წამკითხავთათვის“ (115r—v).

5. ამას აგრძელებს: „შემოკრება ამ წიგნის ქადაგების ბუნებათა“.

2. „ცნოვრება ყოვლად წმიდა ღთისმშობლისა მარიამისა. თავი პირველი. ტომსა დაბადებასა და ქორწინებასა ზედა წა ანანასი. — გლიჩერა (!) იყო ერთი იმისთანა ქალი, რომელიც იმნაირათ დაპყონებდა ვარდსა და სწრაფად ივერსა და ალაგს უცვლიდა იმავ ყვავილებსა, რომ იცუსია სახელოვანს მხატვარს გაუჭირვა მისი შნოიანი ყვავილის დახატვამ და ბოლოს მორეული დარჩა მხატვარი იმ ხელსწრაფ ქალისაგან. იმნაირათ ისრე განშაღებული იქმნა სული წმიდისაგან იმ ყოვლად ლამასი ყოვლად წის ცნოვრების კონა თავის დროსა და დროს ფერის ცვალებითა...“ 119r—141r.

შენიშვნა: ცხოვრება შედგება 18 თავისაგან, ერთის ზანდუკი იმ პატარა წიგნაკისა* (141v).

ანდერძი: „დასრულდა 1823, იხსტ. № 114v“.

(31)

158

კრებული. XIX

47 ფ.; 17,5×21; ქაღალდი; მუყაოს ყდა; დაზიანებული; ქვედა ყდა შუაზე გახეული; აკლია 8—9 ფურცლებს შორის; დალაქავებული; მხედრული; შავი მელანი; სათაურები სინგურით; [XIX საუკ.] ; დაწერულია 2r—v, 33r—35v, 47r.

1. «**არისტოტელი, კატილორი**ა». — „მყოფისათვის“ არსებისა და შემთხვევითისა. — მყოფი ზოგადი სახელი არს ყოველთა მყოფთა, ესე უკუ მყოფი განიკვეთების არსებისა მიმართ და შემთხვევითისა. არსება უკვე არს საქმე თუთ თავით თუსით მყოფი და არა მოქმენ სხუსა შორის მქონებელი ყოფისა. ზოლო შემთხვევითი არს არსებასა შინა ხილული ვერ შემძლებელი თავსა შინა...“ 3r—32r.

შენიშვნები: 1. ბოლოს მიწერილი აქვს: „განსრულდა ძალითა მღვთისასა კატილორია ესე წელსა 7279“ (?) (32v). 2. დასაწყისში სხვა ხელით „არისტოტელის ნაღვაწი კატილორია“. 3. თხზულება სომხურიდან თარგმნილია ანტონ კათალიკოსის დაკვეთით ფილიპე ყათიმაზაშვილის მიერ.

იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, გვ. 340.

2. „მისსა მალალ მსვლელობასა დენარად მეთორს ივან ლეოვიჩს, ყიზლარის კამენდატს ქროუნდორქს, მე ულირსი ანტონი კათალიკოს სრულიად საქართუშლომსა მოვახსენებ მათვან ბრძანებულისამებ თხოვისა, რომელიცა დაღათუ მრავალ განსაცდელ-შემთხვევისაგან დავიწყებით სახელნი მეფეთა საქართუშლოსათანი თუთო თუთოდ არღარა მახსოვან, მაგრა სახელოვანთა მეფეთა სახელნი ანუ გარდაცვალებანი მეფეთა გუართანი და ანუ განყოფანი ნათესავთანი სამ სამეფოდ ესენი არიან, რომელნიცა ძველთან შინა მატინეთა საქართველოსათა წარმიკითხავნ.“

სიტყუა პირველი — პირველად ვიდრემდე მამა ქართლისა და ყოველთა მათ ქართველთა ესე იგი ქართუშლთა, იმერთა, კახთა და ჯავანთა“... 36r—46v.

შენიშვნები: 1. 47v-ზე მიწერილია: „შეიწყალე უფალო გიორგი ტაშანაშვილი, მღვდელი“. შეიძლება ეს იყოს მთელი ხელნაწერის გადაწერი. 2. ქვედა ყდის შიდა მხარეზე ყოფილა იამბიკო (?), რომელიც შემდეგ გადაუშლიათ. 3. ზედა ყდის შიდა მხარეზე, 1r—v-ზე არის უმნიშვნელო მინაწერები. 4. 1r-ზე განსხვავებული ხელით (XX ს.) მიწერილია: „არისტოტელის კატილორია, ანტონ კათალიკოსის ისტორიაც ჩართულია“; „არისტოტელის ნაღვაწი კატილორია“.

(32)

159

სტეფანე აბინაშვილი, წირვის დღიური-დავთარი. 1771—1842.

169 ფ.; 19×15; ქაღალდი; ხისტყავადაკრული ყდა; დაზიანებული, დალაქავებული, კიდებმუშე მოციქნილი; მხედრული (ადგილები ნაწერია სომხურად,

4. ხელნაწერთა აღწერილობა

ლათინურად); შვი მელანი; 1771—1842 წ. (2r—156v); დაუწერელია: 1r—v, 159v—170v.

[ს ტ ე ფ ა ნ ე ა ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი, წ ი რ ვ ი ს დ ლ ი უ რ ი-დ ა ვ თ ა რ ი]. —

1771 ჩემი თარეხი. ჩემი დიდი ძმა სტეფანის თარეხი 1767. <i>ნოქს.</i> 11. სტეფანაი დაიბადა მაქრტის 25. პეტრეი დაიბადა 1773 თებერ- ვლის 7.	1790 სულემიან ფაშა მოკვდა. 1791 ისახ ფაშა მოვიდა. 1791 ტერ საპაკი გავზანგეს ეჩ- მიაქინს]. 1791 საღღრები დაიყარა ქრისტე- შობისთვის 15, ვიდრე 8 დღე.
1789 მე ტერ ანტონთან მივედი.	1792 ბიძაი სტამბოლს წავიდა, აბ- რილის 14-ს.
1791 პავლეი მიიცივალა ლეინ[ობის- თვის] 10.	1791 ოვანას შვილი აზრუმს წავი- და ქრისტიშობისთვის 17.
1792 პეტრეი დავასახლეთ, აბრი- ლის 7.	1792 პატარა ფაშა, ვითამცა სულე- იმან ფაშის შვილია, მოვიდა, ისახ ფაშა გაიქცა აჭედამ...“ 2r—158v.
1786 სურფ ოვანესი აშენდა.	
1792 მე ქარტასან უთუნი გავათავე, მკათათვის 6.	
1792 მე ბაროდაკანი დავიკირე...	

შენიშვნები: 1. ავტორი ტექსტში მითითებული არსად არ არის, აღვადგი-
ნეთ ივ. გვარამაძისა და სხვა ისტორიულ წყაროთა შესწავლა-შეყვრების
შედეგად.

2. ხელნაწერის ტექსტი გამოქვეყნებული აქვს შ. ლომსაძეს წიგნი
„გვიანი შუასაუკუნეების საქართველოს ისტორიიდან, ახალციხური ქრონიკები“,
1979 წ. გვ. 206—233.

შ. ლომსაძეს მიანია, რომ ხელნაწერი არის სტეფანე ნავრო-
ზაშვილის დღიური-დავთარის (დედანი)—ავტოგრაფი (იხ. იქვე, გვ.
93). სტეფანე ნავროზაშვილის დღიური-დავთარის (დედანი)—ავტო-
გრაფი ინახება ახალციხის მუზეუმის სომხური ხელნაწერების კოლექციაში
№ 1628. სტეფანე აბინაშვილისა და სტეფანე ნავროზაშვი-
ლის ქრონიკების ტექსტები ავტოგრაფების მიხედვით გამოადგუ-
ლი გვაქვს გამოსაცემად. სტეფანე აბინაშვილის ქრონიკების ტექსტის ნაწილი
ივ. გვარამაძის 1892 წ. გადაწერილი ნუსხის მიხედვით (ხელნაწერთა ინს-
ტიტუტის ხელნაწერი H—2782—83) გამოსცა ავ. იოსელიანმა, იხ. საქარ-
თველოს ისტორიის ქრონიკები, 1980 წ., გვ. 323—337.

3. ხელნაწერში, განსაკუთრებით დასაწყისში, ხშირად ჩანაწერები გაყეთ-
ბულია სომხურად და ლათინურად, გამოყენებულია კრიპტოგრაფია, რომელიც
ჯერჯერობით გახსნილი არ არის.

4. წირვის დავთრების წარმოება ამ რეგიონში კათოლიკე მღვდელთათვის,
როგორც ჩანს, ჩვეულებრივი იყო. როგორი სახე ჰქონდა დავთარს სანიმუშოდ
მოციტანთ ერთ მაგალითს „1796 წ. კათათვე.“

1. ტერ ანტონის ოსტატ. 1
2. ჩემი ოსტატისათვის 2
3. ჩემი ოსტატისათვის 3
4. ჩემი ძმა პავლესთვის 21
5. დიდი ტერ ოსეფისათვის 3
6. ჩემი ოსტატისათვის 4
7. დიდი ტერ ოსეფისა 4
8. ჩემი ძმა პეტრესი 20
9. ჩემი ოსტატისათვის 5
10. დიდი ტერ ოსეფისა 5

11. ჩვენი მიცვალბულთათვის
12. დედას ბებერასი 1
13. ჩემი ოსტატისა 6
14. დიდი ტერ ოსეფისათვის 6
15. ჩემი ოსტატისათვის 7
16. ჩემთვის
17. დიდი ტერ ოსეფისა 7
18. ჩემი ძმა პავლესთვის 22
19. ჩემი ოსტატისა 8
20. ჩემი ოსტატისა 9
21. დიდი ტერ ოსეფისა 8
22. ჩემი ოსტატისა 10
23. ჩემი ოსტატისა 11
24. დიდი ტერ ოსეფისა. ვალეს ვიყავ სახე 9
25. ძმა პავლესთვის 23
26. ჩვენი სახლულთათვის. ალექ. განდ. დასტმო
27. ტერ ოსეფისა, ძმა პეტრე წავიდა თავრიზს 10
29. ქუროთს შვილისა 1
30. პეტრესთვის, ძმა 21
31. დიდი ტერ ოსეფისა 11*

ჩვენ საგანგებოდ მარტივი ჩანაწერები ავირჩიეთ. შემდეგ თანდათანობით ჩანაწერები რთულდება, ჩნდება ცნობები „საქვეყნო ამბებზეც“.

5. ხელნაწერში ჩადებულია ფურცლები ჩანაწერებით, რომელთაგან მხოლოდ ერთს აქვს მნიშვნელობა. მოგვაქვს მთლიანად:

ა) „1837 მაისის კდ. ამანათი გავატანე სარო კონოთ თომასსა: 11 წყვილი წინდა, 1 წყვილი ბაიჭი, ეთეთსი 3 წყვილი წინდა, 2 წყვილი წინდაც საჩუქრათ ნურიჯანასთან. ამას გარდა ვავატანე 10 ურუბია და 10 მანათიც თვითან მართებს. ამითში უნდა მიყიდოს: 1 ბინიში, 1 გაარმასულის საკაბე, 1 მელოსე და ცოტა ბალაზინი. ნახმარი ტოლამაც ეგების შეხვედეს.“

1838 აპრილის 20. ვიტოლიათ ლუკას ვავატანე 10 წყვილი წინდა სარიკონოთ თომასთან.

1819 (?) მაისის 2. პალიათ პეტროსას და სარო თომასს ვავატანე 20 წყვილი წინდა სარიკონოთ თომასთან.

1840 კათათვის 15. სარო ოსოს ძემ ვავატანა სარო კონოს ძესთან 12 წყვილი წინდა ურის ხელით.

1840 გიორგობისთვის 27. სარო ოსოს ძე აკოს ვავატანე 14 წყვილი წინდა თომასთან.

1841 თებერვლის 21. სერო ფათ სტეფანას ვავატანე 10 წყვილი წინდა*.

(შ. ლოსაძე ამ ფურცლის ჩანაწერებს მიიჩნევს სტეფანე აბინაშვილის ქრონიკის ნაწილად და აწვეყნებს კიდევ მას არასრულად იხ. დასახელებული წიგნი, გვ. 234).

ბ) „ჩემო ბატონო, ამ წიგნზე რომელ მეპისკოპოზე (აწეპზე) დავსწერო ანუ როგორ, შენ მიაწერე ერთ ქალაღზე და მიბოძე, რომ დავაწერო. აბინ ტერ სტეფანა“.

მიწაწერები: 1. „აღებული ვალის ეს არის:

2 ალექსანათი თივი

2 ხარისკირთ მარიამასი

1 თერძი სიმონათ ხანუშასი

1 ტერ ანტონმა

2 თივი აბესალამას ცოლისა

1 თივი ტერ გრიგოლის დედისა

6 თივი დიდი ტერ ოსეფისა შუშეებისათვის ოსტატმათი

3 თივი კუზი გარანასი. 2. მარტის პარასკევისათვის

2 თივი ტერ ოსეფისა, 1 შუშისათვის

2 თივი მამა ხარისკირითი

- 1 თივი სტეფან ხარისკირ[ოთი]
 1 თივი ერთი ქალისა
 2 თივი ალოშ მამაჯანასი
 2 თივი ბარილესათ სტეფანასი
 60 თივი დიდი ტერ ოსეფისა
 1 თივი ნურანი პეზ.
 3 თივი უპატრონო სულეებისა
 1 თივი ჩემი ოსტატისა
 1 თივი კრუხათ რძლისა
 12 თივი მოქალაქე ტერ სტეფნის ქართული ქადაგებებისათვის ჩემს ოს-
 ტატის ხელით
 1 ხმოანი ოვავათ (ოკაკათ) ონანასი
 1 თივი შუშასი პარასკევისა ბრმა
 1 თივი ბერათ პოლოსასი
 1 დომინასი თივი
 2 თივი ხარისკირო მაიძასი
 3 თივი ნეფისათ ოვანეს შეუღლისა
 7 თივი მაქანდრიანთ ბატონჯანასი
 3 ხოჯოვანათ სტეფანა დედისა
 7 მაროს ქალისა თივი
 2 სარდარათ სტეფ.
 1 თავისი
 2 მოსეს ქალისა
 1 თივი სარდარათ ელისაფეთისი
 1 ბალღამათ აკოფას ცოლი
 1 თივი ბარილესათი
 2 თივი ალოშათ მამაჯანა დედა ქავარა
 1 თივი ხარისკიროთი ტერ ეოლორმისა
 2 თივი ერთი ქალისა
 1 იალეზოსი
 6 თივი ტერ ანტონის რძლისა კიდევე
 3 გული ჭამიასი
 2 მარტის პარ ბარის
 7 თივი ხარისკიროთი
 18 თივი უმფროსი ტერ გაბრიელისა
 2 თივი ოსტატისა
 2 თივი კიდევე ამავესი
 1 თივი ხარისკირ[ოთ] მარიამისი
 3 თივი პატარა ტერ ოსების კუსისა, გალანის პატრებისათვის
 4 თივი ალოშათ მამაჯანისა თახტისა
 8 თივი დოლორელათ აკოფასი
 8 ალოშათ შუშანასი
 2 გარსევანათ ტერ ოვანესი
 12 თივი უმფროსისა ამერიკისათვის (?)
 40 ბატონ დედასი
 1 მელქოანთი
 3 თივი ოსტატმა . . . ტარანასი
 6 ოსტატმა აწყვერელ ბებრისა
 2 ბეზია თერეზინასი
 20 ზანკოჩი მოსეს ქალისა“ 146r
 (შემდეგში ყველა ციფრი წრით შემოუხაზავს).
 2. „ჩემი წირვის ვალი რომ მართებს, ეს არის:
 1 ოვ ვართაბეტისა
 5 ვიქარისა წირვა 100 ფ.

- 5 აფქარ ვართაპეტისა 100 ფ.
 7 წირვა ოვ ვართაპეტისა 100 ფ.
 5 წირვა ოვ ვარტაპეტისა 20 ფ.
 1 წირვა ვო მართებ 20 ფ.
 1 წირვა ოვანეს ვართაპეტს] კიდე 20 ფ.
 1 წირვა ორთა ჭომისი პასტუმით 1 ფ.
 1 წირვა სეროფ. ვართაპ. პასტუმით 1 ყ.
 1 წირვა ფეთრაქისა პასტუმით 1 ყ.
 1 ნებიერი წირვა ოვანჯანისა უნდა
 5 წირვა ჰაირ ლუკასის დისა ბეუქდერას 100 ფ.
 1 წირვა ფრანგის ქალისა 1
 1 წირვა აზნაურის სახლში (? (ლეისა (?) 20
 1 წირვა აზნაურის რძლისა 20
 1 წირვა იმ სოფელში, მომცეს ქაფალიქოის
 1 წირვა თანჯრის. დანარჩენი სარდარას შვილის ფიქრზე 20 ფ.
 1 წირვა აზნაურიანთ ჩალაბისა 40 ფ.
 1 წირვა აფქარ სტეფან ვართაპეტისა 20 ფ.“ (146v).
 (დასაწყისი ციფრები აქაც შემოხაზულია).
3. „მისაცემი:
- ჩემი ვალი ყ. 44
 ბიძასი ჩემზე არის 4
 დასტა ქალაღლი
 ერთი საპათი დამეკარგა, საპათის შვილის მოცემული, რომ ღირდა
 8 ყურუშათ ძლივ
 დასტა ქალაღლი, დასტა ფ. 12
 ბიძასი ძალი
 მათოზას გავატანე 50 ყურუში მების (!) მოსატანათ, თიბათვის 1
 დარჩა 2 ყ.
 აზრუმს:
- ქირიქიანთ ყაზარას ქალის ელენეს მივე 15 ყურუში, თიბათვეს.
 20 ფარა მელეშიანთ ტერ ანტონზე, საჯუბისაგან დარჩა
 ჩემა ოსტატმა ამ ქვემო თეთრისაგან მომცა 109 და დარჩა 8 ყ. ქის-
 ტიშობის 17, 1796, 5 კიდე.
 5 ყურუში მომცა ოვანეს ვართაპეტისა, 8 ისევ არის.
 ჩემ ოსტატზე მარჩილი 4
 სამი წიგნი გაეყიდა ველელ 5
 გამოუგზავნე წიგნები 6
 ახლა პესაბი ვქენით და დარჩა 18 ყურუში
 ბოლოს დარჩა 13. 1798 მაისის 17.
- ასაღები:
- ბიძაზედ ყურუში არის 17
 კიდე ყურუში 5
 კიდე ყ. 6
 სეროფაზედ ფარა
 ოპანათ ტერ ანტონზე ფ. 20
 ტერ ანტონზე ყ. ოპანათი 5
 ხიზაბავრელ ბიჭზედ ფ. 1
 არტანუჯელ პოდოსაზე ყ. 5
 საპათის შვილზედ ჩემი კუკუს
 საპათის ფასი არის ყუ. 6
 ერთი ძველი დაშლილი საპათი
 არის იმასთან ფასი ფ. 60
 ერთი ქიშა ლვინო კიდე ფ. 20
 ველელ ოვანესაზე მ. 41
 მარი ღედას მ. 1
 ქაჩხუათ სტეფანას გავატანე ათი ყურუში აზრუმს, კათათვის 19,

გიორგობის 10. 6 ყურღუშის ჩიტი გავატანე გოგიტას შვილს]

ჩემ ოსტატზე მარჩი[ლი] 5

ქუროთს შვილს გავატანე 15 ძეგლი ყურღუში ამანათთ. გამოცხადების (ინანგის) 1:

სტამბოლს გავაგზავნე 5 წყვილი გასაყიდათ, 2 ტირაცოებს, ოვანეს ვართაპეტს პაიჭიანი შარვან.

ბიძამ მოიტანა 400, თიბათვის 6 1796

1798, თიბათვის 17 მანუღიანთ რისიმას მივე 6 ყურღუში სესხი

1797 მანერის 11 გავატანე ბიძას ერევანსა 100 ყურღუში, რომ იყო

50 მამასი, 10 დედასი, 10 პეტრესი, სხვა ჩემი

100 ფარა არაქელას ქალს ვასესხე, მარტის 24

80 ყურღუში მისცა მამამ ტერ გაბრიელს აპრილის 1 1797

აპრილის 7, 13 ყურღუში ტერ გაბრიელს მართებს საწირავისა აზრუ-
მის ტერ გაბრიელზედ არის წინდისა

ავიღე 11 ყ. ბელღრისა

18 ყ. ნახევარი 1797 მარტ[ი] 20

1797 ლეინობისთვის 7 წავიდა პეტრეი ხოის და გავატანე 6 ბაჯახლის
ოქრო, 7 მამარისა, 4 სტამბოლისა, 1 რიალი რომ იქნა 100 ყურღუში
ამანათთ.

1798 გავატანე ძმა პეტრეს 200 ყურღუში, 21 თიბათვეს

მართოს სიძე პეტრეს ვასესხე 7 ყურღუში

1799 მანერის 28 გავატანე 41 ყურღუში

1799 მისი 1 მილაჯიანთ ქალს მარიამას ვასესხე 18 ყურღუში

ამავე თვეში ამისვე დას ელენას მივე 13 ყურღუში

გიორგობისთვის 26 ქინგიზე

ასადები ჩემი ეს არის:

10 ყურღუში ღვდა ჩემისა

10 ბატონ ღვდასი რომ ზოგი მიწის (?)

10 ყურღუში ...

1800 მანვარში 13, ძმა პეტრეს 200 ამანათთ გავატანე ერევანს ბე-
რუკათ მარიამას 20 ერთი, 60 ერთი ვასესხე 1800 მისის 17, აღოშათ
სტეფანეზე 40, კათათვის 7 1800

3 ზიფირას ცოლსზე...

5 მაცაკანათ რძალზე ელენასზე ამავე თვეში

50 ჩემზე არის, რომელი ტერ ოსეთამ იცის, ვისაც მიხუღებდა ჩემგან

25 შახალზე, კათათვის 8 1800

100 ყურღუში ბიძასა და პეტრეზედ არის

მღებარმა ლილა წაიღო 1 ბათმან[ი], 105 ყურღუში, 1801

ლეინობისთვის 4. აქედამ მომბარდა 45, კიდევ 20, კიდევ 20, 15 კი-
დევ“ 146r—147v, ფულის რაოდენობის აღმნიშვნელი ციფრები შემო-
ხაზულია და ამიტომ ზოგი აღარ განირჩევა. მინაწერების ამ ტექსტები-
დან ზოგი გამოქვეყნებული აქვს შ. ლომსაძემ დასახელებულ წიგ-
ნში, გვ. 211).

4. „მამიდასი მაქს ასი ყურღუში მობარებული სახლის, თეთრი თა-
ვისი.

აქედამ მივე:

ყურღუში 10 ქ. ნარიბგათ რძალს

10 ქ. ხოჯოვანათ ტერ ოვანეს

12 ქ. ბეჭირას წირელ ცოლს

2 ქ. ფქვილისათვის

6 ქ. კიდევ ვერცხლის მიზეზით წაიღო და დარჩა

2 ქ. კიდევ შუსისათვის მივე

2 ქ. კიდევ საკლავისათვის წაიღო

5 ქ. კიდევ ერბოსათვის

20 ფ. ზიხვისათვის.

დარჩა 50 ყურღუში რომ სარგებლით თავის ქალს მივე 1796 ქრისტე-
შობის 16-ს

1797 აპრილის 13 გავატანე სიძეს 28 წყვილი წინდა, იმან გამომიგზავნა 2 ოყას 40 ღრამ. ნაკლები საპონი 74 ფარათ, 4 ჰალაში ჩიხა ხარჯით ბოხჩით.

1806 20.7. გუჯრათ ვერცხლი სავეაზე მივე მამაჯანას. 23 ყურუში. სულთან მუსტაფასი, 2 რაქუსა ქართველისა, ღრამი 160. ღრამი 6 ფარათა გარიგდა (154რ).

5. „მიძამ მიმატა ბატონ დედასთვის საწირავები 25 ყურუში, აქაღამ დაურვიგე 16 ყურუში მღვდლებს თუ სოფლისა თუ აქაურაი, 30 ფარა ზანკოჩს მივე სანთლისათვის. ოთხი საწირავი კიდევ ოპანას შვილს მივე, 2 ოცხელსა.

მიამამ დახარჯა შუსაში თუ ქირაში თუ ჯარიში მიმიდას ღარიდამ:

15 ერთი ჯარიმისა

15 ერთი ღვინის ქირისა

15 ერთი შუშისა მივე.

ბიძას გაუგზავნა... თეთრი, ასი ჩემი შივე 1797 თებერვლის 9.

პეტრემ თავისი მისცა 15“ (155v ძნელი სათქმელია 1797 წელი რთულ მინაწერს ეკუთვნის. ამავე გვერდზე არის სომხური მინაწერებიც, სულ 4 სტრიქონი და სხვა უმნიშვნელო მინაწერები).

(33)

160

თომა კემფელი, ქრისტესთან შედგომასა ზედა. XIX

258 ფ; 19,5×12; ქალაღი; ტყავადაკრული მუყაოს ყდა; ალაგ-ალაგ ფურცლები დაზიანებულია; მხედრული; შავი მელანი; სათაურები სინგური; [XIX საუკ.] დაუწერელია 1r—4v; 15v; 250v, 255v—258v, ფფ. 86, 87 დახეულია.

„თომა კემფელი. ბერი ეკლესიერი წესისაგან წმიდისა ოგოსტინესი. ქრისტესთან შემდგომასა ზედა. წიგნი პირველი. ქრისტესთან შემდგომასა ზედა და ყოელთ სოფლისა ამის ამოების გალახვისა ზედა. — „რომელი შემომიდგეს მე, არა ვილოდებ ბნელსა“ (იოანე 8, 12) — იტყვის უფალი; ესენი არიან სიტყვანი ქრისტესი, რომელთაგან ვიტუქსევით...“ 16r—250r.

შენიშვნა: ტექსტს წინ უძღვის: „ქება ამ წიგნისა“, „მოწმობა წმიდისა ეგნატისისა“, „მოწმობა კარდინალ ბელლარმინოსი“, „მოწმობა არაბის ფაშისა“, „წამებთათვის (იხ. აღწერილობა № 121 ხელნაწერის და „ეხოვრება თომა კემფელისა“ (5r—15r).

ანდერძი (მთარგმნელისა): „დავასრულე ესე მჭურვალე და სულიერი წიგნი თომა კემფელისა სადიდებლად იესო მარტკლობისათეს და სასარგებლოდ ძმათა და დათა სულიერთა სულათეს წაჰრომის ქალაქსა შინა, მთავრობასა კლენტოზ მეთორმეტე ჰრომის პაპისასა, სასწავლოსა შინა უცხოთასა, რომელსა ლატინურად ეწოდების ფროფაქანდა ჭიდე.

აჲ ძმაო და დანო სულიერნო, რაც ამ წიგნისა წაკითხვით გემო ნახოთ და სულიერად ინაყოფიეროთ, ღმერთს შეავედრეთ და იყოს მისივე სადიდებლად, და თუ რომ სიტყუათა დულარქნილობა ანუ უშვერობა იხილოთ, მე დამბარაღეთ, ამისთვის რომელ მრავალნი სიტყვანი და სახელნი ქართულნი თავთ პირველ არ ვიცოდო და თუ რამე ვიცოდო, ისიც დამაგიწყდა. ამისთვის მრავალ-სრამითა, რუდუნებითა, ზრახვითა და სარჯლითა ძლივს ვადმოვთარგმნე ლატინურის ენისაგან, მისთვის რომ ეს წიგნი მრავალთ სხვათა და სხუა ენათა ზედა გარდათარგმანებული არის და მე ვიზრახე, რომ არამც და არამც ჩვენი გვეარი ამ სიკეთის ნატრული დარჩეს. ამისთვის გარდამოვთარგმნინე და ჩემი უცოდინარობისათეს და ნაკლებობისათეს შენდობასა ვითხოვ მე — ყოელად მზა

და ყოვლად მხურვალე მონა საქართველოს გორელი ტლუკანთ პაპაშვილი და ვით“ (254v—155r).

„დასრულდა წიგნი მესამე“ (209r); „სრულ იქმნა მეოთხე წიგნიცა საღიღებელად იესო ქრისტესი და ყოვლად წმიდა მარიაშისა“ (250r).

ანდერძი გამოქვეყნებულია შ. ლომსაძის მიერ. იხ. გვიანი შუასაუკუნეების საქართველოს ისტორიიდან, 1979 წ., გვ. 235. შტრ.: კ. კეკელიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, ტ. I, 1951, გვ. 67.

(34)

161

ტიმოთე გაბაშვილი. მიმოსვლა, XVIII

46 ფ.; 15,5×20,5; ქალაღი; მუყაოს ყდა; მხედრული; შავი მელანი; ევროპული ქალაღი; აქვს პერინიშანი; [XVIII ს.]; დაუწერულია 46v.

<ტიმოთე გაბაშვილი, მიმოსვლა> — „მოაწმინდით წარსვლისათჳს ჩუშნისა წმიდად ქალაქად იმრუსალიმად. — და დავათიეთ რა მონასტერსა ჩვენსა ჟამნი რაოდენიმე, წარვედით მუნით შკოლად კეთილ მეგობრისა ჩვენსა ევგენიოს დასკალისთანა და ვიყოფოდეთ მუნ მრავალ დღე საწადასა მას სავანესა ჩვენთვის. კუალად სხვით ქვეყნით მოსრულიყო ბრძენი ვინმე მონაზონი კვიპრიანე სახელით, რამეთუ თურქთა ენითა უწყოდა საფილოსოფოსოსა განმარტება. რამეთუ ღრამატყად და არისტოტელურნი წიგნი ეთარგმნათ თურქთა ენასა ზედა და მით ენითა უმეტეს ვეზრახებოდი მას და გამოვიკვლევდი რაცა მენებოს...“ 1r.

ტექსტი მთავრდება: „სეკდენბერსა კბ. და მიერ მოვიწიენით ნავით ქვეყანასა სამფსონს, სადა ეწამნეს წმიდანი მოწამენი ფლორო და ლავრა, რომლისა ხსენება არს ადვისტოს იმ. და მიერ კელით ახლოდ გამოვლეთ ქალაქი ამასია და მოვიწიენით კუკუსოდ სომხითსად და კომანად, სადა მიიცვალა წმიდა ოქროპირი იოანე, და ქრისტიანეთაგან ფრიად შეწყყარებული ვიქმნენით. ჟამ რაოდენმე დავადგარით მუნ. და მიერითგან წარვემართენით კმელით ქვეყანად ქაღად, რომელსა აწ თურქნი უკმოზბენ გუმოზხანად, და მგზავრობით გამოვლეთ სოფელი აშხაროვა, სადა ეწამა წმიდა მარდაარი და ორესტი. [ესენე ეწამნეს დეკემბერს იგ] და გამოვლეთ ნიკოპოლი სომხითისა, სადა ეწამნეს წმიდანი ოცდაათამეტნი მოწამენი. სადა ეწამნეს, ამათ ადგილი ვიხილე, რომლისა კსენებასა ვყოფთ ნოემბერსა ზ. და მიერითგან მივიწიენით ქალაქსა გუმოზხანას, სადა ეწამნეს წმიდანი მოწამეთანი: ევგენიოს, კანდიდოს, უალერიანე, ავეილა, რომელთა კსენებასა ვყოფ იანვარსა კა“ 46v.

შენიშვნები: 1r-ზე მინაწერები: 1. „მოგზაურობა ტიმოთე გაბაშვილ“. ბ) „ტერ იოვანე ლაზარიაშისა“.

გ) ტექსტი გამოცემულია. იხ. ტიმოთე გაბაშვილი, მიმოსვლა, ტექსტი გამოცემულად მოაზადა ელ. მეტრეველმა, 1956 წ. ხელნაწერის ტექსტი გამოცემას 54-ე გვერდიდან მიჰყვება. გამოცემაში ხელნაწერი გამოყენებული არ არის.

დ) ხელნაწერი გამოცემულ ტექსტთან იშვიათად, მაგრამ ცოტაოდენ სხვაობას იძლევა. მოვიტანთ ერთ ნიმუშს:

„ჯვარის მონასტერი დაძველებულია და მოოკრებულია. განუახლებია სვეტნი და დაუხატენებია შოთამს რუსთველის მეჭურჭლეთუხუცესსა და თვითცა შიგ ხატია მოხუცებული, ბოროტი იგი მელექსე, რომელმან აღუწერა ქართველთა შაირნი ბილწნი და განრყვნა მრავალთაგან ებანი წრიფლნი მრუშებასა მიმართ და სილოდისა და განციხნა ქრისტიანობა, რამეთუ აღსწერს ზღაპარ-

თა ქალისა ვისთვისმე თვალსა მელნისასა, პირსა ბროლისასა და ღაწვსა ლაღისასა, და ამის სმენის გამო ღედანი საქართველოსანი ღმრთისაგან დიდებულის ზატისა და სახისასა არკამყოფელნი ფერადთა წამალთა იცებენ და რუსთველისა სიციბილისაებრ გიშრისა ტოილოდთათა ქებასათვის მიცვალეულთა დედითა თმათა ცოცხალნი თავთა და პირთა დაიდებენ, საბრკეთ სულსა მარტივთასა და ეგევითართა საცთურისა ბოროტისა სახითა წარდგებიან ზიარებულ საშინელთა ქრისტეს საიდუმლოთა, რომელიცა არა რომლისდმე ქვეყანისაგან ქრისტეანეთასა იქმნების ესევითარნი უკეთურებისა საქმენი სხვასა შემუსრვილსა გულსა ეძიებს სულიერსა წესსა წარდგომა ეკლესიათა შინა და ზიარება ქრისტეს საიდუმლოთა (და სხვა არს მეძურებ და შესაბრკოლებლად მორთვა, რამეთუ არა შეიკლებენ საშინელისაგან ქმისა, ვითარმედ მიიღეთ და აჰამეთ ესე არს ქორცი ჩემი“ (27v—28r). 27v-ზე — კიდევ: „რამეთუ ყრმათა პირველად ჯერ არს სწავლა სწოთთა წერილთა, რათა ისწავინ სჯული და მცნებაჲ ღმრთისა, ხოლო საქართველოსაგანნი პირველად ასწავებენ ლექსთა ამთ სამეძაოთა და მით განრყენიან გონებასა უმანყოთასა“. (ხუცურად, მხედრულად. 27v-ზე აშინაზე). შტრ. დასახელებული გამოცემა, გვ. 80.

(35)

162

მატიანე. XVIII—XIX

173; 19×15; ქალაღი; ტყავადაკრული მუყაოს ყდა; მხედრული; შავი მელანი; [XVIII—XIX ს.]; ევროპული ქალაღი; აქვს კვირინიშინანი ქალაღი XVIII საუკუნისა; დაუწერელია: 1r—2v; 14r; 51r—89v; 49r—121v, 127v—152r; 154v—157v; 164r—165v.

[მატიანე]. — „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა, ამინ. უფალო, შენ კეთილად აღგუასრულებინე დაწყებული საქმე ესე. ღვთის წყალობითა აღიწერა დავთარი ესე ახალციხის] წა ჯვარის ეკლესიის მოსავალ-გასავალისა, ახალციხესვე ავგისტოს თვის ით, ქკს — ქრისტესსა ჩღბა, ხოლო ქართველთა უფთ, 1781.

ქ. ამ დავთრის დაწერის მიზეზი ეს არის, რომ რადგან შენდობილი ხოჯათა ოპანათ პეტროსაი რომ აღრევე ერეც ფონხა ყოფილა და მას მერმედ შენდობილი მაქანდარიანი ელიზბარა რომ შეიქნა ერეც ფონხათ და რადგან ეს მიიცივალა, ამის მაგიერად დადგა თავის შვილი პარუნ ბატონჯანაი, რომ ორმავ მამა-შვილმან ქნეს ერეც ფონხობა, ეკვეთ, ოც წელიწადებზედ. ცოტა რამ მეტნაკლები და მერმედ ამ პარუნ ბატონჯანასი, პატივდებული უფროსის და მღვდლების და იშხნების ნებით, ერეც ფონხათ შეიქნა ქირშჯათ პარუნ ყაზარაი, ქკს 1781, ივლისის ივ, რომელი უფალმან გააძლიეროს და კეთილად აღასრულებინოს თავისი მსახურებაჲ. ამისთვის რომ წლითი წლად წვლილად შეიტყობებოდეს ზემო წერილნი ეკლესიის მოსავალ-წასავალი ყოველი რამისა, ეს დავთარი განეწესეს, რომელში შემოსავალი აქა და გასავალი უფრო ქვეით დაუზარებლად დაიწეროს მორწმუნებით. მაშაბა ვიწყეთ ღვთის სადიდებლად.

ქ. პარუნ ბატონჯანამ საყდრისა რამე რაც მიაბარა დავთრითა, რომელი დააწერინა უღელიანთ ნიკოლოსას, იმას გარდა მოსავალი ეს არის: ივლისის ივ, განძანაის ფარა მოვიდა და კიდევ სხვა კვირებისა...“ 3r.

შენიშვნები: 1. ჩანაწერები იწყება 1781 წლიდან. ისინი ვაკეთებულა სხვადასხვა ხელით. ჩანაწერები მეტად სინტერესო ცნობებს შეიცავს ამ პერიოდის მესხეთ-ჯავახეთის რეგიონისათვის. როგორც ჩანს, ასეთი ხასიათის წიგნები იქ ჩვეულებრივია.

2. ხელნაწერი პირობითად რამდენიმე ნაწილადაა გაყოფილი. პირველ ნაწილში (3r—23r) ძირითადად ქონების ნუსხაა სხვადასხვა ხელით ნაწერი. მეორე ნაწილი იწყება 23v-დან: „წელსა უფლისასა 1794 თებერვლის 24 ეშობილვარ. მარია მისარლოვისაგან და მონათლულვარ ბიძა ჩემი ტერსტეფენისაგან. და მეწოდა სახელი იოსებ. ხოლო წელსა უფლისასა 1821 გიციხე მღვდელთა მერდინს იოგაკიმ იეპისკოპოზისაგან თაზპაზიანისა და მყოს უფალმან მუშაი შეურცხვენელი თავის სამართალშიდ. და მეწოდა მღვდელთაშიდ სახელი ტერ გრიგორ და ვისაც მონათლად, აქ აღვსწერ. ამის უწინარეს აღწერე სურბნისის ნათლისღების კონდაქშიდ რაიქ მონათლე, რომელ რუსობას დიკარგა და მათგანი რომელიმე მახსოვდა და აქ გაცხადებ“.

ეს მონაკვეთი ვრცელდება 50v-მდე. სულ დასახელებულია 413 პირი. პირველი ჩანაწერი თარიღდება 1822 წლით, სულ ბოლო 1859 წლით. მესამე ნაწილი მოცემულია სია, ვისაც ჯვარი დაწერეს. „წელსა უფლისასა 1828 თიბათვის 19, ოღეს მოვიქეით ექსორიიდან აზრუმით ახალციხეს. მუნ პინქეს ვაოე ვინმე და ქალი არწთიდან მოყვანილი ჩენის იმედით, რათა ჯვარი დაეწერა მას ზედ. ყოველმა მღვდელმა უარი უბასუხეს შიშის გამო სომეხთ კარაპეტ არჩნორდისა. ხოლო ჩემი გულის ტანჯვისამებრ, რადგან ორივე სახლშიდ ჰგებდნენ და საცდური იყო მათი სულისა, გავპედე ღვთის საიდუმლად და დავსწერე ჯვარი და წამოველ. და არარა საცდური გამოვიდა, რადგანაც მის საიდუმლად ვაგისარჯე მე — ტერ გრიგორ ნეფისოვი...“ (89r—93v). სულ დასახელებულია 94 შეუღლებული წყვილი. პირველი ჩანაწერი 1829 წლისაა, ხოლო ბოლო 1859 წლის. მეოთხე ნაწილში მიცვალბულთა სახელებია ჩამოთვლილი: „წელსა უფლისასა 1828, რასაც დავსაფლავებ მე — ტერ გრიგორ ნეფისანთ აქ გამოვაცხადებ...“ (122r—127r). სულ 335 კაცია დასახელებული. ბოლო ჩანაწერი 1859 წლით თარიღდება. მეხუთე ნაწილში ერთადაა წარმოდგენილი თუ ვის და რამდენი საწირავი ვასცა „წელსა უფლისასა 1830, იანვრის 29 მივეცი საწირავი ტებ პეტროს ყულასხოვისა 53“ (158r—163v). ბოლო ჩანაწერი 1858 წლისაა, ბოლო ნაწილში წარმოდგენილია: „ღთ მოსავალი საყდრისა ესენი არიან, რომელთაც ახლა ვსწერთ“ (166v — ქვედა ყდის შიდა მხარე).

ქონების აღწერაში არის ასეთი ცნობაც:

„აქ. სურფ ნიშნის წიგნების დაეთარი:

ქ. ორი ჰაშუ გირქი, რომ ორივე ერთი წლისა არის და ერთად დაითვლება.

ქ. 1 მისხალი

ქ. 3 სურ ჰურთა ტიეტრი

ქ. 5 სტამბა (!) სახარება, ვერცხლის ჯვრებითა.

ქ. 4 ხელნაწერი სახარება

ქ. 1 ხელნაწერი აისმაურქი

ქ. 2 მაშტუცი. ერთს ჰაირმაშტუციოი ჰქვიან

ქ. 4 ძინქალ შარაკანი, ქ. ორიც ძველი წერილი შარაკანი

ქ. 2 ატიანის ეამაგირქი, რომლისა ერთი ძველია

ქ. 3 ძველი ეამაგირქი

ქ. 2 წერილი საღმოსი

ქ. 2 აბა ჰაირის ქრისტუონიეკანი

ქ. 2 ხელწერილი შარაკანი

ქ. 1 ხელწერილი განძარანი

ქ. 1 როზარის წიგნი

ქ. ხუცური დაბადების წიგნი, რუსული სტამბა

ქ. სახარება(ვახტანგის სტამბა“ (7r).

მინაწერი: „წელსა 1892. მივიღეთ ალექსანდრე ნეფისოვისაგან სტეფანე გოზალიმე“ (ზედა ყდის შიდა მხარე).

პარაკლიტონი. XII—XIII

270 ფ.; 14,5×21; ეტრატი; ჰქონია ტყავგადაკრული ხის ყდა, რომლიდანაც შემორჩენილია ზედა ნახევარი და ქვედა ნახევარი; ტვიფრული; ბოლონაკლული, დაზიანებული, დალაქავებული; შიგადაშიგ ტექსტი გადასულია და თითქმის არ იკითხება; ნუსხურია; შავი მელანი; სათაურები სინგურით; [XII—XIII ს.]; შემკავშირებული იოვანე (5v).

I. „დასდებელნი აღდგომისნი, ო^რ ღ^ყსა ვ^მა ა. — სამწუხრონი ესე ლოცვანი ჩუენნი შეიწყალენ, წმიდაო ღმერთო, და მოგუმაღლე ჩუენ სახიერ მოტევებამ ცოდვათა ჩუენთა... 5v—21v.

„... ო შ ა ბ ა თ ი წმიდათა მთავარანგელოზთა და სინანული[სანი]. კურიაკესა მწუხრი და ორშაბათსა მწუხრი, სინანულისა. — ...რამეთუ უფსკრულ მრავალ... ცოდვილი...“ 21v—23r.

„დღე სამშაბათი, წმიდისა იოანე ნათლისმცემელისა. წა... 23v—29r [ტექსტის დასაწყისი ვერ ამოვიკითხეთ. ეს მონაკვეთი ორი კანონისაგან შედგება].

„სხუანი გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი. — უგალობდეთ უფალსა. — წმიდაო უბიწოო ქალწულო ღმრთისმშობელო, სძალო მამისაო...“ 29r—30r.

„ორშაბათსა ცისკრად გალობანი სინანულისანი. მარჯუნამა შენი უძ. — ქეშმარიტისა სინანულისა თანაშემწედ მომეცა ჩუენ ქამი მარხვისა. 30r—32r.

„სხუანი სინანულისანივე. სასწაულითა. — მოწყალეებითა შენითა ქრისტე ღმერთო, ცოდვანი ჩემნი აღივოცენ...“ 32r—34v,

„სხუანი გალობანი მთავარანგელოზთანი. მარჯუნამა შენი უძლ. — წინაშე საყდართა ღმრთისათა, ბრწყინვალედ მდგომარენო ყოვლად წმიდაო მთავარანგელოზნო...“ 34v—36v.

„სამშაბათსა მომიჯსენესა ზედა. შენ სიტყუამ. — მარადლე ვცოდავ უძღები და მცნებათა შენთა გარდავითვისე უბადრუკი...“ 36v—37r.

„დღე ოთხშაბათი წმიდისა ღმრთისმშობლისა და ჯუარისა. — ჯუარი აღუმართა თხემისა ადგილსა, რომლისაგან აღმოვცენდა ჩ^ნ უკვდ^ბ...“ 37r—41r.

სხუანი გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი. — ...სიტყუამ, რომელი გვშევ, ღმრთისა დედაო, რომელმან იგი ჯორცნი...“ 41r—42r.

სხუანი გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი. მარჯუნამა შენი — მოვედით ერნო მორწმუნენო და სარწმუნოებით შევასხმიდეთ ქრისტე ღმერთსა...“ 42v—44v.

„ოთხშაბათსა მომიჯსენესა ზედა. შენ სიტყუამ. — საყუედრეღონი ვნებამ ჩუენთს დაითმინე, ქრისტე, და ყუედრებანი ჩუენნი ყოველნი მოსპენი...“ 44v—45r.

„დღე ხუთშაბათი წმიდათა მოციქულთა. ქრისტე კაცთმე. — მრავალსაგალობელმან ქნარმან სულისა...“ 45r—48r.

„მასვე დღესა სხუანი გალობანი ღმრთისმშობლისანი. — მარჯუნამა. ვინ შემძლებელ არს მითხრობად დიდებულებათა შენთა...“ 48r—49v.

„სხუანი გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი. — უგალობდეთ უფალსა, რომელმანცა ვნებათა ზღუასა შინა...“ 49v—51v.

„ღღე პ ა რ ა ს კ ე ე ი... ზეცისა ძალი. — ბრწყინვალედ შუენიერ არს ჩუენდა კრებამ ესე...“ 51v—55r.

შენიშვნა: ჩართულია კომენტარი ტექსტიურთ: „სტიქარონი და წარდგომა შაბათსა ჰხო. ქრისტე კაცთმოყუარეო. — ჰმეე, ყოვლად უბიწოო, ღმერთო და ქალწულადვე წმიდად დაადგერ...“ (52r—55r).

„სხუანი გალობანი ყოვლად წმიდისანი. სასწაულითა. — კაცობრივისა ენისაგან გალობამ შენი ჯეროანი შეუძლებელ არს...“ 55r—57r.

„სხუანი გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი. მონებისა მის. — ზეცისა ძალთა განუცდელმან ჯორცნი კაცობრივნი შეისხნა ჩუენთეს...“ 57r—59r.

„მომიკსენესა ზედა. შენ სიტყუამა ჭუარს. — ეცუ ქრისტე უტოდველო, და ცოდვანი ჩუენნი აღიხოცენ მოწყალეებით, ხოლო რაჟამს...“ 59r—v.

„ღღე შ ა ბ ა თ ი წმიდათა და სულთამა. — მეოხებითა, ქრისტე, ყოველთა წმიდათამათა და ღმრთისმშობელისამათა...“ 59v—60v.

„მღღელთმოდუართამა. შენ სიტყუამა. — სულისა წმიდისა ქნარო...“ 60v.

„სულისანი პ ა რ ა ს კ ე ე ს ა მწუხრი. სასწაულითა. — რომელი შეუბამ საწუთრომასამ თუნიერ მწუხარებისა ჰვიეს...“ 60v—62r.

„ღმრთისმშობლისანი. შენ სიტ. — კუერთხითა შეწევნისა შენისათა სძალ ჰვეცებრივნი ვნებანი სულისა ჩემისაგან განდევნენ...“ 62r—v.

„მღღელთმოდუართა წარდგომანი. წმიდანო მარტ. — ვევედრნეთ ქრისტესა, რამათა მეოხებითა დიდითა...“ 63r—65r.

„სხუანი გალობანი წმიდათანი და სულიერნი. სასწაულითა. — რომელმან ბჰენი და მოქლონი მტკიცენი სიკუდილისანი შეჰმუსრენ...“ 65—67.

„სხუანი გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი. მონებსა. — კაცთმოყუარებისა შენისა გარდამეტებული სიმდიდრე, ქრისტე, აჩუენე...“ 67v—70r.

II. დასდებელნი აღდგომისნი. ო რ დადაყაესა ჯ ა ბ. პირველ საუკუნეთა მამისაგან შობილმან სიტყუამან ღმრთისამან ჯორცნი შეისხნა ქალწულისა მარიამისგან...“ 70r—74v.

შენიშვნა: კანონში ჩართულია: „წარდგომანი ძუელებურად. რაჟამს შთაჰჰუედ სიკუდილად ცხორებამ ეგე უკუდავი, მაშინ ჯოჯოხეთი მოაკუდინე კლვითა მით ღმრთეებისა შენისათა, ხოლო რაჟამს მკუდარნი ქუესსენელი აღმოყვანენ, მაშინ ყოველნი ძალნი ცათანი დადადებდეს: ცხორების მომცემლო ქრისტე ღმერთო, დიდებამ შენდა.“

შუენიერმან იოსებ ძელისაგან გარდამოქსნა უბრწენელი გუამი შენი, ქრისტე, და არმენაკითა წმიდითა წარგრაგნა და სურნელებითა შემუტვილი ახალსა საფლავსა დადგე, არამედ მესამესა დღესა აღსდგე უფალო და მოანიჰე სოფელსა დიდი წყალობამა.

მენელსაცხებელთა დედათა საფლავსა ზედა ანგელოზი უდადადებდა: ნელსაცხებელი მოკუდავითუს საჰმარ არს, ხოლო ქრისტე ბრწენილებისაგან უცხო იქმნა, არამედ ჰმა-ყავით: აღდგა ღმერთი და მონიჰე სოფელსა დიდი წყალობამა.

ლოდსა საფლავისასა დაბეჰდვამ არამ დააყენე და კლდედ სარწმუნოებისად აღდგომამ ყოველთა მოგუმაღლე. უფალო, დიდებამ შენდა.“

ამ სავალობელს მოსდევს მეორე ამავე ზომის გალობა, კიდეჰე მიწერილია: „წ ბ“. [წარდგომამ ბ].

ციცკარს მსთუად აღმსთუშს მენელსაცხებელთა და, იხილეს რამ საღმრთოთა საფლავი ცარიელი, მოციქულთა ეტყოდეს: ქრწენილებამ დაქსნა ძლიერმან, ხოლო ჯოჯოხეთს შინა დასკილნი დასჯისა საკვირველთაგან განათავისუფლნა ამი-

ერთიდან ქადაგებით კანნიერებით ვითარმედ: აღდგა ქრისტე ღმერთი და მონიჭა სოფელუსა დიდი წყალობა.

აღსდევ საფლავით, უფალო, და საკრავლი ჯოჯოხეთისანი განხეთქენ და სასჯელი სიკუდილისა დაჰსენ, და იქსნენ ყოველნი საბრკეთაგან განმხრწნელთა მტერისა ბოროტისა და გამოაცხადე თვეი შენი მოციქულთა შენთა და წარავლინენ ივინი ქადაგებად, და მშუდობა შენი მათ მიერ სოფელსა მოანიჭე, მხოლოთ, მრავალმოწყალეთ.

შემდგომად ვენებისა და დაფლვისა შენისა წარვიდეს დედანი საფლავად შენდა შემურვად კორცთა შენთა, ქრისტე ღმერთო, და განჰკრთეს, რამეთუ იხილნეს საფლავსა შინა ანგელოზნი, რომელნი-იგი იტყოდეს მათა მიმართ, ვითარმედ: აღდგა უფალი კელმწიფებით და ღმრთივ ბრწყინვალედ და მოანიჭა სოფელსა დიდი წყალობა.

მოწაფეთა შენთა კრებული, მკსნელო, მენელსაცხებელთა დედათა თანა ერთბამად მხიარულ არს და ზოგადსა დღესასწაულსა დღესასწაულობენ ღმრთივ შეენიერად, დიდებად და პატივად აღდგომისა შენისა. მათ მიერ გვედრებით, კაცთმოყუარე მშუდობა მიეც ეკლესიათა და ერსა შენსა მოჰმადლე დიდი წყალობა“ (72r—v).

2. დეერთის: ა. იბაკონი, რომლის ავტორად დასახელებულია **პ რ ი მ ა ნ ო ს** და ბ. აღსავალინი კჳმა ბ.

„სხუანი გალობანი აღდგომისნი. ზღუსა ღელ. — ძელსა ზედა რამ ნებსით დამოეკიდე, ღმრთისა სიტყუაო, ძელისა წყევამ დაჰსენ...“ 74v—75v.

„სხუანი გალობანი აღდგომისნი, რომელმან განაჰმო. — კორცთა ბუნებისა მიღებითა, სახიერ, მიეც ძალი უძლურთა...“ 75v—77v.

„კვრიაკესავე გალობანი ყოვლად წმიდისანი, უგალობდით უფალსა. — უვალნი უჩრქველნი ალაგნი ზღუსნი წიადვლნა...“ 77r—78v.

„**კ ვ რ ი ა კ ე ს ა** სხუანი გალობანი სამებისნი. ღელვათა დაანთქა. — სამებასა ერთ ღმრთიებასა ქებით უგალობდეთ...“ 78v—80r.

შენიშვნა: საგალობლის ტექსტში ჩართულია: „გალობა სამებისა ბ. აწი-აზი: „ძულმებურად“. მოგვაქვს ტექსტი. „ზეცისა ძალთა მიმსგავსებულნი ქუეყანასა ზედა ძღვეისა გალობასა შეესწირავთ შენდა, სახიერ და ვიტყუთ: წმიდა ხარ, წმიდა ხარ, წმიდა ხარ შენ, ღმერთო ჩუენო, ღმრთისმშობლისა მიერ შეგაწყალებ ჩუენ.“

დაუბადებელი ბუნებაო, რომელი ყოველთა შემოქმედი ხარ, ბაგენი ჩუენი აღახუნე, რათა მოუთხრობდეთ ქებასა შენსა და ვიტყოდეთ: წმიდა ხარ შენ.

დალაღებისა აღდგომილნი ანგელოზთასა შეესწირავთ, გონებასა ქრისტე... წმიდა მამით და სული წმიდით, რომელი წმიდა ხარ ცხედარსა შინა და რომელი აღმადგინენ, უფალო, გონებანი და გულნი ჩუენნი განანათლენ და ბაგენი ჩუენნი აღახუნე გალობად შენდა, სამებაო წმიდაო, წმიდა ხარ.

ქერაბინი და სერაბინი დაუდუმებულად გიგალობენ შენ და ჩუენცა ძილისაგან აღმადგინე, უფალო, ამისთვისცა ანგელოზთა გალობასა შენდა შეესწირავთ და ვიტყვი: წმიდა ხარ, წმიდა ხარ, წმიდა ხარ შენ“.

„**კ ვ რ ი ა კ ე ს ა** ღმრთისმშობლისანი. ზღუსა ღელ. — შემსგავსებული სიწმიდისა შენისა შესხმა არა მაქუს...“ 80r—82r.

„ღღე ო რ შ ა ბ ა თ ი წმიდათა მთავარანგელოზთად. შენ, ყოვლად წმიდაო ქალწულო. — ვცოდე მე შენ წინაშე, მწუხრი. ვითარცა-იგი ოდესმე უძღებმან...“ 82r—85v.

„სხუანი გალობანი სინანულისანი და წმიდათანი. ზღუსა ღელ. — რომელი-ივე იშვე ქალწულისაგან...“ 85v—88r.

სხუანი გალობანი მთავარანგელოზთანი ბ. მოვედით ერნო. — ნაკუმრცხლად საღმრთოდ მოტიყინარედ ცეცხლითა ღმრთიებისაათა...“ 88r—89v.

„სხუანი გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი. ღელვათა დანთქა. — აღმოკდა შენგან მზე ბრწყინვანე, რომელი წინა საუკუნეთა...“ 89v—91v.

„ღღე სამშაბათი წმიდისა ნათლისმცემლისაჲ. სასოწარკ. — ყოველთავე წარვამ (!) დიდ უსჯულოებთა და...“ 91v—95v.

„სხუანი გალობანი ნათლისმცემლისანი. ღელვათა დანთქა. — ნათლისმცემლო მეუფისაო, კორციელთა გემოთა შინა დანთქმულით...“ 95v—97v.

„სხუანი გალობანი ღმრთისმშობლისანი. განაპო. — ვითარცა უწყი ბუნებისა ჩუენისა უძლურებამ, ქრისტე...“ 97v—99v.

„ღღე ოთხშაბათი წმიდისა ღმრთისმშობლისაჲ. შენ, ყოველად წმიდაო. — მივსენ მე, ქრისტე მაცხოვარ, გალიათა ჭუარისაჲთა...“ 99v—102v.

„ოთხშაბათსავე სხუანი გალობანი ღმრთისმშობლისანი ზღუსა ღელ. — ნესტუნი საღმრთონი წინაწარმეტყუელთანი წინაჲთვე კმობდეს...“ 102v—104r.

„ამასვე ღღესა სხუანი გალობანი. ზღუსა ღელვა. — მოვედით, ერნო მორწმუნენო, ვაქებდეთ ღირსსა ქალწულსა...“ 104r—106r.

„ღღე ხუთშაბათი წმიდათა მოციქულთაჲ. რომელმანცა სიბრძნით. — დიდებულ ჰყავ, მაცხოვარ, სოფელსა შინა ავთა მათ...“ 106r—109r.

„ამასვე ღღესა სხუანი გალობანი მოციქულთანი ბ. ზღუსა ღელვ. — განათლებულნი უფლისა მოციქულნო, ბრწყინვალეებისა საუფლოჲსა...“ 109r—111r.

„სხუანი გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი. მოვედით ერნო. — რომელნი ღირსად ღმრთისმშობელად უბიწოდ აღგიარებენ...“ 111r—113r.

„ღღე პარასკევი ჭუარცუმისაჲ. მამისაგან შობი. — ჭუარცუმასა დაღდებდეს, რომელნი კეთილთა შენთაგან მარადის იშუებდის...“ 113r—117r.

„პარასკევსავე სხუანი გალობანი ღმრთისმშობლისანი. განაპოს. — მყოველთა ჭირვეულთა შემწეო და მფარველო ქრისტეანეთაო...“ 117r—119r.

„სხუანი გალობანი ღმრთისმშობლისანი. განაპო სიღრმე ზღუსა. — ვითარცა ბუნებისა ჩუენისა უძლურებამ ქრისტე კაცთმოყუარე...“ 119r—121r.

შენიშვნა: ტექსტში ჩართულია: „ღღე შაბათი წმიდათაჲ და სულთაჲ. ძუღლბურად. რომელთ ქუეყნისა საშუებელი არა ინებეს, ღუაწლისა მძღენი ზეცისა კეთილთა ღირსი ქმნეს და ანგელოზთა პატივი მოიგეს. უჟალო, ოხითა მათითა შეგწყალენ და გუაცხოვენ ჩუღს.“

წმიდათა მოწამეთა მეოხებითა ჩვენთს და ქრისტეს გალობითა ყოველი საკთური კერბთაჲ დაღდუნა და კაცთა ნათესავი სარწმუნოებით ცხოვნდების. ახალი. გუნდი მარტყ. — ჭუარი ქრისტევი აღიღეს წმიდათა მკნეთა მოწამეთა საჭურველად უძღველად და ყოველი ძალი ეშმაკისაჲ დაამხუტს სახთანთა, და გვრგვნი ზეცისაჲ მოიგეს და ზღუღე და მფარველ გუღქმნეს ჩუღსთს მეოხებითა.

მამისაგან შობილ. — დიდ არს დიდებამ, რომელი მოიგეთ, წმიდანო მოწამენო, სარწმუნოებითა, რამეთუ არაჲ ტანჯვითა. ხოლო ეხლდეთ მტერსა, არამედ შემდგომად სიკუდილისაჲცა სულთა ბოროტთა განსდევნით და სნეულთა განჰკურნებთ მკურნალნო სულთა და კორცთანო, მეოხ გუეყვ უფლისა მიმართ ყოველად ძლიერისა შეწყალეზად სულთა ჩუენთათს...“ 121r—v).

„ღღე შაბათი წმიდათაჲ სულთაჲ. ძუღლბურად. — რომელთა ქუეყნისა საშუებელი არა ინებეს, ღუაწლისა მძღენი ზეცისა კეთილთა...“ 121r—122r.

შენიშვნა: ტექსტში ჩართულია „ახალი“.

„ღღელათა მოწამეთაჲ. მამისაგან ყო. — რაჲმს დაამტკიცე სოფელი ვნებისთა შენითა, მამინ უძღლურნი განძლიერდეს...“ 122r.

„მამათა და მღვდელთ-მოძღუართა. ღირსო მამანო, სიჩჩოთ თქუენით-გან ვიდრე სიკუდილადმდე დაიმარხეთ...“ 122r—126r.

„მამათანი. მამისაგან შობილ. — ზეცისა კეთილთა ეძიებდეთ და ზეცისა კრებულთა თანა შეეყვენით...“ 126r—v.

შენიშვნა: ტექსტში ჩართულია „სულისანი. ძეღვლებურად. — მოიხსენენ, უფალო, ვითარცა სახიერ ხარ წყალობით მონანი შენი და რაოდენინცა რამ სოფელსა შინა ცოდეს, შეუნდევ, რამეთუ არაფინ არს უცოდველ, გარნა შენ, ღმერთი მხოლო, რომელსა ძალ-გიც მიცვალებულთა ნიქვად განსუშნებამ.

მოწყალო უფალო, სულნი, რომელ ზუენგან მისცაღენ, რამცა-იგი ცხორებასა ამას შინა ცოდეს, შეუნდევ, რამეთუ არაფინ არს ძუ-უტყვენებელ შენსა გარეშე, სულგრძელო, რომელი მიცვალებულთა მისცემ განსუშნებასა.

მამისგან შობილ. — შეუნდვენ, უფალო სახიერო, ყოველივე შეცოდებანი მონათა შენთა და, რამცა იგი აღუთქუე, აღუსრულე მათ, მრავალმოწყალო, რამეთუ არაბამ სხუამ შეიყუარეს, თვნიერ შენ მხოლოამა, სასურველისა და სწადელისა, და შენდა მომართ აქუნდა სასიებამ სიძისა შუშნიერისა და უკუდვისა.

ქსენებამ შესუშნებულთამ, უფალო, ქსენებად მოსალოდებულთა მათ და თანა წარუფალო სატანჯველთა მომიყვანიებს მე და განვიცილი დასჯასა ჩემსა და ვითარცა სატანჯველთაამ გილადადებ მრავალმოწყალო უფალო, კაცთმოყვარეო და სახიერო მიჰქენ მათგან და განუსუშნე მიცვალებულთა სულთათა... (ამას მოსდევს კანონი. 126v—128v).

„სხუანი გალობანი. მოვედით, ერნო. — ორდანოდ საღმრთოდ დამტყვენელად სულისა წმიდისა გამოსჩნდით...“ 128v—130v.

„სხუანი გალობანი ღმრთისმშობლისანი. ღელვათა დ. — ქალწულო, ყოველად უბიწოო, ურჩებითა დ თა წყევასა შთავრდომილი ბუნებამ კაცთაამ...“ 130v—132v.

„დასდებელნი აღდგომისანი, უფალო დადადყავსა. ჳა გ. შენ, უფალო, ძალთაო. — ჭუართა შენითა, ქრისტე უფალო დაჰქსნდა მოძღუარი სიკუდილ...“ 133r—137v.

შენიშვნები: 1. საგალობელში ჩართულია „ძეღვლებურად. — ნათლითა შენითა, უფალო, ვიხილეთ ნათელი; კაცთმოყვარე, აღ-რამ-სლდეგ მკუდრეთით, ცხორებამ ნათესაესა კაცთასა მონიქე, რამთა ყოველნი დაბადებულნი გიგალობდენ შენ, მხოლო, შეუცოდებელო, დიდებამ შენდა.

ვითარცა-იგი პირველად. — ჰრლათა (!) დაჰკრძალეს ცხორებამ სამარესა შინა, ხოლო ავაზაქმან ვანლო სიკუთ საშუელი და კმობდა და იტყუდა: რომელი ჩემთვის ჩემ თანა ჭუარს-ეცუა, ჩემ თანა ძელსა ზედა დამოკიდებულ იყო და ვხედვედ მე მამისა წინა მჯდომარედ ზეცასჩ საყდართა ზედა დიდებისათა, რამეთუ ესე არს ქრისტე მაცხოვარი დაბადებული, რომელსა-იგი აქუს დიდი წყალობამ...“ (129r).

2. ერთვის იბაკონი (136v—137v).

„სხუანი გალობანი აღდგომისანი. უქმი ქუეყანამ. — განიპყრენ ნეფსით კელნი თუსნი ჭუარსა ზედა, იესუ...“ 137v—138r.

„სხუანი გალობანი აღდგომისანი. ღმერთსა, რომელმან იც. — ქრისტე რამცამს დაემსკუულა ჯორცით ნეფსით...“ 138r—139r.

„სხუანი გალობანი ღმრთისმშობლისანი. ღმერთსა, რომელმან იქსნა. — გალობით უგალობდეთ ღმერთსა...“ 139r.

„სხუანი გალობანი წმიდისა სამებისანი გ. წამის-ყოფით. — მხოლო, სახიერო, უფალთმთავარო და ერთო სამებისო...“ 140r—141v.

„კვრიაკეთავე სხუანი გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი. რომელი წამით. სულნი, მნათობო სძალო, სახელ დიდო მარიამ ღმრთისმშობელო...“ 142r—143v.

შენიშვნა: აშიაზე მიწერილია „მ ი ტ რ ო ფ ა ნ ე“.

„ღღე ო რ შ ა ბ ა თ ი წმიდათა მთავარანგელოზთაჲ, ვითარცა-იგი პირველ. — საყდარსა შენსა დიდებულსა გარემომს დგანან, ქრისტე ღმერთო...“ 143v.

შენიშვნა: „გალობაჲ სამებისაჲ ძუჭლებურად. — მამსა დაუსაბამოსა ძესა თანა დაუსაბამოსა და სულსა წმიდასა თანა სამარადისოსა, ღმრთეგზსა ერთსა ქერაბინთაებრ უღალადებდეთ: „წმიდა ხარ, წმიდა ხარ, წმიდა ხარ შენ, ღმერთო ჩუენო. ღმრთისმშობლისა მიერ შეგვ.“

რომელი დიდებულ ხარ ზრახვასა შინა წმიდათასა და იქებო ქმითა ანგელოზთაჲთა, შეიწირე ჩუენიცა ცოდვილთა სინანულთ დღადებო: წმიდა ხარ, წმიდა ხარ.

მეყსეულად მსაჭული იგი მოვიდეს და თვთოეულისა საქმენი განშიშულდენ, არამედ შიშით ღალად-ვეოთ შეღამესა: წმიდა ხარ, წმიდა ხარ სამებო ერთ-არსებო და განუყოფელო ერთარსებო, სამგუამოვენო და თანა სამარადისო, შენ ვითარცა ღმერთი ხარ ანგელოზთა გალობასა გიღალადებთ: წმიდა ხარ, წმიდა ხარ, წმიდა ხარ შენ, უფალო ჩუენო.

ღმრთისმშობლისა. სამებო არსებით... თაყუანისმცემელო, ერთარსებო სამგუამოვენებით დიდებულო, ყოელისა დამბადებლით ძლიერებით შენითურთ ჩუენ, მოკუდავნი, გიღალადებთ და ვიტყუთ: წმიდა ხარ, წმიდა ხარ, წმიდა ხარ..

რომელთა ესე გუნებაჲს გალობაჲ სამებისაჲ, რაოდენ შესაძლებელ არს, მივემსგავსნეთ ქერაბინთა და სამ წმიდაჲს გალობაჲ სამებისაჲ უღალადოთ: წმიდა ხარ, წმიდა ხარ, წმიდა ხარ, შენ უფალო ჩუენო.

ღმრთისმშობლისა. განხრწნაღითა ბაგითა ექუს-ექუს ფრთეთა ძალითა გალობასა შევსწირათ შენდა, უკუდაო მეუფეო. წმიდა ხარ, წმიდა ხარ, წმიდა ხარ შენ... 144v—146v.

„ძუჭლებურად: მწუხრისა გალობასა შევსწირათ შენდა, ქრისტე. საყუმველითა და შესხმითა სულიერთა გიღალადებთ: შეიწყალენ, მაცხოვარ, სულნი ჩუენნი 143v—144r.“

„ღმრთისმშობლისანი. ვითარცა იგი პირველად. — გიხაროდენ, წყაროო, რომელმან უკვდავებისა წყალი...“ 144r—v.

„სხუანი გალობანი სინანულისანი და წმიდათანი. ღმერთსა, რომელმან იგნა პირველ. — ბევრეულთა ბრალთაგან მიკსენ, მ უკოდველო...“ 146v—148v.

სხუანი გალობანი მთავარანგელოზთანი. რომელმან წამის-ყოფით. — რომელი ფრთეთა ზედა ქართაჲსა ღმრთეებრ იქცევი, მიკსენ...“ 148v—150r.

„სხუანი გალობანი ღმრთისმშობლისანი. რომელმან წამის-ყო. — საცნაურმან ღრუბელმან ზეცისა იგი ბრწყინვალეებისა შარავანდენნი...“ 150r—152r.

„ღღე სამ შ ა ბ ა თ ი წმიდისა იოანე ნათლისმცემლისაჲ. გულისკ. — გვალობდი რაჲ ენითა უბადრუქი, მრავალგზის ვიპოვი ცოდვისა მოქმედ გონებითა...“ 152r—155r.

„სხუანი გალობანი ნათლისმცემლისანი. რომელმან წამის-ყოფით. — ბერწისა საშომისაგან ნაყოფო ტკბილო...“ 155v—157r.

სხუანი გალობანი ღმრთისმშობლისანი. რომელმან წამის. — მთად ჩრდილოდ გიხილა შენ სულითა პირველ წინასწარმეტყველმან ამაჲკომ...“ 157r—158r.

„დღე ოთხშაბათი ჯუარისა ღმრთისმშობლისა. გულის-ქმ. — დიდ არს ძალი ძლიერებისა ჯუარისა შენისა, რამეთუ უფალო...“ 158v—161v.

„სხუანი ღმრთისმშობლისანი. რომელმან — შეესწირავ გალობასა შენდა და კმასა, მონა შენი...“ 161v—163v.

„სხუანი გალობანი ღმრთისმშობლისანი. რომელმან წამის-ყოფით. — წარწყმედელი ვნებათა და გულისტქუმათა...“ 163v—165v.

„დღე ნუთშაბათი წმიდათა მოციქულთა. ქერაბინ. — ყოველსა ქუეყანასა განკდა კმა თქუენი, წმიდანო მოციქულნო...“ 165v—167v.

„სხუანი გალობანი მოციქულთანი. რომელმან წამის-ყოფით. — ეკლესიისა სუტტა და საფუძველთა სარწმუნოებისათა...“ 168r—169v.

„ხუთშაბათსავე ღმრთისმშობლისანი. უქმი ქუეყანასა. — სარწმუნოებით დიდად ღირსად, უბიწოდ...“ 169v—171v.

„დღე პარასკევი ჯუარისა, გულისქმა-ვეყო. — ძელითა მით მოვიტყუ სიკუდილი, ხოლო კუალად...“ 171v—174r.

„პარასკევსავე სხუანი ღმრთისმშობლისანი. ღმერთსა, რომელმან იცნა. — ცთომილთა მათ კელთა კურნებად განჰმარტენ...“ 174r—176v.

„პარასკევსა გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი. რომელმან წამის-ყოფით. — ზღუდე შეურყვეველი შევედრებულთა...“ 176v—178v.

„დღე შაბათი წმიდათა სულთა. გ გ. ი. მკდომარე — ახთანო მოწამენო კეშმარტებისანო, არცა...“ 178v—179r.

„მღელთ-მოდღუართა. ვითარცა-იგი. — საზღვრად სარწმუნოებისად და საფუძვლად მტკიცედ...“ 179v—180v.

„მღელთ-მოდღუართა და მამათანი. ვითარცა-იგი. — მარხვასა შინა უჯორცობამ მღძარებასა და ლოცვასა...“ 180v—182v.

„შაბათსავე სხუანი გალობანი. რომელმან წამის-ყო. — რომელმან სიკუდილითა შენითა, ქრისტე, მძღავერებამ სიკუდილისა...“ 182v—184v.

„შაბათსავე სხუანი გალობანი ყოვლად წმიდისანი. უქმი ქუეყანა. — ღმრთისა მამისა ჯერჩინებითა და სულისა წმიდისა მადლითა...“ 184v—187v.

„დასდებელი აღდგომისანი. უფალო ღსა, კდ დ. მკნე-ონი. — თაყუანის-ვსცემთ ჯუარსა შენსა ცხოველსმყოფელსა...“ 187r—191v.

„სხუანი გალობანი აღდგომისანი. დ ზღუდა უფალ. — შენ ჰკურნენ წყლულებანი კაცთანი, ქრისტე, წყალობითა...“ 191v—194r.

„კვრიაკესავე ღმრთისმშობლისანი. დაანთქენ. — შეირყვენს ერნი და შეძრწუნდეს წარმართნი...“ 194v—196v.

„კვრიაკესავე სხუანი გალობანი სამებისანი. ზღუსა მის მეწ. — სამებისა სამგუამოვნებით ღმერთსა...“ 196v—198r.

„კვრიაკესავე ყოვლად წმიდისანი. ზღუსა მის. — მკურვალე ვერებ-ბამ ჩუენი წადიერებით შეწირული...“ 198r—210v.

„დღე ორშაბათი წმიდათა მთავარანგელოზთა და სინანულისა. მიხ-და ცრემლთა მიერ აღკოცამ შეცოდებათა“ 201v—202r.

„სინანულისანი დ. ცანი ცათანი. — დაღონებულსა ამას და მოუძღურებულსა სულსა...“ 202r—205r.

შენიშვნა: ტექსტში ჩართულია გალობა სამებისა ძუჭღებურად. — „და, უსაბამოსა შენსა მამასა და შენ, ქრისტე ღმერთო ჩუენო, და წმიდასა სულსა შენსა ქერობითავერ დიდების-მეტყველებით ვიკადრებთ და კიტყუთ: წმიდა ხარ, წმიდა ხარ, წმიდა ხარ შენ, ღმერთო ჩუენო.“

ღმრთისმშობლისანი. ვითარცა აწ წესნი ანგელოზთანი ცათა შინა მდგომარე-
 ნი, შიშით კაცნი ქუეყანასა ზედა ძლევისა ვალობასა შეესწირავთ შენდა, სა-
 ხიერ, წმიდა ხარ, წმიდა ხარ, წმიდა ხარ.

საცნაურთა შენთა მსახურთასა შეწირვად შენდა გულებისა მოკუდავნი ესე
 ვიკადრებთ ღმრთისმშობლისა მიერ; წმიდა ხარ, წმიდა ხარ. შენ, ღმერთო ჩუ-
 ენო, სამებაო ერთარსებაო. ღმრთისმშობელისა მიერ შეგუწყალენ ჩუენ.

უკორცოთა ბუნებასა მიმგავსებულნი და სიტყუჳსრა მსხუჳრპლსა ქუეყა-
 ნისანი ღმერთსა ღმრთივ შუჳნიერად უვალობდეთ და სერაბინთა ვალობათა შევ-
 სწირვიდეთ: წმიდა ხარ, წმიდა ხარ, წმიდა ხარ.

შენ, რომელი საყდართა ქერობინთა ზედა მჭდომარე ხარ ყოველთა თნა, ზე-
 ცისა წესთა შეესწირავთ შენდა ვალობასა ჩუენ, მიწისაგანი ესე, და ვიტყუთ:
 წმიდა ხარ.

ქრწინონი ზრუენანი განვიშორნეთ და მოღუაწებად სულიერი შევიტკბოთ
 და ზეცისა ძალთა მოობაჳდ გამოვჩნდეთ და მათ თანა სამგზის წმიდა ვალო-
 ბაჳ მელუფისაჳ ყოველთასა შეესწიროთ: წმიდა ხარ, წმიდა ხარ, წმიდა ხარ*
 (მოსდევს კანონი).

„სხუანი ვალობანი სინანულიანი და წმიდათანი. დაანთქენ. —
 მკსნელ ჩუენო ქრისტე, რომელმანცა აცხოვნე...“ 205r—207r

„სხუანი ვალობანი ზეცისა ძალთანი. ზღუად უვალი. — საღმრთოთაჳგან
 ნათლისა თუნიერ შუამდგომელისასა...“ 207v—209r.

„ორ შაბათსავე სხუანი ვალობანი ყოვლად წმიდისანი. ზღვსა მის მე-
 წა. — ვითარცა ხარ უწმიდესი ყოველთა დიდებულთაჳ...“ 209r—212v.

„ღღე სამ შაბათი წმიდისა იოანე ნათლისმცემელისა და სინანული-
 საჳ. მკნეონი. — ცეცხლის სახენი საცთურნი განსაძღვლთანი...“ 212v—215v.

„სამ შაბათსავე სხუანი ვალობანი ნათლისმცემლისანი. დაანთ. —
 ვითარცა — რაჳ დიდი მთიები, ჰრბიოდე შენ...“ 215v—217r.

„სამ შაბათსავე სხუანი ყოვლად წმიდისანი. დაანთქ. — ვინ შეუძ-
 ლოს, სძალო, მითხრობად სადღუმლოდ მონისა შენისა...“ 217r—219r.

„ღღე ოთხ შაბათი წმიდათა ღმრთისმშობლისაჳ და ჭუარისაჳ ძღმლე-
 ბურად. საჳურველად უძღველად, ქრისტე, ჭუარი მოგუჳც...“ 219r—222v.

„სხუანი ვალობანი ყოვლად წმიდისანი. ზღუად უე. — ქრისტე, ყოვლად
 ძღღერო, ბრწყინვალეზო მამისაო...“ 222v—224r.

„სხუანი ვალობანი ყოვლად წმიდისანი. დაანთქენ ვ. — ჳირთა და ურვათა
 და განსაძღვლთა...“ 224r—225v.

„ღღე ხუთ შაბათი წმიდათა მოციქულთაჳ. თუთნი. — მოციქულთა
 გუნდი სულთა წმიდითა განანათლე, ქრისტე...“ 225v—228r.

„სხუანი მოციქულთანი. ზღუად უვალი. — ორღანთთა ჳმატკბილთა სუ-
 ლისა ყოვლად წმიდისა...“ 228r—231r.

„ღღე პარასკევი ჭუარისაჳ. — ხისა მიერ აღამ შეცთომილი განვარდა
 სამოთხით...“ 231r—232r.

„ღმრთისმშობლისანი. მოციციემი. — მეუღრად ხეღვიდა დამკსნელსა ყოვ-
 ლად უბიწოჳ დედოფალი...“ 232v—234v.

„სხუანი ვალობანი ღმრთისმშობლისანი. საღმრთომან ნისლმან. — განკურ-
 ნე შემჳსრვილებჳჳ კაცებისა...“ 235r—236v.

„პარასკევსა სხუანი ვალობანი ღმრთისმშობლისანი. საღმრთომან
 ნის. — ჳემჳრიტად და უწვალებელად ჳშეე შენ ღმერთი და უვალი ჳემჳარი-
 ტებით...“ 236v—238v.

შენიშვნა: აშიაზე მიწერილია: „მიტროფანე“.

„ღღე შ ა ბ ა თ ი წმიდათა და სულთაჲ. მკნეონი. — მოწამენო უფლისანო, სკრატხნო სრულნო...“ 238v—239r.

„ღღედათა მოწამეთაჲ. მკნეონი. საწუთოთა საშეგებელთა დატეგებითა ქალწულთა...“ 239r—243r.

„შესხმანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი. ჳა გ. მკდომარე. — მ დიდებულო, საკვრელო, რამეთუ ქალწულმან შვა და შობილი იგი ღმერთ არს...“ 243r—245r.

„შესხმანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი, ჳა დ. მოგიცემიეს. — შენ, ყოვლად უბიწოსა...“ 245r—246r.

„გალობანი ყოველთა წმიდათანი, ოდესცა ვის ენებოს. ჳა დ. ზღუსა მის მეწ. თაყუანის-ვსცემდეთ მამასა და ძესა და სულსა წმიდასა და ანგელოზთა...“ 247r—249v.

„შ ა ბ ა თ ს ა ვ ე გალობანი წმიდათა წინაწარმეტყუელთანი დ. დანაქენ გ. — მღვთმერთ წინაშე ღმრთეებისა საყდართა, წინაწარმეტყუელნო...“ 250r—251v.

„შ ა ბ ა თ ს ა ვ ე ღმრთისმშობლისანი. არარაჲ არს. — შენ ხარ სასუფეველისა საღმრთოჲ ბჭე უბიწო...“ 252r—253r.

„შესხმანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი. ჳა დ. დიდი მღ. — შენ ღრუბელად ნათლისად საცნაურად, ქალწულო...“ 253r—255r.

„შესხმანი წმიდისა ღმრთისმშობლისანი. ჳა ბ. წარჯვა. — ვითარცა ოქროსა საკუმეველმან ცეცხლი ღმრთეებისაჲ შეიწყნარე...“ 255r—257v.

„გალობანი სავედრებელნი უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესნი ერისათუს თუსისა. ჳა დ გა. ორნი წართულნი. — ეტლთა რომელმან სათნო-იჩინე ჯორცთა ბუნებისა შემოსაჲ...“ 257v—260v.

„გალობანი სავედრებელნი სნეულსა, რომელთა თავნი იტყუან: სნეულითა მკსნელო, სიმრთელე მომადლე. ჳა ბ. მოვედით, ერნო. — სნეულობანი კაცთა ბუნებისანი, ქრისტე ღმერთო...“ 260v—262r.

„სხუანი გალობანი სულისანი, რომელნი ითქუმიან მიცვალებულსა ზედა. მოვედით, ერნო. — ბრწყინვალებითა ნათლისა შენისაჲთა განანათლე...“ 262r—236v.

„დასდებელნი ძრვისანი, ოდესცა ვის უნდენ. ა. ზეცისა ძალნი. — ღმერთო მზოლო, რომელი შესძრავ საფუძველთა...“ 263v—266r.

„გალობანი უწყმროებისანი ჳა დ. ზღუჲა უვალ... — ყოველსავე გონებს გამოუკულებელად და...“ 266r—267v.

შენიშვნები: 1. საგალობელს უძღვის სამი საკითხავი: ა. პირველის სათაური არ იკითხება. 1 საკითხავი 10 მუხლისაგან შედგება: „მოწაფეთა თანა მივიწინით მთასა ვალილიაისსა სარწმუნოებით ხილვად ქრისტესა მეტყუელსა კელმწიფებისა მოღებად ცათა...“ 1r—2v.

ბ. აღდგომისა ათერთმეტს სახარებათა სტიქარონი, თქმულნი კოსტანტინე მეფისანი“ (2v—4r).

2. ტექსტში ჩართულია „ძული“ საგალობლები, რომლებიც თავ-თავის აღვილას აღწერილობაში ყველგანაჲ აღნუსხული.

3. ხელნაწერი № 163 ძირითადად მისდევს გ. მთაწმიდლის რედაქციის პარაკლიტოსს.

ანდერძი (შემკაზმავისა): „შეიკაზმა კელითა ფრიად ცოდვილისა იოვანე-სითა, შეუწდენ ღმერთმან. და ვინცა მომიკსენოთ, თქუენცა შწნ ღწ აწ. გრიგოლს შეუწდოს ღმერთმან და მარიაჲს შეუწდოს ღმერთმან, ამინ“ (5v).

- იქვე მეორდება ეს ანდერძი. ემატება ბოლოს: „გ ი ო რ გ ი ს შ ე უ ნ დ ლ ს ლ მერ თ მ ა ნ , ა მ ი ნ . ც ო დ ვ ი ლ ს ა რ ო მ ა ნ ო ზ შ ე უ ნ დ ლ ს ლ მერ თ მ ა ნ “ (5v).
მინაწერები: 1. „როდესაც პატრონმან ათაბაგ — (270v).
 2. „...გ რ ი გ ო ლ ს შ ე უ ნ დ ლ ს ლ მერ თ მ ა ნ , ა მ ი ნ “ (270v).

164

სომხურ-ქართული ლექსიკონი. XIX

გადავიდა სომხურ ხელნაწერებში № 22.

ქვედა ყდის გასწვრივ შემდეგ გამოჩნდა სამი ქართული ხელნაწერის ფრაგმენტები. ერთ-ერთის ტექსტი: „უფროს გეხვეწები შენ, რომ როდესაც ჩემი სული ხორცისაგან გაიყაროს და შენი.. სამართალში რომ იყოს, რამეთუ ჩემი სიცოცხლის ანგარიში უნდა მივსცე, მაშინ მომეხმარე და მოიხსენე, ახლა ნდობა-ვედრება ჩემი, რამეთუ შენ ხარ შესახიზარი ჩემი“. ფრაგმენტები XIX ს. დამდეგით შეიძლება დათარიღდეს.

(37)

165

თომა კემფელი, ქრისტეს თანა შედგომასა ზედა. XIX

183 ფ., 18×22ს; ქაღალდი; ტყავადაკრული ხის ყდა; ტვიფრული, დაზიანებული; პირველი 7 ფ. ამოვარდნილია; ამოვარდნილია 177 ფ.; მხედრული; შავი მელანი; სათაურები სინგურით; [XIX ს. ჩანს კვირნიშნის 18]; დაუწერელია 3r—v, 183 r.

თ ო მ ა კ ე მ ფ ე ლ ი, ბერი ეკლესიური წესისაგან აგვისტინესი, ქ რ ი ს ტ ე ს თ ა ნ ა შ ე დ გ ო მ ა ს ა ზ ე დ ა. საკმარნი ტუქსვანი სულიერი ცხოვრებისათვის. წიგნი პირველი, თავი პირველი. ქრისტეს თანა შედგომასა ზედა და ყოველი სოფლისა ამის ამოვების გალახვასა ზედა. — „რომელი შემომიდგეს მე, არა ვილოდეს ბნელსა“ (იოვანე 8, 12) იტყვს უფალი. ესენი არიან სიტყვანი ქრისტესანი, რომელთაგან ვიწუთნებით და ვიტუქსებით, რათა ცხოვრებასა და კვალსა მისსა უდგებოდეთ...“ 1r—179r.

შენიშვნები: 1. ტექსტი ძირითადად მიჰყვება № 160 ხელნაწერს.

2. 179v—182v-ზე არის ზანდუკი.

3. თხზულება თარგმნილია ტულუქაანთ დავითას მიერ. იხ. აქვე, № 160 ხელნაწერი აღწერილობა.

მინაწერი: „ეს თომა კემფელი ხოჯა იოვანეთის არის. თუ დაკარგოს, ვინც იპოვოს და არ გასცეს, ღმერთთა მოვალე იყოს. ხოჯა იოვანათი პეტრეს არის“ (183v).

166

საიდუმლო აღსარება. ევროპული წყაროებიდან გადმოღებული ქართულად ივ. გვარამაძის მიერ 1892 წ. ქ. ახალციხეს, ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

167

მარგალიტ თქმულის წიგნიდან ამოწერილი, ერთვის ქობულეთის მაზრის სოფლების სახელები და სხვა ამონაწერები, ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

168

ღონ ორსინი, მოხრობითი ცხოვრება ღვთისმშობლისა, გადმოქართულებული დამატებებითურთ ივ. გვარამაძის მიერ 1902 წ. ქ. ახალციხეს (საარქივო მასალა).

169

სამოციქულო, ეპისტოლე I, თარგმნილი სომხურიდან ივ. გვარამაძის მიერ, ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

170

ლექსიკონი ბუნებითი მეცნიერებისა, შედგენილი ივ. გვარამაძის მიერ 1882 წ. სოფ. ხიზაბავერას, ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

171

სამოციქულო, ეპისტოლე II, თარგმნილი სომხურიდან ივ. გვარამაძის მიერ 1895 წ. ქ. ახალციხეს, ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

172

მათეს სახარების თარგმანისგან მოკლედ გამოკრებული, უფრო სიძნელონი, ივ. გვარამაძის მიერ 1888 წ. ქ. ახალციხეს, ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

173

მაქსიმე აღმსარებლის სწავლანიდან გამოკრებილი ივ. გვარამაძის მიერ, ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

174

სალექსიკონო მასალა — ქართული ლექსიკონის დასამატი ლექსები სიტყურების გასამრავლებლად, ივ. გვარამაძის შედგენილი, ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

175

წამება მიქაილ გობრონისა და ასოცდაათსამეტ მოყუასთა მისთა, ლექსად თქმული ივ. გვარამაძის მიერ 1882 წ. მაისში სოფ. ხიზაბავერას, ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

176

ღვთისმშობლის სვარდის დღეობად. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

177

სახელმძღვანელო სამეცხეთოს ერთა მარად სახსენებელ-საგონებელი, ავ-
 კარგის გასარჩევად, ივ. გვარამაძისა, 1898, ახალციხე. ავტოგრაფი
 (საარქივო მასალა).

178

სასუფეველს ზედა. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

179

მოკლე ქართლის ცხოვრება ახალი შენიშვნებით, ივ. გვარამაძისა,
 1873. ახალციხე. ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

180

ღვთისმშობლის უმანკო ჩასახებასა ზედა. ივ. გვარამაძის ავტოგრა-
 ფი (საარქივო მასალა).

181

ისტორიული მასალები. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მა-
 სალა).

182

ახლად შედგენილი ქართლის ცხოვრება ივ. გვარამაძისა, 1881,
 სოფ. ხიზაბავრა (საარქივო მასალა).

183

ისტორიული ჭეშმარიტება. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო
 მასალა).

184

ძველისძველი ისტორიული ცნობები მესხ-ქართველთა ლინგვისტიკურად.
 ივ. გვარამაძისა, 1887, ახალციხე, ავტოგრაფი (საარქივო მა-
 სალა).

ძველებური სანადიმო სუფრულები სოფ. ხიზაბაევრას და ახალციხის მიდამოებში შეკრებილი. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

ოთხთავი. XI ს-ის ბოლო

266 ფ.; 15,5×10; ეტრათი; ყდა ტყავგადაკრული ფიცრისა; ნუსხახუცერი, სახედაო ასოები მოხატულია; გადამწერი: საბა (114r, 184r); მთარგმნელი: გიორგი მთაწმიდელი (238r); მომგებელი: გიორგი ხუცეს-მონაზონი (265v); [XI ს-ის ბოლო]; ნაკლული; დასაწყისი დაზიანებულია, მოხუცულია ფურცლის ნაწილი. პირველ რეგულუმის ქვემო კიდებზე „განთესულია“ მოთავსებული (მათე გაკყვება ბოლომდის, აგრეთვე მარკოზს, ხოლო ლუკას და იოანეს — აქ-იქ); ტექსტი ხშირად გაცხოველებულია.

[ოთხთავი]. — „...ხოლო იესუ ქრისტეს შობად ესრეთ იყო, რამეთუ თხოვილ იყო დედა მისი მარიამ იოსებისა და, ვიდრე შერთვამდე მათა, იპოვა იგი მიდგომილ სულისაგან წმიდისა...“ (მათე I, 18) 3r—237v.

შენიშვნა: ოთხთავის ტექსტს მოსდევს: „განყოფადა სახარებისა დღესასწაულთა წელიწადისათა სუნაქსარისა წესითა რჩევით“ (238v—265v). სათაურის მომდევნოდ ჩაწერილია: „ქრისტე, შეიწყალე გიორგი, ამენ“.

ანდერძები: 1. „ლოცვა ყავთ, ღმერთმან გარწმუნოს გლახკისა საბაძასს, რომელმან დიდითა ხარებითა და ფრიადითა გულსმოდგინებითა კელეკვად წმიდისა ამის სახარებისა დანუსხვად ძალისაებრ ჩემისა“ (114r).

2. „ქრისტე, მეუფეო დიდებისაო, შეიწყალე სულით და კორციით დაცემული და უძლური საბა, ამის სახარებისა მჩხრეკალი, ამენ იყავნ. ვინცა აღმოიკითხოთ ნახრეკი ჩემი, ნუ თანა-წარპქედებით ლოცვისა ყოფად ჩემთვის სიყუარული-სათეს ქტსა“ (184r).

3. (გიორგი მთაწმიდლისა) „ესე საენაურ იყავნ ყოველთა, რამეთუ ესე წმიდა ოთხთავი არა თუ ახლად გვთარგმნია, არამედ ფრიადითა იძულებითა ძმათა ვიეთმე სულიერთაათა ბერძულთა სახარებათა შეგვწამებია ფრიადითა გამოწულივითა. და ვინცა-ვინ სწერდეთ, ვითა აქა პპოთ, ეგრე დაწერეთ. თუ ამისგან ჭერ-გიჩნდეს დაწერად, ღმრთისათუს, სიტყუათა ნუ სცვალებთ, არამედ, ვითარცა აქა სწერია, ეგრე დაწერეთ. და თუ არა რამე გაშენდეს, ჩუენნი ყოველნი სახარებანი პირველთგან წმიდად თარგმნილნი და კეთილად — ხანმეტრცა და საბაწმიდურნიცა — მუნით დაწერეთ და, ღმრთისათუს, ერთმანეთსა ნუ განპრეტეთ, და გლახკისა გიორგის თუს ლოცვა ყავთ“ (238r). ოთხთავზე დართული გ. მთაწმიდლის ანდერძი სამეცნიერო ლიტერატურაში ორი რედაქციითაა ცნობილი — **ტ** და **ჟ**. რედაქციის ანდერძი მას ქართული ოთხთავის ბერძენულთან შეჯერებას მიაწერს. № 186 ზელნაწერს ახლავს **ჟ** რედაქციის ანდერძი (იხ. ა. შანიძე, ლიტერატურული ცნობა ახლად აღმოჩენილი უძველესი ქართული ტექსტების შესახებ XI ს-ის მწერლობაში, ოსტულებანი, I, თბ., 1957, გვ. 284—288).

შინაწერები: XII—XIII სს-ის ნუსხურით: 1. (სახარების განყოფაში მორჩენილ თავისუფალ ადგილზე სტრაქონისა) „ქრისტე, აღიდენ სუმეონ კათაიკოხი“ (249r).

2. „დიდება შენდა, სამებაო წმიდაო, ღმერთო ჩუენო, ერთარსებაო, წყაროთ სახიერებისაო, უფსკრულო მოწყალეებისაო, რომლისა დიდებითა სავსე არიან ცანი და ქუეყანაი, და წყალობა შენი მიწუთების ვიდრე კინთამდეცა და უნდოთა, რომელმან ღირს მყავ მე, სულითა საწყალობელი ყოვლად უღები გი-

ორგი სახელით ოდენ ხუცეს-მონაზონი მოგებად მოძღვრისა და ყოველთა ჰასაყ...თა სულთა განმანათლებელისა ამის სახარებისა ახლისა და ყოველითურთ უნაკლულთა საძიებელითა, ვითარცა არს ბერძულად განწესებული სადიდებულად ღმრთებისა შენისა და სარგებელად ყოველთა ქრისტიანე მართლმორწმუნეთა მონათა შენთა, რამეთუ შენი არს სუფევად უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

გვედრები, წმიდანო ღმრთისანო, ვისაცა მოიწიოს წმიდად ესე წაგნი, სწერდეთ ანუ იკითხვიდეთ, ქსენებულ-გუყუვენით წმიდათა შინა ლოცვათა თქუენთა პირველად გამზრდელნი ჩემნი—სუმეონ აფხაზეთისა კათალიკოსი და მოძღვარი ჩემი დიმიტრი, და შემდგომად სულიერნი მოძღვარნი და მშობელნი ჩემნი და ძმანი და თუთ მე, საწყალობელი, თქუენ—მოძავალთა, ჩუენ—წარსრულთა ესე, რამეთუ ვიყვენით ოდენსე ჩუენცა, ვითარცა თქუენ და თქუენცა იქმნეთ, ვითარცა ჩუენებრ. უფალმან სიუფარულისა და წყალობისა სასყიდელი მოგანიჭოს და ერთობით ვბოთ წყალობად საუკუნოდ, ამენ“ (265v). ამ ხელნაწერის აღწერილობისათვის, აგრეთვე მინაწერებში მოხსენიებულ აფხაზეთის კათალიკოს სემეონისა და მისი ვაზრდილის გიორგის შესახებ იხ. თ. ჟორდანი, ქრონიკები, II, 1897, გვ. 88—90; ნ. ბერძენიშვილი, სავაზრო ფეოდალურ საქართველოში, საქართველოს ისტორიის საკითხები, III, 1966, გვ. 47, სქოლიო 39; მისივე, დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო წესწყობილება, საკითხები, V, თბ., 1971, გვ. 85—86.

(39)

187

გალობანი (ფრაგმენტი). XVIII

13 ფ.; 15,5×10; ქალაღი; უყდო; მხედრული, სხვადასხვა; [XVIII]; დაუწერელია ფ. 7.

[გალობანი]. — „ყოველი სული აქებდით უფალსა. ფსალმონი: აქებით უფალსა ცათაგან“ 1რ—13v.

შენიშვნები: 1. ზოგი გალობა ქართული ტრანსკრიპციით ნაწერი ლათინური ტექსტია.

2. ზოგან გატანილია გალობის სათაურები: „გალობა ახალი კვირისა“ (3v, 5r), „აღდესასწაული სახელისა იესოსი“ (8v), „ვესპროზედა გალობა (10v), „გალობა ქებისა“ (11v).

3. ამ ხელნაწერთან დაკავშირებით იხ. შ. ლომსაძის ახალიცხური ქრონიკები, გვ. 235. ეს ხელნაწერი „ფსალმუნადაა“ მოხსენიებული როგორც ჩანს იმის გამო, რომ ტექსტი ფსალმუნური საგალობლებით იწყება.

მინაწერები: 1. „მორწმუნეთა ყა გამჩენო და სხვა, განსვენება საუკუნო მიანიჭე მათ, უფალო, და ნათლითა სამარადისოთ განანათლენი იგინი. განისვენენ მშვიდობით, ამენ“ (1v).

2. „ეს წიგნი ტირაელ მურადასია“ (12v).

(40)

188

კონდაკი (სურბნიშნისა). XVIII—XX

91 ფ.; 19×14,5; ქალაღი; ტყავგადაკრული ფურცლებისაგან შეწებებულია; მხედრული, სხვადასხვა; [XVIII—XX]; დაუწერელია; 1v, 81v—91v.

[კონდაკი სურბნიშნისა]. — „ხოჯა ქერიმ, რომელმან შესწირა... და ერთი ჭაშუ გირქი და ერთი ასმაურქი შესწირა...“ 3რ—81r.

შენიშვნები: 1. უძღვის მითითებები იმის თაობაზე, თუ რომელ საეკლესიო დღესასწაულებზე იწირვის ეკლესიის „კეთილმყოფელთა“ და „შემწირველთათვის“ (1r—2v).

2. თარიღი არ ჩანს 64r-მდე, მხოლოდ აქ ჩართულ აღაპთან არის თარიღი: 1802, 1803. თარიღები ჩნდება 1852 წ-დან (64v): 1853—1855, 1852, 1878, 1880, 1881, 1883—1886, 1888, 1890, 1892, 1896—1907, 1910 წწ.

3. ტექსტის დასასრულს მიწერილია: „განვიხილე 14.VII 1913 წ. დეკანოზი ახალციხის და მისი მზრის საკათ. ეკლესიათა, მღ. სერაპიმ მერაბაშვილი“.

4. ამ ხელნაწერის შესახებ იხ. შ. ლომსაძის „ახალციხური ქრონიკები“, გვ. 92, 236.

მინაწერები: 1 „ეს კონდაკი დაწყებული უნდა იყოს 1800 წელზე ადრე, რადგანაც ამ კონდაკის 30 ფურცლის გვერდზე და 44 ფურცლის გვერდზე აღნიშნულია 1802 რიცხვი და 1803 რიცხვი. მღ. პავლე თათუნაშვილი“ (2r).

2. „1818 აპრილის 28 მონათლა... შვილი წმ. ნიშნის ეკლესიაში და მირონიც იცხო იმავე დროს და სახელი ეწოდა სტეფანე და მონათლა იყო თამარაშვილი იოვანჯანაი. სტამბოლისაგან“ (ქვედა ყდის საცავ ფურცელზე).

(41)

189

კარაბადინი (ქართულ-სომხურ-თურქული). 1753

226 ფ.; 25,5×14,5; ქალაღი; არაბულად ნაწერი ფურცლებისაგან შეწყებული ტყავგადაკრული ყდა; მხედრული, სომხური და თურქული ტექსტები ქართული ტრანსკრიპციით; 1753 წ. (219r, ზედა ყდის საცავი ფურცელი); გადაწერები: სიმონა და პეტრე, ახალციხელი ხიზანათ მოსესას შვილი (219r); ადგილი: ტრაპიზონი (219r); პირველი ორი ფურცელი ჩამოხეულია.

[კარაბადინი]. — „ბაბი ეს წამლები... ეთ და გასცარიით... თაფლით...“ 1r—226v.

შენიშვნები: 1. შედგენილობა: ა. 1r—179r-ზე კარაბადინის ქართული ტექსტია.

ბ. 179v—219r-ზე კარაბადინის სომხური ტექსტია, ქართული ტრანსკრიპციით ნაწერი.

გ. 220r—226v-ზე კარაბადინის თურქული ტექსტია, ქართული ტრანსკრიპციით ნაწერი.

2. ტექსტი ანმეტია.

ანდერძი (გადაწერებისა): „ღმერთმან პატრონს მოახმაროს საკეთოთ ეს წიგნი. მე, მალთის მონა, ცოდვილმან იაღჯი სიმონამ, ეს კარაბადინი დაესწერე და სარული გავხადე მარტის (ზ) დაღეს გასრულს. თუ ამაში მეტი-ნაკლები იყოს, ვინც წაიკითხოთ, ღმერთის ხათრისთენი, ყიბათში არა მაგინოთ, ამინ. თარიხი იხტყ, ამინ.“

ღმით დაიწერა ეს წიგნი ტრაპიზონს. ნე, ცოდვილი ახალციხელი (!) ხიზანათ მოსესას შვილი (!) პეტრე მ. ახლა, ძმანო, თუ ამაჩი ან მეტი ან ნაკლები იყოს, შენდობილი ვიყოთ. დაიწერა ეს წიგნი ქრისტეს-შობის გასულს, ქორანიკორს (!) ქრისტეს აქეთ ჩხმიგ გასულს, პეტეში ოღლი ალი ფაშა ფაშათ იყო. ვინც წაიკითხოს, შენდობა თქვას“ (219r).

მინაწერი (ლურჯი მელნით) „1753 წ.“ (ზედა ყდის საცავ ფურცელზე).

190

სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონი. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

(42)

191

პავლე ხეივანი, მათიანე ორმეოცთა ქადაგებათა. 1880

XIV+1098 გვ.; 21×15; ქალღი; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა; მხედ-რული; 1830 (I გვ.); ავტორი: პავლე სეინერი (I გვ.); შთარგმნელი: შაპ-ყულიანთ დავით (I გვ.); აღგილი: ახალციხე და ტფილისი (I გვ.); დაუწერელი: II—IV, XIII, 18, 90, 1074—1098 გვ.

[მატიანე ორმეოცთა ქადაგებათა]. — „მოიხსენე, ში კაცო, რამეთუ მიწა ხარ და მიწადეა მიიტყე (წა ეკლ.). პირველი ქადაგება დღესა ოთხშაბათსა ნაცრის დაყრისასა. ერთი ყოვლად სამწუხრო ჰამბავის მოსატანად მოესულვარ მე აქა, ში პატიოსანო მსმენელნო ჩემნო, და ამასაც ვაღვიარებ...“ 1—1073 გვ.

შენიშვნები: 1. შეიცავს ნაცრის დაყრის ოთხშაბათის, შემდგომად ნაცრის დაყრისა ზუთშაბათისა და პარასკევის, დიდმარხვის, ბზობის, დიდი პარასკევის, პასექის, პასექის მომდევნო ორშაბათისა და სამშაბათის ქადაგებებს (სულ 38 ქადაგება), მათ ემატება წმ. იოსებისა და ხარების ქადაგებები (905—933 გვ.). წმ. იოსების ქადაგებას უძღვნის შენიშვნა: „საცნაურ იყოს, ვითარმედ შემდგენი ესე ორნი ქადაგებანი აღმატებულ იქმნენ აქა აღესებად რიცხვისა ორმეოცთა ქადაგებათა, რამეთუ ამით არა აქუსთ მტკიცე აღგილი ორმოცე-ულთა მარხულობათა მათ შორის, ვინაით ორნი ესე დადებულ იქმნენ ბოლო აღგილსა ამას, ვითარნი არიან დღესასწაულებანი იგი წმინდისა იოსებისა — მარტის 29-სა და ხარებისა — მარტის 25-სა“ (905 გვ.).

2. თავფურცელზე აწერია: „მატიანე ორმეოცთა ქადაგებათა, შეთხუთა მამა პავლე გაბრიელ სეინერისაგან, უუპატივემულესისა მღვდლისა და უუგანთქმულესისა მოქადაგისაგან კინდა მრთელი იტალიისა, განმარტებულ ქმნილ ქართულთ ენასა ზედა შაპყულიანთ პოლოს დავით ვართაპეტისაგან, აღრევე დაწყობილი ახალციხის ქალაქსა შინა დასრულდა წელსა ცხოვრებისა სოფლისასა 1830, ქალაქსა ტფილისისასა, ეამსა უმწვერვალესისა მამათჳაერობისა წმინდისა მამისა ჩვენისა მერვე პიოს ჰრომის პაპისასა. ...შაპყულოვისა არის“ (I გვ.).

3. უძღვის „წინათქმულებანი აღმომკითხველთადმი ქადაგებათა წიგნისა ამისათა. — თუმცა ყოველნი წიგნნი, ფრიად პატივცემული მამა პავლე სეინერისაგან შეთხუთნი, ცხადად და ყველგან ჰქადაგებენ უზესთაესებასა და უპატიოსნებასა მისსა...“ (V—XII გვ.). „წინათქმულებანის“ დასასრულს მოწერილია: „ყოვლად უღირსი და უხმარი მონა პოლოს დავით ვართაპეტი შაპყულოვი“. პოლოს შაპყულოვის, იგივე შაპყულიანის, იგივე პავლე ქილიმუზაშვილის შესახებ იხ. შ. ლომსაძე, ახალციხური ქრონიკები, გვ. 62, 65, 67—69, 110—118.

4. ერთეის: ა. „საჩვენებელი წინასიტყვათა ორმეოცთა ქადაგებათა“ (934—938 გვ.).

ბ. „საჩვენებელი ანბანგანური ნივთთა მათ, რომელნიც შეცმულ არიან ორმეოცთა ქადაგებათა ამთ შორის“ (938—1037 გვ.).

გ. „მაგალითნი გინა მოთხრობანი, მატენსა ამას შეცმულნი, აქ ქვემოთ დიხვენებიან“ (1038—1041 გვ.).

დ. „საღმთო წერილის მოწმებანი“ (1041—1072 გვ.).

5. 1073 გვ-ზე დაწყებული „ბრწყინვალე შემთხვევანი, აღწერილი წმინდათა ცხოვრებასა შინა“, მომდევნო გვერდები დაუწერელია.

ანდერძი: „დასრულდნენ ორმოცეულნი ესე ქადაგებანი ტფილისის სეპტ. 4-სა 1830-სა, შემდგომად რა დაწყობილ იყუნენ რავედნიმე წლით უწინარეს ახალციხის ქალაქსა შინა“ (გვ. 933).

მინაწერი: (ქვედა ყდის საცავ ფურცელზე) „წმინდა ტომართა შორის ურიგო მოქცევისათვის იხილე მოთხრობა საშინელი, ქადაგება 23, ფურცლის პირი 561“. აქვე სხვა მინაწერებიცაა.

(43)

192

ქადაგებანი. XVIII—XIX

156 ფ., 20,5×16; ქალაღი; უყდო; მხედრული, სხვადასხვა; [XVIII—XIX].

[ქადაგებანი. თავი 1] „ქრისტიანობისა ვალი. — ქრისტიანო ძმანო, მე სწორეთ ვეტყვი თქვენ, როდესაც ვხედავ და ვფიქრობ თქვენს ღიღს უმცოდნეობას და უმეცრებას, რომელი გაქუსთ...“ 1r—156v.

შენიშვნა: შედგენილობა: I. [თავი 1] „ქრისტიანობისა ვალი“ (1r—4v).

„თავი 2. ქრისტიანეს სარწმუნოებასა ზედა“ (4v—8r).

„თავი 3. მრწამსა ზედა — მრწამს ერთი ღმერთი“ (8v—12v).

„თავი მეოთხე. მრწამსსა ზედან — მამა ყოვლის მპყრობელი“ (12v—16r).

„თავი მეხუთე. მრწამსსა ზედან — ცისა და ქვეყნისა დამბადებელი“ (16r—19v).

„თავი მეექვსე. მრწამსსა ზედან — და ქვეყანასა დამბადებელი“ (19v—23r).

„თავი მეშვიდე. მრწამსსა ზედან — და იესო ქრისტე, ძე მისი მხოლოდშობილი, უფალი ჩენი“ (23r—26r).

„თავი მერვე. მრწამსსა ზედან — რომელი მიუღვა სულისა მიერ წმინდისა“ (26v—29r).

„თავი მეცხრე. მრწამსსა ზედან — იშობა ქალწული მარიამისაგან“ (29v—32r).

„თავი მეათე. მრწამსსა ზედან — დაევირა პონტოელი პილატეს ბრძანებითა“ (32v—35r).

„თავი მეთერთმეტე. მრწამსსა ზედან — ჯვარს ეცვა, მოკვდა და დაიმარხა“ (35v—38r).

„თავი მეთორმეტე. მრწამსსა ზედან — ჯოჯობითი ჩავიდა, მესამესა დღეს აღდგა მკურდრებით“ (38v—41r).

„თავი მეცამეტე. მრწამსსა ზედან — ზეცას ამალდა, ზის ღვთისა, ყოვლის მპყრობლისა მამისა, მარჯუენით“ (41v—44r).

„თავი მეოთხმეტე. მრწამს ზედან — იქილამ უნდა მოვიდეს ცოცხალთა და მკუდართა სასამართებლად“ (44v—47r).

„თავი მეოთხმეტე. მრწამს ზედან — მრწამს სული წმინდა“ (47r—50r).

„თავი მეოთხმეტე. მრწამს ზედან — წმინდა ეკლესია კათოლიკე წმინდათა წილდებულება“ (50v—53r).

„თავი მეშვიდმეტე. მრწამს ზედან — ცოდებათა უნდობა“ (53v—56r).

„თავი მეოთხრამეტე. მრწამს ზედან — ქორციით აღდგომა“ (56r—59r).

„თავი მეცხრამეტე. მრწამს ზედან — საუკუნო სიცოცხლე“ (59r—63r). ამ თემას ეძღვნება მომდევნო მეოცე (63r—66v) და ოცდამეერთე თავები (66v—70v).

II. 1. „სასობა“ (71r—73v).

2. „სასობა ვითარცა იმედი“ (74r—76r). ამ თემას ეძღვნება მომდევნო თავი (76v—78v).

III. „თავი პირველი. მამო ჩვენოს ზედან — მამო ჩვენო, რომელი ხარ ცათა შინა, წმიდა იყავნ სახელი შენი“ (79r—83r).

- „თავი მეორე. მამო ჩვენოს ზედან — მოვედინ სუფევა შენი“ (83v—87v).
 „თავი მესამე. მამო ჩვენოს ზედან — იყავნ ნება შენი ვითარცა ცათა შინი, ვგრეტა ქვეყანასა ზელა“ (87v—92r).
 „თავი მეოთხე. მამო ჩვენოს ზედან — პური ჩვენი არსობისა მომეც ჩვენ დღეს“ (92v—95v). ამ თემას ეძღვნება მომღვენო მეხუთე თავიც (96r—100v).
 „თავი მეექვსე. მამო ჩვენოს ზედან — მომიტევენ ჩვენ თანა-ნადებნი ჩვენნი, ვითარცა ჩვენც მიუტეობთ თანა-მდებთა მათ ჩვენთა“ (100v—105r).
 „თავი მეშვიდე. მამო ჩვენოს ზედან — და ნუ შემოყვანებ ჩვენ განსადღელსა“ (105r—109r).
 „თავი მერვე. მამო ჩვენოს ზედან — არამედ მიხსენ ჩვენ ბოროტისაგან, ამინ“ (109r—114v).

IV. 1. „წუთონა ღვთის ბრძანებასა ზელა“ (115r—117v).

2. „ღვთის სიყვარული“ (117v—120r).

3. „მოყვასის სიყვარულზედ“ (120r—122r).

4. „მოყვასის სიყვარულის რიგი“ (122v—124v).

V. 1. „პირველი ბრძანება ღვთისა — მე ვარ უფალი ღმერთი შენი და ჩემს მეტი სხვა ღმერთი ნუ იცი“ (125r—127r).

„წმინდანების პატივი და თაყვანი“ (127r—129v).

„წმინდანების ხატის და ნაწილების პატივს ზელა“ (129v—132v).

„წუთონა საყდრის პატივსა ზელა“ (132v—135r).

2. „ღვთის მეორე ბრძანება — ჩემს სახელს ტყვილათ და ცუდათ ნუ დაიფიცავ“ (135v—138r).

„გმობასა ზელა“ (138r—141r).

3. „ღვთის მესამე ბრძანება — კვირა და პუქმე შინახე“ (141r—144r).

4. ღვთის მეოთხე ბრძანება — მამასა და დედას აპატივე“ (144r—147r).

„თქმული იმ ვალზედა, რომ ერთმანერთისა აქუსთ ბატონებსა და მოსამსახურებსა“ (147r—150v).

5. „მეხუთე ბრძანება ღვთისა — კაცს ნუ მოჰკლავ, წუთონა მტრების სიყვარულს ზელა“ (150v).

VI. (სხვა ხელით) „საერთხავი პირველ სიყვარულზედ. სიყვარულის სიპატიოსნე“ (151r—156v).

(44)

198

კათოლიკური ქადაგებანი. XIX

80 ფ.; ერთად შეკრული ქალაღი სხვადასხვა ზომისა: 18,5×14; 17×11,5; 15,5×10; ფურცლები დაზიანებულია და დალაქავებული; უცდო; მხედრული, სხვადასხვა; [XIX]; ნაკლული; დაუწერელია: 23v, 32v—34v, 63v, 70r—72v.

[კათოლიკური ქადაგებანი]. — „...თქვენ იფიქრეთ, თუ რა დიდი მიჩნეული და საყვარელი იქნება ღვთისა, რომ სულ ყველა წმინდანები...“ 1r—80v.

შენიშვნები: 1. ხელნაწერი მეტად დაზიანებულია და შედგენილობის გამოტანა არ ხერხდება.

2. ხელნაწერის ერთი თავია: „მართებული საჭირო იმ სიტყვათა შორის წმინდისა მამისა ბერნარდისა. — სირცხვილულ არს ქვეშე ველოთ სავეთავისა ყოფათ ხამისა ფაფარუკათ ქებითა წმინდისა...“ (55r—57v). ეს სიტყვა წინ სომხურადაცაა (52r—54v).

შინაწერი: „ეს მოიგინა ახალციხის ფრიალ პატივდებულს... ბატონს ტერიოანეს...“ (34r).

(45)

194

ქადაგებანი ზნეობრივ თემებზე. XVIII—XIX

56 ფ., ერთად შეკრული ქაღალდი სხვადასხვა ზომისა: 24×17,5; 21,5×15; 21,5×16; 22,5×17; უყდო; მხედრული, სხვადასხვა; ერთ-ერთი გადამწერი: პავლე, არტანუჯელი დიაკონი (25v); [XVIII—XIX]; ნაკლული; დაუწერილია: 6v, 16r—17r, 25r.

[ქადაგებანი ზნეობრივ თემებზე]. „საკითხავი პირველი სიყვარულის სიმღიდრეზედან. — გვიცხადებს ამას მოციქული პავლე, რომელი მას უკან რომ მოსთვლის ნიჭთა და საბოძვართა, სულიწმიდისაგან გამოსულა ნიჭსა სიბრძნისასა...“ 1r—56v.

შენიშვნა: ხელნაწერში ერთადა შეკინძული სხვადასხვა ხელით დაწერილი ქადაგებები, ზოგ ქადაგებას სათაური არა აქვს, ზოგი ქადაგება ნაკლულია, ჩანს მხოლოდ შემდეგი სათაურები: „სიყვარულის სიმღიდრეზედან“ (1r—2v), „ღვთის სიყვარულზედან“ (5r—6v), „ქადაგება ჯვარის ამაღლებისა“ (18r—24r).

მინაწერები: 1. ერთ-ერთი ქადაგების დასასრულს მინაწერია: „იღესრულა ქადაგება ესე ქქს ქტს 1784, იანვრის 18 გასულს“ (24v).

2. „მე, მონა მონათა, უმსახური პავლე არტანუჯელი დიაკონმა, დაეწერე ეს უმცირეს ნაწერსა“ (25v). ამ მინაწერთან დაკავშირებით იხ. შ. ლომსაძის ახალციხური ქრონიკები, გვ. 235—236.

3. „ხიზაბავრას“ (31v).

(46)

195

ღვთისმშობლის სასწაულები. XIX

330 ფ.; 21×16; ქაღალდი; უყდო; მხედრული, სათაურები და საზედაო ასოები სინგურით; მთარგმნელი სომხურიდან: ანტონ ხუციანოვი (329v); [XIX]; 4r-ზე თავსამაულია; 1 ფ. ჩამოხეულია.

„ქმნულნი სასწაულნი ყოვლად წმიდა ქალწული მარიამ ღვთისმშობლისაგან. მხურვალეა იგი, რომელი წმინდა სახელისა მის ყოვლად კურთხეული წმინდა ღვთისმშობლის მიმართ. პატივცემულ იქმნა ხუთი საკვირველი ვარდებითა. სასწაული ა. — ქუეყანასა მას ფლანდრიისასა, მონასტერსა შინა წმინდისა ბერტინოსი, რომელი ახლორეს არს ოგმერის ქალაქისა...“ 4r—320v.

შენიშვნები: 1. უძღვის: „წინათქმულობა მოთარგმანისა. — თუმცა გამოთუქმელ და გამოუკვლეველ არიან საკვირველებანი გინა სასწაულნი და მადლნი ყოვლად წმიდა ღვთისა ღვთისა ქალწულისანი, ქმნულნი კაცთა ნათესავთა ზედა...“ (1r).

2. შეიცავს „სამგზის ორმოცულს“ — 120 სასწაულს.

3. ერთგვის: ა. „საძიებელი წიგნისა ამის ღვთისმშობლის სასწაულებისა“ (321r—329r).

ბ. ლექსი:

„ტერ ანტონ ხუციანოვსა სიყრმიდგან ჰუნართ ღებასა,
 წიგნების კალმით წერვაში ვერვინ ედარების მასა,
 საღმთო წერილი აღწერა მწერალთა განკვირებასა,
 ეს ჰრავიცი და სხვანიცა ქართულთ თარგმანებასა.“

აფსუს მის მშვენიერს კალამს, შემკობილსა ფერებასა,
 ყვავილებით და ქანრებით მოკაზმულთა ტრელებასა,

აწ ხელნი უკანკალემენ, ცერი თითებთან კრებასა,
 თურმე ასრეა ქვეყანა — თანდათან წაეა კლებასა.

შეთხზული არს ტახ“.

„ქელოვანი კელი მკვერი არ დასცხრების, დრო აქუს ვირე,
 ამკობს ვარდს ყუაულებითა, წერა-სახუა განახშირე,
 სიბრძნის მოყუარე საინო ისურუშ, რად ღირს სემღვრე
 და მას ეშუღე გინა ეძმე, მგზავრს არლა ავიჩნდეს მწურე.“

ანტონ მლუღელს გოდებაძესა ვუქმებ კალმისა ჭერასა,
 მიწყიე უღუწია წერანი ძოწ-ლასა, ბროლ-ნაჭერასა,
 მეღნის ტბით ურწყავს ორძინი ბროლოთ გიშრისა ჭერასა
 და ვარდი წყლიანი თუმც დაქენდეს, ნუ დასთმობ ყნოსა-მჭერასა.

ივანე ვუარიძე“ (329v).

4. ანტონ ხუციანოვის, იგივე ხუციშვილის, იგივე გოდებაძის შესახებ იხ. შ. ლომსაძის ახალციხური ქრონიკები, გვ. 106—110.

მინაწერები (ფანქრით): 1. „ვინც «წმინდა ღვთისმშობლის სასწაულებს» წა-
 იკითხავს, ერთი «მამაო ჩვენო» და «გიხაროდენიც» თქვას დაუზარებლივ დამ-
 წერლის სულისათვის. 1888 წ. იანვრის 24-ს“ (330r).

2. „ეს წიგნი ალექსანდრე ხუციევეთან არის. 1888 წ.“ (იქვე).

(47)

196

ეკლესიის ცხოვრება. XIX

288 ფ.; 23X17; ქაღალდი; ყავისფერი ფურცლებისაგან შეწყებებული ქა-
 ლალის ყდა; მხედრული, ტექსტი ნაწერია გაბმულად (3r—36r) და ორ სვეტად
 (39r—287r); [XIX]; მთარგმნელ-შემდგენელი პოლოს დავით ვართაბეტი
 შაკყულიანთი (6v); აქვს ჭვირნიშანი (7 ფ.); დაუწერელია: 1v, 36v—
 38v; 178r—183v, 184v, 185r, 288r.

[ეკლესიის ცხოვრება] „წიგნი პირველი, თავი პირველი, პირველი
 მოსვლა ქვეყნად უფლისა კვალად წინასწარ თქმულ იქმნა წარმართთ წინას-
 წარმეტყველთაგან და სასწაულნი წინ დასწრობილ იქმნენ უფროს მისი მობრ-
 ძანებისა და ჟამი იგი მარჯვე იყო მისი მოსვლისა. — ოდეს აღსრულებად იყო
 წინასწარმეტყველება იგი იაკობისა, ესე იგი არს, მესია ქვეყნად უნდა მობრძა-
 ნებულებო...“ 39r—287r.

შენიშვნები: 1. თავფურცელზე აწერია: „ეკლესიის ცხოვრება,
 შემოკრებული მზავალთ რჩეულთა წიგნთაგან, დარიგებული, წელთა რიცხით
 დაწყობილი ჟამიდან აგვისტოს კეისრისა ჰრომისა ვიდრე შობ-
 ვადმდე მაცხოვრისა და უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, რომელი შეცმულ
 არს პირველს წიგნსა შინა. და წინდაცეთილამ უფლისა ვიდრე ზეცას ამა-
 ლეზბადმდე მისივე, წმინდათა ოთხთ მახარებელთაგან მოთხრობილი ცხოვრება-
 სწავლებანი და საკვირველმოქმედებანი რიცხვისაებრ წელთა სამთა და თვეთა
 სამთა, რომელთა შორის ჰქადაგა ხილულად ამ ქვეყანასა ზედა იესო ქრისტემან,
 შეცმულ არს მეორე წიგნსა შინა. პატრონი პირველი, წელსა უფლისასა 1820,
 თვესა ოკტობრისასა 7, ჟამსა მამამთავრობისა პიო მუშვიდე ჰრომის
 პაპისასა“ (2r).

2. უძღვის: ა. „შეწირვა იესო ქრისტეს მიმართ, ღვთისა და მაცხოვრისა,
 უფლისა ჩვენისა. — უკეთუ სამართალი მოითხოვს, რათა მონათა და მუშაკთა
 რაოდენიც მოიძუშაონ და მოიგონ აგარაკსა და ყანობირსა უფლისა თვისისასა,
 მიართვან მასვე მომკული იგი, მამ რაოდენად უმეტესად თანამდებ ვარ მე, შერი
 უღირსი და უხმარი მონა და მუშაკი...“ (3v—4v).

ბ. „წინათქმულობანი და სწავლებანი აღმომკითხველთა მიმართ. — ვიღრღლივთ სიჭაბუტესა შინა, ღვთიული განგებულებით მაქუნდა ფრიად დიდი მიზიდულობა და მიკრულობა იმავე სასწავლოსა მყოფობისა ჩემისა ქაშა შინა ეკლესიის ცხოვრების აღმოკითხვასა თუ სმენასა ზედა...“ (4v—6v). დასასრულ მიწერილი აქვს: „ახალციხეს, 7 ოქტობრისა, 1820. ყოვლად მოყვარული მამა და მწყემსი პოლოს დავით ვართაბეტი შაჰყულიანთი, წმინდა კრების აღზრდილი და სულიერი უფროსი ახალციხის კათოლიკე თემისა“ (6v). პოლოს შაჰყულიანის, იგივე პავლე კილიმუზაშვილის შესახებ იხ. შ. ლომსაძე, ახალციხური ქრონიკები, გვ. 62, 65, 67—69, 110—118).

3. ხელნაწერის დასაწყის ფურცლებზე (7r—36r) წარმოდგენილია ამავე თხზულების მხოლოდ პირველი წიგნი (აკლია I წიგნის ბოლო მე-13 თავის უკანასკნელი ფურცელი). ტექსტი ნაწერია გამბულად. 39r-დან ტექსტი თავიდან იწყება, ნაწერია ორ სვეტად იმავე გადამწერის ხელით.

4. ხელნაწერი № 196 შეიცავს „ეკლესიის ცხოვრების“ „პირველ მატენს“ — პირველ სამ წიგნს.

მინაწერები: 1. ზედა ყდის საცავ ფურცელზე: „ღ დ ი მ ა მ ი შ ვ ი ლ ი ს“.

2. „ესე წაკითხულ იქმნა“ (184r).

3. „ქრისტემ კურთხევით განუსვენოს დამწერსა, აქანდინ (!) წავიკითხე ეს წიგნი“ (185v).

11

4. „18 — 70, პეტრე აბულაძე“ (185v).

12

5. „დავასრულე ამ წიგნის წაკითხვა“ (287r).

(48)

197

კრებული. XVIII ს-ის უკანასკნელი ათეული

201 ფ.; 21×15,5; ქაღალდი; ხელნაწერი ჩასმული იყო სხვადასხვა ხელნაწერის ფურცლებისაგან შეწყებულ ყდაში, რომელთა შორის აღმოჩნდა ვეფხისტყაოსნის ტექსტის შემცველი მე-16 ს-ის ხელით ნაწერი ორი ფურცელი; მგერული, სხვადასხვა; [XVIII ს-ის უკანასკნელი ათეული]; აქვს ჰვირნიშანი (46, 47 ფფ.); დაუწერელია: 26 ფ., 42v, 77v, 90 ფ., 105v—106v, 141 ფ., 149 ფ., 170v, 186v.

1. [ღ ა მ ს უ ბ უ ქ ე ბ უ ლ ი ჯ უ ა რ ი]. „პირველი საფიქრებელი კვირი-სა. ტანჯვის დაჭირება გახარება არის ნაღველში. უნდა გავიტანჯოთ ამიტომ, რომ აღამიანი ვართ. — იფიქრე იმ დიდს დაჭირებვასა ზედა, რომელში შენ ხარ, რომ უნდა გავიტანჯო, რადგან აღამიანი ხარ...“ 3r—26v.

შენიშვნები: 1. შეიცავს საფიქრებლებს კვირის დღეებზე კვირა დღიდან შაბათის ჩათვლით (შდრ. აქვე, ხელნაწერი № 147).

2. უძღვის: „მიზეზნი გახარებისა მწუხარებათა შინა. წინა სწავლება. — მიეცით თაფლუჭი მყოფთა მწუხარებათა შინა და ღვინო სუმაღ — მყოფთა მტკივნეულებათა შინა (იგავ. 31, 6) — ეს არის ბრძანება, რომლითა გვიბრძანებს უფალი, რათა გავახაროთ ჩვენი ძმები (!) თავიანთს ნაღველში...“ (2r—v).

ანდერძი: „დასრულდა, დაიწერა წიგნაჲ ესე ქრისტეს ქორთიკოსს აქეთ 1792, მარტის 11“ (26v).

2. [კ ა თ ო ლ ი კ უ რ ი ქ ა დ ა გ ე ბ ა ნ ი]. „ქადაგება, თქმული (1) ვნება-სა ზედა უფლისა ჩვენისა. — ყოვლის რამის უწინარეს, ში ქრისტიანო ძმანო, ვაღიარებ წინაშე ცისა, რომელი დღევანდელს დღეს ჩაჯდა სამგლოვიერო სამოსშიდან...“ 27r—193r.

შენიშვნები: 1. შედგენილობა: ა. „ლაპარაკი 1, ვნებასა ზედა უფლისა ჩვენისა“ (27რ—42რ). ქადაგების ბოლოს სხვა ხელით მიწერილია: „ა რ ტ ა შ ე, მეფე სომეხთა, იყო ფრიალ საყვარელი თავის ქვემდებარეთაგან. მის დასაფლავებაზე მრავალთ თავიანთი თავები დაიხოცეს. გამწარებულმა შვილმა მისმა ა რ ტ ა ე ა ზ ლ მ ა დაიტრია და თქვა: შენ წახველ და მთელი სახემწიფო თან წაიღე, მე გაოხრებულთ ვის უნდა უხემწიფო...“ (42რ).

ბ. „უკუალად ვნების ქადაგება“ (43რ—59ვ). ბოლოს მიწერილია: „აღიწერა 1792, მარტის 14 მისახსენებლად და საღიღებლად ქრისტეს ვნებათა“ (59ვ). კავეზში აღდგენილია სათაურები ზანდუკის მიხედვით, რომელიც ამ ხელნაწერს ბოლოს დაერთვის (193ვ).

გ. „უკუალად ვნების ქადაგება“. (60რ—72ვ).

დ. „ქადაგება შურზე ვინა ინაღობაზედ“ (73რ—75ვ). 73რ-ს ქვედა კიდეზე მინაწერია: „ეს რამდენიმე ქადაგება პ ა ვ ლ ე ებისკოპოსის ნაწერსა ჰგავს — მღ. გ ვ ა რ ა მ ა ძ ე“.

ე. „ჩოღფოტობაზედ“ (75ვ—77რ).

ვ. „გადაგება (I) ღვთის გალობაზედა თქმული“ (78რ—80რ).

ზ. „ღვთის გალობაზე ქადაგება“. (80ვ—81ვ).

წ. „ქადაგება ყოვლად წმინდის მიცვლებისა“ (82რ—84ვ). 84ვ-ზე ტექსტის მელნით შესრულებულია ჩანახატი.

თ. „უკუალად იმაზევე“ (85რ—90ვ).

ი. „მიცვლებასა ზედა მარიაშისა“ (91რ—94ვ).

ია. „უკუალად ამაზედვე“ (95რ—99რ).

იბ. „მეორედ მოსვლის ქადაგება“ (99ვ—105რ).

იგ. „საყვარლის ქადაგება“ (107რ—111რ).

იდ. „ქვეყნიერი სამების უსარგებლობაზედ“ (111ვ—117ვ). ქადაგების ბოლოს მიწერილია თარიღი: „1793, 20/9“.

იე. „უკუალად მეორედ მოსვლაზე ქადაგება“ (118რ—124რ).

ივ. „ქადაგება მარხუა მარხულობაზედა“ (I) (124ვ—127ვ).

იზ. „ქადაგება მიცვალბულთ სულეზზედ“ (128რ—134ვ).

იძ. „ქადაგება წარებისა“ (135რ—140ვ).

იო. „ქადაგება წმინდა ზარების დამზადებისათვის“ (142რ—148ვ).

იპ. „ქადაგება წინადაცუთისა“ (150რ—155ვ).

იკ. „ამაღლების ქადაგება“ (155ვ—161რ).

იქ. „ჩრეულების სიმცირეზედ ქადაგება“ (161ვ—165ვ).

იგ. „ქადაგება შობისა“ (166რ—170რ).

იდ. „სასყდრის პატივზედ ქადაგება“ (171რ—179რ).

იე. „უძღების შვილის ქადაგება“ (179ვ—187რ).

ივ. „წოჯოხეთის ქადაგება“ (188რ—193რ).

2. ქადაგებებს მოსდევს: ა. „ზანდუკი ამ ქადაგების წიგნისა“ (193ვ).

ბ. [კათოლიკური ქადაგება]. — „ვინათგან მესმის, რომ თქვენში არიან ზოგნი, რომელნი გაშფოთებენ და ეძვს აგდებენ თქვენს გულში წმინდა ეკლესიის კათოლიკე სარწმუნოებაზედ“ (194რ—210ვ).

3. 1რ-ზე ორ სვეტად მოცემულია ხელნაწერის შინაარსი: I სვეტში გადაწერილი მასალა ჩამოწერილი, II სვეტში — „გადასაწერი დარჩენილი“. გადასაწერთაგან № 1 არის „სასყდრის პატივზედ“, №№ 2—მ-ს სათაურები სომხურადაა: უძღები შვილისათვის, ქრისტეს შობისათვის და ა. შ.

4. ხელნაწერში ჩადებულია ლათინური ტექსტის ფრაგმენტი.

5. ამ ხელნაწერის ყდაში ჩართული ვეფხისტყაოსნის ფრაგმენტის შესახებ იხ. ილ. აბულაძე, ვეფხისტყაოსნის ახლად მოკლეული უძველესი (XVI ს.) ხელნაწერის ფრაგმენტი, მაცნე, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების ორგანო, 3, თბ., 1964, გვ. 142—150; ან ილია აბულაძე, შრომები, II, თბ., 1976, გვ. 206—219; რ. პატარაძე, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა კვირნიშნები, მრავალთავი, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, V, თბ., 1975, გვ. 56—57. იხ. აგრეთვე აქვე № 396/1 ფრაგმენტის აღწერილობა (გვ. 115).

მინაწერები: 1. „10 მაის, 1905 წ. ვნახე... ტერ იოვანე ლაზარო-ანისა ნახმარია ეს ქადაკუბის წიგნი—მესხი იე. მლ. გეარამიძე“ (1r).

2. „ტერ პეტროსისა აღოშოვისა“ (1r—v).

3. 1r-ზე სომხური მინაწერია, რომელშიც აღნიშნულია, რომ ეს წიგნი ტერ იოვანე ლაზაროანისაა.

(49)

198

ეკლესიის მოთხოვნა. XIX

248 ფ.; 23×16,5; ქალაღი; ტყავადაკრული მუყაოს ყდა, დაზიანებული, ზედა ყდაზე შემორჩენილია ორივე ლითონის საკეტი, ქვედა ყდაზე — მხოლოდ ერთი ტყავის თასმა; მხედრული; [XIX]; მთარგმნელ-შემდგენელი: პოლოს შაჰყულოვი; დაწერულია: 1v, 2v, 3v, 6v, 116v; აქვს კვირნიშანი: 221 ფ.

„მესამე მატენი გინა პატორი ეკლესიის მოთხოვნა, წიგნი მეხუთე, წელსა უფლისასა 101... თავი პირველი, ანაკლეტო პაპსა ზედა. — ანაკლეტო გუარით იყო ბერძენი, ძე ანტიოქისა და მამულით ათიწელი...“ 9r—231v.

შენიშვნები: 1. თავფურცლებზე აწერია: ა. „ეკლესიის მოთხოვნა მეორე საუკუნოებისა და მესამისა მის ნახევარისა. მესამე მატენი გინა პატორი, წიგნი მეხუთე და მეექვსე. № 7, შაჰყულოვისა“ (2r).

ბ. „ეკლესიის მოთხოვნისა მესამე მატენი გინა პატორი, წიგნი მეხუთე და მეექვსე, რომელთა ამთ შორის შეიქმნის მოთხოვნა. ასერგასთა წელთა, დაწყობილი ასერთიდან ვიდრე ორას ორმოცდაათამდე წელთა უფლისათა, სასარგებლოდ ძეთა ეკლესიისათა, ესა უმწვერვალესისა მამათმთავრობისა წმინდისა მამისა ჩვენისა ლეონ მეათორმეტესი, კრომის პაპისასა, წელსა ცხოვრებისა ჩვენისასა 1824-სა, ქალაქსა შინა ახალციხისასა“ (3r).

2. უძღვის ა. „შეწირვა მესამე მატენისა ამის წმინდისა პავლე მოციქულისა და წმინდისა ფილიპპე ნერის მიმართ. — ჩვეულებად არს ცვალოდ ესა მამს ჩვენსა შინა, ვითარმედ მოწაფენი მსწავლებელსა თვისსა, რომლისაგან მიეღოსთ ვაწერთნილობა მოყვარულობითა და მოყვითობითა, არ აკმაყებენ მას ზედა შესხმისა და ქების წართქმასა, არამედ შესწირვენთა შეთხზულთა წიგნთა თვისთა, ნიშნად მადლის მოხსენებისა მისდა და დასწავლისა მრავალთფერო სიყვითეთა, მის მიერ მიღებულთა...“ (4r—5v).

ბ. „წმინდა ფილიპპე ნერის მიმართ. — ღირსად გავამხანაყე შენ, მი ბედნიერო წმინდაო ფილიპპე ნერი, წმინდა პავლე მოციქულისა თანა შეწირვასა შინა მესამე მატენისა ამის, რამეთუ ვითარცა იგი, ეგრედვე შენც იქმენ მოციქული და განმანათლებელი კრომის ქალაქისა...“ (5v—6r).

გ. შესავალი ეკლესიის მოთხოვნასა ზედა მესამე მატენისა ამის, უპატიოსნესთა და უუსაყვარელესთა შვილთა და ძმათა თანა, ხუცესთა და შემწეთა ახალციხის თემისათა, ვიხაროდენი და სხ. — ჰუმარტი და უტყუარი არს თქმულბა იგი, ვითარმედ ყოველი კაცი გაჩენილ არს ღვთისაგან საქმისა და შრომისათვის...“ (7r—8v). 8v-ს მომდევნოდ ფურცლები ამოჭრილია.

3. ტექსტს ერთვის: ა. „ზანდუკი მეხუთე და მეექვსე წიგნთა, რომელნი-ესე შეტმული არიან მესამესა მატენსა შინა“ (231v—235v).

ბ. „ზანდუკი ანბანგანური მესამე მატენისა გინა პატორისა, მეხუთე და მეექვსე წიგნთა ეკლესიის მოთხოვნისათა, რომელსა ამას შინა განვაცხადებთ ყოველთა იმ რაიმეთა, რაოდენნიც აღწერილ არიან ორთა წიგნთა ამთ შორის სიადვილით პოვნისათვის...“ (236r—247r) — წარმოადგენს პირთა საძიებელს ანბანურ რიგზე.

6. ხელნაწერთა აღწერილობა

გ. „ზანღუეი პაპთა, წმინდა პეტრეს საყდარსა ზედა მკდომართა...“ (247v).

დ. „ზანღუეი პაპთა, კვალად მამათმთავართა სამთა ეკლესიათა“ (248r).

ე. „ზანღუეი მამათმთავართა სამთა ეკლესიათა“ (248r).

ვ. „ზანღუეი მამათმთავართა ალექსანდრიისა, ანტიოქიისა და იერუსალიმის ეკლესიათა“ (248v).

ზ. „პრომის კეისარნი, მეხუთე და მეექვსე წიგნთა შორის ამ მესამე მატენისთა მოხსენებულნი, აქ ქვემოთედ გამოცხადდებიან“ (248v).

4. ხელნაწერი № 198 შეიცავს „ეკლესიის მოთხრობის“ „მესამე მატენის“ — მეხუთე (9r—116r) და მეექვსე (117r—231v) წიგნებს.

5. „ეკლესიის მოთხრობის“ მთარგმნელ-შემდგენელია პოლოს შაყულოვი, იგივე პავლე ჰილიმუჩაშვილი (იხ. შ. ლომსაძე, ახალციხური ქრონიკები, გვ. 62, 65, 67—69, 110—118).

მინაწერები (სხვა ხელით): 1. „წელს 1890-ს, ღვინობის თვის 11-ს, მთვარის 13-ს დიობდა პირველი ვაჟი, სახელათ (აქ ჩასაწერად გაშუბულია ადგილი), ღამით 4 ოთხსა საქათზედა. ღმერთმან თავის მადლშიდა გავვიზარდოს“ (1r).

2. მინაწერია ქვედა ყდის საცავ ფურცელზეც.

(50)

200

კარაბადინი. XIX—XX

34 ფ.; 21,5×17; ქალაღი; ფურცლები კიდებშემოკვეთილი და დალაქებული; ქალაღის ყდა; მხედრული, შივადაშიგ ნაწერია სინგურითაც; [XIX—XX]; დაუწერელია: 15v—18v, 28v—33r, 34r—v; გადახეულია 23 ფ.

„საეჭიმო კარაბადინი. — თუ გინდათ, რომ შეიტყოთ სნეული რით არის ავთ, მაჯა უნდა უნახოთ...“ 4r—15r.

შენიშვნები: 1. რეცეპტები ტექსტის ხელითვე გაბნეულია 27v-ზე, 28r-ზე, 33v-ზე. 33v-ზე კბილის ტყვილის წამალი ჩაწერილია ფანქრით. 26r-ზე სხვა ხელით ჩაწერილია „ბედნიერის შელოცვა“.

2. მოსდევს [სამთავართ]. — „პირველსა დღესა მთვარისა მოხვრის კეთილი არის თესვა, ნერგვა, ცხვართა პარსვა...“ (19r—26r). მოთხრობილია მთვარის პირველიდან ოცდაათი დღის ჩათვლით რა არის „კეთილი“ და რა „არ ვარგა“.

3. ამ ხელნაწერში ჩადებულია სხვა ხელნაწერი კარაბადინის ფრაგმენტი.

მინაწერები (სხვა ხელით): 1. „ეს წიგნი ეკუთნის ხმალაძე სოფიას“ (ქვედა ყდის შიდა მხარე).

2. (ფანქრით) „პეტრე ხმალაძეს“ (იქვე).

3. „1884-სა წელსა, მისის პირველიდამ დანახარჯი პავლე გოგინოვისაგან ნახარჯი ფულის სარგებელისა“. მოსდევს ანგარიში (ზედა ყდის შიდა მხარე). აქვე სხვა მინაწერებიცაა.

(51)

201

ეკლესიის მოთხრობა. XIX

305 ფ.; 21,5×17; ქალაღი, დაზიანებული; კიდებშემოკვეთილი ტყავის ყდა; მხედრული; [XIX]; მთარგმნელ-შემდგენელი: პოლოს დავით ვართაბეტი შაყულოვი (13r); დაუწერელია: 2v, 3v, 4v—5v, 9v, 13v, 210v, 302v—303v; აქვს ჰვირნიშანი: 51,52 ფფ.

„მატენი გინა პატორი მეხუთე, წიგნი მერვე ეკლესიის მოთხრობისა. თავი პირველი, წმინდისა გრიგოლ განმანათლებლის

ცხოვრებასა ზედა, ვითარცა კვალად წმინდათა ქალწულთა პრიფსიმესა და გაიანესა და სხუათა ამხანაეთა მათთა მოწამეთა. — მართლიად სამართალი მოითხოვს, რათა უერცულესად და სავსებით აღვსწეროთ წიგნსა ამას შინა დასაწყისი მოქცევისა სომხის გუარისა ჩვენისა და მოქცევა საყოვლიერო სასომხეთოსი...“ 14r—275r.

წიგნწიგნები: 1. თავფურცლებზე აწერია: ა. „ეკლესიის მოთხრობა მეოთხე საუკუნოების ერთი წილისა, მატენი მეხუთე, წიგნი მერვე და მეცხრე. № 7, შაჰყულოვისა არის“ (3r).

ბ. „ეკლესიის მოთხრობისა მეხუთე მატენი, წიგნი მერვე და მეცხრე, რომელთა ამთ შორის შეცმულ იპოების მოთხრობაი ოცდაათწილმეტა წელთა, ესე იგი სამასით დაწყობილი და შედგინებული ვიდრე სამას ოცდაათწილმეტადმდე, სასარგებლოდ შეიღა ეკლესიასთა, წელსა ცხოვრებისა ჩვენისასა 182...“ ესაა უუმწვერვალესისა მამამთავრობისა წმინდისა მამისა ჩვენისა პიო მერვისა. ქალაქსა ტფილისსასა დასრულდა, რომელი იყო დაწყობილ ახალციხის ქალაქსა შინა“ (4r).

2. უძღვის: ა. „შეწირვა წმინდისადმი გრიგოლ ეპისკოპოსისა და განმთლებელისა სასომხეთისი და წმინდისა ათანასისადმი, ეპისკოპოსისა ალექსანდრიისა, და ქრისტეს ჰუმარიტისა ღთაების გამომხარჩლისა პირდაპირ არიანოსთა. — ვითარცა აღრინდელთა ოთხთა მატენთავანი არა დევთებენ, რომელი არ შემეწირა ვისმესადმი, ვითარცა უფალთა მიმართ... ევგელდე მეხუთისა ამისა აწ ვინებე შემოწირვად თქვენ... წმინდათადმი...“ (6r—5r).

ბ. „წინასიტყუანი და უბნებანი მატენისა ამისანი ბედნიერთა აღმოკითხველთადმი. — მრავალგზის ჩვეულბად არს, ვითარმედ მომთხრობნი მეტადრე წიგნთა თვისთა დასაწყისსა დაატანებენ რაიმე ხატსა...“ (10r—13r). დასასრულ მიწერილია: „ყოვლად უხმარი მონა იესო ქრისტესი პოლოს დავით ვართაპეტი შაჰყულოვი“ (13r).

3. ერთვის: ა. „პირველი საჩვენებელი თვითოულთა თავთა მერვე წიგნისა ეკლესიის მოთხრობისათა“ (275v—279r).

ბ. „საჩვენებელი მეორე თავთა მეცხრე წიგნისათა“ (279v—281r).

გ. პირთა ანბანური საძიებელი — „ანბანგანური ზანდუკი ეკლესიის მოთხრობისა“ (281v—297v).

დ. „საჩვენებელი პრომის პაპთა, შორის ოცდაათვამეტა წელთა“ (298r).

ე. „საჩვენებელი მამთმთავართა ალექსანდრიისათა“ (298r).

ვ. „მამთმთავართა ანტიოქიისათა“ (298r—v).

ზ. „მამთმთავართა იერუსალიმისათა“ (298v).

თ. „საჩვენებელი პრომის კეისართა“ (299r).

4. საძიებლებს მოსდევს ცხოვრებები: „მატენსა ამას მეხუთესა, წიგნსა მერვისსა და თავსა ა-სა, პ. 244-სა ღვემატების: ა. ცხოვრებაი წმინდათა მოწამეთა გურიისი, სამონასი და აბიბო დიაკონისა. — ბრწყინებულ ფრიად ეკლესიასა შინა (ურპისა) ქალაქისა განთქმულისა სირიისა ვინა შუამდინარისასა წმინდანი იგი გურიო, სამონე და აბიბო დიაკონი...“ (299r—v).

ბ. „ცხოვრება წმინდისა ევფემია ქალწულისა და მოწამისა. — ...წმინდასა ევფემიასა, ქალწულსა და მოწამესა ზედა ქრისტესასა, გუაქუს ერთი პატრიონანი ქება და შესხმა...“ (299v—300v).

გ. „წმინდა გიორგი, მოწამე ქრისტესი. — არს განთქმულ ეკლესიასა შინა თუ ბერძენსა და თუ ლატინსა და უძველეს პატივისცემა წმინდისა გიორგისა მოწამისა...“ (300v—301v).

5. ხელნაწერი № 201 შეიცავს „ეკლესიის მოთხრობის“ მეხუთე მატენს: მერვე (14r—210r) და მეცხრე (211r—275r) წიგნებს. „ეკლესიის მოთხრობის“ მთარგმნელ-შემდგენელის შესახებ იხ. აქვე, ხელნაწერი № 198, შწმ. 5.

მინაწერები: მინაწერები 1r-ზე, 804r—v-ზე.

ძმობის კონდაკი. XIX

236 ფ.; 22,5×17; ქაღალდი; ტვიფრული ტყავით შემოსილი მუყაოს ყდა; მხედრული, სხვადასხვა; [XIX]; შემდგენელი: ტერ სტეფანე გოზალოვი (28r); დაუწერელია: 1v—2v, 21v, 29r—41v, 42v—52v, 56v—144v, 147v, 149v, 150v—215v, 216v—236r.

[ძმობის კონდაკი]. — „ცოცხალნი: მთავარ-უმფროსი პატრი ფრანჩისკე მესინელი, პატრი დამიანე ვიარეჯელი, ტერ სტეფანე ალოშოვი...“ 4r—150r.

შენიშვნები: 1. უძღვის: „1840 მარტის პირველს თვესა (1) წმინდა ჯვარის ეკლესიასა შინა დაწერილ იქმენ იესო, მარიამ და მამა იოსების შენდობების ძმობაშიდ, რომელი მოენიჭა ახალციხის ეკლესიებს გრიგოლ მეთექუსმეტე წმინდა პაპისაგან კავკასიის ამიერ-მთავარ-უმფროსი კათოლიკეთა ზედა უფალი პატრი ფრანჩისკე მესინელის საშუალოთა, და მთავარ-უმფროსმანც თვის მონაცვლედ გამოავაზნა ბატონი პატრი დამიანე ვიარეჯელი, და რომელიც აქუნდა სხუა შენდობებიც საზოგადო თემობისათვის. ამისთვის დიდის ცერემონიით ვანიშნა წმინდა ჯვარის ეკლესიაშიდ, რვა დღე-ღამეს რომ დლით იყო წურთენა და შემდგომად ხმოვანი წირვა, საღამოს — ქადაგება და წმინდა ზიარების კურთხევა. და მიიღეს ყოველთავე თემობამ აღსარებით და წმინდა ზიარებით დამზადებულთა წმინდა პაპა გრიგოლ მეთექუსმეტის კურთხევა და აღსნა ყოველთავე კრულებისა, და შევიდენ ძმობის კანონიერის კობაშიდ და დაეწერენ იესო, მარიამ და მამა იოსების საფარველ ქვეშ“ (4r).

2. ძმობის კონდაკი იწყება 1840 წლით და თავდება 1893 წლით. ტექსტი თანდათან ივსებოდა, ამიტომ ნაწერია სხვადასხვა ხელით. ხელნაწერში დატოვებულია დაუწერელი ფურცლები შემდეგ შესავსებად.

3. შედგენილობა: ა. „წელსა 1893-სა მაისის 10-სა, ტ. [ს]. გ. აქ აღიწერვის ცოცხალნი სამღვდელნი პირნი“ (28v).

ბ. „წელსა 1893-სა მაისის 10-სა, ტ. ს. გ. მეორე ნაწილი. აქ აღიწერვიან გარდაცვალებული სამღვდელნი პირნი“ (42r).

გ. „1840 წელსა მარტის პირველით იწყეს აღწერვად თავიანთის მიცვალებულბისა იესო, მარიამის და მამა იოსების საფარველ ქვეშე ძმობაშიდ და ესენი არიან მიცვალებულნი“ (53r—55v).

დ. „წელსა 1893 მაისის 10-სა, ტ. ს. გ. მესამე ნაწილი. აქ აღიწერვიან ცოცხალნი მამრნი და დედრნი“ (56r).

ე. „წელსა 1893 მაისის 10-სა, ტ. ს. გ. მეოთხე ნაწილი. აქ აღიწერვიან გარდაცვალებულნი მამრნი და მდედრნი“ (150r).

ვ. ცალკეა გამოყოფილი „გასავალი“ (145r—149r). აქ აღნუსხულია ძმობის ფულის გასავალი ხარჯი.

ანდერძი: „წელსა 1893-სა მაისის 10-სა ესე ძმობის კონდაკი იესო, მარიამ და იოსებისა რა ჩავიბარევი და ვნახევი უწყსით და არეულთ აღწერილინი (1), ამის გამოისათ გავწილად სამ ნაწილად: ესეც პირველი ნაწილი დავტოვე ცოცხალთა სამღვდლო პირთათვის, პირველი ნიშანი. მეორე ნიშანთა გინა ნაწილი — გარდაცვალებულ მღვდელთათვის. მესამე ნაწილი გინა ნიშანით დავიწყე ჩაწერვა ცოცხალთათვის მამრთა და დედრთათვის. მეოთხე ნაწილი გინა ნიშნით დავიწყე ჩაწერვა გარდაცვალებულთა მამრთა და დედრთათვის, რათა იტოდნენ, ყოველმა ამ კონდაკის მქონემ ვანიხლოს და ყველა ვინმე თვითანთ აღნიშნულ ადგილშიდ ჩასწერონ. წმინდა ჯვარ[თ]თა ამადლებობის ეკლესიის ზედამხედველი ტერ სტეფანე გოზალოვი. ამის გარდა, ამივე რიცხვიდამ გამიყვებოდა ერთი დავთარი ამ[ა]ვე მოხსენებული ძმობისა სახელობაზედ, რომ შემოსავალ-გასავალი იმა დავთარშიდ იწერებოდეს და ის დავთარი ეტარებოდეს ძმთა უმფროსს, რომელი ის დავთარი არის სასულიერო

მართველობისაგან შემტკიცებული წელსა 1893-სა ივნისის 18 დღესა, ტ. ს. გ. ა“ (28r).

მინაწერები: 1. „ამ წიგნის ფურცლების გლეჯა პირ... დაუწყევით და ბოლოსაც ერთიან განუსუნებიათ. უფალმან საუკუნო განსუნება მიანიჭოს ამა კონდაკშიდ ჩაწერილ შემწირველთა და განმსვენებელთა“ (3v).

2. „1873-სა ქრისტეშობას 25-სა ძმობაში[?] შემობძანდა“ (236v). ეს მინაწერი აქვე მეორდება ფანქრითაც. ამ გვერდზე სხვა მინაწერებიცაა.

(53)

203

ჟამის ლოცვა. XIX

24 ფ.; 22,5×18; ქაღალდი; უყდო; მხედრული; ნაკულუი; [XIX].

[ჟამის ლოცვა]. „დიდ ხუთშაბათის სათქმელი პირველი სახუმლიავი. — შურმან სახლისა შენისამან შემკამა მე და ყვედრებანი მავყედრებელთა შენთან დამეცნეს ჩემ ზედა — ფსალმუნი 68, [10]...“ 1r—24v.

წყდება: „...მოაკლდეს ცრემლთა თვალნი ჩემნი...“

შენიშვნები: 1. შეიცავს ვნების კვირის ხუთშაბათისა და პარასკევის „სახუმლიავებს“.

2. სათაური აღდგენილია №3243/1 ხელნაწერის მიხედვით.

(54)

204

ქადაგებანი. XVIII—XIX

118 ფ.; 21,5×16,5; ქაღალდი, ფურცლები დაზიანებულია, კიდებშემოცვეთილი; უყდო, დაწლილი; მხედრული, სხვადასხვა — ერთადაა შეკრძული სხვადასხვა ხელით ნაწერი ფურცლები; [XVIII—XIX]; ნაკულუი; დაუწერელია 104v, გადახეულია 116 ფ.

[ქადაგებანი]. — „...დაიმაღე, ანუ გაიქეც, ანუ თუ მაშინაც არ გნებავს სასწაული... უმისად, არ შეგიძლია სხვაფერად მოიჩინო თავი...“ 1r—116v.

წყდება: „...ხომ მრავალჯერ შეგიტყვიათ რამე ერთი... შენდობისათვის ღეთის მაღლი არს... ამიტომ რამეთუ...“

შენიშვნები 1. 117-ე ფურცლად დაენოშრეთ ამავე ხელნაწერის ფრაგმენტი, ხოლო 118-ე ფურცლად დაფურთხეთ ამ ხელნაწერში ჩადებული ერთი ფურცელი „ეკლესიის ცხოვრებიდან“.

2. ხელნაწერი მეტად დაზიანებულია და ნაკულუი, ამიტომ ქადაგებების გამოტანა ვერ მოხერხდა, მხოლოდ აქაიქ იკითხება: „ქრისტეს ჯვარცმასა ზედა“ (15r), „ქრისტე აღდგა“ (41r), „მოთმინებაზედ ქადაგება“ (23v), „ამაში არს ორი ქადაგება...“ (27v), „სტეფანე. ქადაგება. დეკენბერს კვ, ჩლაჲ“ (80r).

(55)

205

ქადაგება სამოციქულო. XIX

162 ფ.; 24,5×17,5; 22×17,5; ქაღალდი, სხვადასხვა; მუყაოს ფერადი ყდა, დაზიანებული; მხედრული; [XIX]; დაუწერელია: 5v—7v, 70v; აქვს კვირისმანი (18—19 ფფ.).

„ქადაგება სამოციქულო. აღდგომა დღეს ჩვენი მაცხოვარი იესო-სი გამამაცება მორწმუნეთა, რათა მორწმუნეთა ნებიერთა განიტანჯონ უფლისა მიმართ, რათა რომ იმავე უფალთან აღდგნენ დიდებასა შინა. — (სათაურს მოსდევს სომხური ციტატი მათეს XXVIII თავის 5-ე მუხლიდან). განიხარეთ, ყოველნო კეთილმორწმუნენო, განიხარეთ! ამ ქრისტეს სიმწუხრით დასველებულნი თვალნი თქვენნი გარდაიწმიდეთ...“ 8r—152r.

შენიშვნები: 1. ტექსტს უძღვის: ა. „წამკითხავთა. — ქრისტე ჩვენი მაცხოვრის მეოთხე საუკუნოების მერმედ გამოვიდა დიად ცხარი და მაზიანებელი მწველბლობა, ის სამკუთხით შეჩვენებული არიოზი, რომელმანც ჭოჯოხეთის ცეცხლივით სწრაფთა მოიბრინა მრთელი ქვეყანა...“ (1r—2v).

ბ. ახალი ტომრის კანონი გრიგორიანისა, მოკლედ სწავლება მთვარისა, თუ როგორ შევიტყოთ რა მთვარეა ის, რომელშიდაც აღდგომა უნდა გათენდეს...“ (3r—v).

გ. „წუროთნა გვირგვინის კურთხევის დროს, მღუღლისაგან სათქმელი. — იმნაირათ მიიჩნია და განავსო მადლითა ეს წმინდა გვირგვინისნობის საიდუმლო უფალმან ჩვენმან, რომ არა თუ ნაკლებათ იმ სხუა საიდუმლოებზედა დიჭირა, მაგრამ თანასწორ და ეს მეტათაც ჰქმნა...“ (4r—5r).

2. შედგენილობა: შეიცავს ქადაგებებს აღდგომაზე, ახალკვირაზე, აღდგომის მომდევნო III—VI კვირებზე, ამაღლებზე, VII კვირაზე, სამებობაზე, ზიარების დღესასწაულზე, სულწმიდის მოღვნაზე, სულიწმიდის მოღვნის მომდევნო I—VI კვირებზე, ფერისცვალებაზე, ქრისტეს შობაზე, სტეფანე მთავარმოწამის ხსენებაზე, იოვანე მახარებლის ხსენებაზე, წყალკურთხევაზე, წყალკურთხევის მომდევნო I—III კვირებზე, წმ. სარკისტზე, დიდმარხვაზე, მარტის I—IV კვირების პარაკესე: სათქმელი (ენებაზე, შოლტით ცემაზე, იესოს ეკლით დაგვირგვინებაზე, ვნებაზე). ხელნაწერში ჩაყვრებულია სხვა ზომის ქალაღზე სხვა ხელით ნაწერი ფურცლები, რომლებზეც აგრეთვე ქადაგებებია ღვთისმშობლის განწმენდაზე, ღვთისმშობლის შობაზე, განსვენებულ სულთა ზედა სათქმელი და ცოდვისა ზედა სათქმელი (153r—162v).

მინაწერები: 1. „ტერ სტეფანე ალო შოკისა არის“ (152v).

2. „საფარინა — 10 დრამი. ჩოფიჩინი — 3 დრამი“ (ზედა ყდის საცავ ფურცელზე).

3. (ლურჯი მელნით) „დი დი მამი შვილის“ (ქვე). ამ გვერდზე სხვა მინაწერიცაა.

4. „აქ სიეზის (I) ნაჩალიცი (I) კარლო ზელინცივი“ (ქვედა ყდის საცავ ფურცელზე).

5. „დავით (?)...“ (ქვე).

(56)

206

მოთხრობა დაბადების ძველი აღთქმისა. 1834

205 ფ.; 17,5×21,5; ქაღალდი; მატერიაგადაკრული მუყაოს ყდა; დალაქავებული; დაზიანებული; 199 ფ. ამოვარდნილია: 1834 წ. (2r); გაღწერის ადგილი უღე (2r); მთარგმნელი ტერ სტეფანე ალოშოვი (2r).

„მოთხრობა დაბადებისა ძველი აღთქმისა, თავი პირველი ნაწილისა. მოთხრობა შობის წერილისა გაჩენა ქვეყნისა ვიდრე იოსების სიკუდილამდე. გაჩენა ქვეყნისა პირველი კაცისა, ვითამც ადამისა. — ყოვლის მპყრობელმა დემეტრთან ოლესაც ინება ქვეყნის გაჩენა უპირველეს ბრძანა არარისაგან რომ იყოს ცაა და ქვეყანა იქნას ყოველივე რაიმეებითა დაუმზადებელ გინა გაყოფილ...“ 3r—100v.

შენიშვნები: 1. 201r—205r არის „ზანდუცი, საძიებელი წერილისა ამის“.

2. ტექსტს წინ უძღვის ცნობა: „ღთის სუნთქის გინა დაბადების მოთხრობა, ვითარ რაიმე სახელისაგან იხვენებიან ყოველივე მოთხრობაებზედ უმეტესლა საჭირო არს კაცისათვის და მორწმუნეთათვის. უმეტესადა ყოფვისათვის, რადგან საჭიროსიანო თაბალი და საძირკველი ეს არის ღთის სუნთქი გინა დაბადების წერილი. დიდი ხანი არის, რომ გვაქუნდა ნატრა ჩვენს გვარის განათლებისათვის, რომელიც ნაკლოვანად შეირაცხებოდენ, ვეზადებოდიოთ, რომ ალაგალაგ განდართოებოთ ამ წმიდა მოთხრობისა ჩვენის ჩვეულებრივის წიგნურის ენით დაგვეტამა გვარის განათლებისათვის, მაგრამ რომ ვიფიქრეთ, რომ ესრელი წიგნურის ენით თხზული დიდი რაიმე მოვიდოდა და უსარგებლო იქმნებოდა ჩვენის გვარისათვის, რადგანაც წიგნური ენის მეცნიე მცირედნი იპოვიან. ამისთვის ვიფიქრეთ, რომ მრავალთ მსურისთ დაბადების წიგნის სმენა და რომ მიიღონ თავიანთის ნატრისაგებ, ამისთვის მოვიწადინეთ საზოგადო ენაზედ რომ რომელ მწიგნობარსაც ზოგიერთ ალაგას უჭირდებოდათ სისრულით სმენა და ესრეთვე საყოფიერო, გინა საზოგადო ენით არ დარჩენ უსმენელნი დაბადების წმიდა წერილისა. და უმეტესთა რომ ყოველითურთ არა უსმენიოთ და ანუ ზოგიერთი მამამთავრების სიტყვანი ვერ შეუტყვიათ, ამიერ აქედან ყოველნივე განგებულებას მიიღებენ. კვლად ესრედნი, რომელთ დიდათ საჭირო წერილითი წიგნური ენისა ვერა ურგიათ რა, დაცხრომილან ერთის წაიკითხვიოთ. მოიმედენი ვართ, რომ დიდი ნაყოფი გამოიღონ და ხშირად წაიკითხონ და ინაყოფიერონ და იღვასონ თავიანთი ნაკლოვანება არა თუ მხოლოდ სულეერს კერძოდ, რომელიც მართლად ქრისტიანებრივი ჭეშმარიტების სწავლა დაბადების თქმულთა ზედა დამტკიცებულ არს, მაშ, აბა, კვლადლა ბუნებითი და მოქალაქეებრივის მეცნიერებრივი კერძოცა რომ ამ მოთხრობაებით გონებანი გაეშლებისთ და გაუნათლებისთ და აქედამ მრავალი შეიტყობების“ (2v).

ანდერძები: 1. „მოთხრობა დაბადებისა ძველი და ახალი აღთქმისა შემოკრებულ სიადვილით შესატყობლად გლეხურს ენაზედა ოჰანანეს ვართაპეტე გინა მოძღვარი ზომრამეტ კოსტანტინეოლელისა მეორედ დასტამბულ განახლებლად (!) და გასწორებული იქმნა დამატებულ რაიმე აქსოვნებითა ბრძანებითა უფალი, უფალი სტეფანე ვართაპეტე აგონელისაგან მთავარეპისკოპოზისა და თანა მოძმე დიდი აბბაი მხითარისა წელსა უფლისა 1805. სომხურისაგან ქართულს ენაზედ პირველწყებულ იქმნა აღრიცხვად ვინმე უღირსი მღვდლისაგან უღის სოფელშიდ. გვართ კათოლიკე რიგოსანთაგანი ტერ სტეფან აღოშოვისა. წელსა უფლისა 1834. მარიობისთვის ერთსა“ (2r).

2. „აღსრულდა აღოშოვისაგან ქართულ ენაზედ 1834 წელსა; დეკემბრის 11-სა“ (208r).

(57)

ქადაგებანი. XIX

248 ფ; 17×22; ქაღალდი; მუყაოს ტყავადაკრული ყდა; ტვიფრული, დალაქავებული; ბოლო ფურცელი ამოვარდნილი; მხედრული; შავი მელანი; [XIX ს.]; დაუწერელი; 119v, 76v—77r).

ქადაგებანი. — „ქადაგება ამპარტაენობისა ზედა, თავი ბ.

Հայաբարութիւն մի՛ կրքեք թիողւ թագաւորիկ ի միտա քի կ՛մ ի քանս քի զի առ ի նմանէ ըստ սկիզբն ա՛մ կարօստ ա՛ր 414 მეწადა მე დღეს ქადაგება დღევანდელს ქადაგებაზედ ლაბარაკი ანუ საცალკეო სამართალზედ და ანუ ჭოჯობითზედ, რათა მეჩვენებინა თუ თუ (!) ერთი ცოდვილი სული გავყრება თუ არა ვორცსა რა, ერთს სიმწარეს გასწევს ოდესაც შევალს ერთს საშიშარს სამართალში...“ 6r—277r.

შენიშვნები: 1. ტექსტს ერთვის „საძიებელი გინა ზანდუცი, რომელში შე-
 იცმან 42 მშვენიერი ქადაგებანი (247v—248r).

- ა) ქადაგება ამპარტავნობაზედ
- ბ) ქადაგება კუალად ამპარტავნობა
- გ) ქადაგება მუცლობაზედ
- დ) ქადაგება დაბრკობაზედ
- ე) ქადაგება ჯვარის ამალგებაზედ
- ვ) ქადაგება კორციელის სამსახურის მოშორება
- ზ) ქადაგება ჯვარის პოვნაზედ
- წ) ქადაგება ღვთის სიტყვის სმენაზედ
- თ) ქადაგება ღვთის გალახვის ვითარებაზედ
- ი) ქადაგება მეორედ მოსლვაზედ
- ია) ქადაგება კუალად ამპარტავნობაზედ
- იბ) ქადაგება შურზედ
- იგ) ქადაგება დაზარებაზედ
- იდ) ქადაგება ანგაპარებაზედ
- იე) ქადაგება ესე არს მომავლინებულის
- ივ) ქადაგება სული წმიდის მოღვენაზედ
- იზ) ქადაგება უძღებ შვილზედ
- იჟ) ქადაგება სინანულის მოწოდებაზედ
- ით) ქადაგება კეთილში გაძღებაზედ
- კ) ქადაგება ღვთის კელის აღებაზედ
- კა) ქადაგება ვნებისა
- კბ) ქადაგება კუალად ვნებისა
- კგ) ქადაგება შურზე გინა ინადობაზედ
- კდ) ქადაგება შურზე გინა ინადობაზედ
- კე) ქადაგება ჩოლფობაზედ
- კვ) ქადაგება ღვთის გალახვაზედ
- კზ) ქადაგება გარდასღეითა შჟულისა ღვთის შეურაცყოფაზედ
- კწ) ქადაგება ყოვლად წმიდის მიცვალებაზედ
- კთ) ქადაგება კუალად ყოვლად წმიდის მიცვალებაზედ
- ლ) ქადაგება კუალად ყოვლად წმიდის მიცვალებაზედ
- ლა) ქადაგება კუალად ყოვლად წმიდის მიცვალებაზედ
- ლბ) ქადაგება მეორედ მოსლვაზედ
- ლგ) ქადაგება ლოცვაზედ
- ლდ) ქადაგება
- ლე) ქადაგება ხარებაზედ
- ლვ) ქადაგება წმიდა ზიარებაზედ
- ლზ) ქადაგება წინა დაცვეთაზედ
- ლჟ) ქადაგება ამალგებაზედ
- ლთ) ქადაგება
- შ) ქადაგება შობაზედ
- შა) ქადაგება უძღებ შვილზედ“.

2. წინ უძღვის მოთხრობა ბოლო ეხჳანსა ზედა (3r—4r) და „მეორე მოთხ-
 რობა“ (4r—5v).

3. ქადაგებებში სომხური ფრაზები ჩვეულებრივია, ზოგჯერ სათაურიც სომ-
 ხურადა.

შინაწერები: 1. „1872-სა მარიაშობისა 10 ქილდამის კათოლიკე მოვიდნენ
 ქოსაბე თელინი ერთის (I) სახელი თეიმურაზი, მეორე იაკობა
 (1r).

2. „ოთხი ქილდანის კათოლიკე მოვიდნენ სათხოვნელად:

1. ელია ჭადოსელი მავანის სოფლიდამ. 1. გაბრიელი ამისიე
 ძმა; მესამეც იესუ კიდევ ამათი ძმა. მეოთხე ბენიამინ ელიანოს შვი-
 ლი 1860-სა. იანვარის 12“ (1v).

3. „1861-სა წელსა გიორგობისთვის 16-სა ორი ქილდანის კათოლიკე მო-
 ვიდნენ წყალობის მოსაყრებელად იდოვართანთან გიულ-ზანელ ლასტის

ქვეყნისაგან და მეორე ახალმოზდა (!), სახელით იურმან ხოსროველი
 საპაქასშვილი“ (1v).

4. „ურმის სანჯახიდან, გულფარჩის სოფლისაგან მოვიდნენ ორნი ქილდანი
 კათოლიკე, ორნივე ძმანი ხუბუ სახორშიან და ძმა მისი აივაზი
 (იავაზი?) 1863-სა მარიამობის 20-სა (1v).

5. „ქილდანის კათოლიკე მოვიდა სათხოვნელად ტირაყუ აბას ჰამი
 ტირაყუსარ სარქისას შვილი და მეორე ეთო გიორგის შვილი
 მავანის სოფლად სოფლიდა (!), 1872 ს 4 იუნისისი (1v).

6. „თითონის სოფელი ბაერელები რომ გადასახლდნენ“ (2r).

7. „1857-სა ორი მღვდელი მესტუმრენ მუსულის ქვეყნიდამ. სახელ დო-
 ბი დანიელა, რომელ იყო ვუსავერონი ზაქარიანი და დავით
 მარელია და აქედან ვითარც არაილდგან წყალობა შემოუკრიბე და იყვენ
 ქილდანის გვარის კათოლიკენი“ (2r).

8. „1857-სა ორმიდიამის ქვეყნიდამ სამი ქილდანის კათოლიკენი მოვიდნენ
 სათხოვნელად. ბაბარე სოფლიდამ იყო ორი კაცი და მესამე იყო ისა მუსა-
 რე სოფლიდამ, ტირაყუ აბრაჰამთან ლაზარ მღდის, 2. ზარუნდა სარ-
 ქის, მესამე ზაია ისხაყე. 11 მკათათვის“ (2r).

9. სირიული წარწერა 3 სტრიქონი.

10. „ქილდანის კათოლიკე მოვიდა სათხოვნელად წყალობისა გაბრიელ
 თომასოვი ტერ გეორგიან მავანის სოფლიდამ სანჯახილდამ მავარისა
 მცხოვრი“ (2r).

11. „ქილდანის კათოლიკენი მოვიდნენ ორი კაცი: გიორგი და იუუბ (!)
 ქისაბათილდამ და ხურმაბათილდამ“ (2r).

12. „ერთი ქილდანის კათოლიკე მოვიდა ბაბარის სოფლიდამ დიკვანი
 ლაზარი აბდიშოვი 1867-სა თიბათვის 13-სა, შამაშა დიკვენის თემა (!)
 არის ქილდანელები“ (2v).

13. „ჩვენი დიკვენები იოვაკიმა და ალექსანდრეი წარვიდნენ
 სტამბოლსა 18-სა მაისისა 1870-სა წელსა, ღმერთმა კეთილათ ხელი უწყოს“
 (2v).

14. „ხუთი ქილდანელი მოვიდნენ სათხოვნელად მავანიდამ სახელათ გაბ-
 რიელი, ოლია, ისაელ ძმანი დანიელ ინუისშვილი პეტროს
 ბენიამიანის 1872 მაისის 8-სა“ (2v).

15. სირიული წარწერა 1885 წლის.

16. „ეიშუ ბარი მოსებ ურმის ქალაქიდან მოვიდნენ ასლან ლაზ-
 რეც მეორე 1885 წელს.

1887 იუნისს 4 მოვიდნენ 2 ვაჟი მავანიდგან ქალდანელები მაკობა და
 პეტრე“ (2v).

17. „2 დეკტ (!) 1878 ვიავარის სოფლიდამ ორი მოვიდნენ, ერთი იოსება
 მღვდელი და ერთი ლაზარ ბენიამიუნ იოჰანნა (248v).

18. „1879 იანვრის 6-სა მოვიდა ერთი მღვდელი ტერ იოანეს იოსე-
 ბას შვილი მარბიშო (248v).

19. „მეიჰანა სანგვარლი. რეიჰანა სანგვარლი ილვია შამშა-
 ჯიან 1879-სა იუნისი 26-სა“ (248v).

20. „ურმის ქალაქიდან 2 ქილდანი მოვიდნენ მოწყალებისათვის, მონა
 მონას ძე და იუჰან აბრაჰამან გიოგ თავალი (!), 1887 იელისს
 28-სა“ (248v).

21. XX-ის 40-იან წლებში წაუწერიათ. 1r-ზე: „ქადაგებანი დიდ იმამი-
 შვილის“.

იოვაკიმ ილულლუდიან, ნივთი მკურნალობითი. 1828

142 ფ.; 21,5×16,5; ქაღალდი; ევროპული; მუყაოს ყდა; მხედრული; შავი
 მელანი; მთარგმნელი ტერ ანტონ თუმანოვი (2r); 1828 წ. (2r); თარგმნის ადგი-
 ლი: ქუთაისი (2r); დაუწერელია: 1r—v.

«ითვაკიმი იღუღღღღიან», ნივთი მკურნალობითი. — თავი ა. ნივთათთვის აღმზრდელთა და უპირველესად ფესვეულთათვის საზოგადოდ (ა). უწინარეს ყოველთა განვიზრახამთ ამ თავშიდ, რომ რაოდენიც იფქლიც არიან, რომელთაგან საზოგადოდ პურს გავაკეთებთ. აკრეთვე იგი-ნიცა, რომელნიც შიმშილის ღროს პურათ იქმნებიან...“ 5r—131r.

შენიშვნები: 1. ტექსტს წინ უძღვის ავტორის წინასიტყვაობა: «სიტყვის მყუარებელ აღმომკითხველისა მიმართ.

საზოგადოდ და საკუთარი არს ყოველთა ცხოველთა, რომ თავიანთ სიცოცხლეს შეინახვენ და საცდურთა და სნეულობათაგან თავიანთ თავს მოარიღებენ, ხოლო მკურნალობითი მეცნიერების და კვლევების ნივთი არის კაცებრივი სიპრთველი და თავისი ბოლო ოხჯანი იგი არის, რომ გაამთელოს სნეულება და სიცოცხლე კაცისა ბედნიერად და გრძელ სიცოცხლით ჰყოს. ამისთვის საჭირო და ერთი პატიოსანი მეცნიერება არის კვლევება ესე მკურნალობისა. აჲ ივოდენი არს პერჯიანობა, რაოდენიც არიან ჩვენი პირველ მამანი. რამეთუ ივინიცა ჯორცისა და ძვალთაგან იყვენ შემოსვილინი და შესაძლებელი იყო რომ ავათ გამხდარ იყვენ და ფერად ფერად საცურთ შემოხვეოდნენ, რომელნიც დღითი დღე ჩვენ შეგვემთხვევიან. ამისთვის დაჭირებითად თავიანთ ჰირის წამალს ეძებდნენ და მკურნალობით კვლევებას ხმარობდნენ, რომელი თუმცა დაყოფილი და დაბნეული იყო, მაგრამ ვამოვიდნენ კაცნი, რომელთ ფერად-ფერადი მკურნალობა ერთს აღვიღს შემოპკრიბეს (ა) და ერთი კვლოვნება გავაკეთეს, რომელიც ახლა საკუთარი და ყოველად საჭირო ერთი კვლოვნება არის და მისი მოქმედნი მკურნალნი იწოდნენ, მართლად რომ პირველად უსრული მეცნიერება იყო, მაგრამ მერმედ და მერმედ იქონია თავისთვის იმფერი მოძღვარი და ჭკვიანი გვამნი, რომ გამოდიდრებით და ვადიდებით თავისი თავისა, მოაწიეს ამ აღსავალსა, რომ არა გავოცებ რომ უმეტესად ამაღლდეს...

ესოდენნი საყოფი არს შესაძლებელად, რომ მრავალნი ჰირნი სწრაფად იძლოდნენ და მრავალნი სნეულობანი დააკლდენ, რამეთუ გექმნება მოადგილობა სარგებლობანის და ზიანისა და ესრედ მუდამ მკურნალის ნატრული არ იქმნები.

ხოლო რასაც შუამ დიად მრავალფერ არიან: ზოგნი ჭეჯილობითი, ზოგნი მოსიარულე ცხოველნი, ანუ მკურთაენი, ანუ მფრინველნი. წამალნი დიდი წილისამებრ იღუკროთაგან ვაკეთებულნი კორცნი არიან. (ბ) უნდა ვილაპარაკო თითო-თითოდ და ნივთის სიმრავლე არ შეგავფოთებს შენ, რამეთუ ყოველი გავჰყავ აღსავალით. და რადგან მთავრად პურით ცხობორობთ და პირველი ჩვენი საქმელი იგი არის, ვინებე პირველად ლაპარაკი პურისათვის და ესრეთ თვითოდ ყოველი რაიმე საქმე აღსავლით უნდა ვილაპარაკოთ.

სამი ენით მოვიხსენიე სახელნი, პირველად ლათინისა, რამეთუ ეს არის სიბრძნის მოყვარეთა საერო ენა და ყოველთა ევროპის გვართა და უკეთუ დაჭირებითა წამალზედ უფრო მოადგილობა გნებაეს. საჭირო და ადვილი არს შენდა ამ

ა. პირველს დროებშიდ ავითმოფებს განცხადებულად მოიყვანდნენ და საყდრის კარგზედ დააწვენდნენ, რათა შემსვლელ-გამსვლელნი რა მოადგილე იქმნებოდნენ იმ ჰირისა. ვამწყო წამალს აწვენებდნენ და რომელ წამლითაც სნეული გამოთლდებოდა, იმ წამლის სახელს და ხმარებას ჭეჯე მოხრით მადრიელობათურთ სალოცავის ერთს გვერდზედ დააწყობდნენ. და აქედან იქმნა, რომ იმ დროის მსახურთა სალოცავისათა პირველად დაიწყეს მკურნალობის ხმარება. და პიპორატეს მკურნალთ მთავარ სალოცავის მსახურის შვილი რადგან იყო, პირველ იქმნა, რომ ამფერი წერილნი ერთად შემოპკრიფა და კერძო წერილთ ჩვენ დაგვავედრა.

ბ) დილოსოტონი ამა ყოველთა ერთი სახელით უწოდებენ სამს უფლობას: პირველ უფლობა ჭეჯილობითისა, მეორე ცხოველთა, მესამე მადანთა.

ენით მოძებნა. მეორედ სომხურისა, რადგან ჩვენი ფიქრი სრულიად ჩვენს გვარს მიანიჭებოდა; მერმედ თათრულად, რომელი რადგან საერთო ენა არის, უფრო ადვილათ შეიტყობი სიტყვის ძალასა, რომელზედ ვლაპარაკობთ, რამეთუ კარგათ ვიცო, რომ დიდი წილი არ არის შესატყობელი სომხური სქესი, უკეთეს არ იქმნება მსგავსად თათრულად“ (3რ—4ვ).

2. ერთვის „ზანდუკი თავთა წიგნისა ამის მკურნალობითისა“ (131ვ—142რ).

3. წინ უძღვის მთარგმნელის წინასიტყვაობა; „ნიეთი მკურნალობითი ესე არს: მოკლე ქვემო მოწერილობა ყოველთა არსა, რომელნი მონიჭებულ არიან ჩვენდა ყოვლის მპყრობელისაგან სახმარებლად მარადის თუ ვითარცა საქმელი და თუ ვითარცა წამალი და მათი ხმარების რიგი წონა და ეამი. არიან კუალადცა ზოგნი მკურნალობითნი სწავლანი, თუ რომელნი წამალნი შეიძლებიან რომ მაზიანებელ იქმნენ. უკეთეს უსიბრძნოთ იხმარებიან და ვითარი საყურადღებო სარგებელი ექმნებათ, თუ რომ სიფრთხილით კელს მიჰყაფენ და რომელნი ბუნებითად მაზიანებელნი არიან, თუცა ვიქონიოთ დიდი სიფრთხილე და სიბრძნე. ბოლო წილი არის გულისხმიერობა ჰაერისა და კლიმის და მისი უფლობისა ცხოველთა და ჭევილთა ზედა. ნათლად მოსული ოჯაკიმ მკურნალისა ოღულულედი არსა, რომელ არს დოქტორი მკურნალობითი და აზატობითი კელოგენებისა ვენისა, სომხურს ენაზედ: სადიდებლად ღთისა მონიჭებულსა და სასარგებლოდ სომხითის გვართა, წელთა უფლისასა 1806-სა ენეტრქსა შინა. მერმედ სომხურის ენისაგან ქართველს მკედრულს ენასა ზედა გარდმოღებული და თარგმნილი ვინმე წირვის მოყვარისაგან ახალციხელი ტერ ანტონ თუ მანოვისაგან, წელსა უფლისას 1828-სა, პოქტომბრის 5-სა, ქუთაისსა შინა კუალად სასარგებლად (!) ღთისა და სასარგებლოდა საქართველთა“ (2რ).

4. უზის ბეჭედი „Иван Захарьевич Исарлов“ (1რ, 142რ)

5. „Это (?) книга принадлежит (!) Иосифу Асавили“ (1რ),

6. უმნიშვნელო მინაწერები: ქვედა ყდის საცავი ფურცელი.

209

ვინმე შესხის ცხოვრება, დაწერილი 1891 წ. ქ. ახალციხეს, 134 ფ. (საარქივო მასალა).

(59)

210

ოთხთავი. XIX

201 ფ.; 21,5×16,5; ქალაღი; ხის ტყავადაკრული ყდა; დაზიანებულია განსაკუთრებით ბოლო ფურცლები; ფურცლები ამოცვენილი; მხედრული; შავი მელანი; მუხლებს დასაწყისი ასოები სინგურით [XIX ს.]; თავები მათეს და იოანეს მახარებლების მინიატურებით; დასათურება მთავრულად; დაუწერელია: 51რ—52ვ, 87ვ—88ვ; 146ვ—147ვ. 195რ—199ვ; 201რ—v.

„სახარება მათესი, თავი პირველი. „წიგნი შობისა იესო ქრისტესი, ძისა ღვთისა, ძისა აბრამისა. 2. აბრამ შუა ისაკ, ისაკ შუა იაკობ, იაკობ შუა ფარესი, იუდა ძმანი მისნი...“ 1რ—124ვ.

შენიშვნები: 1. ლუკას სახარებას ერთვის „შესხმა წმიდისა მახარებლისა თქმული სოფრონის მიერ (148რ—v).

ბ. „შესხმა კუალად მახარებლისა იოანესი, დორთეოს მოწამისა სინოპესლისა (!) ეპისკოპოსისა მიერ“ (149რ).

3. ჩართულია მახარებელთა ყოველად უნიჭო მინიატურები (149ვ).

3. უმნიშვნელო მინაწერები ქვედა ყდის საცავი ფურცელი.

მინაწერები: 1. „გარდაცვალებულთა კილომუხანთ პეტრეს დაწერილია პატრეშიანთ ეკლესიაში მოღვაწეობის დროს სახარება ესე“ (200რ).

2. „პირველი. ჩემი ლუკაა დაიბადა იესოს წყალობითა ღვინობისთვის 14 ოქტომბერს 1816. მოინათლა იმავე თვის 4 დღე გასულს დაბადებიდან და აპაპი იყო თავისი ბიძა ონოთ.“

ჩემი მეორე შვილი სტეფანაი გიორგობის თვის ოთხსა და მოინათლა იმავე თვის შვიდსა და აპაპი იყო თავისი ბიძა ონოთ, უქო ქრისტეს 1618“ (200r).

3. „1841-სა წელსა კათათვის 24-სა დღესა უფლის შეწენით დაეჭორწინით შენდობილი ჩინოთ სტეფანას ასული სოფიოსთანა, რომ უფალმან კეთილათ შეგებაგბროს ერთმანერთანა, თავის მადლობადან, ამინ“ (200r).

4. „ჩემი და რისიმაი დაეჭორწინეთ 1819 წელს. იმავე წლის იანვრის 16, რომ ღმერთმან ერთმანერთ შეებეროს პუწათ ქეროფასთან მეუღლეთ გვირგვინი მიქლო შილაჯიანი ტეროვანის ხელითა“ (200v).

5. „ჩემი დისწული, რისიმას პირველი შვილი, ოვანჯანაი დაიბადა ქონ ქრისტესა 1819. იმავე წლის ღვინობისთვის 26 გასულს რომ ზემოსადარს მოინათლა და მირონი იცხო შილაჯიანთ ტეროვანისგანა და იმანვე შესწირა სურთი ნიშანი. 22 დღისა და სურთი ნიშნის მადლმა და ძალმა თავის მადლში და მფარველობაში დაიფაროს ყოველი საეცდურებისაგან და უცოდველათ გაზარდოს ამინ. და ჰაპაპი იყო ქვიათ ანტონაი“ (200v).

6. „წელსა უფლისასა 1821 დაიბადა ასული ჰოჯ ქეროფასი და მისი სჯულიერი მეუღლე რისიმასი, ამავე წლის იანვრის 9 და მოინათლა იმავე თვის 13, რომლის სვინა იყო პეტრე ქვიანთი და სახელი უწოდა ელისაბეთ“ (200v). ეს მინაწერები გამოქვეყნებულია შ. ლომსაძის მიერ, იხ. დასახელებული წიგნი.

(60)

211

ქამნი. XVI—XVII ს.

211 ფ; 21×14,5; ქალაღი; ტყავის ყდა; დაზიანებული; დამოლილი; დალაქაებული; თავბოლონაკლული; შავი მელანი; სათაურები სინგურით [XVI—XVII ს.]; ნუსხური.

[ქამნი] „...ნესტო მდინარეთა საღმრთოთა სწავლათათო მევედრებელთა შენთა გვთხოვე მოტევებაჲ, იოანე ოქროპირო, მეოხ გვეყავ წინაშე სამეფოსაო...“ 1r.

წყდება: „...და მეყავ მე მკსნელად ესე არს ღმერთი ჩემი ვადიდო ესე...“ 211r.

(61)

212

პოდოს დავით შაჰყულოვი, ეკლესიის მოთხრობა. 1831

VII+725 გვ; 21,5×17; ქალაღი; ქალაღის ტყავგადაკრული ყდა; დაზიანებული; ყდა შემოცლილი აქეს; მხედრული; შავი მელანი; 1831 წ. (IIIr); დოუწერელია: 1r—IIv; IIIv—VIIv; გვ. 552, 603.

[პოდოს დავით შაჰყულოვი]. «ეკლესიის მოთხრობა». „წ. ქრისტეს 338. იულიო პაპ. 2. წიგნი მეათე, თავი ა. ეკლესიის მოთხრობისა. მატენი მექუსე. წიგნი მეათე ეკლესიის მოთხრობისა. თავი პირველი სამთა შვილთა დიდისა კოსტანტინესთა, განიყვეს თავისთა შორის ჰრომის სამფლობელო და ექსორიით უკან მოწოდება წმიდისა ათანასისა და არა წარვლენა

მისი ალექსანდრიად. — რამეთუ დიდი კოსტანტინეს გარდაცვლის შემდგომ ჰგიებდეს სამნი ძენი მისნი, რომელთაგანი პირველი იწოდებოდა მამისავე სახელითა კოსტანდინე, მეორე კოსტანცოგინა კოსტა და მესამე კოსტანდე... გვ. 1—692.

შენიშვნები: 1. თხზულება წარმოადგენს № 145, 198, 201 ხელნაწერებს გაგრძელებას. № 145 მიხედვით თხზულების ავტორია ტე რ ა ჰ ო ლ ო ს დ ა ვ ი თ შ ა ჰ ყ უ ლ ო ვ ი.

2. ტექსტს ერთვის „დასასრული მეექუსე მატენისა, რომელსა შინა იზოებიან შეცმულ ოთხნი წიგნნი, ესე იგი მეთე, მეთათრმეტე, მეთათრმეტე და მეთათრმეტე“ (გვ. 69).

3. ტექსტს წინ უძღვის: „ეკლესიის მოთხრობისა მატენი მეექუსე. წიგნი მეთე, მეთათრმეტე, მეთათრმეტე და მეთათრმეტე, რომელთა შორის შეიქმის მოთხრობაი სულიერითა რამეთა, თუ ქვეყნიერთა, ორას სამეოცდართა წელთა ეამისათა სასარგებლოდ ძეთა ეკლესიისათა წელსა ცხოვრებისა ჩვენისასა 1831-სა, ეამსა გრიგოლ მეთათრმეტისა ჰრომის პაპისასა, ქალაქსა შინა ტფილისისასა“ (111r).

4. ტექსტს ერთვის: ა) ზანდუკი. „ზანდუკი საჩვენებელი პირველი მატენისა მეექუსისა და წიგნისა მეთათრმეტისა თავთა ეკლესიის მოთხრობისათა“ (გვ. 694—703).

ბ) „ზანდუკი ანბანგანური ეკლესიის მოთხრობის მეექუსე მატენისა, წიგნთა მეთათრმეტისა, მეთათრმეტისა, მეთათრმეტისა და მეთათრმეტისათა. — წ წინწინავე წიგნსა, თ — თავსა და რ — რიცხსა, იხ. — იხილე“ გვ. 694—723.

შინაწერები: 1. „ახალციხის არქიმანდრიტი პ ო ლ ო ს ვართაპეტ შ ა ჰ ყ უ ლ ო ვ ი გარდაიცვალა 1854 კათათვის 23“.

2. პ. პოლოს ვართაპეტის ქება როგორ წარმოვეთქვა ენითა, მასზედ რომ შესხმა დავიწყო, ნიეთებს ვნახამ სიმრავლითა, მელანში დაწობილს კალამს, ვერ დავასრულამ წერითა, რამდენიც მრავალი ვწერო, ვერაფრით დავლევ ლეენითა.
- ო ოთხი წლისა რა შეიქმნა ოსტატს წავიდა რბენითა, ყმაწვილობიდანვე იყო რჩეული, წმიდა ქცევითა, განშორებული ქვეყნისგან მიზიდულ იყო ხელითა, მისი სანუგეშო ლხინი სულიერი წიგნებითა.
- ღ ღეთისგან მოწოდებულ იქმნა უბუკობის ჰასაკითა, ჰრომის ქალაქში წავიდა, მიიწია სიმრავლითა, წმიდა კრებამ შეიწყნარა, მღვდლობას მისწია ქებითა, წმიდა მამა თვალთ ნახა, ანუგეშა სისრულითა.
- ო ოპ, რა შეიტყვეს წამოსლვა ჰრომის წმიდა ქალაქითა, ახალციხის მცხოვრებელნი მოელოდნენ მას ნატრითა, უცხორომელად ლოცულობდნენ შეწყნარებათ სიმრთელითა, მიზრძანდა რა უვნებელად ქვეშ დაეცნენ სიმრავლითა.
- ს სულ ყველასთან თავდაბლობით იქცეოდა აღსაელითა, მამობრივი სიყვარულით იწყნარებდა პატრივითა, ვინც აწყენდა, აამებდა, არ არჩევდა განრჩევითა, მხოლოდ ღვთის ბრძანების დაცვად უბრძანებდა სასტიკითა.
- ვ ვერავე უმფროსმან ეგრეთ ამრავლა რიცხვი მღვდლებისა, ორმოცდაათორმეტი მღვდელი აკურთხა ჩვენი თემისა, დიდი სიყუთე შესძინა გასანათებლად ერისა, სულ ყველას რიგები მისცა შესაფერად აღსაელისა.

- ა აგარიანების დროსაც იყო უმფროსი თემისა მღვდელთა ქაზოში სწურონიდა, კეთილ იყავით ქცევითა, არავისი დაბრკოლება არ იქმნათ არცა მზერითა ყოველთა სენაკსა ჯდომა გიყვარდესთ მუდამ მცველითა.
- ბ რაით გინდათ ჩემი გაწურონა იწურონებით წიგნებითა, წყლის ახლოს დანერგული ხართ, სავსე იყოთ ნაყოფითა, აყვავებულნი სიმართლით, გამშვენებული ფოთლითა, აწილადეთ სხვათაც კეთილი თქვენი ტბილი სწავლებითა.
- თ თქვენ ხართ მთაზედ ზედამხედველ დღე და ღამე ქადაგითა, მცირე შეცოდება თქვენი მძიმე არს მრევლზედ მრავლითა, არცა ერთი არ დაჰკოდოთ, დახსნილნი ქრისტეს სასჯელითა, თვარემ ქრისტეს სამართალში ვერ გამართულდებით მალვითა.
- ა ალაწანში რომ წავიდა, თავის შემდეგი მღვდლებითა, სულ ამას უქადაგებდა: მტკიცე ვიყოთ მხნეობითა, თავი დავდეთ ქრისტესათვის, სისხლი დავღვაროთ მხლებითა, სასუფიველს მივიწვიეთ — ექვი არა მაქვს ექვითა.
- ბ პატივი დიდი მიიღეს, არა ჰსურდა მიღებისა, თავსა უღირსად დასთვლიდა მცირედ უფროს იქ კრებისა, კურთხევითა აღავსებდა ორკეცილად წილდებისა, ყოველთა თავიანთ დავვარ პატივს აძლევდა თნებისა.
- გ ესრეთვე მიბრძანდა აქვე საყვარელის სავსებითა, დღიდგან დღეზედ აღემატა ამბავების განფენითა, სრულ იყო ყოველასი მოხუცებული ჰსაკითა, ოთმოცდათორმეტი წლისა გარდიცვალე თარეღითა.
- დ ტერ ვოლოსმისა ახსენებდა სიკვდილამდი გონებითა, სულ ყველანი მას შევენატრით სულისა ნეტარებითა, იმედი გვაქვს ღვთის წყალობით ცხონდა იგი დიდებითა, ნეტამც ჩვენც ისრე ვიცოცხლოთ ამისი წამკითხველითა.
- ე იგი მრავალჯერ დაგვიბრდა წირვაზე ქადაგებითა, თუ როდესაც ზეცას წავალ მოგახსენამ გონებითა, თქვენთვის მლოცველი ვიქნები ცოცხალთათვის და მკვდრებითა, რომ თქვენც ჩემთან ღმერთი აქოთ, დაუცხრომელი ქებითა.
- ს სიკვდილს უწინ აღაშენა მონასტერი ქვითკირისა, მოსახსენებლად დასტოვა ღვდელთა და შეგირდებისა, უფალმან ნუ დაუჯარგოს, ნიჭი მისცეს მადღებისა, ხარჯის მიმცემს და ზედამდგომს და ვინც იყოს გამრჯელისა.
- ა ამას იქით მონატრე ვართ ერთი ამფერის გვამისა, განანათლოს ჩვენი გვარი დამატებითა სწავლითა, ვევედრებო მაცხოვარსა ისმინოს ჩემი ლოცვისა, ყოველთა შორის უღირსი თ ა თ ო ჯ ე ი ნ ი უ ს ო ვ ი.

მახრუზიათ უკულმა არის ეს წიგნი, რომა დაჰკვირდეთ და შენდობა შეუთვალეთ შ ა ჰ ხ უ ლ ო ვ ს“ (გვ. 725—726).

2. „ვეკლისის მოთხრობა, კნინდა სამთა საუკუნებთა, ესე იგი სამას ოცდა-ათვრამეტრამ ვიღრე ექუსასადმდე ქრონიკონისა ქრისტესი, მატენი შეექუსე. ხოლო წიგნი მეათე, მეათერთმეტე, მეათორმეტე და მეათასმეტე“ (IIr).
3. „შაჰყულოვისა № 7“ (IIr).

(62)

213

ყარამანიანი. XIX

143 ფ.; 33,5×21; ქალღი; ტყავადაკრული მუყაოს ყდა; ტვიფრული; უდიდან ამოვარდნილი; ორი სხვადასხვა ხელი; შავი მელანი; [XIX ს.]; დაუწერელია 143r—v.

„კარი მეორე, ყარამანიანი და ანბავი შაფალი ფერისა. შაფალი ფერისა და ოდეს შაფალი ფერიანი გაგზავნა და ფეშანგ ხელმწიფეს შემწეობა სთხოვა. იმ ქამათ ფეშანგ ხელმწიფემან ფალეევანთა ფალეევანი უხუცესი ყარამან და ყათრან, და ბარამ ჯიბილო და გარადნქეშანი შაფალი შახ შემწევა გაგზავნა და თითონ ჰინდოეთში რა ჰინდ ჰინდოეთის ხელმწიფესთან დარჩა ან მათი ანბავი მოვახსენოთ. პირველი კარის ანგარიში. აქ ყარამანის წასვლა ბარამ ჯიბილოს მამის მისაშველებლათ...» 1r—142v.

თავდება: „...ასწივეს, ჰაერში აღიტაცეს და ინდოეთისაკენ გაემართნენ. ჰაერში ასე მალლა აღიწივნ რომე ქვეყანა ერთის კალოსედენი ჩნდა... და გარეშემოსულ ზღვასა მოეცვა, და წამოვიდნენ ლხინითა და შექცევითა სიხარულითა. და დასრულდა ესე მეორე კარი და აქ დაიწყობის კარი მესამე. და ანბავი ზოსროვ შირინის სამო სასმენელი ტებულ... საკითხავი და უცხო მასიამოვნებელი მსმენელთათვის (142v).

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია, იხ. ყარამანიანი, გამოსაცემად მოამზადეს ა. გვახარია და ს. ცაიშვილმა, 1965 წ. ხელნაწერი მიეყვება გამოცემას გვ. 14—243.

ანდერძი: „დაეწერე ყარამანიან ესე მეორე კარი მე, არ დემ სულთა ორვის შვილმა და პატრონს სალხინოთ, სამხიარულთ და სამშვიდობოთ ვაჟების ბედნიერობაში მოხმარდეს. ამას გეხვეწებით, მე არ ტემ სულთა ორვის შვილი, მოყვარო და ანუ მტერო, ვინცა რომ ითხოვოთ, მშვიდობით მოისმინოთ და ისიამოვნოთ და პატრონს კი მშვიდობით მიაბარეთ. ვინც რომ დამალოს და აღარ გამოგვიჩინოს, გაუწყრის რაც რომ წმინდანი ხატნი არიან, და ვინც რომ მშვიდობით მოგვაბაროს, ღმერთმა იმათა მშვიდობი და ბედნიერობა მისცესა. აცოცხლოს ღმერთმა. ვინც რომ ჩემთვის ფასი გაიღო და წიგ...“ (142v).

შინაწერი: „ყარამანიანი, თარგ. თურქულისგან და ვით ორ ბეღიანი ის მიერ, კარი მეორე“ (ზედა ყდის შიდა მხარე).

(63)

214

სამართლის წიგნები. 1841

51 ფ.; 35×23; ქალღი; ხის ტყავადაკრული ყდა; მხედრული; შავი მელანი; მუხლების დასაწყისი სინგურით; 1841 წ. (43r); გადამწერი იოანე დავით მღვდელის ძე ქაჯარაძე (50r); დაუწერელია 1r—2v; 50v—51v.

„სამართალი კათალიკოზისა. — სახელითა ღთისათა მე, ქრისტეს მიერ კურთხეულმან ყოველსა საქართველოსა კათალიკოსმან პატრიარხმან მალაქიამ და მთავარმან ევდემონ დავსხედით და შეგკრიბენით ყოველნი ეპისკოპოზნი აფხაზეთისა. და დიდი სიყმილი მოვიდა ცოდვათა ჩვენთაგან, უწესობა და უჯერო საქმე შემოვიდა: კაცის კულა, მტყვის ყიდვა, ეკლესიის კრებვა, და უხვედრობა. დავიდევით სჯულის კანონი და ჩვენცა იმისგან გამოვი-

ლევით; და რაცა იმისგან არ გამოვიღვეით, ჩვენ ჩვენი მაგიერი არა შეგვიმატებია რა, სჯულის კანონიცა ასრე ბრძანებს:.... 3r—42v.

შენიშვნები: 1. შედგება სოთ მუხლისაგან, უკანასკნელი მუხლი „მეწყერი თუ მოგლიჯეს საზღუარი წაილოს, სადაც ყოფილა იმას უნდა კაი გულის მიცემა. და იქვე უნდა ვაჩნდეს“ (42v); მუხლების რაოდენობა კათალიკოსის სამართლის მუხლებს არ გულისხმობს.

2. სოთ მუხლს ერთვის „დიდებულნი თავადნი ესენი არიან: ერთი თავი თავადი (!) არა გავს, ერისთავი გაუყრელია. ერთი თვითან ქსნის ერისთავი. ერთი თავი. თვითან ამილახორი, როცა გაუყრელი ყოფილა ციციშვილი, ამასთან კი არა სომხის მელქი ყოფილა. ამას გარდა ამოსავ სახლის კაცებს სისხლი არა სდის, სხუა უმფროსი თავადი დაგვიწერია დიდებულის ქვეით, იმათ ოდენი სისხლი ედინების“. (42v).

3. 43r—50r — არის ზანდუკი ამ წიგნისა.

4. ტექსტი გამოცემულია ი. დოლიძის მიერ. იხ. ქართული სამართლის ძეგლები, IV, 1963, გვ. 393—397.

ანდერძები: 1. „გასრულდა, დიდება ღეს, ამინ ქორანიკონს ჩემას (43r).

2. აღიწერა ქორანიკონს ჩემგა-სა წელსა თანასწორ ნამდულსა ზედა ხელითა ჩემითა მღვდლის იოანე დავით (!) იოანე დავით მღვდლის ძის ქავეჯარამისათა“ (50r).

მინაწერები: 1. „ეს წიგნი, ვახტანგ მეფის კანონები, შევსწირე ახალციხის წიგნთსაცავს 1900 წ. 20 დეკემბერს. მე პეტრე ივანეს ძე მეფისა-შვილმა“ (1r).

2. „ამისთანა ერთი წიგნი არავის ააქვს კაცის ძესა, ტკბილათ ასრე საკითხავი შვილი სწოდეს დედის რძესა, ვახტანგ მეფის შეკრებული სამართალი აქა სმენსა და ნუ ვინ ვაპრობ ურ შეიძლებ (!), დიახ დიდი ფასი სძენსა“ (50r).

(64)

215

ყარამანიანი. XIX

62 ფ.; 32,5X20; ქალღი; მუყაოს ყდა; დალაქავებული; მხედრული; შავი მელანი; სათაურები სინგურით; ორი განსხვავებული ხელი [XIX ს.]; აქვს ჳვირნიშანი, რომელზედაც ჩანს 18...; დაუწერელია: 62r—v.

„ან ბავი სპარსეთი კელმწიფის შვილი ყაპრამან ფალავნისა, თურქთა ენისაგან ქართულსა ენასა ზედან თარგმნილი ორბელიანი საქართველოს სარდლის დავითისაგან. თუმცა აარა (!) რიტორთა ენასა შეწყობილი არს, მაგრამ ამისთვის დავშვერ ამა ზედან, რომ ყრმათათვის საკითხავთ საამურს არის, და მეორე ესე, რომ ვინათგან საქართველოში წიგნი ყაპრამანიანი ქართულსა ენასა ზედა დღეს აქამდინ არსად იპოებოდა და მას იქით იპოებოდეს. მე ასე შევიძელ და აწ ვისას უკეთ გაკეთება გენებოსთ და შეიძლოთ, თქვენ გამართეთ. — პირველ ქამად სპარსეთს იყო კელმწიფე დიდი, რომელსა ეწოდებოდა სახელად თანმურად. ესე იყო მალაი და აღმატებული ყოველსა ზედა სპარსეთსა...“ 1r.

წყდება: „ხელმწიფემან უშანგმან ჰინდლოეთი დაიპყრა. მას ქამად ათას სამასის წლისა იყო ამ თავის ცხოვრებასა შინა შვიდი ათასი ომი გამარჯ...“ 61v.

შენიშვნები: 1. 57r—60v ფურცლები ჩაყინძულია უკულმა.

2. ზედა ყდის შიდა მხარეზე არის მინაწერი: „ყარამანიანი თარგ. თურქულიდან დავით ორბელიანისგან მიერ. (!) კარი პირველი, გადაწერი-

ლო არტემ ბესარიონის ძე სულთანოვისაგან. შემოწირული იოსებ ქაჩხუაშვილისაგან. № 213 და 215 ხელნაწერები გადაწერილია ერთი კაცისაგან.

3. ტექსტი გამოქვეყნებულია. იხ. ყარაშანი, ალ. გეხარიას და ს. ცაიშვილის რედაქტორობით, 1965, ტექსტი მიყვება გამოცემას, გვ. 1—72.

(65)

1418

ლოცვები და ლითანია. XIX

32 ფ.; 8,5×6,5; ქალაღი; უყდო; მხედრული; [XIX]; ნაკული; ხელნაწერში ჩახატულია სინგურით და ლურჯი მელნით შესრულებული მდარე თავბოლო სამკაულები (2r, 9r, 18v, 21r, 22r, 24v, 25r, 27v, 28r, 29r).

[ლოცვები და ლითანია]. — „...დიდის სურვილით ნატრობდნენ სატანჯველსა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტისი...“ 1r—32v.

შენიშვნა: ხელნაწერი ლოცვანს წარმოადგენს, შეიცავს: „ლოცვა ქრისტესი“, „ლითანია ყოვლად წმიდასი“, „ლოცვა გასაწმედელი“, „ლოცვა მარიამისა“ და სხვ.

(66)

1460

ქადაგებანი. XVIII

150 ფ.; 21×15, 20×13,5; ქალაღი (სხვადასხვა); მუყაოს ყდა; მხედრული (სხვადასხვა); [XVIII]; ნაკული ხელნაწერი აღუდგენიათ მომწვანო ქალაღით, სხვა ხელით (52—53, 74—76, 97—98, 113—118 ფფ.). დაუწერელია: 21v—22v, 33v—37v, 50r—51v, 73r—v, 126v, 143r—v.

[ქადაგებანი]. „ქადაგება ცოდვილების იმედზედ. ურისხოობისა. — დიდი საკვირველი ამბავი არის, რამდენი არიან ცოდვილები...“ 4r—150r.

შენიშვნები: 1. შეიცავს კათოლიკურ ქადაგებებს სხვადასხვა რელიგიურ თემებზე: „ურისხოობისა“, „ცოდვილებისა ცუდს იმედზედა“, „ნაერის დაყრისა“, „წმინდა სტეფანესი“, „აღსარების საიდუმლოზედ“, „ენებისა“, „სინანულზედ“ და ა. შ.

2. უძღვის „ზანდუცი წიგნისა ამის ქადაგებისა“ (3r—v). ზანდუცი აღნუსხულია 44 ქადაგება.

მიწაწერი: „ამაში ერთი ქადაგება არის მშვენიერი, პირველს ლახუარზედ

7

თქმული. 17 — 35 (?)“ (150v).

19

(67)

1527

დარიგებანი. 1854

50 ფ.; 18×11; ქალაღი; ნაქერგადაკრული მუყაოს ყდა; თეთრი ქალაღი; მხედრული; მთარგმნელი: ტერ იოსებ ხუციანოვი (1r); 1854 წ. (49r); დაუწერელია: 1v, 3v, 49v—50v.

„წუთონა მოქალაქობისა, თუ როგორ უნდა მოიქცეს კაცი დილაზე ლოგინიდან ადგომის დროს და წირვის მოსმენის დროს. — არის კეთი-

7. ხელნაწერთა აღწერილობა

ლი ჩვეულობა და ვალი ქრისტიანობრივი, რომ როდისაც გაიღვიძოს კაცმან ძილიდგან, ფიცხლავ აღიმადლოს ფიქრი თვისი ღმრთის მიმართ...“ 4r—49r.

შენიშვნები: 1. ტექსტი შედგება შემდეგი დარიგებებისაგან:

ა. „მოქმედობათა და მოძრაობა ზედა, რომელნიც არ შეშვენიან“ (6v—12r).

ბ. „თუ როგორ უნდა მოიქცეს კაცი შექცევაში და წირვაში“ (12r—15r).

გ. „თუ როგორ უნდა მოიქცეს სახელის პატივისცემაში, შეტყობინებაში, მოძრაობაში და ხუმრობაში“ (15r—17r).

დ. „თუ როგორ უნდა მოიქცეს ტანისამოსის ჩაცმის დროს“ (17r—18r).

ე. „თუ როგორ უნდა მოიქცეს მარტო სიარულში და ვისმესთან ამხანაგობაში“ (18r—21r).

ვ. „თუ როგორ უნდა მოიქცეს ვისმესთან ლაპარაკში და შექცევაში“ (21r—29r).

ზ. „თუ როგორ უნდა მოიქცეს ჭამის დროს“ (29r—38r).

თ. „თუ როგორ უნდა მოიქცეს სუფრის მსახურებაში“ (38r—41r).

ი. „თუ როგორ უნდა მოიქცეს საღამოზე დაწოლის დროს“ (41r—v).

ი. „საქირო წურთნანი მოკითხვის წიგნის მიწერისათვის“ (42r—49r).

2. ტექსტს წინ უძღვის ორი წინასიტყვაობა:

ა. „წუთონა რიგინათ მოქალაქობისა, გამოღებული წერილთაგან ყოვლად ბრწყინვალე მიოვანე გაზიანისა და სხუთა რჩეულთა აქსონთა.“

თარგმნობილი იტალიანური ენისაგან სომხურს ენასა ზედა მამა ნიკოლოზ მოძღვრისაგან ბუზიანისა ერთობისაგან ყოვლად პატივემული უღესი უღსა მხითარ სიაბბი მთავრისა და ვენეტის მონასტრის უმფროსისა, დაბეჭდილი თრესტიის ქალაქში წელსა უსასა 1786.

ხლო აწ გაღმთარგმანებული სომხურიდან ქართულს ენაზედა ტერ-იოსებ ბუციანოვისაგან, წელსა 1843 მაისის 25, უღეს“ (1r).

ბ. „სიტყვა კეთილმოყვარულ წამკითხველთა მიმართ. ეს შემოკლებული, არამედ საქირო წიგნი მოქალაქობისა, მოვიწადინეთ ნათელში გამოყვანად მშვენიერ სამყულად გვარისა ჩვენისა, რომელი უქონლობისათვის ამფერი რამე წერილისა, ვიდრე აქამომდე დაბოლოებული იპოებოდა და მოქმედობანი კაცთა, რომ ჩვენს გვარში მოქალაქობით ითვლებიან უმეტრობისაგან, მაგრამ საზოგადო გაჩინჯულობისაგან (!) ბრძენთა და მოქალაქეთა არიან დასაძრახი გაუხდელი ბანი და კორტობანი (?). მაშ რათა, რომ სიტყვიერად გაიწურთონ კაცი და მოიქცეს სხვათა თანა მოქალაქურებ. რადგან არის მოქალაქე სიტყვიერი და ცხოველი და რათა განარჩიოს არსებითი მოქალაქობა გარეულთაც, ეს წიგნი არის მისთვის საქირო. ამისთვის ვაგულიანებთ კეთილგონებთან წამკითხველთა, რომ ამ წიგნის წურთნისებრ წარუმართონ თავიანთი ქცევანი და უმეტესად ვაგულიანებო ზედამხედველთა და მშობელთა და სახლის უმფროსთა, რომ შემდგომად საქირო სწავლებათა სარწმუნოების ნაწილთა და საქრისტიანო მოძღვრებათა, ასწავლონ ამ წიგნიდანაც გაწვრთნილობანი და მოქალაქეობითი ქცევანი, რათა რომ ყმაწვილობაშიდე არა მხოლოდ კეთილმოქმედებასა, არამედცა მშვენიერსა და რიგიანს მოქალაქობას შეეჩვეოდნენ, ვითარ რომ ამით გვარი ჩვენი გაუხეხებულად და რჩეულად იყვენებოდეს ღირსეულობისებრ თვისისა. მაშ უმცირესისა ამის შრომისა ჩუენისა მოწადინებთა და სიყვარულით შემოწირულისა სიყვარულით შეწყნარებად ვითხოვთ“ (2r—3r).

ანდერძი: „დასრულდა 1854. თიბათ. 28“ (49r).

შინაწერი: „1856 აპრილის 5-სა დღეს ეწყენეს ფერთობილი ჩვენსა, გავიდნენ თიბათის 2“ (ქვედა ყდის შიდა მხარე).

გმენ ლისმეტყველისა იგი გამოცხადება...“ (2r—v). თხზულება თარგმნილია ექვთიმე ათონელის მიერ. იხ. კ. კეკელიძე, ეტიუდები, IV, გვ. 14.

მთარგმნელის ანდერძი: „არამედ, ში ძმანო, რომელი ჩემ მიერ თქმულთა ამით სიტყვათა აღმოიკითხვიდეთ, შემინდევით, რომელი რამ უძლურად თარგმნილი ჰპოოთ, რამეთუ ესე საქმენი დიდთა კაცთანი არიან, ხოლო მე ვარ უძლურ და უმეცარ. არამედ მორჩილებისათვის ვიპქმენ ძალისაებრ ჩემისა, ვითარცა ღმერთმან სიტყუა და გულისკმისყოფა მომცა.“

ქეშმარიტი რომელი ამის ყოვლისამან უწყის, რომლის მიერ არს ყოველი სიბრძნე, რომელსა ჰნებავს ყოველთა კაცთა ცხოვრება და მეცნიერებასა ქეშმარიტებისასა მოსულა და ყოველთა თვისსა მადლისა ბრწყინვალეობასა მიჰფენს, ხოლო ნათელსა მისსა თუთოვული ძალისაებრ თვისსა ყოველთა ზედა მიიღებს, რომელსაცა ღირს მყუნეს კეთილად და სრულად მოღებად ქრისტემან ღმერთმან ჩვენმან, რომელმან ჩვენთვის კორციითა იენო, რომელსა შექმნის ყოველივე დიდების მეტყუშლება, პატივი და თაყვანისცემა თანა მამით და ცხოველს მყოფელთ სულთითურთ აწ და მარადის და უკუნიით უკუნისამდე, ამინ“, (53v—54r).

2. [ეპიფანე კვიპრელი, ათორმეტთა თუალთათვის]. --- „...ა. თვალი სარდიონი. — სარდიონ ამის გამო ერქმის, რომელ ბაბილონს, რომლისა არს ხილვა მისი მეწამულ, რამეთუ ფერსა და სახელსა თევზისასა სედელ (!) ედვა, რომლისა არს ფერი მისი. სარდიონ თევზისაა ფერი სისხლისა...“ 56v—98v.

შენიშვნები: 1. ტექსტს წინ უძღვის: „უფალსა ჩემსა პატროსან ძმასა და საქმისა თანა ზიარსა თევდორეს კეთილად მსახურსა იეპისკოპოსსა იეპიფანე იეპისკოპოზი უფლისა მიერ მოვიკითხა! დიდსა ნიქსა მადლსა მისცემდა და არა თუ მოიღებდა... 55r—56v.“

ტექსტი გამოცემულია იხ. შატბერდის კრებული X საუკუნისა, გამოსაქმად მოამზადეს ბ. ვიგინიევილი და ე. გუნაშვილი, 1979, გვ. 129—175.

2. კიდევბზე 56v, 57v; 59r—v; 60r—v; 61r—v და ა. შ. არის ლექსიკოლოგიური მინაწერები, ტერმინების თარგმანი, შესრულებული მოგვიანო პერიოდში. თხზულებასთან დაკავშირებით იხ. კ. კეკელიძე, ეტიუდები, V, გვ. 46. ავტორი აღდგენილია ამ წიგნის მიხედვით.

3. „მკვეთათვის სახესა სიტყუა წიგნთაგან, თქმული წმიდისა ვასილი იეპისკოპოსისა კესარიელისა. — არს მხეცი, რომელი იწოდების მსუჭნი მზარისაა, ვითარცა სახის მეტყუშლმან თქვა რაჟამს დამდენის და მოაკლდის ორთავე თვალთა მისთა და დაბრმის და ვერ იხილის ნათელი მზის თუალისა რამდე ზაკვა რაზომცა შეენიერ იქმნა თავი თვისი...“ 98r—110r.

შენიშვნა: ამ მონაკვეთის კიდევბიც აქრელებულია იმავე პირის მინაწერებით. ალაგალაგ ტექსტიც ჩაუსწორებია. 2. ტექსტი გამოცემულია იხ. Н. Марр, Физниолог, Тексты и разыскания, кн. VI; შატბერდის კრებული, დასახელებული გამოცემა, გვ. 175—190. შირ. კ. კეკელიძე, ეტიუდები, V, გვ. 22.

ანდერძი: „მონამან ღთისამან და მოსაემან ჯისა ცხოველისამან, მე, ხიზაბავრელმან ხუციანთ არუთენას ძე ანტონამ, ოდესაც ვიხილე ეს წმიდა წიგნი ლისმეტყველებამ... აღმძრა სიუფარულმან, რათამცა აღვეწერო და კულადა აღვასრულე ნატერა და წადილი ჩემი. ამ სამლოო წიგნისა ღთისამეტყველებასა მთავრობასა პიოს მე შევიდისასა პრომის პაპისასა და სისწაველოსა შინა სოლომონ არჩილიანისა, წელსა მაცხოვრისასა 1800 ენენისთვს 15, ქუთაისსა შინა“ (1r).

მინაწერები: 1. წელსა უფლისა აღიწერა 1821-სა, რომელ გამოცხადება ესე არს იოვანესი“ (110v).

2. „თვალის სახელები მეორე წიგნისა 4 და 12 მამათმთავართა სახელნი დამსგავსებით განმარტებანი 19“ (110v).

3. „1885-სა თებერვალს 25 ვწერ ივანე ტალიევი“ (ქვედა ყლის საცავი ფურცელი).

ბრევარი (საცეცხური). XIX

588 გვ.; 20,5×16,5; ქაღალდი, სხვადასხვა; მუყაოს ყდა; მხედრული, სათურები და დასაწყისები სინგურით; [XIX]; გადამწერი: პეტრე სტეფანეს ძე ნებერიოვი (2 გვ.); ზოგი დღესასწაული გამოყოფილია მხატვრულად გაფორმებული სათურით ან ორნამენტით (გვ. 91, 170, 178, 194, 218, 239, 255 და ა. შ.).

[ბ რ ე ვ ა რ ი]. „სიტყვანი პირველი სახუმილავისანი, ახსნა. — შეისმინე, უფალო იესო ქრისტეო, ვედრებათა მონათა შენთათა, რომელი მამისა თანა და სულიწმიდისა თანა ცხოველ ხარ და სუფევ უკუნითი უკუნისამდე...“ 1—586 გვ.

წყდება: „...სალვა მე გინს პიეთათის რექიდარე — იძიე მეოთხე ფურცლის უკან...“

შენიშვნა: შედგენილობა: 1. „ფსალმუნი კვირიაკესა“ (3—12 გვ.).

„1. მოუძრაე დღესასწაულნი“:

2. „8 დემკებრისა (!), უმანკო ჩასახება ქალწულ მარიამისი“ (13—23 გვ.).

3. „შობა უფლისა“ (23—45 გვ.). ჩართულია: „სიტყვანი წმიდა ლევან პაპისა“ (32—33 გვ.), „განმართება წმიდა გრიგორ პაპისა“ (39 გვ.), „განმართება წმიდა ამბროსი ეფესკობოზისა“ (39 გვ.).

4. „დღესასწაული წმიდა სტეფანისა მთავარმოწამისა“ (46—59 გვ.).

ჩართულია „განმართება წმიდა პიერონიმე მღვდელისა“ (54 გვ.).

5. „დღესასწაულსა შინა იოვანე მოციქულისა“ (60—70 გვ.).

6. „წამება უმანკო ყრმათა, პეროდეს მიერ მომწყდართა“ (71—74 გვ.).

7. „კვირიაკე შემდგომად შობისა“ (74—86 გვ.).

8. „წმიდა სილივისტრესი“ (87—91 გვ.).

9. „წინა[და]ცვეთა უფლისა“ (91—102 გვ.).

10. „სწორი წმიდა სტეფანესი“ (103—105 გვ.).

11. „სწორი წმიდა იოვანესი“ (106—108 გვ.).

12. „სწორი უმანკო ყრმათა“ (108—110 გვ.).

13. „წინა დღე წყალკურთხევისა“ (110—112 გვ.).

14. „გამოცხადება უფლისა“ (113—131 გვ.). ჩართულია „განმართება წმიდა გრიგოლ პაპისა“ (127—128 გვ.).

15. „კვირიაკეს შემდგომად წყალკურთხევისა“ (131—135 გვ.).

16. „მეორე კვირიაკეს შემდგომად წყალკურთხევისა იესოს სახელისა“ (135—141 გვ.).

17. „მირქვა“ (142—150 გვ.). ჩართულია „განმართება წმიდა ამბროსი ეფესკობოზისა“ (147 გვ.).

18. „დღესასწაული წმიდა მამა იოსებისა“ (150—162 გვ.).

19. „ხარება“ (162—170 გვ.).

20. „ჭვარის პოვნა“ (170—178 გვ.).

21. „24 ივნისსა, შობა იოანე ნათლისმცემლისა“ (178—193 გვ.).

178 გვ-ის დასაწყისში დამხულია ბეჭედი.

22. „პეტრე-პავლობა“ (194—211 გვ.).

23. „კვირიაკეს შემდგომად პეტრე-პავლობისა“ (212—217 გვ.).

24. „მოკითხვა ელისაბეთისა“ (218—226 გვ.).

25. „დღესასწაულსა შინა ნეტარ ქალწული მარიამისა, ქარმელოს მთისა“ (226—230 გვ.).

26. „მესამე კვირიაკესა იულისი არს დღესასწაული უწმიდის მიცხოვრისა“ (231—239 გვ.).

27. „კურთხევა საღარისა წმიდა მარიამ დედუფლისა ანგელოზთა, 2 აგვისტოს“ (239—248 გვ.).

28. „ფერისცვალობა 6 აგვისტოსი“ (248—253 გვ.).
29. „ყოელაღწმინდის მიცვლება“ (254—263 გვ.).
30. „ღღესასწაული შობისა მამისა მისისა წმიდა იოაკიმ აღმსარებელისა“ (263—270 გვ.). ჩართულია „სიტყვანი წმიდა ეფივიანი ეფისკოპოსისა“ (266—270 გვ.).
31. „სწორი მიცვლებისა ღთისმშობლისა“ (271—272 გვ.).
32. „თავის კვეთა იოანე ნათლისმცემელისა“ (273—280 გვ.).
33. „შობა ღთისმშობლისა“ (281—286 გვ.).
34. „მარიამ სახელის დღესასწაული“ (286—289 გვ.).
35. „ჭვარის ამალემა 14 ენკენისთვის“ (290—296 გვ.).
36. „წმიდა სავარდის დღეობა პირველ კვირიაკესა ოქტობრისა“ (297—306 გვ.).
37. „ტაძრად მიყვანება ღთისმშობლისა“ (307—313 გვ.). ტექსტის დასასრულს დაკრულია ოქროსფერი გამყოფი.
„II მოუძრავნი დღესასწაულნი“:
38. „პარასკევს, უწინარეს ბზობისა, არს დღესასწაული შვიდი ლახვისა ყოელად ნეტარი ქალწულისა“ (313—322 გვ.).
39. „აღდგომა უფლისა“ (323—328 გვ.).
40. „2 დღე აღდგომისა“ (329—330 გვ.).
41. „3 დღე აღდგომისა“ (331—334 გვ.). ჩართულია „განმართება წმიდა აგვისტონე ეფისკოპოსისა“ (332 გვ.).
42. „ბ კვირიაკესა შემდგომად აღდგომისა მფარველობა წმიდა მამა იოსებისა“ (334—337 გვ.).
43. „კურთხევა ტაძრისა“ (337—339 გვ.).
44. „ამალემა უფლისა“ (339—356 გვ.).
45. „კვირიაკესა შემდგომად ამალეებისა“ (356—360 გვ.).
46. „მოფენა სულიწმინდისა“ (361—375 გვ.).
47. „2 დღეს სულიწმინდის მოსვლისა“ (375—378 გვ.).
48. „3 დღეს სულიწმინდის მოსვლისა“ (378—382 გვ.).
49. „ღღესასწაული წმიდა სამება“ (382—395 გვ.).
50. „ღღესასწაული წმიდა ზიარებისა“ (396—418 გვ.).
51. „კვირიაკესა შემდგომად წმიდა ზიარებისა“ (418—421 გვ.).
52. „ღღესასწაული წმიდა იოსებ ლეონისელისა“ (422—425 გვ.).
53. „ღღესასწაულსა წმიდა მოციქულთა ფილიპე და იაკობისა“ (425—431 გვ.).
54. „მაისის 17, დღესასწაული წმიდა პასკალისა“ (432—439 გვ.).
55. „ღღესასწაული წმიდა ბერნარდინესი“ (439—445 გვ.).
56. „14 იულისი, დღესასწაული წმიდა ბონევენტურა ეფისკოპოსისა“ (445—447 გვ.).
57. „სწორი წმიდა ბონევენტურასი“ (447—449 გვ.).
58. „25 იულისი, დღესასწაული წმიდა იაკობ მოციქულისა“ (449—456 გვ.).
59. „26 იულისი, დღესასწაული წმიდა ანნისა“ (456—460 გვ.). მიითებებლია სიტყვანი იოანე დამასკელისა (457 გვ.).
60. „ა აგვისტოსი, წმიდა პეტრეს ჯინჯილოა“ (460—465 გვ.).
61. „10 აგვისტოსი, დღესასწაულსა წმიდა ლაერენტისა“ (465—470 გვ.). მიითებებლია სიტყვანი ლევან პაპისა (466 გვ.).
62. „24 აგვისტოსი, დღესასწაული წმიდა ბართლომეოზ მოციქულისა“ (470—471 გვ.).
63. „ღღესასწაულსა დაკოდილებათა წმიდა მამა ვრანისკესი“ (471—477 გვ.).
64. „21 ენკენისთვისა, დღესასწაულსა შინა წმიდა მათე მოციქულისა“ (477—478 გვ.).
65. „29 სექტემბრისი (!), დღესასწაულსა წმიდა მიქაელ მთავარანგელოზისა“ (478—484 გვ.).
66. „სწორი წმიდა მამა ვრანისკესი“ (485—499 გვ.). მოსდევს:

ა. „საძიებელი უძრავთა დღესასწაულთა“ (500—501 გვ.).

ბ. [საგალობელი]. — „უგალობდეთ, ენაო, დიდებულსა ზორცისა საიდუმლოსა...“ (502 გვ.).

გ. „ნანი ი ე ს ო ს ი — მოისვენე, მოისვენე, შეილო ჩემო, ტკბილის ძილით დაიძინე...“ (503—504 გვ.).

მომდევნო ორი ფურცელი ნაწერია ორ სვეტად, სხვა ხელით, განსხვავებულ ქაღალდზე, ტექსტი ოთხთავიდანაა, ლ უ კ ა ს III თავიდან (506—509 გვ.), შემდგომ კვლავ გრძელდება დღესასწაულთა „სახუმოლაგები“.

67. „ყოველთა წმიდათა“ (510—534 გვ.).

68. „წყალკურთხევისა“ (535—541 გვ.).

69. „მირქმის“ (541—543 გვ.).

70. „წმინდა ჭვარის ძელის ამბორებასზე“ (543—546 გვ.), ლათინური (ქართული ტრანსკრიპციით) და ქართული ტექსტები.

71. „გზობის (!) კვირიაკისა“ (546—548 გვ.).

72. „დიდ ხუთშაფათს“ (548—554 გვ.).

73. „წითელ პარასკევე“ (!) (554—561 გვ.).

74. „დიდს შაფათს“ (561—562 გვ.).

75. „სულიწმიდის მოსვლის შაფათს“ (562—564 გვ.).

76. „გვირგვინის კურთხევა“ (564 გვ.).

77. „ლორეთის ლიტანია“ (565—567 გვ.), ლათინური ტექსტი ქართული ტრანსკრიპციით.

78. „ლათინური გალობა აღმსარებელისა“ (567—568 გვ.), ლათინური ტექსტი ქართული ტრანსკრიპციით.

79. „ლეთისმშობლისა“ (568—572 გვ.).

80. „ქართული რიგი ხმოვანი წირვისა“ (574—579 გვ.). მოსდევს აღდგომის საგალობლები (579—582 გვ.).

81. „ლათინური წირვის ნოველა“ (583—587 გვ.), ლათინური ტექსტი ქართული ტრანსკრიპციით.

მინაწერი: „ეს ბ რ ე ვ ა რ ი არის დაწერილი პ ე ტ რ ე ს ტ ე ფ ა ნ ე ს ძ ე ნ ე ბ ი ე რ ო ვ ი ს ა გ ა ნ და ეკუთვნის ა ხ ა ლ ც ი ხ ი ს კ. კათო. დ უ თ ი ს - მ შ ო ბ ლ ი ს ეკკლესიასა“ (2 გვ.).

(71)

2171

კარაბადინი. 1844

18 ფ.; 17×11; ქაღალდი; ქაღალდის ყდა; დაზიანებული; კიდევბო შემოციკნილი; დალაკვებული; მხედრული; 1844 წ. (საცავი ფურცელი); შავი მენაღი; უგემურად არის გაფორმებული ზედა ყდის შიდა მხარე.

„კარაბადინის წიგნი. — მასილის წამალი. ქათმის კუქის შიგნითა ქერქი თუ ტყავი გააძრე, ერთ რამეში წმიდათ დაფხვენ, ერთ ფარისა სავახე ნახევარ ფინჯან წყალში ჩაყარე და დაწოლის წინ დალიე“... 1r—18v.

შენიშვნა: ხელნაწერი ძალზე დაზიანებულია და სამკურნალო.

ანდერძი: „ეს კარაბადინი აღწერილი წელსა შინა 1844-სა მარიამობის თვის 16-ს, თემსა შინა ახალციხისასა, ვითამცა ვალეს აღწერილი ნეტარელი ქალწული მარიამის შეწევნითა შენდობილი მესარკოვიანთ პოლოსას ძე ტირაკოვიოვ“ (ზედა საცავი ფურცელი).

(72)

2923

კარაბადინი. XVI—XVII

52 ფ.; 20×14,5; ქალღი, დალაქავებული; უყლო, დაშლილი; მხედრული, სათურები სინგურით; [XVI—XVII]; თავ-ბოლონაკული; აქვს ჰეირნიშანი: ღუ-ზა (7 ფ.).

[კარაბადინი]. — „...დასნეულდეს. თუ მალე არა მოკუდეს, დარჩეს, დღე მრავალ ცოცხალ იყოს...“ 1r—51v.

წყდება: „...ატმის გურკისა ზეთი ჩაწურე, ხალისა ფქვილი კარაქითა შე-ზილე და ზედან დასდევ...“

შენიშვნები: 1. 33v-ზე, თავისუფლად დარჩენილ ადგილზე, დედაბრული ხე-ლით ჩაწერილია რეცეპტები.

2. 2v-ზე კარაბადინის ტექსტში ჩართულია: „ფრანგეთის ქალაქი, ოდეს აღიწერა, იმას... ესე არის ფრანგეთის ქალაქისა ქება, გაეგონა კელმწიფის ხენ-თქრისა მოქალაქესა...“

3. ხელნაწერში ჩადებული ამავე ხელნაწერის ერთი ფურცლის ფრაგმენ-ტი დავერთეთ 52-ე ფურცლად.

(73)

2924

კარაბადინი. XVIII—XIX

61 ფ.; 17×12; 15,5×10,5; 15×10,5; ქალღი, სხვადასხვა; ქალღის ყდა; მხედრული, სხვადასხვა; [XVIII—XIX]; დაუწერელია: 21v, 52v, 59r—61v.

„ძველი კარაბადინი წამლებისა. ყურის ტკივილისთვის. --- დევის ყურით წყალი ჩაასხი, კარგია ღვთით...“ 1r—58v.

შენიშვნები: 1. ტექსტში შიგადაშიგ ჩართულია: ა. ქართული ტრანსკრიპ-ციით დაწერილი რეცეპტები (თურქული და სომხური ტექსტები).

ბ. ღანარის, ვარდის წყლის, მაკარონის და „კაი ფლავი ბრინჯისას“ შემზა-დების წესი (54r—55r).

2. ცალკე თავადა გატანილი „ფერად-ფერადი წამლები“ (57r—v).

3172

რუსული ორთოგრაფიული ლექსიკონი (რა შემთხვევებში იწერება ზ) და საისტორიო ხასიათის ჩანაწერები. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქი-ვო მასალა).

3174

ძველი მესხური კარაბადინი. ივ. გვარამაძის ავტოგრაფი (საარქივო მასალა).

(74)

3223

წერთილებების წიგნი (ქადაგებანი). XIX

708 გვ.; 22,5×18; 21,5×18; ქაღალდი, სხვადასხვა; მუყაოს ყდა; ტექსტი ნაწერია ქართულად და სომხურად, ქართული ნაწერი — მხედრული, სომხური — ნუსხური, ორი ხელი; [XIX]; დაუწერელია: 294—296, 369—372, 400—404 გვ.

„წერთილების წიგნი. — (უძღვის სომხური ციტატა სოფონიას წინასწარმეტყველებიდან, I თავის 12 მუხლი). იგოდენი ზრუნვაობა ჰქონია ღმერთსა თავის გაჩენილებსა ზედა...“ 1—708 გვ.

შენიშვნები: 1. სათური სომხურადაა. ხელნაწერის I ნაწილი ქართული ტექსტია (1—369 გვ.), II ნაწილი — სომხური (373 გვ.-დან). ქართულ ტექსტშიც ციტატები ძველი და ახალი აღთქმიდან სომხურადაა დამოწმებული.

2. შედგენილობა: ა. ქადაგებები (1—399 გვ.).

ბ. სომხურ-ქართული ლექსიკონი ორ სვეტად (405—410 გვ.).

გ. ქადაგებანი, სომხური ტექსტი (411—708 გვ.). იწყება წმინდა ანდრია სლესასწაულზე ქადაგებით.

(75)

3231

ღვთისმშობლის სასწაულნი. XIX

1032 გვ.; 22×17; ქაღალდი; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა, დაზიანებული; ყდაში დატანებულია ლათინური ნაბეჭდი წიგნის ფურცლები; მხედრული; [XIX]; ნაკლული; დაუწერელია: 505, 1032 გვ.

„ქმნულნი სასწაულნი ყოვლად წმინდისა ქალწულისა მარიამ ღუთისმშობლის მიერ. მხურვალემა იგი წმინდისა სახელისა მიმართ ყოვლად კურთხეულისა ღვთისმშობლისა პატივცემულ იქმნა ხუთი საკვირველი ვარდითა. სასწაული პირველი. — ქვეყანასა ფლანდრიისასა, მონასტერსა შინა ბერდინოსისასა, რომელ ახლოს არის ოვენ ქალაქისა, იპოებოდა მთავარეპისკოპოსი კანტვარისა...“ 4—1006 გვ.

წყდება: „...მსგავსად ღელეებულთა ამით ვართ ჩვენც მუდამ...“

შენიშვნები: 1. უძღვის წინასიტყვაობა „[უთხ]რობდნენ შვილთა თვისთა ზღაპრებსა, ამხანაჟი ამხანაჟსა, არამედ ნაცვლად ზღაპრებისა, უამბონ /სასწაულნი ღვთისანი და ღედისა მისისანი. უფროსი ერთი ყრმაწულეებანი უამბონ თავიანთ ტოლებსა, რათა რომ ყოველი ვინმე ყრმაწვილობითგან თვისი მათი დასტამბითა გონებასა შინა თვისსა, იქმნეს მერმედვა უმეტესად ღვთის მსახური და მკურვალე უფლის ღედისა მიმართ, წმინდისა ქალწულისა, რომელ ღედა არის მადლებსა და ყოველთა კეთილთა. და რომ წიგნი ესე შევთხოზეთ უფროსი ერთი უმეცართათვის შესაგონებლად მათი მკურვალეებასა ზედა ღვთის ღედისა, წმინდისა ქალწულისა, მის გამო ვეცადეთ ადვილად შესატყობელი თხზულებითა დაბიურად დაწერა ამისა, რომლითაცა ისარგებლონ ნაყოფების გამოღებითა და კეთილი სიცოცხლითა ამას სოფელსა ზედა. ბოლოს მიეწიონ საუკუნოსა ნეტარებასა შინა სუფევისა კათასა, ამინ“ (1—2 გვ.).

2. ერთვის: ა. „საძიებელი სასწაულთა უფლის ღედისა, წმინდისა ღვთისმშობლისა“ (1009—1027 გვ.).

ბ. „თქმული წიგნაკისა ამის მოთარგმნისა. —

ვინც თუ ღმერთს ჰმონებს, ღვთისაც ღვდასა,
 იგი გადურჩეს სულის წყმედსა...“

(1027—1031 გვ.).

3. შეიცავს 120 სასწაულს.

4. ამ ხელნაწერთან დაკავშირებით იხ. შ. ლომსაძის ახალციხური ქრონიკები, გვ. 237—238.

(76)

3242

ლოცვანი. 1851

430 გვ.; 17×11; ქაღალდი; ყდა მუყაოსი; მხედრული; გადამწერი: მღვდელი იოსებ ხუციანოვი; 1851 წ.; ადგილი: ახალციხე (თავფურცელი); 1 გვ-ზე ფერადი თავსაქაულია; ლოცვები გამოყოფილია მხატვრული ხაზით (15, 41, 67, 85, 93, 105, 115, 126, 133; 147 გვ-გვ. და ა. შ.) დაუწერელია: 83, 132, 154, 332, 404, 426, 428, 429 გვ-გვ.

[ლოცვანი]. „ლოცვა თვითეთლი მორწმუნე სულისა, რომელი თქმული არს წმინდა ნერსესაგან. — სარწმუნოებით აღვიარებ და თაყვანსა გცემ შენ, მამაო, ძეო და სულო წმინდაო...“ 1—422 გვ.

შენიშვნები: 1. უძღვის თავფურცელი: „პარტეზი სულიერი, რომელსა შინა შემოკრიფებიან მრავალნი სულიერი ლოცვანი, აღწერილი ხელთა უღირსი მღვდელი ტერი იოსებ ხუციანოვისათა წელსა უფლისასა 1851, მაისის 28, ახალციხესა შინა“.

2. შედგენილობა: 1. „წმ. ნერსეს ლოცვა“ (1—15 გვ.).

2. „დილის ლოცვა“ (15—21 გვ.).

3. „ლიტანია წმინდანებისა“ (21—40 გვ.).

4. „წირვის მოსმენა“ (41—66 გვ.).

5. „აღსარების რიგი“ (67—73 გვ.).

6. „ლოცვა სინანულისა, ჩხრეის უკან სათქმელი“ (73—84 გვ.).

7. „აღსარების უკან სათქმელი“ (85—87 გვ.).

8. „ლოცვა წმინდა ზიარების მიღების უწინ სათქმელი“ (87—92 გვ.).

9. „ლოცვები ზიარების მიღების უკან სათქმელი“ (93—104 გვ.).

10. „ლოცვა ყოვლად წმინდა მარიამის მიმართ ყოველდღე სათქმელი“ (105—108 გვ.).

11. „ლოცვა წმინდა მიქაელ მთავარანგელოზისა მიმართ“ (108—109 გვ.).

12. „ლოცვა მფარველი ანგელოზისა მიმართ“ (109—110 გვ.).

13. „ლოცვა წმინდა თანამოსახელოსა წმინდისა მიმართ“ (110—112 გვ.).

14. „ლოცვა წმინდა მამა იოსების მიმართ“ (112—114 გვ.).

15. „ლოცვა ოცდაოთხი საპათის საფიქრებელი იესო ქრისტეს სატანჯველობისა“ (115—126 გვ.).

16. „გალობა მწუხარე მარიამისა“ (126—131 გვ.).

17. „ლოცვა იესო ქრისტეს ხუთი დაკოდილობისა“ (133—138 გვ.).

18. „ლოცვა შვიდი ლაზრისა“ (139—146 გვ.).

19. „იოვანეს ტირილი“ (147—153 გვ.).

20. „იესოს ლითანია“ (155—160 გვ.).

21. „ოცდაამეტაინის დარიგება, რომელ არს გვირგვინი იესო ქრისტესისა“ (161—165 გვ.).

22. „გვირგვინი უწმიდესისა ცხოვრებისა, ვნებისა და სიკუდილისა უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესისა“ (165—172 გვ.).

23. „სიხარულის სავარდე“ (173—178 გვ.).

24. „მწუხარების სავარდე“ (179—185 გვ.).

25. „დიდების სავარდ“ (186—191 გვ.).
  26. „ლითანია ყოვლად წმინდა მარიაჲსა“ (191—196 გვ.).
  27. „ფიქრის ლოცვები“ (197—318 გვ.). თავმოყრილია ლოცვები კვირის დღეების მიხედვით.
  28. „წლის ლოცვა“ (319—332 გვ.).
  29. „კურთხევანი“ (333—337 გვ.).
  30. „ნანნი იესოსი“ (338—342 გვ.).
  31. „შობა დღეს სათქმელი“ (342—344 გვ.).
  32. „მხურვალე ლოცვანი მრთელი კვირისა“ (345—372 გვ.).
  33. „ლოცვა მ ა ნ ა ს ე მ ე დისა“ (373—381 გვ.).
  34. „შვიდი საკანუნოს ფსალმუნნი“ (383—403 გვ.).
  35. „მხურვალე შვიდთა სიხიარულეთა მიმართ“ (405—409 გვ.).
  36. „შენდობიანი ლოცვა იესოს გულის მიმართ“ (410—412 გვ.). დასაწყისში ფერებით ჩახატულია იესოს გული, რომელსაც ხუთი დაშნა აქვს გაყრილი.
  37. „სალამოს ლოცვა“ (413—422 გვ.).
  3. ერთვის „საძიებელი ამ წიგნისა“ (423—425 გვ.).
- შინაწერები:** 1. გულო იესოსი, დამიფარე ყოველთა საცდურთაგან. გულო ტბილო იესოსი, ინებე, რათა გიყვარდე მარად ჟამს, ამენ“ (427 გვ.).
2. ფანქრით ნავარჯიშებია 430 გვ-ზე.

(77)

3243/1

ჟამის ლოცვა. XIX

85 ფ.; 20×16,5; ქალალი; უყდო; მხედრული, სახედაო ასოები სინგურით: [XIX]; თავ-ბოლო ნაკლული; აქვს ჰვირნიშანი.

[ჟამის ლოცვა. ჟამის ლოცვა დიდი ხუთშაბათისა]. — „...უცხო ვექმენ მე ძმათა ჩემთა და სტუმარ-ძეთა დედისა ჩემისათა...“ 1r—85v.

წყდება: „...შეგიყვანე ქვეყნად ისრაილისა და ჰსცნათ...“

- შენიშვნა:** შედგენილობა: 1. [ჟამის ლოცვა დიდი ხუთშაბათისა] (1r—26v).
2. „ჟამის ლოცვა ენების კვირის დიდ პარასკევს განთიადისა“ (27r—50v).
  3. „ჟამის ლოცვა ენების კვირის წმინდის შაბათის განთიადისა“ (51r—69v).
  4. „დიდ პარასკევს წირვაზე სათქმელი“ (70r—71v).
  5. „იბ საკითხავნი“ (72r—85v). ტექსტი წყდება მეშვიდე საკითხავზე.

(78)

3482

ქადაგებანი. 1823

171 გვ.; 17×12; ქალალი; ტყავადაკრული ხის ყდა; მხედრული; 1823 წ. (გვ. 170); ადგილი: ა ხ ა ლ ც ი ხ ე (თავფურცელი).

[ქადაგებანი]. „ქადაგება სამოციქულო ყოვლად წმინდის მარიაჲს განწმენდასა ზედა თქმული. — ...ესავ გაუქრობელი ცეცხლით იყო ანთებული თავის ძმა იაკობზედა...“ 1—170 გვ.

შენიშვნები: 1. უძღვის თავფურცელი: „წიგნი ქადაგებათა მშვენიერთა, საღ შეიციან ოცდარო მშვენიერი ქადაგებანი სადიდებლათ ღვთისა და სასარგებლოთ სულიერით ძმათა და დათა, მორწმუნეთა ჩემთა. წელსა უფლოსასა აღიწერა 1823, ოქტომბერს 23, ვისზე ცოდვლი ღვდლის ხელითა ა ხ ა ლ ც ი ხ ე ს“.

2. შედგენილობა: ა. „ქადაგება სამოციქულო ყოვლად წმიდის მარიამის განწმენდასა ზედა თქმული“ (1—7 გვ.).
 ბ. „ქადაგება სამოციქულო ხარების დღესასწაულს სათქმელი“ (7—14 გვ.).
 გ. „ქადაგება სამოციქულო ყოვლად წმიდა მარიამის ელისაბეთის ნახვის დღესასწაულს სათქმელი“ (14—22 გვ.).
 დ. „ქადაგება ყოვლად წმიდის მიცვალების დღეს სათქმელი“ (22—28 გვ.).
 ე. „ქადაგება სამოციქულო ყოვლად წმიდის ღვთისმშობლის შობასა ზედა სათქმელი“ (28—34 გვ.).
 ვ. „ქადაგება სამოციქულო წმიდა მამა იოსების დღესასწაულსა სათქმელი“ (35—43 გვ.).
 ზ. „ქადაგება ჭუარის პოენის დღესასწაულს სათქმელი“ (44—52 გვ.).
 მ. „ქადაგება ჩვენს ჭუარსა და შეწუხებასა ზედა“ (53—60 გვ.). სათაურთა აღდგენილია ზანდუქის მიხედვით.
 თ. „ქადაგება წმიდა ჭუარის ამალღების დღეს სათქმელი“ (61—67 გვ.).
 ი. „ქადაგება ჭუარის ამალღებისა, კულად ჭუარის ამალღების დღეობასა სათქმელი“ (68—74 გვ.).
 ია. „ქადაგება ამბარტავნობასა სათქმელი“ (74—82 გვ.).
 იბ. „ქადაგება ანგაპარებასა გინა ხარბობასა ზედა თქმული“ (82—89 გვ.).
 იგ. „ქადაგება მესამე საჯაო მომაკუდინებელს ცოდვაზედ, ვითამც ბოზობის ცოდვაზედ სათქმელი“ (89—97 გვ.).
 იდ. „ქადაგება მეოთხე მომაკუდინებელს ცოდვაზედან თქმული, რომელ არს ჭყერიანობა“ (97—104 გვ.).
 იე. „ქადაგება სამოციქულო მეხუთე მომაკუდინებელს ცოდვასა ზედა სათქმელი, რომელ არს ნაყროვნება გინა ლოთობა“ (104—113 გვ.).
 ივ. „ქადაგება სამოციქულო მეშვიდე მომაკუდინებელს ცოდვასა ზედა სათქმელი, რომელ არს დაზარება გინა ზანტობა“ (113—120 გვ.).
 იზ. „ქადაგება სამოციქულო დასაჭირო დროსა ზედა სათქმელი, თუ რისათვის უფალი ზანდისხან თავის საყვარელსა სულს თავის მიშვიბით შეაწუხებს“ (121—130 გვ.).
 იძ. „ქადაგება სამოციქულო დასაჭიროს დროს სათქმელი, თუ რისათვის უფალი ღმერთი ავს კაცს ამ ქვეყანას გაახარებს და სიყეთეს მისცემს“ (130—137 გვ.).
 ით. „ქადაგება სამოციქულო წმიდა გიორგის დღესასწაულთა ზედა თქმული“ (137—148 გვ.).
 იკ. „ქადაგება სამოციქულო განსუენებულთა სულთა ზედა“ (148—153 გვ.).
 იკა. „ქადაგება სამოციქულო ცოდვასა ზედა თქმული“ (153—163 გვ.).
 იკბ. „ქადაგება სამოციქულო ძალსა ზედა ღვთის სიტყვისასა და მის გამკვეთილობაზედ“ (163—170 გვ.).
 ვ. ერთვის „საძიებელი წიგნაჲსა ამის ქადაგებისა მშეენი[ე]რთა“ (171 გვ.).

ანდერძი: „დასრულდა მეოთხე წიგნი საღიდებულთ ღვთისა 18—23“
 (170 გვ.) 18(1)

(79)

3483

წმინდანების ცხოვრებანი. 1838

278 გვ.; 22×17; ქალღლი; ტყავ და ქალღღადაკრული ფიცრის ყდა; მხედრული; 1838 წ. (275 გვ.); თარგმნილი სომხურიდან სტეფან აღოშოვის მიერ (275 გვ.).

„წმინდანების ცხოვრება თვითოველად აღმორჩეული წმინდანებთაგან, [1.] პირველად წმინდა ევსტაქიესი. — ევსტაქიე გინა ევსატიე ქრისტეს მადვიარებელი რომ ჯერეთ არ იყო, პლაკიდოს ეწოდებოდა...“
 1—11 გვ.

2. „შვიდი იეფესელთ ყრმათათვის. — ეფესო ქალაქს ეწოდების აიასლუქ, გინა... ეწოდების, რომელიც ახლორეს არს იზმირზედ...“ 11—19 გვ.
3. „იევეგინეა ქალწული. — ეს იყო ფილიპეს ასული რომ პრომელთ მთავართაგანი ერთი იყო...“ 20—30 გვ.
4. „წმინდა ადრიანოს და ანატოლას მოთხრობა. — ადრიანოს კერპმსახურის შვილი იყო, მაგრამ მისი ცოლი ანატოლა ქრისტიანი იყო...“ 31—42 გვ.
5. „წმინდა სანდუხტა ქალწულის ცხოვრება. — ეს თქმული სანდუხტა ქალწული სომხის მეფის ქალი იყო...“ 43—52 გვ.
6. „წმინდა შუშანის მოთხრობა. — ამის სახელი იყო ეართანის ქალი, გინა ვარდი იყო, ხოლო დიდი მშვენიერი იყო...“ 52—53 გვ.
7. წმინდა ფებრონე ქალწულის ცხოვრება და წამებულობა. — ეს ფებრონე ორის წლისა იყო, რომ მონასტერშიდ შეიყვანა...“ 54—66 გვ.
8. წმინდა გეორგის ცხოვრება. — ყაისარის კერძოდ იშობა, ბარაშამ თქმულ ქვეყანას გაიზარდა, რომელ არს პალესტინი...“ 67—75 გვ.
9. წმინდა კლემეს, ჰრომის მამამთავარი. — ეს პრომელი იყო, კერპმსახურის შვილი სამეფო სახლიდამ, ვითარ იეკვების და ეგონებისთ...“ 76—78 გვ.
10. წმინდა იოვანე ოქროპირის ცხოვრება. — მამას ეწოდებოდა სეკუნდოს, რომელსაც სარდლობის პატივი ჰქონდა...“ 79—86 გვ.
11. წმინდა ვარვარა ქალწულის ცხოვრება. — ეს დიდებული ქალწული შელიუბოლის ქალაქიდამ იყო...“ 86—91 გვ.
12. წმინდა იოვანე ნებიერ გლახაკის ცხოვრება. — ამის მამას იეეტრობიე ეწოდებოდა, რომ სტამბოლშიდ არკადეოს კეისრის სარაკარი იყო...“ 92—101 გვ.
13. წმინდა ნიკოლა მამამთავრის ცხოვრება. — ამ წმინდა და ღირსეული მამამთავრის ცხოვრება მრთლად სასწაული არს...“ 101—105 გვ.
14. წმინდა თეკლი გინა თეკლე ქალწულის ცხოვრება. — ეს ქალწული ყონიის ქალაქიდამ იყო, რომელ ითქმის იკონიონ ქალაქი...“ 106—113 გვ.
15. წმინდა მაკობ მწბნის მამამთავრის ცხოვრება. — მისი მამა იწოდებოდა სახელად ტირან...“ 113—121 გვ.
16. წმინდა მრიფსიმე და გაიანე ქალწულის ცხოვრება. — დეოკლათიანე (!) კეისრის დროს ერთ ალაგს შეკრებულ იჯდენ...“ 122—129 გვ.
17. წმინდა თეოდოროს გინა დოროს წოდებულ ტიეროსის ცხოვრება. — ამასია ქალაქის ახლორეს იშობა, რომ ახლოს არს მეორე სასომხეთის ვერის ქალაქისა...“ 129—134 გვ.
18. წმინდა თეოდოროს სტრატელადის ცხოვრება. — ესეც, მეორე თეოდოროსის მსგავსად, იეკვაიტას სოფლიდამ იყო...“ 135—138 გვ.
19. წმინდა იევბრაქსე ქალწულის ცხოვრება. — ეს იშობა სტამბოლშიდ წელსა უფლისასა 380...“ 139—148 გვ.

20. „წმინდა ბარსელის ცხოვრება. — იშობა ყარაისარს და მისი უპირველეს ჩამომავალნი სებასტიელნი იყუნენ...“ 149—152 გვ.
21. „წმინდა მამა ანტონის, გინა აბბა ჰაირ, გინა მეუღაბნოელის ცხოვრება. — ანტონ მეუღაბნოელი ყვეთი იყო იეგვიპტელი კეთილმსახური...“ 152—160 გვ.
22. „წმინდა იეფიმე ქალწულის ცხოვრება. — ხტიველ რომ არის სოფლის სახელი, იჭაური იყო...“ 161—164 გვ.
23. „წმინდა ათანასის ცხოვრება. — იშვა სქანდარიას, რომელი წერილებში ალექსანდრელ ეწოდების...“ 165—173 გვ.
24. „წმინდა სარქისის ცხოვრება. — კაპადოკელი იყო გინა ყარაიელი, ჰკვიანი და ჭაბუჯი კაცი...“ 174—180 გვ.
25. „წმინდა სვიმონ მესვეტის ცხოვრება. — სიმეონ სახელად ანტიოქის ქვეყანას გინა ანთაფს არის შობილი...“ 181—189 გვ.
26. „წმინდა კატარინი გინა ნექტარინეს ცხოვრება. — ისქანდრელი იყო ქალაქიდამ, რომელიც ძველათ ეწოდებოდა ალექსანდრეა...“ 190—192 გვ.
27. „წმინდა კივრდი იერუსალემელის ცხოვრება. — პალესტინის ქვეყნიდამ იყო, რომ არის ბარაშამი გინა ბითლიზი, და იერუსალემს არს აღზრდილი...“ 193—197 გვ.
28. „წმინდა პანდალეონ და იერმოლეს ცხოვრება. — იზნითის ქვეყნიდამ იყო პანდალეონი მაქსიმიანოს კეისრის დროს...“ 197—202 გვ.
29. „წმინდა ონოფრიოს მეუღაბნოეს ცხოვრება. — ეს ონოფრიოსი იყო იეგვიპტელი, ყრმობითვე მეუღაბნოელი...“ 203—207 გვ.
30. „წმინდა მარინე გინა მარგალიტას ცხოვრება. — წმინდა მარინე რომ იყო ანტიოქის ქალაქიდამ, პისდია დაბიდამ, ერთი მდიდარი კაცის შვილი...“ 207—212 გვ.
31. „წმინდა იგნატე დმერთ თემოსვილ მამამთავრის ცხოვრება. — ეს ის ყრმა არის, რომელიც იესო მიიჩქუა მკლავთა თვისთა...“ 213—215 გვ.
32. „გრიგოლ დვთისმეტყველი ნაზიანენენელის ცხოვრება. — ეს გრიგოლ იშვა ქალაქსა ნაზიანზანისასა. მისი დედა იყო ქრისტიანე...“ 216—220 გვ.
33. „წმინდა გრიგოლ ნივსელის ცხოვრება. — გრიგოლ ნივსელი ძმა იყო წმინდა ბარსელისა...“ 221—222 გვ.
34. „გრიგოლ საკურველ მოქმედის ცხოვრება. — გრიგოლ იყო ნეოკესარელის ქალაქიდამ, რომლის დაბას პონტოს ეწოდების...“ 222—228 გვ.
35. „წმინდა ქრისტინეს ცხოვრება. — ტიჭნოს ქალაქიდამ იყო ტრაიანოს კეისრის დროს...“ 228—233 გვ.
36. „წმინდა იეპიფანის ცხოვრება. — კიპრაელისა გლაზაკი ურის შვილი იყო ერთს სოფელში...“ 233—238 გვ.
37. „დიომიდეს მკურნალის ცხოვრება. — ტარსონ ქალაქშიდ შობილი იყო...“ 239—242 გვ.
38. „მულიანე ქალწულის ცხოვრება. — მულიანე ქალწული დიდმთავარი კაცის შვილი იყო...“ 243—249 გვ.

39. „კივრი ალექსანდრელის ცხოვრება. — იშვა კივრი ალექსანდრისა გინა ისქარდარისა შინა...“ 249—251 გვ.

40. „წმინდა აბბა მარკეს ცხოვრება. — ერთს დღეს, ოდესაც წმინდა სრაბიონი ოპანნეს მეუღაბნოელთან იყო, ხილვა იხილა...“ 252—261 გვ.

41. „პედეგეა ქალწულის ცხოვრება, ტარსონელისა. — პედეგეა ქალწული იყო ერთი ბრძენი და ჰქვიანი, მშვენიერი ქალი...“ 261—263 გვ.

42. „წმინდა გრიგოლ განმანათლებელის ცხოვრება. — გრიგოლ განმანათლებელი[ს] მამას ეწოდებოდა ანაკ და დედას — ოგოცე...“ 264—275 გვ.

შენიშვნა: ერთვის „ზანდუკი ამავე წმინდანებისა თვითოეულად“ (277—278 გვ.).

ანდერძი: „დასრულდა წერილი ესე კელ-დაფარული უღირსი მღვდლისაგან ტერსტეფან ალშოვისა ხერტულის სომხურის ენისაგან ქართულს ენაზედ წელსა უფლისა 1838, აპრილის 15“ (275 გვ.).

შინაწერები: (სხვა ხელით) 1. „ეს წიგნი გრიგოლ აღნიაშვილისა არის“ (1 გვ.).

2. «Сия книга принадлежит Григору Агниову. Написал эту книгу свиященик тер Степан Агниову 1838 года, Апреля 15 дня.

Господину Кутаискому градскому...» (გვ. 275).

(80)

3484

საგალობლის ფრაგმენტი (პარაკლიტონის). XII—XIII

2 ფ.; 25×20,5; ეტრატი; ნუსხური; სათაურები სინგურით. [XII—XIII]; შავი მელანი.

[პარაკლიტონის ფრაგმენტი]. — „...ძუჭლი იგი დღეთად, რომელმანცა გუჩუმნა ახალნი გზანი ცხოვრებისანი და დაძუჭლებულნი ბუნება ჩუენი, გინა ახლა წყალობით ამისთვის გიგალობთ შენ...“ 1გ.

„სამშაბათსავე გალობანი წმიდისა იოანე ნათლისმცემლისანი. ოგბსა, რომელმან ზღუასა. — ანგელოზთა მთავარმან ახარა შობად შენი, ქადაგო უფლისაო, ღირსსა მშობელსა შენსა... 1გ.

„ადვიესენითსა სტიქარონნი წისა ღთისმშობლისანი. უო სსბმ. — შენთვის მოასწავებდა ქებასა შინა ქებითსა სოლომონ და იტყოდა...“

წყდება: „ბოროტთა ეშმაკთა მიერ უქმ ქმენ...“ 2ვ.

(81)

3901

ფრანჩისკე საღეზელი, მხურვალეზანი (სწავლა-ღარიგება კათოლიკისა). 1843

280 ფ.; 21,5×17; ქაღალდი; უცდო; მხედრული; 1843 წ. (280v); თარგმნილია სომხურიდან (280v).

„ფრანჩისკე საღეზელი, მხურვალეზანი. თავი ა. წინადამზადება. — დასდევ თავი შენი წინაშე აწყოობისა ღმრთისა. ევედრე მას, რათა შინაქროლვა თვისი ჩასახოს შენ შორის...“ 1გ—275გ.

შენიშვნები: 1. შედგება ხუთი წილისაგან: [წილი პირველი] (1r—25r), შეიცავს 24 თავს.

წილი მეორე (25r—67v), შეიცავს 21 თავს.

წილი მესამე (67v—208v), შეიცავს 41 თავს.

წილი მეოთხე (208v—252r), შეიცავს 15 თავს.

წილი მეხუთე (252r—275r), შეიცავს 18 თავს.

2. ერთვის ზანდუკი (275r—280r).

ანდერძი: „აწ უწყებად თანა-მღებ გახდების იგი, რომელიც წაიკითხამს წიგნსა ამას, რამეთუ ოდეს წაიკითხამთ თავთა მათ, რომელნიც არიან თამაშობისათვის და სიყვარულშიდ შთავარდნისათვის, შემოსვისათვის და დროს გატარებისათვის, ნუ განიძრახებით, რაჭეთუ ესე გამოღებულთა ფრანჩისკე სალეზელი, რომელი ყოფილა ჟენევის ქალაქის იეპსკოპოზი, იტალიანური ენითა და მერმელ უთარგმნია სომხურის ენითა ლუკა ვართაპეტს ხარბერთელსა, ხოლო შემდგომ სარქის ვართაპეტს, არქიეპისკოპოსს კოსტანდინეპოლისასა, გაუწმენდია და დაუბეჭდვინებია. და ესევე იეპსკოპოზი გვასწავებს ჩვენ, რომ ის თამაშობანი, დროს გატარებანი და სხუეც არ უნდა მოიხმარებოდნენ ყოველს ადგილთა შორის მკვიდრთა მორწმუნეთა ქრისტიანეთა შორის, არამედ უნდა მოიქცნენ თავიანთი ჩვეულობისაგერ და რიგისა, და გვიცხადებს კიდევცა, რომ სდომია იეპსკოპოზსა ამას, რათა აღარ დაებუჭა ის თავნი, მაგრამ ვერ უკანდირებია, რამეთუ ამ წიგნის აქსონს დაუწერია კალეთათვის, რამეთუ იმ ქვეყნის მემკვიდრეთა შორის ყოფილა ამნაირი რაიმენი. ესენი ესენი (I) აღუწერია და თან გაუღრთობილება რაიმე წურთნითა, რათა აღმოფხვრას შეცდომილობანი და ამიტომ ამ იეპსკოპოსსაი ვერ უკანდირებია ამათი აღმოღება შუისაგან, რათა რომ სადმე იყოს მიდრეკილობა და ჩვეულობა მათი თუ სრულობითად არა, მინც წილებრივად ჩაისახონ წურთნანი იგი, რომელიც არს წურთნა კეთილი თავიანთ განსაზღვრისს დაწერილიდ.“

დასრულდა წიგნი ესე და გადმოითარგმნა სომხურის ენისაგან ქართულსა მეტყველობასა ზედა წელსა 1843, ოგოსტის 8-სა, სადიდებლად ღვთისა — მამისა, ძისა და სულიწმიდისა, ამინ“ (280r—v). ანდერძის მომდევნო სტრიქონზე ყოფილა მინაწერი, რომელიც მელნითაა დაფარული.

(82)

3950

წმ. მარინეს ეკლესიის დავთარი. XIX

80 ფ; ქაღალდი; მუყაოს ყდა; მხედრული; ღია ფერის მელანი. [XIX ს.].

„წიგნი მიცემული კანცელარიიდან საქართველოს ექსარქოსისა ახალციხის წმიდის მარინას ეკლესიასა შინა ჩასაწერად, ობისკთა, ჩამოსართმეველთა წინათ ქორწინებათა აღსრულებითა სჯულდებითისა ფორმითა. ჩუნა წელსა დეკემბრის ლა. — ჩუნა-სა იანვარსა ა-სა დღესა უქაზისამებრ მისის იმპერატორებითის დიდებულებისა თუთმპყრობელისა ყოვლისა როსისსა, ახალციხის წმიდის დიდის მოწამის მარინას ეკლესიის სამლულდლო და საეკლესიო მსახურთა მოვანდინეთ გამოიკითხვა მოსურნეთა ზედა შეულდვად და აღმოსჩნდა შემდგომი...“ 2r—80r.

შენიშვნები: 1. ჟურნალს პირველ გვერდზე ამოწმებს: «Исидор Экзарх Грузии»

2. ბოლო ჩანაწერი შესრულებულია რუსულად. ბოლო ჩანაწერი 1866 წლის 11 სექტემბრით თარიღდება.

3. «В сей книге перенумерованных, скрепленных и шуропрпечатанных восемьдесят листов».

(83)

3954

კარაბადინი. XIX

89 ფ.; 33,5×21,5; ქალაღი; უუღო; თუნუკული; დუზიუნუღი; ბოლო ფურცლები ამოცენილი; [XIX ს.]; ხელნაწერს აკლია ძველი პაგინაციის მიხედვით გვ. 118—123 შორის ახლით 58—59 ფურც. შორის.

„მოკლე კარაბადინი და დარიგება სიფხილით მოქცევისათვის. პირველი ნაწილი. — მისთვის თუ ვითარ გამოიძიონ ნამდვილი მიზენი და ნიშანი სნეულებისანი და რაგვარ უწამლონ და მოუარონ დასაბამსავე სნეულობისასა, ეგრეთვე რა რიგი უნდა ფარეზი და სიტრთხილე ჰქონდეს კაცსა დაცვისათვის სიმრთელისა...“ 2v—58v.

შენიშვნები: 1. ტექსტის მეორე ნაწილს წარმოადგენს „მოკლე სწავლა ეოველთა ამ კარაბადინში სნენებულთა წამლებთა შეზავებისა დახმარებისათვის, რომელიცა აღიწერების ცალ-ცალკე რეცეპტათ, ესე იგი სიად მეორე ნაწილი“ (59r—89v).

2. ტექსტი თარგმნილია რუსულიდან. წინასიტყვაობიდან ჩანს, რომ თარგმნილია 1823 წლის მეშვიდე გამოცემიდან. რუსულ გამოცემას ჰქონია „შტამლეკარი პეტრე კლაპიტონოვის შესავალი“ (1r—2v).

(84)

3955

საკითხავი დანიელ წინასწარმეტყველისა. XX

7 ფ.; 36,5×22; ქალაღი; უუღო; მხედრული; შავი მელანი; აზხაკის დასაწყისები წითურად; [XX ს.]; დაუწერელია: 1r—v; 6v—7v).

„საკითხავი დანიელ წინასწარმეტყველისა. — წელთა რვათა და ათთა ნაბუგდონოსორ მეფემან ჰქმნა ხატი ოქროისა, სიმაღლე მისი წურთათა სამეოცთა და სივრცე მისი წურთათა ექვსთა, და აღადგა იგი ველსა შორის დეირასა, სოფელსა შინა ბაბილონსა...“ 2r—6r.

თავდება: „აკურთხევდით მსახურებულნი უფალსა ღმერთსა ღმერთთასა, უვალობდით და აღვიარებდით, რამეთუ ყოველთა საუკუნოეთამდი წყალობა მისი“.

(85)

3956

საკითხავები ბიბლიური წიგნებიდან. XIX

21 ფ.; 32×20; ქალაღი; დუზიუნუღი; უუღო; დალაქვებული; მხედრული; [XIX ს.]; დაუწერელია 21r—v.

[საკითხავები ბიბლიური წიგნებიდან]. — დაბადება. წიგნი ა. მოსესი. თავი ა. — დასაბამად ჰქმნა ღმერთმან ცა და ქვეყანა. ხოლო ქუცყანა იყო უხილაგ...“ 2r—20v.

შენიშვნა: ხელნაწერი ლიტურგიკული ხასიათისაა, მასში წარმოდგენილია საკითხავები: ისაია, ზაქარია, იოანა, დანიელ, იობი, ისუ ნავესი და სხვა წინასწარმეტყველთა წიგნთაგან. ხელნაწერი შეიცავს საკითხავებს წინასწარმეტყველთა წიგნებიდან. საკითხავები ერთი მეორისაგან გამოყოფილია ხაზებით. ტექსტები დამუხლულია.

8. ხელნაწერთა აღწერილობა

- მინაწერები: 1. „ახალციხის წმიდა იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიისა არს-
1892 წ.“ (1r).
2. გაბრიელ სალაღვი. 1911 წელსა“ (1r).
3. „Мурадов“ (1r).

(86)

3957

ახლარების მთქმელთ სია. XIX

109 ფ.; ქალაღი; მუყაოს ყდა; მხედრული; შავი მელანი; [XIX ს.]; და-
უწერელია: 109r—v.

„ახლარების მთქმელთ სია სამრევლოთა საქართველოს ეპარ-
ხიის ახალციხის წმიდის დიდის მოწამის მარინას ეკლესიისა,
ჩვენებითა ჩინთა, წოდებათა, სახელთა, მამისა სახელთა, გვართა, სახელობათა
მათთა და წელთა შობითგან. ჩუნდ-ის წლისათვის.“

შენიშვნა: ახალციხის მოსახლეობის დასადგენად ძალიან საინტერესო ცნო-
ბებია. წმ. მარინას ეკლესიას 90 კომლი ექვემდებარებოდა (107v).

2. წარმოადგენილია 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1857, 1858, 1859 წლე-
ვის სია.

(87)

3960

კონდაკი

წმ. ივლიტას სახ. ეკლესიის დავთარი. XIX—XX

33 ფ.; 22×34,5; ქალაღი; მუყაოს ყდა; მხედრული, შავი მელანი; XIX ს.;
დაუწერელია: 17r—33r.

„სია 1852 წლიდგან შედგენილი. სია ივლიტას სომეხთ კათოლიკეთა წმი-
და ჭვარის ეკლესიის ნივთეულებათა, რომელნიც ჩვენ ამა ეკლესიის მრევლთა
შეუწირავს. — უფალო, შენ შეიწყალე ივლიტის საყდრის ერისაგან მიცვალე-
ბულნი და საუკუნო განსვენება მიანიჭე მათ. ხოლო გაძლიერე ივინი, რომ-
ელნიც აწმყოდ იპობიან ცოცხალნი ამ ეკლესიის აჩრდილს ქვეშე, რათა და-
უცხრომელად გაქონ და გადიდონ შენ უკუნისამდე, ამინ...“ 1r—16v.

შენიშვნა: ჩანაწერები იწყება 1857 წლიდან და გრძელდება 1907 წლამდე.

„და განახლდა ეს კონდაკი, ამავე ეკლესიის ბაროზი მღვდელისაგან წელსა
1857“ (1r).

(88)

3961

წმ. მარინას ეკლესიის ქონების სია. XIX

37 ფ.; 34×21,5; ქალაღი; მუყაოს ყდა, მხედრული; შავი მელანი; [XIX ს.];
დაუწერელია: 1v, 37r—v.

„სია ახალციხის წმიდის ქალწულ მოწამისა მარინას
სი ეკლესიის ქონებისა, ქმნილი ჩულო წელსა. — ხუთი ძველი ვე-

ცხლის კანდლები, შემოწირული კონსტანტინოპოლის საზოგადოებისაგან, რომელი შეიკავენ თჳს შორის ხუთას ორმოცდაათს მისხალსა...“ 2r—36v.

შენიშვნები: 1. ბოლო ჩანაწერი გაკეთებულია 1884 წელს.

2. განსაკუთრებით საინტერესოა 1872 წ. ჩანაწერი: „41. ქართული წიგნები: სამი სახარება. ერთი ხელნაწერი პატარა, ვეცხლით მოჭედილი, ოქროში დაფერილი უბალთით; მეორე წითელი ხავერდით გადაკრული ვეცხლის მახარებლებით ოქროში დაფერილით; მესამე ძველი წითელი ხავერდით გადაკრული თეთრი თუნუქის მახარებლებით. ორი წერილი ხელნაწერი სამოციქულოები, ვეცხლით შეჭედილი, ოქროში დაფერილი; ორი კონდაცი, ერთი ძველი და მეორე ახალი; ერთი სამოციქულო, ერთი სადღესასწაულო, ერთი პარაკლიტონი, ორი ზატიკი, ერთი დიდი და მეორე პატარა ბრწყინვალე კვირიაკისა; ორი მარხვანი; ორი კურთხევანი, ერთი დიდი ტანისა და მეორე პატარა ორ ნაწილათ გაყოფილი. ორი ჟამნი, ერთი დავითნი, ერთი ლოცვანი, ერთი პარაკლისის წიგნი“. (32r—v). მსგავსი ჩანაწერი გაკეთებულია 24r—v-ზე. ჩანაწერები ყოველთვის არ ემთხვევა რაოდენობის მიხედვით. ასევე საინტერესოა ჩანაწერები ხატების შესახებ.

3. 1844 წ. აღწერები რუსულადაა შედგენილი. ვილკას შემდეგ ფანქროთ უსწორებია ჩანაწერები.

4. წინ უძღვის: „წიგნი მიცემულ არს საქართველოს საეპისკოპოსოს კანცელარიიდან ახალციხის წმიდა მარინას ეკლესიისა შინა შთასაწერად მას შინა სიხსა საეკლესიო ქონებისასა ამა ეკლესიისასა. ნოემბრის კე დღესა, ჩუღმ-სა წელსა“ (1r), აქვე რუსულად ეგვე წარწერა.

(89)

3964/1

ვეფხისტყაოსნის ფრაგმენტი. XVI ს-ის უკანასკნელი მეოთხედი

1 ფ.: ქალაღი, დაზიანებული, ახალი რესტავირებული; [XVI ს-ის უკანასკნელი მეოთხედი]; 867—878 სტროფები.

[ვეფხისტყაოსანი]. —

„[ვარ]დმან ფერი განათლა, ბროლი ბროლად, სათი სათად

[და ე]თ გირგალმან ჩაირბინა, არ მოსცილდა ჭურეტად მათად...“ 1r—v.

წყდება: „[ვარ]დსა ჰკითხეს: ეზომ ტურფა რამან შეგქმნა ტანად, პირად? მიუთირს, რად ხარ ეკლიანი? შენი პოვნა რად აკირ[ად]?“

შენიშვნა: ვეფხისტყაოსნის ორი დაზიანებული ფურცელი ჩართული იყო № 197 ხელნაწერის ყდაში, რომელიც სხვადასხვა ხელნაწერის ფურცლებისაგან იყო შეწყობებული. ტექსტოლოგიური და პალეოგრაფიული შესწავლის საფუძველზე ილია აბულაძემ გაარკვია, რომ ფრაგმენტი მოიცავს ვეფხისტყაოსნის 867—878 და 1060—1080 სტროფებს, და შემორჩენილია XVI ს-ის უკანასკნელი მეოთხედის ხელნაწერიდან. ეს ფრაგმენტი ვეფხისტყაოსნის თარიღიან ხელნაწერთა შორის უძველესად მიჩნეულ 1646 წლის მამუკათა პატარა შვილი სეულ ნუსხაზე აღინდელია (იხ. ილ. აბულაძე, ვეფხისტყაოსნის ახლად მიკვლეული უძველესი (XVI ს.) ხელნაწერის ფრაგმენტი, მაცნე, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების ორგანო, 3, თბ., 1964, გვ. 142—150; ან ილია აბულაძე, შრომები, II, თბ., 1976, გვ. 206—219; რ. პატარიძე, „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერთა კვირანუსები, გრაფიკა, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, V, თბ., 1975, გვ. 56—57. ამ ფრაგმენტის მეორე ფურცელი დაცულია კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში (Fr. 114).

(90)

4303

ლოცვანი. 1855

174 ფ.; 11,5×8; ქალაღი; დაზიანებული; შემორჩენილია მხოლოდ ყდის ქვედა ფრთა, ყოფილა ფიცრის ტყავადაკრული; თანაკულუი (საკუთარი პანაიაციით უნდა აკლდეს 40 გვერდი) მხედრული; შავი მელანი, სათურებისათვის სინგური. 1855 წ. (173v). გადამწერი ლუკა ხითაროვი (173r).

[ლოცვანი]. — „...არამედ მივსენ ჩვენ ბოროტისაგან. ღმერთო შეწვევნესა (!) ჩვენსა მოხედვ, უფალო შეწვევნად ჩვენდა ისწრაფე, ჰრცხვენონდენ და კრდემებოდნენ, რომელიც ეძიებდენ სულსა ჩემსა...“ 1r—170r.

შენიშვნა: 1. ხელნაწერს ერთვის „ზანდუკი გინა საძიებელი ლოცვებისა. რაიც გინდოდეს სათქმელათ, რიცხვით ამოირჩიე:

ცისკრის ლოცვა	1	გიხარუდენ დედუფალო	207
დიღის ლოცვა	7	ლითანია ყოვლად წმიდის	211
წითანია (!) წმიდა ნებისა	20	ლოცვა შუა დამისა	226
უბრწყინეაღესმან	62	ქართული ტერ ამენაკალი	250
როჰვე წმიდავ	68	შობის დამზადება	267
წირვის რიგი	73	ადიდებს სული ჩემი	279
აღსარების უწინ	122	ნანი იესოსი	284
ზიარების უწინ	137	ლითანია იესოსი	293
ზიარების შემდგომ	152	ლოცვა ხუთდაკოდლობისა	304
მიწყაღე ღვთისა	163	ლოცვა წმიდისა პირიპიტისა	315
სალამოს ლოცვა	172	ჯვარის გზა	320
სიხარულის სავარდე	188	სდგა ჯვართანა	389
მწუხარების სავარდე	195	დიდი მრწამსი	399
დღდების სავარდე	202	მი, ძეო სიონისა	404“

(171r—173r).

2. 174 ფურცლად არის ამ ხელნაწერის ფურცელი, რომელიც შუაზეა გახეული და ადგილი ვერ მოეძებნა.

ანდერძი: „წიგნი ესე მადლითა ღმერთისადა და მეოხებითა წმიდისა ღვთისმშობელისა დავსწერე ლუკა ხითაროვმა, კოსტანტინეპოლისა შინა, სასარგებლოდ წამირხველათვის, წელსა უფლისა 1855-სა, თებერვლის 25-სა. დასრულდა. თუ ნაკულდება არის მომიტევეთ ყოველნი, ამინ“ (173r—v).

(91)

4331

პოღოს შაჰყულღანი, ეკლესიის მოთხრობა. 1826

II+9+350 ფ.; 21×16; ქალაღი; ტყავადაკრული მუყაოს ყდა; ბოლონაკულუი; მხედრული; შავი მელანი; მთარგმნელი; პოღოს ვართაპეტი შაჰყულღანი (გვ. 01); 1826 წ.; დაუწერელია: Iv, Iiv, ღვ, თვ, 334v.

„პოღოს შაჰყულღანი, ეკლესიის მოთხრობა მესამე საუკუნობის დანაშუენი. მატენი მეოთხე. წიგნი მეშვიდე. ეკლესიის მოთხრობისა მეოთხე მატენი. წიგნი მეშვიდე, რომელსა ამას შინა შეცმულ არს მოთხრობაი ჟამისა ერგასისა, გინა ორმოცდა ათთა წელთა, ესე იგი ორას ორმოცდაათერთმეტადამ სამას წელადმდე უფლის სასარგებლოდ ძეთა ეკლესიისათა ჟამსა უუმწვერვალესი მამათმთავრისა და წმიდისა მამისა ჩვენისა ლეონისა მეათორ-

მეტეცი, ჰრომის პაპისასა, წელსა მაცხოვრისა ჩვენისასა 1826 წელსა, ქალაქსა შინა ახალციხისასა. II.

თავი ა. მეშვიდე წიგნისა ეკლესიის მოთხრობისა. მეოთხე მატენი ეკლესიის მოთხრობისა. თავი პირველი მეშვიდე წიგნისა. ცხოვრებაი ვალო და ვოლუზიანო კეისართა და მათგან აღძრულს დევნულებასა ზედა პირდაპირ ქრისტიანეთა. — ზემორედ განვილილს მატენსა შინა საკმაოდ აღვიწერეთ უბედური გარდასავალი დეკოს კეისრისა მოღალატეებითა და გამოცემითა სარდრისა მის ვალო ტრეზონიანე წოდებულისაგან...“ გვ. 1—326.

შენიშვნები: 1. წიგნს ერთვის „ზანდუკი მეშვიდე წიგნისა და მეოთხე პასტორისა, გინა მატენისა თავთა“ (გვ. 327—333).

2. თხზულება შედგება ოთ თავისაგან.

3. ერთვის საძიებელი: „ზანდუკი ანბანგანური მეშვიდე წიგნისა ამის. ზანდუკი ანბანგანური, რომელსა შინა იჩვენებთან ადვილად პოვნად ის რაიმენი, რომელიც შეცმულ არიან მეშვიდე წიგნსა ამის შინა. ხოლო საუწყებელ იყოს მრჩობლ აღმამკითხველთათვის, ვითარმედ: წ — აღპნიშნავს წიგნსა; თ — თავსა და ქარავმიანნი რიცხვი ქართული ჰნიშნავს თავთა რავედენობასა და რ — რიცხუსა, თუ რომელსა რიცხუსა შინა იმ თავისასა იპოვბის. იხ. იხილუ“ (გვ. 335—350). წყდება ქ ასოზე.

4. წინ უძღვის: „შეწირვა მეოთხე მატენისა ამის ეკლესიის მოთხრობისა დიდებულისა წმიდა ფრანჩისკე სალეზიანის მიმართ გენევის ეპისკოპოსისა“ (გვ. ა—ბ).

5. მთარგმნელის წინასიტყვაობა: „წინათქმულეზანი აღმოკითხველთა მიმართ იმ რაიმეთა ზედა, რომელნიც უმზერენ მატენსა ამის. — ბედნიერო აღმოკითხველნო, გიწვევ მე თქვენ წიგნისა ამის საშუალითა ხილვად და გასიჩვად სულიერი ვენაჲისა ეკლესიისა, კუალად მისივე ყანობირისა, თუ ვითარ მყოფობასა შინა იპოვბოდნენ ივინი მესამესა საუკუნოებასა შინა, და თუ ვითარნი ზედამხედველნი იყუნენ მათდა, და თან კუალად, თუ რაოდენნი მტერნი გამოვიდნენ, რომელთა მოიწადინეს მათი გაოხრება. იხილავთ ამის შინა კუალად აღუკვებასა და განპოხიერებასა მათსა და მტერთა მათგან მათს შემოზღუდებასა და თან მათს განდევნილებასა მხნეთა და მზრუნავთა მცველთაგან. ამავესა შინა დასჯერეტს პატიოსნად, თუ ვითარ წმიდა პაპთა სხუდასხუსა ადგილთა შორის წარუღებელითა რჩეულნი ეკლესიერნი, რომელთაც დაუწერგიათ ეიზნი და იქელი დაუთესიათ ღთის სიტყვისა და მოურწყიათ ივინი წმიდა ნაიღუმოვებითა, მოუღლიათ და მოუჭიათ ყოვლად უხვი ნაყოფი. და უკეთუ დაცარიელებულა საყდარი იგი ჰრომისა, კუარი მისი ყოფილა მზრუნველი დამწყსობად და შევლად კუალად სხუათა საცაღკოთა ეკლესიათა და ყოველთა მისდა დამკითხველთათვის ყოფილა პასუხის მიმგებელი ყოვლითა მეცნიერებითა და სიბრძნითა, ვითარცა სარწმუნო მცველი და ვედრებათა ღთელთთა და სამოციქულოთა იცნობების საყდარი იგი წმიდისა პეტრესი. ხოლო უკეთუ დაპკვირდებით ეკლესიასა კართაგენისასა, მუნ იხილავთ წმიდასა კვირიან, ეპისკოპოსსა, რომელმან კეთილი შურისძიებითა და ბრწყინვალე მოქმედებებითა თვისითა განაკვირვა თითქმის მთელი ქვეყანა. აბა დაპრიდა ყოველი შრომაი თვისით თუ ქადაგებითა და შიწრებითა არა მხოლოდ მორწმუნეთა კათოლიკეთა მიმართ, არამედ კუალად მათთა, რომელნიც შეტოვილ იპოვბოდნენ და ჰნებვიდათ დაძარცვა და უძულტრება კანონთა და დარიგებათა ეკლესიისათა. ამისთვის ჰყო რავედენიმე კრება მამათა აფრიკისათა, სადაც განისაზღურნენ კეთილნი დარიგებანი თუ პირდაპირ განწვალბულთა და თუ დასამტკიცებლად ქეშმარიტებათა. იხილავთ კუალად ამავე წიგნსა შინა მის დაუცხრომელს და მოუღლავს სიყვარულსა თუ ახოვარათა და თუ შორიკეთა მორწმუნეთა მიმართ დაპკირებულთა, რომელთა ზედამ მოიღებდა არა თუ მცირესა, არამედ ყოვლად უხვს შეწყენასა. და ბოლოს ყოველნი კეთილ მოღვაწეზანი იგი თვისნი აღბეჭდა და დაავიარგვინა ერთი დიდებული წამებულეებითა, რომლის საკვირველნი გარემოებანიც (ვითარცა კუალად სხუათა მოწამეთა მრავალთა სხუა და სხუა კერვოთა ქვეყნისათა) წულილწულილად და გამოხატვის სახით სრბასა შინა ამ წიგნისასა აღვიწერთ...“ მ.შ. დიამშვენეთ აღ-

მოშობილებენო, კუალად მატენი ესე, რომელსა შინა ვითარცა სასუნჯესა გან-
 ლეხულსა, იხილავთ იგოდენთა პატროსანთა რაიმეთა, რაოდენიც შემოკლებით
 აქ გიჩვენე და აღგილსა თვისსა წიგნსა ამას შინა ფართოდ და ვრცელად ძალ
 გიცს გულისკმის-ყოფვა. და კუალად სხუთა რაიმეთა ფრიად სათნოთა და სა-
 სარგებლოთა თქვენდა, უკეთუ გულკმირებით და დაკწირებით აღმოიკითხავთ
 მატენსა ამასაც. და ვსასოებთ, ვითარმედ არამედ მზად სულიერალ ირგებთ კუ-
 ალად ამისგან, არამედცა კორციელად და ლოცვასა შინა თქვენსა მომიხსენიეთ
 მე, რომელი ვარ თქვენი პატროსნებისა ყოვლად უხმარი და კინი მონა პო-
 ლოს ვართ აპეტე შაპყულიანთი, წინამძღუარი ახალციხის თემის
 კათოლიკეთა“.

6. შდრ. აქვე ხელნაწერების № 145, 212-ის აღწერილობა.

(92)

4338

ლოცვა (ფრაგმენტი). XIX

2 ფ.; 18×11; ქალაღი; უყდო, ფრაგმენტი, დაზიანებული, დალაქავებული
 [XIX ს.].

„ლოცვა ღირსეულ სიკვდილით აღსრულებისათვის. — მონანულის გუ-
 ლით იმ თავიანთ წამს შეწვენის თხოვნისათვის ღუთისაგან...“ 1r—v.

შენიშვნა: მე-2 ფურცელზე არის უმნიშვნელო მინაწერები. „უფალო, პო-
 ლოს მერაბოვი“ (2v).

(93)

4535/5

ქადაგებათა კრებული. XIX

113 ფ.; 22,5×19; ქალაღი; უყდო; დაშლილი; მხედრული; შავი მელანი;
 [XIX ს.]; დაუწერელია 26r—v, 33r—34v, 40v, 50v, 58r—v, 67r—v, 94r—v,
 111r—113v.

[ქადაგებანი]. — „ნუ დაადგინებ მოქცევასა შენსა უფლისადმი და
 ნურც გადასდებ ღიდ მარხვის წმიდათ გატარების ნაირობას) დღითი-ღდე
 (Ecls. V, 8) „ყოველი კაცი, რომელიც არ იმწუხრებს დღესა ამას, წარსწყმედს
 ერისაგან თვისსა (ლევიტელთა კგ თავი, 29 რიცხვი). — უკეთუ ჩვენ ვალდე-
 ბულნი ვართ, რომ ყოველდღივ ენანობდეთ, მისთვის რომ მარადის ვაწყყენო
 ღმერთსა ცოდვებითა ჩვენითა, უკეთუ ჩვენ გემართებს, რომ უტყბრომელათ
 ვგლოვობდეთ...“ 1r—110v.

შენიშვნები: 1. ზემოთ ციტირებული ორი ციტატი ჯერ ლათინურად წერია
 და შემდეგა თარგმნილი.

2. ყველა ქადაგების ტექსტი იწყება ლათინური ტექსტით. ქადაგება რომე-
 ლიმე ბიბლიური წიგნის სენტენციის განმარტებას წარმოადგენს.

3. ხელნაწერი შავია, შემდეგში ავტორს რედაქციულად და სტილასტურად
 ჩაუსწორებია.

4. კრებულში გარდა დასახელებული ქადაგებისა წარმოდგენილია შემდეგი
 ქადაგებანი:

ა. „კვირფერთოვან (?) შემდგომად ნათლისღებისა სახარება წმიდა მათესა
 XIII—24—30. — დღევანდელს სახარებაში მაცხოვარი ჩვენი ღვარძლის იგავით
 გეასწავლის“ (7r—14v).

ბ. „აღდგომასა ზედა იესო ქრისტესი და აღდგომის ვალის გარდაღებუდა. — იესოს ეძიებთ ნაზარეტელსა ჯიარკმულსა, აღსდგა, არა არს აქა“ (მარკ. 16 თავი). — თქვენ მორწმუნენო დიად უნდა მოიხოცო თვალთა თქვენთაგან ცრემლნი...“ (15r—25v).

გ. „მეცხრამეტე კვირე შემდგომად პენტეკოსტისა, რჩეულთა მცირე რიცხვსა ზედა. „მრავალნი არიან წოდებულნი, ხოლო მცირედნი რჩეულნი (მათე კმ. 14). — ეს საშინელ განჩინება იყო, რომლითაც მაცხოვარმან ჩვენმან...“ (27r—32v).

დ. „ადვენთის მესამე ანუ მეოთხე კვირისათჳს „განმზადენით გზანი უფლისანი და წრფელ-ჰყვენით ალაგნი მისნის (ლუკა III, 4). (თუ ვითარ უნდა განმზადდოს ქრისტიანე შობის დღესასწაულისათვის). — როდესაც გამოვიძიებთ იქაცხული...“ 35r—40r).

ე. „მოყვასის სიყვარულზედ. „შეიყვარე მოყვასი შენი, ვითარცა თავი შენი“ (სახ: მათ. XXII, 39). — ვკითხულობთ წმიდასა სახარებასა შინა...“ (41r—48v).

ვ. „ქადაგება ადვენოს პირველი კვირისათვის. „მაშინ იხილონ ძე კაცისა მომავალი ღრუბელისა, ძალითა და დიდებითა მრავლითა“ — წმიდა ეკლესია იწყობს...“ (51r—57v).

ზ. ჯოჯობეთსა ზედა „წარვედით ჩემგან, წყეულნო, ცეცხლსა მას საუკუნოსა“ (მათ. 25. 41). — ამნაირი იქმნების განჩინება...“ (59r—v).

თ. „ჯოჯობეთსა ზედა „წარვედით ჩემგან, წყეულნო, ცეცხლსა მას საუკუნოსა (მათ. 25, 41, (60r—66v).

თ. „საშუალებათა ზედა ცხორებისა და გაცრუებასა ზედმიზეზებითა, ქვეყნის მოყვარე ხალხისა“ 68r—75v).

ი. „ქადაგება დიდმარხვაში სათქმელი (ანუ მე-XIV კვირას შემდეგ პენტეკოსტისა) ღვთის სამახურსა ზედა“ (76r—86v).

ია. „ხარების დღესასწაულისათვის“ (87r—93v).

იბ. „სადაცკეო სამართალსა ზედა“ (95r—104v).

იგ. „მოკლე ლოცვა. უმთავრესი მოქმედებანი სულისა. — ჰყო ღმერთმან არარაისაგან ორი მყოფობა, მყოფობა სულიერი და მყოფობა ზორციელი...“ (105r—110v).

(94)

4645

აბბა ჰაირ მიხითარ ვართაპეტისაგან იესოს ხმა. 1878

102 ფ.; 17,5×10,5; ქალაღი (თეთრი); მუყაოს ტყავადაკრული ყდა; ტვიფრული; მხედრული, შავი მელანი; 1878 წ. (2r); დაუწერელია: 1r—v; 102r—v.

„აბბა ჰაირ მიხითარ ვართაპეტისაგან, იესოს ხმა. — ესე იგი ლაპარაკის სახე მორწმუნე სულისა, რომელიც არს რძალი ქრისტესი საიდუმლოანი თავის სულიერ სიძესთან, რომელ არს იესო ქრისტე. რაჟამს ჰნებადდეს მორწმუნე სულისა ლაპარაკი თავის ზეციერ სიძე იესო...“ 3r—101v.

შენიშვნები: 1. ტექსტს ერთვის: „მოხსენება. აწ მოგვხსენებოდეს ქრისტიანო ძმაო, რომ როდესაც წმიდა ზიარებას მიიღებ იმ დღეს უნდა იკითხო ეს წიგნი და აგრეთვე დიდ მარხვაში შუადღის ლოცვაზედ და კიდევ როდისაც ზეციერი შინაქროლვა მოგეცემა ღმრთისაგან იესოსთან ლაპარაკისა, მაშინ უნდა იკითხო. ამინ“ (101r—v).

2. ტექსტს წინ უძღვის: „იესოს ხმა, და მორწმუნე სულისა, შეთხზული სომხურს ენაზედ აბბა ჰაირ მიხითარ ვართაპეტისაგან. და სომხურიდან გადმოთარგმანებული ქართულს ენაზედ ტერ იოსებ ხუციოვრისაგან, წელსა 1848 და ახლა აღიწერა 1878 ახალციხეს“ (2r).

3. „წიგნი გადაცემულია ახალციხის მუზეუმში მღვდელი მერაბი შვილის (მამა სერაბინის) უფროსი ქალიშვილის სალომესაგან (75 წლისა) 14 ოქტომბერი, 1974 წ.“ (ზედა საცავი ფურცელი).

(95)

4906

კარაბადინი. 1876

48 ფ.; 18×22; ქალაღი; უყდო, მხედრული; ღია ფერის მელანი; 1876 წ. (1r); შემოწირა ი. მაისურაძემ, დაუწერღია 48v, 47r—v.

«კარაბადინი». პირველი თავი პკარაბადინისა (!), რომელი არს დაცდილი მაჯის ცნობისა და შარდისათვის...“ 1r.

თავღება: „კბილის ტკივილის წამალია კაია რომ ქონდეს, ლენცოფას ძირი ძმრით მოხარშეთ, მოჭამს კიასა. კიღევ...“ 48r.

(4)

1578

ՄԱՇՏՈՅ (კურთხეანი). [XV—XVI სს.]

89 ფ.; 13×9; ეტრათი; დასაწყისი აკლია; ტყავგადაკრული, ტილოგამოკრული ხის ყდა; ნუსხური; სათაურები და დასაწყისი ასოები ნაწერია სინგურით; ვადაშვირი—გალუსტ. 4 v.

„...Մեռեալս ի գերեզմանի դնելով անապականաբար զմարուց... ի սկզբանէ կորգեաց ի...“ 1r—1v

„Ի ուղղու ի ամենց աղ երկրպագութիւն. Աւրնեալ ես տէր Ա՛Մ ամենակալ արարիչ ա՛մ արարածոց...“ 2r—2v

„Աւրնեալ ես տէր Ա՛ծ ամենակալ արարիչ ա՛մ արարածոց, որ արարեր զա՛մ ար՛րածս քո բարի և լաւ“. 2v—3r

„Նանովն մկրտութեանն, յորժամ Բրիստոնեակ առնես նախ չէ պարտ լինիդեցին թողուլ այլ ձեռնադրեսցէ լառաջ Երիս շարաթով կամ առնի. նախ քան զմկրտութիւնն, որովք զհօտնն և վարդապետութիւնն բովանդակ լիցի ուսանել ի վարդապետէն“: 3r—3v

„Աղօթք ի վերայ.. ես ասէ զաղաւթս զայլ՝ „Տէր Ա՛ծ մեր Ա՛ծ բարերար զվրիպեալս և զհեռուցեալս ի քէն զազգս մարդկան զմերժեալս և զանկեալս ի դրախտէն փափկութեան...“ 3v—9v

„Նանովն մկրտութեանն...“ 10r—16v

„Նանովն պսակ ա՛հնելով Մ՛ղմա Տր. զաւրութիւն քո՛ւմ ուրախ եղիցի ընթերցուած ի ծնըն՛դոց. եւ ասաց Ա՛ծ՝ „արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերո՛ւմ“. 16v—28v

Կանովն այգւոյ...“ 29r—71r

„Աղօթք վասն երաշտութեան. Տէր Աստուած մեր, որ յաղազս նախանձուն լուար մարդարէին“. 71v—72r

„Աղօթք վասն երգման հարանց“. 72v—89v

ձեռնած: „Զգալուստ անարժան գրիչս յիշեցք, ով ս՛ր բնբերցողք, յաղաքս ձեր“ 4v

Ձեռնագրեր: 1. Ազանցք և մեզ ի ձեր տղորթ յիշ՛ցէ. 1v-ს կքեւա յընթաց.
 2. „Շեր ոսեղմնս արևս“ 97v, ձեռնարկով.

(5)

1589

ՏՈՒՄՅՈՒՐԻ (սուրբ) **ՆԱՏՈՒՐԻ** (տարբեր) **ԼԵՔՏԵՐԻ**. [XVIII ს.]

36 ფ.; խալալ; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა; თავბოლონაკლები; შუაში ფურცლები ამოვარდნილი; სათაურები და სტრიქონების დასაწყისი ასოები ნაწერია სინგურით; ნუსხური. გვ. 5v, 13v, 16r, 21v, 23v, 28r, 31v, 33r, 35v-ზე მოთავსებულია სინგურითა და შავი შეღებულ შერտულგებულ მღარე ხარისხის მცენარეული ორნამენტები.

(6)

1598

ფასურითბის ფილვიალუ ხაზხერიზ

(ფონციანოს კეისრის ისტორია) [XVIII ს.]

111 ფ.; 17,5×10,5; ქალაღი; ფურცლებსიგან შვემებელი ყღა; თავსამკაუ-
 ლებინი; ნუსხური; დაუწერელია 76რ, 80ვ, 81რ, 108რ, 110რ-ვ, 111რ.

ღანართალ მოებოვება სომხური ტექსტი (74რ—109ვ), რომელშიც შეღის:

1. წერილების ნიმუშები (სგეღასხვა თანამღებობებისა და წოდების პირებთან).
2. მთვარის ანგარიში
3. ცთომილებისათვის
4. შემთხვევათათვის (თვეების მიხედვით)
5. შემთხვევათათვის (ზოდიაკონების მიხედვით)
6. წამლობანი (პირველსაპირობისა)
7. საგმაწვილო გართობანი
8. მთვარის შობა
9. ლექსოკონი (გრაბარისა აშხარაბარზე)
10. წმინდა მოციქულები.

(7)

1618

ქარფ ხრჩობ (წმიღათა ცხოვრება) [XVIII—XIX]

67 ფ.; 16,5×11,5; ქალაღი; მუყაოს ყღა; ნუსხური; დაუწერელია 56ვ, 66ვ,
 67რ—ვ. I ფურცლის დასაწყისი სიტყვის პირველა ასო შემკულია ორნამენტით.

ქარფ ხრჩობიწ შარხამო შაგყაღსნავღიწ, ირიო თიწწ ჳ ჳ 22
ქოღიქი 2რ—9რ

ქარფ ხრჩობიოღი ლოსიწ მხღიღსაო, ირიო თიწწ ლათარი ჳ 23
ახღთმარხ-
რი. 9რ—16ვ

ქარფ ხრჩობიოღი ლოსიწ ლიღხვსიოღი ლღაღიწ, ირიო თიწწ ლათარი ჳ ა
მონღარი. 17რ—21ვ

ქარფ ხრჩობიოღი ლოსიწ ლღაღიწ, ირიო თიწწ ლათარი ჳ ხ
ღისარიღარი. 22რ—26ვ

ქარფ ხრჩობიოღი ლოსიწ ლიღიწ, ირიო თიწწ ლათარი ჳ ჳღ
ღხღთმარხ-
რი. 27რ—30ვ

ქარფ ხრჩობიოღი ლოსიწ ორსოღაო, ირიო თიწწ ლათარი ჳ ა
ღიღთმარხ-
რი. 31რ—35ვ

ქარფ ხრჩობიოღი ლოსიწ შარღარიღათაო, ირიო თიწწ ლათარი ჳ ხ
მონღი. 36რ—39ვ

ქარფ ხრჩობიოღი ლოსიწ მირიღიღაო, ირიო თიწწ ლათარი ჳ ჟ
ღისარი-
ღარი. 39ვ—43რ

ქარფ ხრჩობიოღი ლოსიწ ლაღიღიღიღაო, ირიო თიწწ ლათარი ჳ მ
ღისარი-
ღარი. 43რ—45ვ

ქარფ ხრჩობიოღი ლოსიწ ნღიღრასიღაო, ირიო თიწწ ლათარი ჳ ჳღ
ღარიღი. 46რ—48ვ

Վարք սրբունուն Փերրինեալ կուսին և Մարտիրոսին 49r—56r

Վարք սրբունուլ կուսին Վարդուհույ. Յանկ գրքիս 57r—65v

(8)

1628

მატიანე ანუ დავთარი წმიდა წირვისა (1808—1834 წ .)

126 ფ.; 18,5×14; ცისფერი ქაღალდი; ტყავადაკრული ფურცლებშეწებებულ ყდა; გაკრული ნუსხური; დატყავილია 123v, 124r—v, 125r—v

1808 წლის ენკენისთვიდან 1813 წლის ივნისამდე ტექსტი ნაწერია ქართულად: „ენკენისთვის 30 თთხშაფათი ლთის ნებით ახალციხიდან წავედი. სამღვდლოთ მე უღირსი ტირაც სტეფანე ნავროზაანთი. და ახალციხიდან აზრუმს ჩაველ“ 1v—11v

11 v-დან იწყება სომხური ტექსტი.

შენიშვნა: ხელნაწერს აქვს მინაწერები ქართულ და სომხურ ენებზე. მინაწერები ეხება სხვიდასხვა შემთხვევას: შასვლას, მოსვლას ან წირვის შესრულებას ამა თუ იმ პირისათვის. ასეთი მინაწერები ავტორის მიერ უფრო მეტად ქართულად არის ჩაწერილი.

(9)

1631

Քրիստონէական վարդապետութիւն (ქრისტიანული მოძღვრება)
 [XIX ს.]

146 ფ.; 15×10; ქაღალდი; ტყავადაკრული მუყაოს ყდა; ნოტირი. დაუწერელია 1r—v, 2r—v, 3v, 4r, 146r—v.

თავფურცელი: **Քրիստონէական վարդապետութիւն Լատ կանոնի և գործանութեան հալց ուսուցչաց ընկերակցութեանն քրիստոնէական վարդապետութեան ի լաւտեան ի լոյս ածեալ ի Յոդաւիոս իմպիւթիւնեան ճհնլէ ի նոյն ընկերակցուէն ի Բատուալ քաղաքի Յամի տն՝ 1731 և աշխատասիրութեամբ թարգմանեալ իտալիականէ ի հալ բարբառ ի Յոհաննու Նպա՛ւ Զմիւհնացուլ ի փառս մահալացիւն Յա՛ի և ի պատիւ Մօք իւրոյ սրբունուլ Ած՛ածնին և յօգուտ ազգիս Հալցոց լամի տն՝ 1762 մայիսի 23 ի Յոտտանդինուպոլիս քաղաքի 3r**

დასაწყისი: **„Մուրուրդք հաւատոց նախ լաղազս Այ՛ հարցումն. Ո՞վ ստեղծ գըքզ և նդ...“** 5r

მინაწერები: 1. „1892 წ. ივლისის 6. ტერ იოვანე გეარამაძესა“ (1v, მხედრულთ, ფანქრით).

2. „ეს წიგნი გუთუნის ივანე გეარამაძესა“ (ყდის შიდა გვერდზე, მხედრულთ).

3. „მთაզადս պათուսիրանացն այ՛ և ხსկეციონ ნაխ պათուսիրანացն այ՛ ի հասարակի Ըշան այլ և Ըշան ხրեսցա“ 147v

(12)

1662

მოსამსახურის წიგნი. ლიტერატურა. (თომა აქენელი, ლოლიკა). [XVIII ს.]

292 ფ.; 21×16; ქალაღი; ტყავადაკრული ფიცრული ყდა. ნოტრი. სათურე-
 ბი და დასაწყისი ასოები ნაწურია სინგურით, დაუწერელია 1რ—v, 2v, 49r, 284v,
 285r—v. 177v, 234r-ზე მოთავსებულია იტალიურ წიგნებიდან ამოჭრილი სუ-
 რათები.

დასაწყისი: „ჩიორ ენქინ. ათავარანოქსინს ქ გიორ ქამათაასირ-
 ქსინს ლქსნასქ მათბქ ქამათოქსინს აქ ასთოასტარანასქანს & ქიქსი-
 ქიქსანს...“

სარჩევი: მანგ ქანგრიგ & ყრასყე 286r—290v

(13)

1664

ჭირქ ყიღვხესელ ლახესელ გვარდსოტხანს (წიგნი, რომელსაც
 ეწოდება სარკე ქეშმარიტებისა) 1658 წ.

222 ფ.; 33×20; ქალაღი. გაკრული ნუსხური; ფურცლებისაგან შეწებებული
 ყდა. გადაწერის იღგილი: ქალაქი კარინი.

თავფურცელი: **ჭირქ ლიღვხესელ ლახესელ ზემაროქსინს ლახესელ ქ მხ-
 ბამხბ ლხესნასყე მათხსსყე & სრეგე ქარეღახესთავე ქლახოქსინს & აბ-
 ჯონს აქ გრიგე რანსყე ლქქმ იმანს ლახოასირეღახეს ლახათანსსყე აქ
 ხსესესელი. ხრლამრ & მხბალ ჯანს & აქსათანიგ. აო მქმხანს ჯარაქ
 არხლ რანსასირქ ლამხანს ქ სანგრიქ იმანს მქარნასქ & იღეღახიანს ან-
 ბანს მხრ სქრანარ ხერარე ქ ჯარსინ ქაღახქ. ქ ქოლქანოქსინს მხრომ
 იქქ ლქ ჯიღახანს აქ აბამხს ხსესესელიქს მხრიქ. 1r**

დასაწყისი: „შაკს მამანსორ ჯათათანსინს. ალახინს ქქ ორემანს &
 აოახესიღვს ქათს ჯქ თონსელ ჯხლას ლამ აქ სრეგე მარათრისავ... 2v

დასასრული: „შაკს ჯახესანს ხესესელ გრხანს შესრათავიქს... ირეღს
 ასქ ქრეფს ქ გქხერქ & ქანსიღვს ქიმ ქანგრეგქ გნას & იღ გთქ, ლიღვსქ &
 იღ ხო სინბ გბანს“. 222v.

შენიშვნა: ხელნაწერი წარმოადგენს სხვადასხვა ხელით ნაწერ კრებულს, რომე-
 ლიც თითქოს სხვა ხელნაწერებიდან ამოჭრილ და აქ ჩაწებებულ მასალებს შეიცავს.
 იგი შავად ნამუშევრის შთაბეჭდილებას ტოვებს.

(14)

1666

ღასესხიღიშ (კატეხიზისი) [XVIII—XIX სს.]

25 ფ.; 25×19; ქალაღი; მუყაოს ყდა; გაკრული ნუსხური; დაუწერელია
 34r—v, 35r—v; წინასიტყვაობის სათური და დასაწყისი ასოები ნაწურია სინგურით.

„მარავარანოქსინს. ირიღახოს აყათოქქ ქიქქსინს მხრიქ ვახ აო აბ-
 ლქრანს ხლ... 2r—2v

„მარეღახს ქქ გრანსსყენს ირე ხნს ლიქქე ხსესესელი იქსნასყას სრეღვს
 ლიღვიქს...“ 3r—33v

სამიგბლები

1. ხელნაწერთა ქრონოლოგიური ტაბულა

საუკუნე ან წელი	ხელნაწერის №№
XI ეტრათი	186
XII—XIII	3484
XVI	3964/1
XVI—XVII	211
XVII	2293
XVIII	119
	146
	161
	187
	1460
1753	189
1771—1842	159
1793—1807	142
1794	147
1799	108
1800	1553
XVIII—XIX	115
	118
	150
	162
	192
	194
	204
	2924
1806	110
1807	151
1820	145
1821—1822	113
1823	157
	3489
1826	4331
1828	208
1830	191
1831	212
1834	206
1838	3483

საუკუნე ან წელი	ბელნაწერის №№
1841	214
1843	3901
1844	2171
1851	3242
1854	1527
1854	4303
1858	107
1862—63	109
1872	116
1876	4906
1878	4645
XIX	111
	112
	114
	117
	120
XIX	203
	205
	207
	210
	213
	215
	1418
	1668
	3223
	3239
	3243/1
	3950
	3954
	3956
	3957
	4338
	4535
XIX—XX	188
	200
	3960
	3961
XX	1551
	3955

2. გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი

ა

აბასთუმანი 150 (ტექ. აღწ.), (შენ.).
 აზრუმი 159; 159 (მინ. 3); 162 (შენ. 1).
 ალექსანდრე ნევესკის წმ. სამების მონასტერი 153 (შენ. 1).
 არალი 142 (შენ. 2).
 არტანუჯი 142 (შენ. 2); 159 (მინ. 3).
 არწთი 162 (შენ. 1).
 აშტარხანი 142 (შენ. 2).
 აწყვერი 151 (ანდ.).
 ახალციხე 109 (ანდ.), 114, 17 (მინ. 2); 142 (შენ. 2); 145 (ტექ. აღწ.); 145 (შენ. 1); 150 (ტ. აღწ.); 150 (შენ.); 150 (ანდ.); 162 (შენ.); 188 (შენ. 3); 191 (ტექ. აღწ.); (შენ. 2); (ანდ.); 193 (მინ.); 196 (შენ. 2 ბ); 198 (შენ. 1 ბ, 2 გ); 201 (შენ. 1 ბ, 2 ბ); 202 (შენ. 1); 212 (მინ. 2); 1668 (მინ.); 3482 (ტექ. აღწ.); (შენ.); 2171 (ანდ.); 3242 (ტექ. აღ.) 3950; 3956 (მინ. 1); 3957; (შენ.); 3961; 3961 (შენ. 3); 4303 (შენ. 5); 4645 (შენ. 2, 3).
 ახალციხის ღვთისმშობლის ეკლესია 1668 (მინ.).

ბ

ბაბილოვანი 120 : 35 დ (შენ. გ.).
 ბათუმი 142 (შენ. 2).
 ბაზუეთი 142 (შენ. 2).
 ბელღოროთი 113 (შენ.) (ანდ. 1, 2).

გ

Грузия 3950 (შენ. 1).

დ

ერევანი 159 (მინ. 3).
 ეჩმიადინი 159.

ზ

ვალე 142 (შენ. 2); 159 (შენ. 4).

თ

თავრიზი 159 (შენ. 4).
 თბილისი 109 (ანდ.); 119 (მინ. 1); 142 (შენ. 2); 191 (ტექ. აღწ.); (შენ. 2); (ანდ.); 201 (შენ. 1 ბ).

ი

იერუსალიმი 153 (შენ. 3 ბ).
 იმერეთი 142 (შენ. 2).
 იტალია 191 (შენ. 2).
 იუდეა 120 : 95 დ (შენ. გ.).

კ

კოსტანტინეპოლი 3901; 4303 (ანდ.).

მ

მანზილი 142 (შენ. 2).
 მერდინი 162 (შენ. 1).

ნ

ნიკომედია 120 : 95 დ.
 ნოვგოროდი (დიდი ნელორდი) 153 (შენ. 1).

რ

რომი იხ. ჰრომი.
 რუსეთი 113 (ანდ. 2).

ს

სანკ-პეტრებურხი 153 (შენ. 1).
 საფრანგეთი (ფრანგეთი 2293 (შენ. 2).
 საქართველო 158 : 2; 161 (შენ. დ); 214
 სტამბოლი 142 (შენ. 2); 151 (ტექ. აღწ.); (ანდ.); 159, 159 (მინ. 3); 188 (მინ. 2); 207 (მინ. 13).

- ბ**
- ტანძოი 142 (შენ. 2).
 ტფილიზი II ტბილისი იხ. თბილისი
 ტრაპიზონი 189 (ანდ.).
- უ**
- უღე 142 (შენ. 2); 206 (ანდ. 1); 1527
 (შენ. 2 ა).
- ყ**
- ყიზლარი 158 : 2.
- ძ**
- ქართლი 158 : 2.
 ქარმელოს მთა 1668 (შენ. 25).
 ქუთაისი 208 (ტექ. აღწ.) (შენ. 3);
 1553 (ანდ.).
- წ**
- წმ. ნიშნის ეკლესია 188 (მინ. 2).
 წმ. პეტრეს საყდარი 198 (შენ. 2 გ).
- ხ**
- ხიზაბაგრა 111 : 16 (შენ. 1); 116 (ანდ.);
 194 (მინ. 3).
 ხოი 159 (მინ. 3).
 ხოფი 142 (შენ. 2).
 ხურბათი 207 (მინ. 11).
- ჯ**
- ჯვართ ამალღების ეკლესია 202 (ანდ.).
 ჯვარის მონასტერი 161 (შენ. დ).
 ჯენგვა 3901.
- ჭ**
- ჭრომი 145 (შენ. 1); 153 (შენ. 3 ბ); 160
 (ანდ.); 191 (შენ. 2); 196 (შენ. 1); 198
 (შენ. 1 ბ, 2 ბ, 3 ზ); 212 (შენ. 3);
 1553 (ანდ.).
 ჭურიასტანი 153 (შენ. 3 ბ).

გ. პირთა საძიებელი

- ბ**
- ბაბს ჰამი ტირაცუსარ, სარქისას შვილი
 207 (მინ. 5).
 ბაბა ჰაირ მიხითარ ვართაპეტი 4645,
 4645 (შენ. 2).
 აბდიშოვი ლაზარეი 207 (მინ. 12).
 აბესალამი 159 (მინ. 1).
 აბიბო (მოწ. 201 (შენ. 4).
 აბინაშვილი სტეფანე 159, 159 (შენ. 2)
 (შენ. 5).
 აბრაჰამიან ლაზარე 207 (მინ. 8).
 აბულაძე ილია 197 : 2 (შენ. 5); 3964
 (შენ. 2).
 აბულაძე პეტრე 196 (მინ. 4).
 აგვისტინი (მინ.). 141 (შენ. 3).
 აგვისტო (რომის კეისარი) 145 (შენ. 1);
 196 (შენ. 1).
 აგვისტინე ეპისკოპოსი 1668 (შენ. 41).
 3483 (მინ. 2).
 ათანასი (მოწ.) 3483 : 23.
 ათანასი ალექსანდრიელი 201 (შენ.
 2 ა).
- ა**
- აკოფა (აწყვერელი ოვანესას შვილი)
 151 (ანდ.).
 ალექსანდრე 207 (მინ. 13).
 ალსახალი 120 (მინ. 2).
 ამბროსი ეფესკოპოზი 1668 (შენ. 3)
 (შენ. 17).
 აილახორი 214 (შენ. 2).
 ანაკლეტო პაპი 198
 ანასტასია 120 : 95 ბ.
 ანატალო (მოწ.). 3483 : 4
 ანგია წინასწარმეტყველი 153 (შენ. 4).
 ანდრია (მოწ.). 3223 (შენ. 2 გ).
 ანდრიანოს (მოწ.). 3483 : 4.
 ანნა (ღვთისმშობლის დედა) 120 : 12;
 1668 (შენ. 59).
 ანტონ კათალიკოსი 158 : 2, 158 : 2
 (შენ.).
 ანტონ 142 (შენ. 2); 143 : 5 (შენ. 2);
 159 (მინ. 1).
 ანტონ (აბინაშვილის ოსტატი) 159 (შენ.
 4).
 ანტონ მეუღაბნოელი 3483 : 21.

- არისტოტელი 158 : 1, 2 (შენ. 4).
 არტავაზად (არტაშე სომეხთა მეფის ძე) 197 : 2 (შენ. 1 ა).
 არტაშე (სომეხთა მეფე) 197 : 2 (შენ. 1 ა).
 ასანა იხ. პეტეთ, პეტოთ ასანა 208 (შენ. 5).
 ასლან ლაზარე 207 (მინ. 16).
 ასტვანატუროვი იოანე 116 (ტექ. აღწე.) (ანდ.).
 აფქარ ვართაპეტი 159 (მინ. 2).
 აღნაშვილი გრიგოლ 3483 (მინ. 1, 2).
 აღოშ მამაჯანა 159 (მინ. 1).
 აღოშათ სტეფანე 159 (მინ. 3).
 აღოშოვი ტერ პეტროს 197 (მინ. 2); 202, 205 (მინ. 1); 206 (ანდ. 1, 2); 3483 (ტექ. აღწ.);
 ახალციხელი ხიზანათ მოსესა 189 (ტექ. აღწ.) (ანდ.).
 აჰმად შაჰი (იგივე მიედიჯ ხანი) 119 (მინ. 1).

ბ

- ბაგრატიონი დიმიტრი 153 (ტექ. აღწ.) (შენ. 2 ბ).
 ბაღდაშათ აკოფა 159 (მინ. 1).
 ბარბარა 207 (მინ. 12).
 ბართლომეოზ მოციქული 1668 (შენ. 62).
 ბარილესათ სტეფანესი 159 (მინ. 1).
 ბარონი კარდინალი 145 (შენ. 1).
 ბარსელი (მოწ.). 3483 : 20.
 ბასილი დიდი 151 (შენ. 1).
 ბელლარმინოსი (კარდინალი) 160 (შენ. 2).
 ბერათ პოლოსა 159 (მინ. 1).
 ბერნარდი წმ. მამა 193 (შენ. 2).
 ბერნარდინე (მოწ.). 1668 (შენ. 55).
 ბერუკათ მარიამა 159 (მინ. 3).
 ბერძენიშვილი ნიკო 186 (მინ. 2).
 ბექირას წირელი ცოლი 159 (მინ. 4).
 ბეუქდერა (ჰაირ ლუკას და) 159 (მინ. 2).
 ბონევენტურა 1668 (შენ. 56, 57).
 ბუზიანი ნიკოლოზ 1527 (შენ. 2 ა).

გ

- გაბაშვილი ზაქარია 113 (შენ. 2) (ანდ. 1, 2).
 გაბაშვილი ოსე ზაქარიას ძე 113 (შენ. 2) (ანდ. 1, 2, 3).
 გაბაშვილი ტიმოთე 161
 გაბრიელი 207 (მინ. 14).
 გაბრიელი (ძმა ელია ჯადოსშვილის) 207 (მინ. 2).
 გაბრიელ მთავარანგელოზი 148 (შენ.).
 გაბრიელი (უფროსი) 159 (მინ. 1).
 გაბრიელი 159 (მინ. 3).
 გაზიანი ივანე 1521 (შენ. 2 ა).
 გაიანე (მოწ.) 201; 3483 : 16
 გალენოს კეისარი 120 : 95 გ.
 გარანა 159 (მინ. 1).
 გარსევანათ ტერ ოვანესა 159 (მინ. 1).
 გეორგიან ტერ 207 (მინ. 10).
 გეორგი (მოწ.) 3483 : 8.
 გვარამაძე ივ. 146 (ტექ. აღწ.); 147 (ტექ. აღწ.); 154 (ტექ. აღწ.); 159 (შენ. 1); 197 : 2 (შენ. 1 დ); (მინ. 1).
 გვარამაძე კ 146 (ტექ. აღწ.); 154 (ტექ. აღწ.).
 გვარამაძიანთ პოლოსა 155 (მინ. 1).
 გვარამაძე ქრისტესია 155 (მინ. 1).
 გვახარია აღ. 213 (შენ.); 215 (შენ. 3).
 გიორგაძე 120 (მინ. 3).
 გიორგი (მთარგმნელი) 109 (ანდ.).
 გიორგი 163 (ანდ.).
 გიორგი 207 (მინ. 11).
 გიორგი (მოწ.) 201 (შენ. 4 გ).
 გიორგი მთაწმიდელი 186 (ტექ. აღწ.); (ანდ. 3).
 გიორგი ხუცეს-მონაზონი. (მომგებელი) 186 (ტექ. აღწ., მინ. 2).
 გიორგისშვილი ეთო 207 (მინ. 5).
 გოგიტა 159 (მინ. 3).
 გოგოლაძე გორდა 114 : 17 (მინ. 2).
 გოდებაძე ანტონ (მღვდელი) იხ. ხუციანოვი ანტონ.
 გოზალოვი ტერ სტეფანე 202 (ტექ. აღწ.); (შენ. 3 ა, ბ, დ, ე) (ანდ.).
 გოზალიმე სტეფანე 163 (მინ.).
 გოკიელაძე ალექსანდრე იაკობის ძე 107 (ტექ. აღწ.) (ანდ.).

გრიგოლ 163 (მინ. 2).
 გრიგოლი 159 (მინ. 1).
 გრიგოლ განმანათლებელი 201 (შენ. 2
 ა); 3483 : 42.
 გრიგოლ ნოსესელი 3483 : 33.
 გრიგოლ XVI რომის პაპი 202 (შენ. 1);
 212 (შენ. 3).
 გრიგოლ პაპი 1668 (შენ. 3, 14).
 გრიგოლ საკვირველთმოქმედი 3483:34.
 გრიგოლ ღვთისმეტყველი 3483:32.
 გუარიძე ივანე 195 (შენ. 3 ბ).
 გული ჭამიასი 159 (მინ. 1).

დ

დავით 205 (მინ. 5).
 დავით მარელია 207 (მინ. 7).
 დამიანე ვიარეჯელი, პატრი 202 (შენ. 1).
 დანელია დობი (რომელი იყო ვუსავრო-
 ნი ზაქარიანი) 207 (მინ. 7).
 დანიელ ინუისშვილი 207 (მინ. 14).
 დიდიამიშვილი 196 (მინ. 1); 205 (მინ.
 3); 207 (მინ. 21).
 დიმიტრი (მოძღუარი) 186 (მინ. 2).
 დიომიდე მკურნალი 3483:37.
 დოლიძე ი. 214 (შენ. 4).
 დოროს იხ. თეოდოროს ტიგროსი.
 დოლორელათ აკოფა 159 (მინ. 1).

ე

ეგნატოსი (მოწ.). 160 (შენ.).
 ევბრაქსე (მოწ.). 348:19.
 ევფემია ქალწული 120:95 (შენ. გ); 201
 (შენ. 4 ბ).
 ელენე (მილაჯიანთ მარიამს და) 159
 (მინ. 3).
 ელიანოსშვილი ბენიამ 207 (მინ. 2).
 ელისაბეთ (რისიამას ასული) 210 (მინ.
 6).
 ელისაბეთ (მოწ.) 120:11, 1668 (შენ.
 24).
 ელისაბეთი (იოანე ნათლისმცემლის და)
 3482 (შენ. 2 გ).
 ეპიფანე კვიპრელი 1553:2.
 ეპიფანე (მოწ.). 3483:36.
 ერეკლე II 119 (მინ. 1).
 ერისთავი 214 (შენ. 2).

ეფივიანი ეპისკოპოსი 1668 (შენ. 30).
 ექვთიმე ათონელი 1553 : 1 (შენ.).

ვ

ვარვარა (მოწ.). 151 (შენ. 2); 3483:11.
 ვარლამ მღვდელმონაზონი 153 (შენ.
 2 ა).
 ვასილ კესარიელი 1553 :3.
 ვახტანგ VI 214 (მინ. 2).
 ვიტოლიათ ლუკა 159 (შენ. 5).

ზ

ზაია ისხაყე 207 (მინ. 8).
 ზანკოჩი მოსე 159 (მინ. 1, 5).
 ზარუნდა სარქის 207 (მინ. 8).
 ზაქარა 142 (შენ. 2).
 ზალინცევი კარლო 205 (მინ. 4).
 ზიფირა 159 (მინ. 3).
 ზირაქუ (?) 150 (მინ. 2).

თ

თავაქარაშვილი მამუკა 3964/1 (შენ.).
 თათენაშვილი პავლე მღვდელი 188
 (მინ. 1).
 თამარაშვილი ოვანჯანაი 138 (მინ. 1).
 თაყაიშვილი ექვთიმე 146:9 (შენ).
 თაპაზიანი იოვაკიმ ეპისკოპოზი 162
 (შენ. 1).
 თეიმურაზი 207 (მინ. 1).
 თეელე (მოწ.) 3483:14.
 თეოდოროს სტრატოლატი 3483:18
 თეოდოროს ტიგროსი 3483:17.
 თერეზინა (ბებია) 159 (მინ. 1).
 თომა კემფელი 116; 115 (შენ. 3); 121
 (ტექ. აღწ.) (შენ. 1 ა, გ); 160, 160
 (ანდ.); 165.
 თომანოვი გაბრიელ 207 (მინ. 10).
 თრესტია 1527 (შენ. 2 ა).
 თუმანანთ ანტონა ოსეფას ძე (აბას-
 თუმნელი) 150 (ტექ. აღწ.) (შენ.).
 თუმანოვი ანტონ 208 (ტექ. აღწ.) (შენ.
 3).

ი

იაკობა 207 (მინ. 1).
 იაკობი 207 (მინ. 16).

იაკობ მამამთავარი 3483:15.
 იაკობ მოციქული 1668:53 (შენ.), 58.
 იანულიანთ რისიმა 159 (მინ. 3).
 იგნატე მამამთავარი 3483:31.
 იგნატიოზ (მოწ.). 121 (შენ. 1 ა).
 იღვარათნიან გიულ-ზანელი 207 (მინ. 3).
 იევრაქსე იხ. ევრაქსე.
 იერმოლე (მოწ.). 3483:28.
 იესუ (ძმა ელია და გაბრიელ ჯადოს-
 შვილისა) 207 (მინ. 2).
 იეფიმე (მოწ.) 3483:22.
 იეშუბარი იოსებ 207 (მინ. 16).
 ილია შამშაჯიან 207 (მინ. 19).
 ილიაგიმ (მოწ.). 120:59.
 იოაკიმ აღმსარებელი 1668 (შენ. 30).
 იოანე იოსების შვილი მარბიში 207
 (მინ. 18).
 იოანა იონას ძე 207 (მინ. 20) 151 (შენ.
 2).
 იოანე 193 (მინ.).
 იობ 146 : 9.
 იოვაკიმი 207 (მინ. 13).
 იოვაკიმ იდულლუდიანი 203.
 იოვანე 151 (შენ. 3 ბ.).
 იოვანე გლაზაკი 3483 : 12.
 იოვანე ლაზარიანი 161 (შენ. ბ).
 იოვანე მახარებელი 205 (შენ. 2).
 იოვანე მოციქული 120:29, 30; 1688
 (შენ. 5, 11).
 იოვანე ნათლისმცემელი 120:10, 14, 60;
 1668 (შენ. 21, 22).
 იოვანე ოქროპირი 3483:10.
 იოვანე (შემკაზმავი) 163 (ანდ.).
 იოსები (მოწ.). 120:9, 35; 191 (შენ. 1);
 3482 (შენ. 2, 3); 1668 (შენ. 18, 24).
 იოსებ ლეონისელი 1668 (შენ. 52).
 იოსებ 207 (მინ. 17).
 151 (შენ. 2).
 იოსელიანი ავთანდილ 159 (შენ. 2).
 ისაელ 207 (მინ. 14).
 ისარლოვი ალექსანდრე იაგორის ძე
 145:5 (მინ. 2).
 ისარლოვი იაგორ 143:5 (მინ. 2).
 208 (შენ. 4).

ისარლოვი მარიამ 162 (შენ. 1).
 3950 (შენ. 1).
 ისახ ფაშა 159.
 იულიანე ქალწული 3483:38.
 იურმან ხოსროველი საჰაიშვილი 207
 (მინ. 3).
 იულებ 207 (მინ. 11).
 იუჰან აბრაჰამან გიორგ 207 (მინ. 20).

დ

კაკაჩათ სარი ქეჰა 142 (შენ. 2).
 კარავეტ არჩნორდი (სომეხი მღვდელი)
 162 (შენ. 1).
 კარლო მასინი 145 (შენ. 1).
 კატარინი (მოწ.). 3483:26.
 კეკელიძე კორნელი 115 (შენ. 4); 153
 (შენ. 5); 158:1 (შენ. 3); 160 (ანდ.);
 1553 : 1 (შენ.); 1553 : 2; 1553 : 3
 (შენ.).
 კესარია კაბადოკიელი 1553:1 (შენ.).
 კივრილი ალექსანდრიელი 3483:39.
 კივრილი იერუსალიმელი 3483:27.
 კლაპიტონოვი პეტრე 3954 (შენ. 2).
 კლემენტოზ XII რომის პაპი 160 (ანდ.).
 კლიმეს II რომის პაპი 117:11; 3483:9.

ლ

ლავრენტი (მოწ.). 1668 (შენ. 61).
 ლაზარ ბენიამინ იოჰანა 207 (მინ. 17).
 ლაზარიანი იოვანე 197 (მინ. 1, 3); 119
 (მინ. 2).
 ლაზარიანოვი პოლოს 143:5 (მინ. 3).
 ლომსაძე შოთა 120 (შენ. 5); 121 (შენ.
 3); 142 (შენ. 2); 159 (შენ. 2); (მინ.
 3); 160 (ანდ.); 187 (შენ. 3); 188
 (შენ. 4); 191 (შენ. 2 ბ); 194 (მინ.
 2); 195 (შენ. 4); 196 (შენ. 2 ბ); 198
 (შენ. 5); 210 (მინ. 6); 3231 (შენ. 4).
 ლევან პაპი 1668 (შენ. 3, 61).
 ლეონ XII რომის პაპი 198 (შენ. 1 ბ).
 ლუკა 120 (მინ. 2); 210 (მინ. 2).
 ლუკა ხარბერთელი 3901 (ანდ.).

გ

მათე მოციქული 1668 (შენ. 64).
 მათოზა 159 (მინ. 3).

- მალაქია საქართველოს პატრიარქი 214.
 მამაჯანა 159 (მინ. 4).
 მანასერ, მეფე იუდაისი 120:95 დ (შენ. გ).
 მანასე მეფე (ავტორი) 3242 (შენ. 2, 33ე 1553:3 (შენ.)).
 მართა 117 (მინ. 1).
 მარიამ ღვთისმშობელი 3482 (შენ. 2 ა, გ).
 მართოს (სიძე პეტრესი) 159 (მინ. 3).
 მარინე (გინა მარგალიტა) 3483:30.
 მარკე (მოწ.) 3483:40.
 მარტის ჰაირ ბარი 159 (მინ. 1).
 მაქანდარიანთ ბატონჯანა 159 (მინ. 1).
 მაქანდარიანთ ელიზბარა 162.
 მაცაკანათ ელენა 159 (მინ. 3).
 მეიჰანა სანგვარლი 207 (მინ. 19).
 მეღეშაიანთ ტერ ანტონი 159 (მინ. 3).
 მერაბიშვილი სალომე 4645 (შენ. 3).
 მერაბიშვილი სერაბინი 4645 (შენ. 3); 188 (შენ. 3).
 მერაბოვი პოლოს 4338 (შენ.).
 მეტრეველი ელენე 161 (შენ. გ).
 მეფისოვი ევგენი 114:17 (მინ. 1).
 მესარკოვიანთ პოლოსას ძე იოვ. 2171 (ანდ.).
 მეფისაშვილი ივანე 214 (მინ. 1).
 მეფისაშვილი პეტრე ივანეს ძე 214 (მინ. 1).
 მილაჯიანთ მარიამი 159 (მინ. 3).
 მიქაელ მთავარანგელოზი 1668 (შენ. 65). 3956 (მინ. 3).
 მურადა (ტირაცუ მურადა) 187 (მინ. 2).
 მღებრიშვილი მელქონ 151 (ტექ. აღწ.) (ანდ.).
- 5**
- ნავროზაშვილი სტეფანე 159 (შენ. 2).
 ნათელა 142 (შენ. 2).
 ნარიბეგათ რძალი 159 (შენ. 4).
 ნებერიძე პავლე 107 (ტექ. აღწ.) (ანდ..)
 ნებერიძე პეტრე სტეფანეს ძე 1668 (ტექ. აღწ.) (მინ.).
 ნებერიძე სტეფანე 1668 (ტექ. აღწ.) (მინ.).
- ნერსე სომეხთა კათალიკოსი 151 (შენ. 1).
 ნერსე 3242 (შენ. 2, № 1).
 ნეფისათ იოვანე 159 (მინ. 1).
 ნეფისოვი ალექსანდრე 162 (მინ.).
 ნეფისოვი იოსებ (იგივე ტერ გრიგორი 162 (შენ. 1).
 ნიკოლა მამამთავარი 3483:13.
- ო**
- ობანესი 142 (შენ. 2).
 ოვაჯათ ონანა 159 (მინ. 1).
 ოვანა 159.
 ოვანესა 151 (ანდ.).
 ოვანესა (ვალელი) 159 (მინ. 3).
 ოვანეს ვართაპეტი 159 (მინ. 2); 206 (ანდ.).
 ოვანჯანი (რისიმას შვილი) 210 (მინ. 5).
 ოლია 207 (მინ. 14).
 ონოთ (აპაპი, ბიძა ლუქასი) 210 (მინ. 9).
 ონოფრიოს მეუღაბნოელი 3483:29.
 ორბელიანი დავით 213 (მინ.); 215 (შენ. 2).
 ოსები 159 (მინ. 1).
 ოსების კუსისა 159 (მინ. 1).
 ოსეფა 150 (ტექ. აღწ. (შენ); 159 (შენ. 1).
 ოჰანას შვილი 159 (მინ. 5).
- პ**
- პავლე (აბინაშვილი, სტეფანეს ძმა) 159 (შენ. 4).
 პავლე (არტანუჯელი დიაკონი) 194 (ტექ. აღწ.) (მინ.).
 პავლე გაბრიელ სეფნერი 191 (ტექ. აღწ.) (შენ. 2, 3).
 პავლე მოციქული 198 (შენ. 2 ა, ბ).
 პავლე ეპისკოპოსი 197 : 2 (შენ. 1 დ).
 პალიათ პეტოსა 159 (შენ. 5).
 პანდალეონ (მოწ.) 159 (შენ. 5).
 პანდალეონ (მოწ.) 3483:28.
 პაპაშვილი დავით იხ. ტულუქაანთ პაპა-შვილი დავით.
 პატარიძე რამაზ 197:2 (შენ. 5); 3964/1 (შენ.).

პარუნ ბატონჯანაი 162.
პასკალი (მოწ.). 1668 (შენ. 54).
პატარა ფაშა 159.
პატრი ნიკოლა 142 (შენ. 2).
პელეგია (მოწ.) 3483:41.
პეტეთ, პეტოთ ასანა 120 (მინ. 2).
პეტრე (მოწ.) 1668 (შენ. 66).
პეტრე (ახალციხელი ხიზანაი მოსესას
შვილი) 189 (ტექ. აღწ.) (ანდ.).
პეტრე 207 (მინ. 16).
პეტრე (აბინაშვილის ძმა) 159; 159 (მინ.
3, 5) (შენ. 4).
პეტრე მოძღვარი ტფილისელი 109
(ანდ.).
პეტროსა 142 (შენ. 2).
პეტროს ბენიამინი 207 (მინ. 14).
პეტროს ყულსახოვი 162 (შენ. 4).
პიოს მეხუთე რომის პაპი 121 (შენ. 1 ა).
პიოს მეშვიდე რომის პაპი 196 (შენ.);
1553 (ანდ.).
პიოს მერვე რომის პაპი 191 (შენ. 2);
201 (შენ. 1 ბ).
პოდოსა (არტანუჯელი) 159 (მინ. 3).
პოდოსა 142 (შენ. 2).
პუწათ ქეროფა 210 (მინ. 4).

შ

ქორდანია თედო 186 (მინ. 2).

რ

რიფსიმე წმ. ქალწული 201; 3483:16.
რისიმა 210 (მინ. 4, 5).
რისიმა (ქეროფას ცოლი) 210 (მინ. 6).
რომანოზ 163 (ანდ.).
რუსთაველი შოთა 161 (შენ. დ.).
რუხაძე ტრიფონ 153 (შენ. 5).

ს

საბა (გადამწერი) 186 (ტექ. აღწ.) (ანდ.
1, 2).
სალაღოვი გაბრიელ 3956 (მინ. 2).
სამონა (მოწ.) 201 (შენ. 4).
სამუილ რაბინი 153.
სანდუხტა (მოწ.) 3483:5.
სარდარათ ელისაფეთი 159 (მინ. 1).
სარიკონოთ თომა 159 (შენ. 5).
სარიოსოს ძე აკო 159 (შენ. 5).

სარქისი (მოწ.). 205 (შენ. 2); 3483:24.

სარქის კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოზი
3901 (ანდ.).

სარხოშიან ავაზი 207 (მინ. 4).

სარხოშიან ხუბუ 207 (მინ. 4).

საპაკი 159.

სელიმ ალა სოლომანაშვილი 142 (შენ.
2).

სეროფათ სტეფანა 159 (შენ. 5).

სვიმონ მესვეტე 3483:25.

სილობისტრო რომის პაპი 120:33.

სილივისტრე (მოწ.) 1668 (შენ. 8).

სიმონა (ილღი სიმონა) 189 (ტექ. აღწ.)
(ანდ.).

სიმონათ ხანუმა 159 (მინ.).

სოლომონ არჩილიანი 1553 (ანდ.).

სოფიო სტეფანას ასული 210 (მინ. 3).

სტეფანე 188 (მინ. 2).

სტეფანაი 210 (მინ. 2).

სტეფანე 204 (შენ. 2).

სტეფანე 142 (შენ. 2).

სტეფანე (აბინაშვილის ძმა) 159.

სტეფანე მთავარმოწამე 205 (შენ. 2);
1668 (შენ. 4, 10).

სტეფანე (ბიძა იოსებისა) 162 (შენ. 1).

სტეფანე ვართაპეტ აგონელი 206 (ანდ.
1).

სულეიმან ფაშა 159.

სულთან მუსტაფა 159 (მინ. 4).

სულთანოვი ბესარიონ 213 (ანდ.).

სულთანოვის შვილი არტემ 213 (ანდ.);
215 (შენ. 2).

სუმეონ აფხაზეთის კათალიკოსი 186
(მინ. 1, 2).

ტ

ტალიევი ივანე 1553 (მინ. 3).

ტაშანაშვილი გიორგი 158:2 (შენ. 1).

ტიბერიოსი 145 (შენ. 1); 153 (შენ. 3 ბ).

ტულუკანთ პაპაშვილი დავითა 115
(შენ. 4); 121 (ტექ. აღწ.) (შენ. 3);
160; 165 (შენ. 3).

უ

უდელიანი ნიკოლაოს 162.

უსუფ ფაშა 142 (შენ. 2).

ფ

- ფარსადანი 142 (შენ. 2).
 ფებრონე (მოწ.). 3483:7.
 ფილიპე ნერი 121 (შენ. 1. ა); 198
 (შენ. 2 ა, ბ).
 ფილიპე ნერესისი 145 (შენ. 1).
 ფილიპე მოციქული 1668 (შენ. 53).
 ფრანჩისკე საღეზიან ეპისკოპოსი ჯუ-
 ნევისა 145 (შენ. 1).
 ფრანჩისკე საღეზელი 3901 (ტექ-
 აღწ.) (ანდ.).
 ფრანჩისკე 1668 (შენ. 63, 66).
 ფრანჩისკე მესინელი, პატრი 202 (შენ.
 1).

ფროუნდოფი ოვან ლვოვიჩი 158:2.
 ფუბლიობ 120:95 ბ; 153 (შენ. 3 ბ).

ძ

- ქავყარაძე დავით 214 (ანდ. 2).
 ქავყარაძე იოანე დავითის ძე 214
 (ანდ. 2).
 ქაიხოსრო მეფე 153 (შენ. 2 ბ).
 ქაჩხუათ სტეფანე 159 (მინ. 3).
 ქვიათ ანტონაი 210 (მინ. 6).
 ქვიანთ პეტრე 210 (მინ. 6).
 ქირაქჩიანთ ყაზარა 159 (მინ. 3).
 ქირაქჩიანთ პარუნ ყაზარა 162.
 ქრისტინე (მოწ.) 3483:35.
 ქსნის ერისთავი 214 (შენ. 2).
 ქუროთო 159 (შენ. 4).

ყ

ყაითმაზაშვილი ფილიპე 158:1 (შენ. 3).

შ

- შარიფ ფაშა 142 (შენ. 2).
 შანიძე აკაკი 186 (ანდ. 3).
 შაჰყულიანი პოლოს დავითა (იგივე
 შაჰყულოვი, იგივე ქილიმუზაშვილი
 პავლე) 145; 191 (ტექ. აღწ.); (შენ.
 2 ბ); 196 (ტექ. აღწ.) (შენ. 2 ბ); 199
 (ტექ. აღწ.) (შენ. 5); 201 (შენ. 1 ა)
 (ტექ. აღწ.) (შენ. 2 ბ) 210 (მინ. 1);
 (შენ. 1); 4331, 4331 (შენ. 5).
 შილაჯიანი ტერ ოვანა 210 (მინ. 4, 5).

შოშია 120 (მინ. 2).
 შუშანი (მოწ.) 3483:6.

ც

ცაიშვილი სარგის 213 (შენ.); 215
 (შენ.).
 ციტოშვილი 214 (შენ. 2).

ჭ

ჭილიმუზაშვილი პავლე იხ. შაჰყული-
 ანი პოლოს.

ხ

ხარისკიროთი (იგივე ხარისკირაშვილი)
 ტერ ელორმა 159 (მინ. 1).
 ხარისკიროთ მარიაი 159 (მინ. 1).
 ხარისკიროთ მაია 159 (მინ. 1).
 ხარისკიროთი სტეფანე 159 (მინ. 1).
 ხითაროვი ლუკა 4303 (ანდ.).
 ხოჯოვანთ ტერ ოვანე 159 (მინ. 4).
 ხოჯოვანთ სტეფანე 159 (მინ. 1).
 ხუციევი ალექსანდრე 195 (მინ. 2).
 ხუციანთ ანტონ არუთინას ძე (იგივე
 ხუციანოვი, ხუციშვილი გოღებაძე)
 143:5 (მინ. 1); 195 (ტექ. აღწ.) (შენ.
 3 ბ, 4); 1553 (ტექ. აღწ.) (ანდ.).
 ხუციანთ არუთინა 1553 (ტექ. აღწ.
 (ანდ.).
 ხუციანოვი იოსებ 1527 (ტექ. აღწ.)
 (შენ. 2); 3242 (ტექ. აღწ.) (შენ. 1);
 4645 (შენ. 2).
 ხოჯა ოჰანათ პეტროსა 162; 165 (მინ.).
 ხოჯა ოჰანათ 165 (მინ.).

ჯ

ჯადოსშვილი ელია 207 მინ. 2).
 ჯეონიუსოვი თათო 212 (მინ. 2).
 ჯინოთ სტეფანა 210 (მინ. 3).

კ

კაირ ლუკა 159 (მინ. 2).
 კექიმ ოლი ალი ფაშა 189 (ანდ.).
 კეროდე 1668 (შენ. 6).
 კიერონიმე მღვდელი 1668 (შენ. 4).
 კოჯ ქეროფა 210 (მინ. 6).

დარბოზრინი საქმიანალი

აპოკრიფები

ღვთისმშობლის სასწაულები 195, 3231.

ბიბლიოლოგია

ოთხთავი 186, 210.

საკითხავი დანიელ წინასწარმეტყველი-
 სა 3955.

საკითხავები ბიბლიური წიგნებიდან
 3956.

საქმე მოციქულთა 113.

ფსალმუნი (დიდი ხუთშაბათის ტრაპე-
 ზის მოხლის წირვის შემდეგ საკი-
 თხავი) 114:3.

დოგმატიკა, ღვთისმეტყველება, ფილოსოფია, ეთიკა

ათი მცნება 146:3.

არისტატელი კატილორია 158:1.

ეკლესიის შვიდი საიდუმლო 196:4.

ეკლესიის ხუთი ბძანება 146:5.

ეგზეგეტიკა

გამოცხადება იოანე მოციქულისა გან-
 მარტებიტურთ 1553:1.

ეპიფანე კვიპრელი, ათორმეტთა თვალ-
 თათვის 1553:2.

ვასილი კესარიელი, მკვეცათვის სახე-
 სა სიტყუა წიგნთაგან 1553:3.

მამაო ჩვენოს თარგმანება 141.

ეპოსი

ა. პოემები

ვეფხისტყაოსნის ფრაგმენტი 3964/1.

ბ. პროზა

გენოვადეს ცხოვრება 156.

მოთხრობა მალაქია მეფის შესახებ
 118:8.

მოთხრობები (სასულიერო შინაარსის)
 111:16.

რომელი მეტად შეეხიზნების შეწევნა-

სა სხვითა უფრო თუ თავის საქმესა
 (სასულიერო შინაარსის) 111:14.

უმეტესად გამოსარჩეველი არის სიკუ-
 დილი განსაწმედელში ყოფნისათვის
 (სასულიერო შინაარსის) 111:9.

ყარამანიანი 213; 215.

დ. ლირიკა

ანბანთქება „ანო ამა სოფელს ყოფნა

არას გვარგებს საბოლოოთ...“ 146:10.

„ვინც თუ ღმერთს ჰმონებს, ღვთისაც დედასა,
 იგი ვადაურჩეს სულის წმიდასა“ 3231 (შენ. 2 ბ).

იოანე — „შენ ჩემო ტკბილო ოსტატო,
 შენ, ჩემო მასწავლებლო...“ 151 (შენ. 3 ბ).

ნანი იესოსი — „მოისვენე, მოისვენე, შეილო ჩემო,
 ტკბილის ძილით დაიძინე...“ 1668 (შენ. 66 გ).

„უგალობდეთ, ენაო, დიდებულსა
 ზორცისა საიდუმლოსა“ 1668 (შენ. 66 ბ).

„ცის გახსნაზე დაიბადა,
 დღე დაესწრა ახსრებისა“... 146:9.

ჯინესოვი თათო, „პოლოს ვართაპეტის ქება, როგორ წარმოვქვა ენითა...“
 212 (მინ. 2).

ისტორია (ისტორიის მასალა)

აბინაშვილი სტეფანე, წირვის დღი- ური-დავთარი 159.	დავთარი ახალციხის ჯვარის ეკლესიის მოსავალ-გასავალისა 162.
ანტონ I საქართველოს შემოკლებული ისტორია 158:2.	თომა კემფველი, შედგომა ქრისტესი 115, 121; 160, 165.
აღსარების მთქმელთა სია ახალციხის წმ. მარინას ეკლესიისა 3957.	კონდაკი სურბნიშნისა 188. მოთხრობა დაბადების ძველი აღთქმის 206.
ახალციხის წმ. მარინეს ეკლესიის ქო- ნების სია 3961.	ძმობის კონდაკი 202.
დავთარი-კონდაკი ახალციხის წმ. ივ- ლიტას ეკლესიისა 3960.	შაჰყულიანი პოლოს დავით (იგივე ჭი- ლიმუზაშვილი), ეკლესიის მოთხრო- ბა (ცხოვრება) 145; 196, 198, 201, 212, 4331.
დავთარი ახალციხის წმ. მარინეს ეკლესი- ისა 3950.	წირვის დავთარი 142.

მედიცინა

ილულლუდიან იოვაკიმ, ნივთი მკურნალობითი 208.
 კარაბადინი (ქართულ-სომხურ-თურქული) 189.
 კარაბადინი 200, 2171, 2293, 2924, 3954, 4906.

მოგზაურობა

გაბაშვილი ტიმოთე, მიმოსვლა 161.

მიხტიკა, ეთიკა, დიდაქტიკა, დვთისმეტყველება

აბბა ჰაირ მიხითარ ვართაპეტი, იესოს ხმა 108, 114:6; 117:IV, 4645.	რომელი შეიწყალებს განსაწმედელის სულთა 111:15.
განსაზრუელნი ქრისტეს წმიდა ვნება- თა ზედა 116.	სამუილ საბინინი, ოქროს აღნაქესი 153.
განზრახუა ქრისტიანებრივი 150.	საფიქრებელი კვირა დღისათვის 1551.
დარიგებანი 1527.	საქრისტიანო მოძღვრება 112.
მხნე გულით მიტევება უმძიმესი ბრა- ლისა 111:10.	შიში განსაწმედელის სატანჯველისა 111:4.
რომელიც თავის სიცოცხლეში არ იქს კეთილსა 111:11.	წალკოტი 114:1. წიგნი საგანზრახვო ლოცვისა 109.

ლიტურგია

- ბრევანი (საცეცხური) 1668.
 განზრახვა ყოვლად წმიდა სატანჯველ-
 თა ზედა ქრისტესი 117:1.
 ლითანია ყოვლად წმინდის მარიამისა
 146:11.
 ლითანია მართლმადიდებელთათვის
 სულთ-ბრძოლათა შინა 146:2.
 ლოცვანი 107; 110; 111; 117; 120:26
 (შენ.); 94 (შენ.); 95 (შენ.). 143:1;
 143:4; 146:16; 147 (შენ. 2 დ); 151;
 3242; 4303; 4338 (ფრაგმენტი).
 ლოცვები და ლითანია 1418.
 ლოცვა დღითი-დღე სათქმელი წმ.
 ღმრთისმშობლის მიმართ 114:8.
 ლოცვა მფარველი ანგელოზის მიმართ
 114:11.
 ლოცვა სინანულისა 114:9, 14.
 ლოცვა „მხურვალეზა შვიდთა ვნებათა
 მიმართ“ 114:13.
 ლოცვა სინანულისა სათქმელი სიკვდი-
 ლის დროს 114:15.
 ლოცვა სინანულისა წმ. ჯვრის მიმართ
 114:7.
 ლოცვა ქალწული მარიამის მიმართ
 სათქმელი 114:10.
 ლოცვა ყოვლადწმიდის მიმართ 114:12.
 ლოცვა წირვის უკან სათქმელი 117:11.
 ლოცვა შემდგომად ზიარებისა 115:5.
 ლოცვა შობის 114:4.
 ლოცვა შუადღის ორმოცეული მარ-
 ხვისა 114:2.
 ლოცვა ხუთთა წყლულთა მიმართ უფ-
 ლისა ჩვენისა 114:6.
 ჟამნი 122 (ფრაგმენტი) 211.
 ჟამის ლოცვა 203; 3243/1.
 საქმენი სატანჯველთა მხსნელისა ჩვე-
 ნისა 155.
 შვიდნი ფსალმუნნი სინანულისა
 117:11.
 შობიერი დედაკაცის კურთხევა 143:3.
 წესი, რომელი ბოლოს კურთხევისა და
 შენდობის და შენდობის ჟამსა სი-
 კუდილის მიწვენილთ მორწმუნეთა
 მისაცემად 143:2.
 წურთნა გვირგვინის კურთხევის დროს
 205 (შენ. 1 გ).
 ჯვარის გზა, გინა ჯვარის აღზიდულობა
 ქრისტესი 114:16.

სამართალი, ლექსიკონები

- სამართლის წიგნები 214.
 სომხურ-ქართული ლექსიკონი 164.

მაგიოგრაფია

- მარტილოგოსი 120:95.
 ღმრთისმშობლის მარიამის სასწაულთა
 მოქმედი ამუნაშატის მოთხრობა
 111:13.
 ცხოვრება წმინდა ალექსიანოსი 111:1.
 ცხოვრება წმინდათა მოწამეთა გური-
 ასი, სამონასი და აბიბო დიაკონისა
 201 (შენ. 4).
 ცხოვრება წმინდისა ეფთემია ქალწუ-
 ლისა და მოწამისა 201 (შენ. 4 ბ).
 ცხოვრება წმინდისა ღმრთისმშობლისა
 მარიამისა 157:2.
 წამებულობა წმინდისა გიორგისა მხე-
 დართმთავრისა 111:2.
 წამებულობა წმინდისა კლემა ენგურის
 მამათმთავრისა 111:3.
 წამებულობა წმინდის ჰევსოქის სალდა-
 თის 111:7.
 წმინდა გიორგი მოწამე ქრისტესი, არს
 განთქმულ ეკლესიასა შინა 201 (შენ.
 4).
 წმინდანების ცხოვრება 3483.

ბ ი მ ნ ო გ რ ა ფ ი ა

გალობანი 187 (ფრაგმენტი).	საგალობლები 148.
პარაკლიტონი 163.	საგალობელთა კრებული 120:1—94,
პარაკლიტონის ფრაგმენტი 3484.	96—99, 154;

ბ ო მ ი ლ ე ტ ი კ ა

დამსუბუქებული ჯუარი 147; 197:1.	ქადაგებანი 118; 119; 146:12; 157:1;
კათოლიკური ქადაგებანი 193; 197:2.	192, 204; 207; 1460; 3482.
ბავლე სეფენერი, მათიანე... ორმოცთა	ქადაგება სამოციქულო 205.
ქადაგებათა 191.	ქადაგებანი ზნეობრივ თემებზე 194.
ფრანჩისკე საღეზელი, მხურვალეზანი	ქადაგებათა კრებული 4535.
(სწავლა-დარიგება კათოლიკისა)	ქრისტეს ვნება 146:7.
3901.	წვრთნილების წიგნი (ქადაგებანი) 3223:

სომხურ ხელნაწერთა საძიებლები

ხელნაწერთა ქრონოლოგიური ტაბულა

საუკუნე ან წელი	ხელნაწერის ნომერი
XV	1683
XV—XVI	1578
1658	1664
1793	6078
XVIII	1589
XVIII	1593
XVIII	1662
XVIII—XIX	4337
XVIII—XIX	1566
XVIII—XIX	1618
XVIII—XIX	1556
XVIII—XIX	1657
XVIII—XIX	1558
1808—1834	1628
1840	6149
XIX	1667
XIX	1661
XIX	164
XIX	1631

პირთა საძიებელი

აბინოვი სტეფანე 1661 (მინაწ. 2).	ნეფისოვი გრიგორ 1657 (შენ.).
აჭვინელი თომა 1662.	ოსეფა 1578 (მინაწ. 2).
გალუსტა 1578.	პეტრე (მოციქული) 1661 (შენ. 2).
გვარამაძე ივანე 1631 (მინაწ. 1; 2).	სტეფანოსი (გადამწერი) 6078.
ღემეტრიანე 1661 (შენ. 3).	ფონციანოს (კეისარი) 1593.
ნავეროზაანთ სტეფანე 1628.	ხუციოვი (ხუციანოვი) იოსებ 1657
ნერსეს (სომეხთა კათალიკოსი) 6078.	(შენ.), 1661 (მინაწ. 1; 2).
	ჰაკობ (გადამწერი) 6149.

გეოგრაფიულ და ეთნიკურ სახელთა საძიებელი

არზრუმი 1628.	ოცხე 1657 (შენ.).
ახალციხე 1628.	პეტერბურგი 1661 (შენ. 1).
ბერძენი 1661 (შენ. 1).	რუსეთი 1661 (შენ. 1).
ბიზანტია 1661 (შენ. 1).	რუსი 1661 (შენ. 1).
იერუსალიმი 1661 (შენ. 1).	სისი 1661 (შენ. 1).
კარინი 1664.	სომეხი 6078; 1661 (შენ. 1).
კიევი 1661 (შენ. 1).	სტამბოლი 1661 (შენ. 1).
კოსტანტინეპოლი 1661 (შენ. 1).	ჰრომი 1661 (შენ. 1).

დარგობრივი საძიებელი
აგიოგრაფია

მამათა ცხოვრება 1558.

წმიდათა ცხოვრება 1618.

ბიბლიოლოგია

ბიბლიის ღირსშესანიშნავი თხრობების საიდუმლოება 6149.

დოგმატიკა, ღვთისმეტყველება

წიგნი, რომელსაც ეწოდება ჭეშმარიტების გასაღები 1661.

წიგნი, რომელსაც ეწოდება სარკე ჭეშმარიტებისა 1664.

კატეხიზისი 1666.

ეპისტოლეები

სომეხთა კათალიკოს უფალ ნერსესის საყოველთაო ეპისტოლე მთელ სომეხ ხალხს 6078.

ისტორიის მასალა

ფონციანოს კეისრის ისტორია 1593.

მღვდელმსახურება

კურთხევანი 1556.

ქრისტიანული მოძღვრება 1631.

კურთხევანი 1578.

კურთხევანი 1657.

მატიანე ანუ დავთარი წმიდა წირვისა 1628.

ზნეობრივი მოძღვრება 1667.

კურთხევანი 1683.

პოეზია

სომხური ასოებით ნაწერი თურქული ლექსები 1589.

სალექსიკონო მასალა

სომხურ-ქართული ლექსიკონი 164.

სახელმძღვანელოები

თომა აჭვინელი. ლოლიკა 1662.

ზომილეტიკა

ქადაგების წიგნი 4337.

ღიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო სამბუოს დადგენილებით

რეცენზენტები: ფილოლოგიის მეცნ. კანდიდატი ც. აბულაძე
ისტორიის მეცნ. კანდიდატი მ. მირიანაშვილი

სბ 2896

გამომცემლობის რედაქტორი ე. კოლუა
მხატვრული რედაქტორი გ. ლომიძე
ტექნიკური რედაქტორი ნ. ოკუჯავა
კორექტორი დ. ერისთავი

გადაეცა წარმოებას 10.7.1985; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 19.2.87;
ქაღალდის ზომა 70×108¹/₁₆; ქაღალდი № ; ბეჭდვა მაღალი;
გარნიტურა ვენური; პირობითი საბეჭდი თაბახი 13,0;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 10.6;
უე 00827; ტირაჟი 1000; შეკვეთა № 3938;
ფასი 1 მან 60 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქართველოს სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Типография АН Грузинской ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

ОПИСАНИЕ РУКОПИСЕЙ САМЦХЕ-ДЖАВАХЕТСКОГО
ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО МУЗЕЯ
им. И.А. ДЖАВАХИШВИЛИ

(на грузинском языке)

ТБИЛИСИ
«МЕЦНИЕРЕБА»
1987

82/4

22362

